

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

LIUBOV KOTOVA

SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PRIVATIZAVIMAS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, sociologija (05 S)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2007-2012 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Laimutė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai,
sociologija – 05 S)

TURINYS

Pagrindiniai terminai.....	5
Sutrumpinimų sąrašas.....	7
Įvadas.....	8
1. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo samprata ir veiksniai.....	12
1.1. Privatizavimo samprata.....	13
1.2. Privatizavimo modelių aiškinimas remiantis veikėjo ir neo-institucionalizmo teorijomis.....	25
1.2.1. Privatizavimo analizės schema.....	25
1.2.2. Privatizavimas kaip veikėjų galių santykio klausimas.....	30
1.2.3. Institucinio konteksto įtaka privatizavimui.....	32
1.2.4. Privatizavimo modeliai kaip veikėjų ir institucijų sąveikos rezultatas...34	
2. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo pasekmės.....	39
2.1. Socialinio darbo paslaugų rinkos kūrimas.....	39
2.2. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo ir rinkos poveikis socialinio darbo organizavimui.....	47
2.3. Socialinio darbo paslaugų kliento padėties pokyčiai.....	51
2.4. Privatizavimo poveikis socialinio darbuotojo veiklai.....	55
3. Tyrimo prielaidos ir metodika.....	61
3.1. Tyrimo objektas.....	63
3.2. Kiekybinio ir kokybinio tyrimo strategijos ir metodai.....	64
3.2.1. Kiekybinis tyrimas: duomenų rinkimas ir analizės metodai.....	66
3.2.1.1. Duomenų rinkimas kiekybiniam tyrimui.....	66
3.2.1.2. Kiekybinio tyrimo duomenų analizės metodai.....	70
3.2.2. Kokybinis tyrimas: duomenų rinkimas ir analizės metodai.....	72
3.2.2.1. Duomenų rinkimas kokybiniam tyrimui.....	72
3.2.2.2. Kokybinio tyrimo duomenų analizės metodai.....	75
3.3. Tyrimo eiga.....	76
4. Socialinio darbo paslaugų privatizavimas Lietuvoje.....	78
4.1. Politinių veikėjų pasiskirstymas ir teisinės privatizavimo prielaidos.....	78

4.1.1. Politinių jėgų pasiskirstymo Seimo ir savivaldybių rinkimuose apžvalga.....	80
4.1.2. Teisinės privatizavimo prielaidos.....	87
4.2. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo rodiklių savivaldybėse ir šalyje analizė.....	97
4.3. Socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų ir veiksnių savivaldybėse analizė.....	121
4.3.1. Socialinio darbo paslaugų pirkimas.....	122
4.3.2. NVO rėmimas.....	142
4.3.3. Pagalbos pinigai.....	146
4.3.4. Socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimas už paslaugas.....	149
4.4. Socialinio darbo paslaugų plėtros perspektyvos Lietuvoje.....	154
4.4.1. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo samprata ir veiksniai.....	154
4.4.2. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo kryptys ir pasekmės.....	165
4.4.2.1. NVO plėtra.....	165
4.4.2.2. Pelno siekiančių organizacijų plėtra.....	182
4.4.2.3. Pagalbos pinigų teikimo plėtra.....	187
4.4.2.4. Socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimo už paslaugas plėtra.....	197
4.4.2.5. Socialinio darbo profesijos plėtra.....	200
Apibendrinimas.....	209
Išvados.....	214
Rekomendacijos.....	218
Literatūros sąrašas.....	220
Priedai.....	248

PAGRINDINIAI TERMINAI:

1. Socialinės paslaugos – analizuojant teorinius aspektus, socialinės paslaugos suprantamos plačiąja prasme, kaip paslaugos, apimančios ne tik socialinės apsaugos sistemos teikiamas paslaugas, bet ir sveikatos priežiūros, švietimo, kultūros, laisvalaikio, sporto paslaugas. Tuo tarpu analizuojant Lietuvos atvejį, socialinės paslaugos suprantamos siaurąja prasme, remiantis 2006 m. Socialinių paslaugų įstatyme įtvirtintu apibrėžimu.

2. Socialinio darbo paslaugos – viešojo ir privataus sektorių bet kokio amžiaus nepakankamai savarankiškam asmeniui kasdieniame gyvenime teikiama reikalinga pagalba, kuria siekiama spręsti asmens, šeimų, bendruomenių socialines problemas.

3. Socialinio darbo paslaugų privatizavimas – viešojo sektoriaus atsakomybių perdavimas privačiam sektoriui socialinio darbo paslaugų finansavimo bei teikimo veiklose, užtikrinant paslaugas gyventojams.

4. Privatus socialinio darbo paslaugų sektorius apima pelno siekiančias organizacijas, NVO (ne pelno siekiančias visuomenines organizacijas) ir neformalų sektorių (šeimą, bendruomenę) tiek, kiek susijęs su globos (pagalbos) pinigų panaudojimu.

5. Socialinio darbo paslaugų rinkos kūrimas – paslaugų pirkėjų ir teikėjų atskyrimas, viešųjų pirkimų sistemos diegimas, konkurencijos sąlygų įvairiems paslaugų teikėjams sudarymas, paslaugų kainos apskaičiavimo schemų, kokybės valdymo sistemos diegimas, paslaugų gavėjo dalyvavimas paslaugų išlaidų dengime.

6. Socialinio darbo paslaugų (teikimo) užtikrinimo procesas apima paslaugų reguliavimo, organizavimo, finansavimo, teikimo veiklas:

- **Socialinio darbo paslaugų reguliavimas** – paslaugų teisinis reglamentavimas.

- **Socialinio darbo paslaugų organizavimas** – sąlygų paslaugų teikimui sudarymas.

- **Socialinio darbo paslaugų finansavimas** – lėšų paslaugų teikimui skyrimas, paslaugų apmokėjimas.

- **Socialinio darbo paslaugų teikimas** – betarpiškas paslaugų teikimas klientui.

SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS:

VSO – viešojo sektoriaus organizacija.

NVO – ne pelno siekianti visuomeninė organizacija.

PSO – pelno siekianti organizacija.

PP – pagalbos pinigai.

SDP – socialinio darbo paslaugos.

LRS – Lietuvos Respublikos Seimas.

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

IVADAS

Darbo aktualumas ir naujumas

Analizuojant fenomeną, svarbu atsakyti į kelis klausimus: kas yra tiriamas fenomenas? Kokius pokyčius jis neša ir kur yra jo ištakos? Manoma, kad socialinio darbo privatizavimas (viešos atsakomybės transformavimas už viešojo sektoriaus ribų į privatų sektorių) neišvengiamai susijęs su gerovės valstybės raida ir šiuo metu vykstančiais gerovės valstybės pokyčiais, o būtent – libertarinių idėjų klestėjimu, laisvos nevaržomos rinkos „kultu“, ekonomikos augimu, dažnai tampančiu svarbesniu už žmonių gerovę, mažėjančiu solidarumu, persikirstymu, ir kaip viso to rezultatu – viešojo sektoriaus vaidmens „susitraukimu“ ir tuo pačiu mažėjančiu socialinės apsaugos ir kitų viešojo sektoriaus sričių finansavimu.

Socialinio darbo paslaugų privatizavimas yra įvairių Europos, JAV ir kitų ekonomiškai turtingų regionų, šalių opus socialinės politikos klausimas, sprendžiamas vykstančiais šioje srityje socialinio darbo paslaugų finansavimo sistemos pokyčiais, rinkos kūrimu bei paslaugų vadybos įtraukimu (Bode, 2006). Sprendžiant socialinės apsaugos finansavimo problemas, socialinio darbo paslaugų teikimui pasitelkiamas privatus sektorius (pelno siekiančios organizacijos, NVO, neformalus sektorius), atnešantis socialiniam darbui savo lauko logiką: pelno maksimizavimą, ypatingą dėmesį efektyviam lėšų naudojimui, požiūrį į klientą kaip pirkėją ir pan. Tai savo ruožtu turi įtakos socialinio darbo praktikos lauko, profesijos, jos identiteto pokyčiui.

Lietuvoje socialinio darbo paslaugų privatizavimas, kuris suprantamas kaip viešojo sektoriaus finansavimo ir teikimo funkcijų transformavimas į privatų sektorių, nėra pakankamai ištyrinėtas, kadangi socialinio darbo paslaugų sistema Lietuvoje buvo pradėta kurti tik nuo 1990 m. (Žalimienė, 2003, 2006; Žalimienė, Rimšaitė, 2007; Žalimienė, Lazutka, 2009). Tačiau atskiruose tyrimuose analizuojami klausimai, susiję su socialinio darbo paslaugų privatizavimu. Kaip antai, 2003 m. buvo atliktas tyrimas, kuriuo

siekiama išanalizuoti socialinių paslaugų finansavimą, pereinant nuo socialinių paslaugų įstaigų prie tiesioginio socialinių paslaugų finansavimo (paslaugų pirkimo) modelio (Lazutka, Žalimienė, Andrejeva, 2003). Arba atliktas tyrimas „Socialinių paslaugų kaštų padengimo iš asmens (šeimos) turto vertės galimybių analizė ir įvertinimas“, kuriuo buvo siekiama išanalizuoti ir įvertinti galimybes bei pateikti išvadas dėl mokėjimo už stacionariose socialinės globos įstaigose teikiamas ilgalaikes socialinės globos paslaugas ne tik iš asmens turimų pajamų, bet ir iš asmens (šeimos) turimo turto (Lazutka, Žalimienė, 2003).

Dėl sparčiai vykstančių pokyčių socialinio darbo paslaugų srityje, finansavimo ir teikimo sistemų pertvarkymo, stinga informacijos apie besikeičiančias socialinio darbo paslaugas (Anheier, 2000; Anheier, Kumar, 2003). Manoma, yra svarbu ištirti, kaip tai atsiliepia socialinio darbo klientui.

Darbo naujumas. Disertacija skirta socialinio darbo paslaugų privatizavimo analizei, o tai iki šiol Lietuvoje nebuvo sistemškai tyrinėjama. Tyrimas apjungė įvairių socialinio darbo paslaugų privatizavimo aspektų analizę, įvertinant privatizavimo būklę, veiksnius ir pasekmes Lietuvoje. Kiekybinio ir kokybinio tyrimų strategijos leido išsamiau atskleisti socialinio darbo paslaugų privatizavimo raišką Lietuvoje. Taip pat socialinio darbo paslaugų privatizavimas buvo analizuojamas remiantis veikėjo ir neo-institucionalizmo teorijomis bei jų sanglauda, politinių veikėjų galių kontekste.

Disertacijos tikslas – atskleisti socialinio darbo paslaugų privatizavimo raišką Lietuvos socialinio darbo paslaugų praktikoje.

Uždaviniai:

1. Atskleisti socialinio darbo paslaugų privatizavimo ištakas ir sampratą.
2. Atskleisti socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksnius.
3. Atskleisti socialinio darbo paslaugų privatizavimo pasekmes.
4. Atskleisti socialinio darbo paslaugų plėtros perspektyvas Lietuvoje.

Ginamieji teiginiai:

1. Nors Lietuvoje yra sukurtos teisinės privatizavimo prielaidos, socialinio darbo paslaugų privatizavimas savivaldybėse plėtojasi nevienodais mastais.

2. Lietuvoje galima stebėti socialinio darbo paslaugų privatizavimo raišką tiek ekonomine, tiek politine prasme.

3. Lietuvoje socialinio darbo paslaugų privatizavimo plėtojimas priklauso nuo savivaldybių socialinio darbo paslaugų administratorių ir politinių veikėjų pasirinkto ir palaikomo organizacijų finansavimo būdo.

4. Nedideli socialinio darbo paslaugų privatizavimo mastai nesudaro prielaidų vertinti privatizavimo poveikio socialiniam darbui Lietuvoje.

Disertacijos struktūra

Pirmoje darbo dalyje analizuojami socialinio darbo privatizavimo samprata ir veiksniai. Nagrinėjama, kas yra socialinio darbo privatizavimas, kokius pokyčius jis neša tiesioginiam socialinio darbo paslaugų gavėjui. Kadangi gerovės valstybės raidai, tuo pačiu ir viešojo sektoriaus vaidmeniui rinkos ekonomikoje, turi įtakos socialinės doktrinos, tiksliau, jų traktuojamos vertybės, teisingumo suvokimas, įsivaizdavimas kokia turėtų būti valstybė – rinkos ir viešojo sektoriaus vaidmenų santykis – pirmoje darbo dalyje taip pat nagrinėjama, kaip tai įtakoja socialinę politiką, socialinę apsaugą, socialinį darbą.

Antra darbo dalis skirta socialinio darbo paslaugų privatizavimo pasekmių analizei: socialinio darbo paslaugų pokyčiams, susijusiems su aukščiau aptartais privatizavimo veiksniais, socialinio darbo paslaugų rinkos kūrimui, atsirandančiai viešai vadybai socialiniame darbe, ekonominiam požiūriui į socialinio darbo paslaugų teikimą (socialinio darbo paslaugų teikimo kaštų efektyviam naudojimui) ir analizei, kaip šie procesai veikia socialinio darbo klientą.

Trečioje darbo dalyje pateikiamos tyrimo prielaidos ir metodika: tyrimo objektas; kiekybinio ir kokybinio tyrimo strategijos, metodai; duomenų rinkimo metodai ir tyrimo eiga.

Ketvirtoje darbo dalyje analizuojama socialinio darbo paslaugų privatizavimo būklė, veiksniai ir pasekmės Lietuvoje. Pateikiamas politinių veikėjų pasiskirstymas ir teisinės privatizavimo prielaidos; socialinio darbo paslaugų privatizavimo rodiklių savivaldybėse ir šalyje analizė; socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų ir veiksmų savivaldybėse analizė bei socialinio darbo paslaugų plėtros perspektyvos Lietuvoje.

Darbo pabaigoje pateikiamas apibendrinimas, išvados ir rekomendacijos.

1. SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PRIVATIZAVIMO SAMPRATA IR VEIKSNIAI

Pastaraisiais dešimtmečiais intensyviai vyksta gerovės valstybės vaidmens susitraukimas viešų paslaugų teikime, tarp jų ir socialinio darbo paslaugų sektoriuje. Vyksta atsakomybės už tam tikras gerovės paslaugas perkėlimas nuo viešojo privačiam sektoriui. Vis daugiau viešų paslaugų teikiama privataus sektoriaus (Harris, McDonald, 2000). Viešų paslaugų privatizavimas iškelia kelis esminius klausimus: kas yra viešų paslaugų privatizavimas ir kaip šis fenomenas gali būti aiškinamas viename iš šių paslaugų sektorių – socialinio darbo paslaugose.

Socialinio darbo paslaugų privatizavimas susijęs, viena vertus, su viešojo sektoriaus veikėjų priimamais sprendimais, politinių jėgų pasiskirstymu, kita vertus, jų priimamų sprendimų atspindžiu teisės aktuose. Todėl privatizavimas galėtų būti aiškinamas viešojo sektoriaus veikėjų galių santykio ir privatizavimui sudarytų prielaidų teisės aktuose kontekste. Politiniai veikėjai siekia įtvirtinti ribą tarp valstybės ir rinkos, kad jų rinkėjai pasiektų didžiausią naudą. Veikėjai atstovaujantys “rinkoje silpnuosius”¹ siekia išplėsti viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimą. Atstovaujantys “rinkoje stipriuosius”², siekia išplėsti privatų socialinio darbo paslaugų teikimą. Tai atspindi teisės aktuose. Tad socialinio darbo paslaugų privatizavimo aiškinimui buvo pasirinktos veikėjo ir neo-institucionalizmo teorijos bei jų sanglauda.

Žemiau aptariamos įvairios privatizavimo sampratos ir modeliai remiantis veikėjo ir neo-institucionalizmo teorijomis bei jų sanglauda. Remiantis veikėjo teorija, gerovės valstybės išplėtimas arba susitraukimas (viešojo sektoriaus atsakomybių mastas už tam tikrą veiklą gerovės paslaugų teikime) suprantamas kaip individų ar kolektyvų racionalių veiksmų rezultatas (pvz., politiniai

¹ Rinkoje silpnieji – samdomi darbuotojai.

² Rinkoje stiprieji – stambųjį kapitalą atstovaujantys darbdaviai.

veikėjai nusprendžia, kad už socialinio darbo paslaugas klientai turi mokėti tam tikrą dalį paslaugų kainos). Racionalūs veikėjai susiduria su įvairiais ankstesnių politinių sprendimų, institucinės tvarkos ir panašiais apribojimais bei galimybėmis (pvz., kad klientai, siekiantys gauti socialinio darbo paslaugas, mokėtų tam tikrą dalį paslaugų kainos, reikia keisti buvusius teisės aktus), todėl toliau privatizavimas analizuojamas pasitelkiant neo-institucionalizmo teoriją. Remiantis neo-institucionalizmo teorija veikėjų pasirinkimai ir strategijos formuoja gerovės valstybės institucijas. Privatizacijos kryptys ir modeliai yra susiję su gerovės valstybės institucijomis. Išskiriami du idealieji instituciniai tipai – pliuralistinės ir kolektyvinės institucijos³. Šių idealių institucinių tipų analizė, apibrėžiant reguliavimą, organizavimą, finansavimą ir vykdymą, padeda paaiškinti privatizavimo mastą bei modelius.

1.1. Privatizavimo samprata

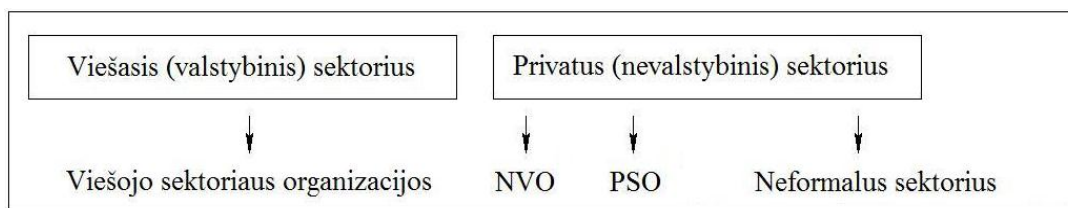
Visų pirma reikėtų apibrėžti sąvoką „privatizavimas“. Yra daugybė siūlymų apibūdinti šį reiškinį. Apžvelkime kelis jų – epistemologinę, ekonominę ir politinę privatizavimo sąvokas, kadangi jos gali padėti analizuoti socialinio darbo paslaugų privatizavimo sampratą. Gerovės valstybėje skiriami viešas ir privatus sektoriai. Vienas esminių šių sektorių skirtumų yra organizacijų statusas – tai yra kam jos priklauso. Viešas sektorius kuriamas mokestinės sistemos, perskirstymo programų dėka ir yra skirtas rūpintis gyventojų gerove, siekti kolektyvinių tikslų, kurti viešąsias gėrybes, turtą, prekes, paslaugas ir panašiai (Barr, 2004; LeRoy, 2005; Connolly, Munro, 2000; Leach, 2004). Privatų sektorių sudaro individų iniciatyva sukurtos organizacijos siekiant privačių arba kolektyvinių tikslų (Polanyi, 2002; Stiglitz, 2000; Varian, 2004; Wonnacott, Wonnacott, 1997). Taip pat svarbu atkreipti

³ Institucijos suprantamos kaip pliuralistinės ir kolektyvinės gerovės valstybės formalios taisyklės, sukurti apribojimai, formuojantys žmonių elgesį (pvz., teisės aktai, susitarimai, konvencijos).

dėmesį į šių sektorių siekiamų tikslų bei priemonių jiems įgyvendinti skirtumus. Viešas sektorius rūpinasi gyventojų gerove ir tam naudoja persikirstymo mechanizmus. Privataus sektoriaus pagrindinis variklis – pelnas, efektyviai naudojant resursus, bei tam tikrų paslaugų teikimas savanoriškais pagrindais (Barr, 2004; Wonnacott, Wonnacott, 1994; Stiglitz, 2000). Tam tikros paslaugos ir prekės (pvz., gerovės valstybės arba socialinės paslaugos plačiąja prasme) labiau tinkamos kurti viešojo sektoriaus, kadangi dėl rinkos ydų vartotojai rinkos sąlygomis gali gauti mažiau naudos, tuo tarpu viešas sektorius apsaugo nuo rinkos nesėkmių ir esančių rizikų (Rosen, 2005; Stiglitz, 2000; Wonnacott, Wonnacott, 1997; Barr, 2004; Leach, 2004; Rosner, 2003).

Socialinio darbo paslaugų atveju laisvos rinkos sąlygomis nėra užtikrinama tobula konkurencija (paslaugos nėra homogeniškos; paslaugų teikėjai labiau informuoti negu vartotojai; nėra daug tos pačios paslaugos rūšies teikėjų, pasitaiko ir nepilnos tam tikrų paslaugų rinkos; nėra paprasta nuo vienos paslaugos teikimo pereiti prie kitos), todėl viešojo sektoriaus dalyvavimas socialinio darbo paslaugų užtikrinimo procese yra būtinas, kitaip paslaugų klientai pralaimi (Žalimienė, Lazutka, 2009). Tobulos konkurencijos sąlygomis paslaugos ir prekės efektyviau ir racionaliau naudojant išteklius kuriamos ir privataus sektoriaus. Esant tobulai konkurencijai, vartotojai gali gauti daugiau naudos, tačiau rinkoje tobulos konkurencijos sąlygos ne visada yra užtikrinamos (Nemec, Wright, 1998; Wonnacott, Wonnacott, 1997; Stiglitz, 2000; Leach, 2004).

Pastaraisiais dešimtmečiais šių sektorių skirtumai tampa mažiau akivaizdūs, kadangi, norint racionaliau naudoti išteklius dėl įvairių ekonominių ir politinių priežasčių, viešas sektorius pasitelkia privataus sektoriaus valdymo įrankius, yra sukurta naujoji viešoji vadyba (Osborne, Brown, 2005; Patti, 2009; Hasenfeld, English, 1975; Brody, 2005). Organizacijų apibrėžimai ir priskyrimas viešam ar privačiam sektoriui susijęs su tam tikros šalies istorija, paslaugų organizavimo modeliais ir organizacijų kultūra (Anheier, Seibel, 2001).

1 paveikslas. Organizacijų skirstymas sektoriuose.

Kalbant apie gyventojų gerovę, išskiriama tokia organizacijų įvairovė: šeima, bendruomenė, labdaros ir savanorystės sektoriai, socialinės paslaugos, išmokos teikiamos valstybės ir rinka (Baldock, 1999). Taigi išskiriamos viešojo (valstybinio) sektoriaus ir privataus (nevalstybinio) sektoriaus organizacijos. Privatųjį sektorių sudaro trys komponentai: pelno siekiančios organizacijos, NVO (ne pelno siekiančios visuomeninės organizacijos) bei neformalus sektorius, apimantis šeimą ir bendruomenę (EFILWC, 2006; Evers, Laville, 2004; Fairfield, 2005; Timonen, Convery, Cahill, 2006) (1 paveikslas).

Ekonomine prasme privatizavimas suprantamas kaip viešojo turto pardavimas arba turtinių teisių perdavimas privačiam sektoriui (Barnekov, Raffel, 1990), valstybinės ir kolektyvinės nuosavybės pertvarkymas į privatinę nuosavybę, kuria disponuoja atskiri asmenys bei privačios firmos (Ekonomikos terminai ir sąvokos, 1999), visiškas arba dalinis įmonės nuosavybės perdavimas iš valstybinės nuosavybės į privačias rankas, valstybės turto (pvz., žemės, pastatų) atskyrimas ir pardavimas (Obrazcovas, Savas, 2009). Taigi pasikeičia gėrybės nuosavybės teisė ir statusas. Tai dar vadinama denacionalizavimu arba nuvalstybinimu. Privatus sektorius gali teikti privačias (individualias) prekes rinkoje, vertingas prekes vertybinių popierių programų pagalba ir viešąsias (kolektyvines) prekes sudarydamas paslaugų sutartis. Sutartys gali būti pasirašomos su pelno siekiančiomis arba nesiekiančiomis organizacijomis. Privačios organizacijos gali sudaryti rangos sutartis ir patikėti tam tikras veiklas atlikti toje srityje besispecializuojančiai organizacijai (Obrazcovas, Savas, 2009).

Tačiau kaip apibrėžti paslaugas arba prekes, kuriamas privataus sektoriaus, o reguliuojamas viešojo, arba organizuojamas privataus sektoriaus, o finansuojamas viešojo? Čia gali pagelbėti *politinė privatizavimo samprata*. Politine prasme kriterijus apibrėžti privatizavimą pagal būdą yra atsakomybės perkėlimas nuo viešojo sektoriaus privačiam (Lundqvist, 1989). Susiduriama su gan įvairiais būdais tą atsakomybę perkelti. Privatizavimu vadinamas dereguliavimas – privataus produktų ar paslaugų teikimo kontrolės panaikinimas (Barnekov, Raffel, 1990). Viešojo sektoriaus paslaugų teikimo transformavimas į privataus sektoriaus paslaugų teikimą, teigiant, kad lemiamas kriterijus yra gerovės paslaugų dekokolektivizavimas, taip pat suprantamas kaip privatizavimas. Privatizavimas yra ir rinkos mechanizmų įtraukimas teikiant gerovės valstybės paslaugas (Lundqvist, 1989; Harris, 2008).

Mintis, kuri sieja skirtingus politinė prasme privatizavimo apibrėžimus, yra ta, kad vyriausybei būdingas neefektyvumas gali būti išspręstas perkeliant prekių ar paslaugų, įprastai teikiamų viešojo sektoriaus, teikimą į rinką. Tam tikros valstybės veiklos perleidžiamos privačiam sektoriui (Midgley, Jones, 1994). Privatizavimo šalininkai pabrėžia laisvos iniciatyvos privalumus prieš valstybinę kontrolę. Firmos konkurencinėje rinkoje gali tinkamai skirstyti išteklius ir geriau tenkinti kintančius vartotojų poreikius nei valstybė (Ekonomikos terminai ir sąvokos, 1999). Manoma, kad organizacijų konkurencija, priėmimo, atleidimo iš darbo ir kompensacijų skyrimo lankstumas sukuria įtampą ir galimybę efektyvumui bei išlaidų taupymui, kurie negali būti pasiekti viešajame sektoriuje (Hood, 1991).

Privatizavimu siekami du aiškūs ir gana skirtingi tikslai: prekių ar paslaugų teikimo gerinimo pasitikint rinkos efektyvumu ir viešojo sektoriaus atsakomybių už tam tikras prekes arba paslaugas mažinimo arba nutraukimo (Lundqvist, 1989; Midgley, Jones, 1994). Pirmu atveju privatizavimas neatmeta vyriausybės atsakomybės už jos išlaidų rezultatus, tiesiog pasikeičia paslaugų teikimo vieta. Privatizuojami politikos įgyvendinimo būdai, tačiau ne

vyriausybės veiklos sfera. Privačiam sektoriui perleidžiamas paslaugų teikimas. Politikos kūrimas, planavimas, tikslų, standartų nustatymas, veiklos kontrolė, įvertinimas ir taisymas – viskas lieka vyriausybei (pvz., NVO, teikianti vaikų dienos užimtumo paslaugas) (Van den Broek, 2003). Antru atveju vyriausybė sumažina arba atsisako savo vaidmens kaip reguliuotojas, sprendimų priėmėjas, standartų kūrėjas arba pirkėjas tam tikrų paslaugų srityje. Tai vadinama privatizavimu, nes sumažėja viešos išlaidos, taip pat ir politinio palaikymo bazė viešojo sektoriaus augimui (Rose, 1996). Tačiau, pats faktas, kad vyriausybė nustoja įgyvendinti tam tikrą programą arba atsisako atsakomybės, dar tos programos neprivatizuoja. Tam kad įvyktų privatizavimas, vyriausybė turi užtikrinti, kad programa įgyvendinama privačiame sektoriuje (pvz., privatūs senelių globos namai) (Barnekov, Raffel, 1990). Atsiranda platesnis privatizavimo apibrėžimas, įtraukiantis bet kokių vyriausybės veiklų, susijusių su tam tikros gėrybės, prekės, paslaugos užtikrinimu, perdavimą privačiam sektoriui.

Kadangi socialinio darbo paslaugos yra gerovės valstybės socialinių paslaugų rūšis, o viešas sektorius yra susijęs su šių paslaugų teikimo užtikrinimu, socialinio darbo paslaugų privatizavimas yra suprantamas kaip viešojo sektoriaus atsakomybių, susijusių su šių paslaugų teikimu, perdavimas privačiam sektoriui. Kalbant apie socialinio darbo paslaugų privatizavimą, verta analizuoti reguliavimo, organizavimo, finansavimo ir teikimo atsakomybių perdavimą privačiam sektoriui (Lundqvist, 1989).

Norint užtikrinti piliečių teises į socialinę apsaugą, kokybiškų socialinio darbo paslaugų teikimą bei visuotinę prieinamumą, socialinio darbo paslaugų reguliavimo ir organizavimo atsakomybės dažniausiai skiriamos viešajam sektoriui. Perkeliant socialinio darbo paslaugų teikimo atsakomybę privačiam sektoriui, atsiranda du esminiai pokyčiai – socialinio darbo paslaugų rinkos

kūrimas⁴ ir socialinio darbo paslaugų rinkos valdymas⁵ (Struyven, Steurs, 2005; Harris, 1998; Osborne, Brown, 2005).

Rinkoje socialinio darbo paslaugas ima teikti įvairaus statuso socialinio darbo paslaugas turinčios teisę teikti organizacijos: viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų organizacijos ir privataus sektoriaus, kurį sudaro pelno siekiančios, NVO ir neformalus sektorius, apimantis šeimą ir bendruomenę (EFILWC, 2006; Evers, Laville, 2004; Fairfield, 2005; Timonen, Convery, Cahill, 2006). Socialinio darbo paslaugas teikiančių rinkos dalyvių įvairovė atspindi ir įvairų socialinio darbo paslaugų finansavimą bei skirtingus mokėjimo už socialinio darbo paslaugas šaltinius (Harris, 2003; Jackson, 2007). Dėl ekonominių bei politinių priežasčių viešojo sektoriaus skiriamas finansavimas socialinio darbo paslaugoms mažėja, tuo tarpu auga pačių paslaugas gaunančiųjų finansinė atsakomybė, dažnas NVO finansavimo šaltinis yra įvairių fondų, aukų, kitos ne per mokestinę viešojo sektoriaus sistemą ateinančios lėšos (Baldock, 2003; Ferguson, 2001; Brooks, 2003).

Socialinio darbo paslaugų privatizavimo kryptys. Daugelyje vakarų šalių 1980 m. pradėtas ekonomikos liberalizavimas yra pakeitęs jų gerovės sistemas. Nuo tų laikų priimami politiniai sprendimai siekia minimizuoti viešojo sektoriaus išlaidas. Tam pasitelkiami NVO, neformalus sektorius ir pelno siekiančios organizacijos, naudojant pirkimo sutarčių sistemą, rinką ir viešąją vadybą (Evers, Laville, 2004). NVO ir pelno siekiančios organizacijos integruojamos į socialinių paslaugų teikimo sistemą ir į socialinio darbo paslaugų sistemą.

Viešasis sektorius palieka sau šių paslaugų vadybinę funkciją. Kartu pasikeičia ir viešų lėšų pervedimo organizacijoms sistema. Atsiranda socialinio darbo paslaugoms skirtų lėšų vadybininkai, atsakingi už lėšų skyrimą, pervedimą NVO ar pelno siekiančioms organizacijoms bei šių lėšų naudojimą

⁴ Dėl socialinio darbo paslaugų bei jų vartotojų, šių paslaugų finansavimo bei mokėjimo už jas ypatumų, socialinio darbo paslaugos teikiamos ne laisvos rinkos sąlygomis, o kvazi-rinkoje.

⁵ Rinkos bei ekonominio požiūrio, būdingo pelno siekiančioms organizacijoms, į socialinio darbo paslaugų teikimą atsiradimas tapo naujosios viešosios vadybos kūrimo prielaida.

(Kendall, Knapp, 1996; Anheier, Seibel, 2001). Įvedus pirkimo sutarčių sistemą, kinta socialinio darbo paslaugų NVO kultūra. Jos yra veikiamos nustatytų tikslų, aprašytų pirkimo sutartyje, siekimo per tam tikrą nustatytą laikotarpį. NVO tampa orientuotos ne į paslaugų teikimo kokybę, bet labiau į pirkimo sutartyje nustatytų sąlygų vykdymą (Dekker, 2004). Pasikeičia ir subsidijų NVO skyrimo sistema. Jos praranda viešojo sektoriaus nuolatinį užtikrintą paslaugų finansavimą. Rinkoje NVO tampa lygiavertis rinkos dalyvis kartu su pelno siekiančiomis organizacijomis. Jos priverstos varžytis dėl paslaugų finansavimo vienodomis sąlygomis su pelno siekiančiomis organizacijomis (Weisbrod, 1998; Bode, Evers, 2004). Neišlaikančios konkurencijos organizacijos priverstos pasitraukti iš paslaugų teikimo sistemos.

Kokybiškos paslaugos reikalauja aukštos socialinių darbuotojų kvalifikacijos, didelių išlaidų, tad rinkoje išsilaiko organizacijos, teikiančios paslaugas mažesniais resursais, neretai paslaugų kokybės sąskaita. Taip pat paslaugų teikimui pasitelkiamos pačių klientų lėšos, įvedamos įvairios kliento turto vertinimo schemas galimybei mokėti už paslaugas įvertinimui (Scotton, 1995). Finansavimo ir dalyvavimo rinkoje skirtumai tarp NVO ir pelno siekiančių organizacijų tampa nebe tokie akivaizdūs. Pasikeičia ir NVO kultūra, vertybinė sistema, jos vis labiau perima pelno siekiančių organizacijų tikslų siekimo kultūrą, vadybinių įgūdžių įtraukimą į paslaugų teikimą (Anheier, Seibel, 2001; Bode, 2003).

Atsiranda ir naujos socialinių darbuotojų funkcijos, keičiasi socialinių darbuotojų profesijos kultūra. Socialiniai darbuotojai transformuojasi į atvejo vadybininkus, atsakingus ne tik ir ne tiek už darbą su klientu, kiek už krepšelio, skirtą kliento paslaugoms valdymą, tikslų pasiekimą bei darbo procesą (McDonald, Harris, Wintersteen, 2003). NVO vis labiau perima rinkos veikimo mechanizmus bei konkurencijos principus. Viešojo sektoriaus socialiniai darbuotojai iki viešojo sektoriaus paslaugų transformacijos rūpinosi tuo, kaip geriau atliepti asmens poreikius renkant iš įvairių galimybių. Esant

rinkai pagrindiniu rūpesčiu tampa nustatytų tikslų siekimas naudojant minimalius išteklius (Evers, Laville, 2004). Visi šie pokyčiai atskleidžia ženklų kolektyvinės gerovės valstybės sistemų transformaciją į pliuralistinės gerovės valstybės sistemas.

Tas pats pasakytina ir apie socialinio darbo paslaugų sistemą. Paslaugos tapo orientuotos į individualius poreikius ir kartu individualias galimybes tas paslaugas gauti, už jas mokėti. Į paslaugų sistemą pritraukiami įvairūs neformalūs teikėjai, savanoriai, taip pat kuriamos klientų savigalbos grupės. Paslaugų sistema pritraukia bendruomenės aktyvius dalyvius, tad paslaugų teikimas reikalauja mažiau piniginių resursų (Salamon, Anheier, 1996; Anheier, Seibel, 2001). Tačiau diskutuotina šių neformalių teikėjų paslaugų kokybė bei šių paslaugų tęstinumas.

Ekonominis ir kultūrinis liberalizmas iš esmės transformavo NVO funkcijas ir vietą socialinio darbo paslaugų sistemoje. Prieš socialinio darbo paslaugų privatizavimą NVO buvo apibrėžiamos kaip labdaringos, savanoriškais pagrindais susiformavusios, nesiekiančios pelno ir savireguliacinės organizacijos, kurių veiklos organizavimas buvo atskirtas nuo viešojo sektoriaus, ir papildančios viešojo sektoriaus teikiamų paslaugų sistemą (Smith, Rochester, Hedley, 1995; Salamon, Anheier, 1996; Bode, 2003). Šiuo metu vis sudėtingiau tampa daugeliu aspektų apibrėžti NVO skirtumus nuo kitų socialinio darbo paslaugas teikiančių organizacijų. Socialinio darbo paslaugų reguliavimas, finansavimo būdai ir vertybinė orientacija tampa panašūs visose socialinio darbo paslaugų organizacijose. Pelno siekiančių organizacijų veikimo logika persmelkia NVO kultūrą, kartu ir visą socialinio darbo paslaugų sistemą. Kyla rūpesčių dėl teikiamų socialinio darbo paslaugų kokybės, paslaugų struktūros bei tęstinumo (Lyons, 1997).

Skirtumas lieka tas, jog NVO nesiekia pelno, tad po rinkos mechanizmų įdiegimo į socialinio darbo sistemą, šios organizacijos dažnai vadinamos ne pelno siekiančiomis. Taip pat pastebima, jog atsiranda tam tikrų smulkių organizacijų, kurios veikia bendruomenės interesais ir mažiau lėšų gauna iš

viešojo sektoriaus. Tuo tarpu stambios NVO vis labiau tampa panašios į pelno siekiančias organizacijas, konkuruojančias dėl finansavimo. Sumažėjo ir viešojo sektoriaus dotacijos NVO, jos vis labiau pritraukia savanoriškais pagrindais dirbančius žmones bei vis daugėja įvairių savivalbos grupių (Salamon, Anheier, 1996; Anheier, Seibel, 2001). Tad ištis NVO apibrėžimas rinkoje gan sudėtingas. Viena vertus, dažnai jos kuriamos savanoriškais pagrindais ir ieško lėšų paslaugų teikimui pačios. Kita vertus, atsiranda stambios NVO konkuruojančios dėl viešojo sektoriaus finansavimo kaip ir kiti socialinio darbo paslaugų rinkos dalyviai, su samdomais darbuotojais ir stambiais projektais bei programomis.

Pakeitus socialinio darbo paslaugų sistemą, NVO ir pelno siekiančios organizacijos tapo pagrindiniais paslaugų teikėjais. Viešajam sektoriui dažnai lieka paslaugų reguliavimo, organizavimo ir finansavimo veiklos. Taip pat privatizuojamas ir socialinis draudimas, auga asmens ir šeimos atsakomybė už savo bei šeimos narių gerovės užtikrinimą. Viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų sistema iš esmės pasikeičia, pagrindinį vaidmenį joje užima NVO, neformalus sektorius ir pelno siekiančios organizacijos (Bode, 2003; Taylor, 2004). Tačiau NVO reakcija į šiuos pasikeitimus gan dviprasmiška. Viena vertus, jos tapo labiau pripažintos viešojo sektoriaus, kita vertus, jos prarado savo autonomiją. NVO labiau tapo viešojo sektoriaus veikėjomis negu viešojo sektoriaus partnerėmis. Auga jų priklausomybė nuo viešojo sektoriaus lėšų bei atskaitomybė už teikiamas paslaugas (Lewis, 2004).

Taip pat pasikeitė ir klientų padėtis socialinio darbo paslaugų sistemoje. Jie tapo aktyviais paslaugų planavimo, teikimo dalyviais, lėšų valdytojais, paslaugų vertintojais bei pirkėjais. Klientai vis labiau dalyvauja paslaugų kaštų dengime. Kartu pasikeitė ir socialinio darbuotojo funkcijos. Sudėtingoje rinkos paslaugų sistemoje socialinio darbo klientams reikalinga pagalba renkant paslaugas bei valdant paslaugų krepšelius, darant kitus sprendimus, kurių iš jų tikimasi. Socialiniai darbuotojai tampa atvejo vadybininkais, kurie lydi klientą paslaugų teikimo procese (Bode, Evers, 2004; Taylor, 2004).

Pasikeitusi socialinio darbo paslaugų sistema apima įvairias paslaugų organizacijas, kurios veikia savivaldos lygmenyje spręsdamos vietines problemas. Kartu pasikeičia ir paslaugoms skirtų lėšų valdymas. Socialinio darbo paslaugoms skirtos lėšos valdomos savivaldybių, kurios atsakingos už vietinių bendruomenių gerovės užtikrinimą, reikiamų paslaugų organizavimą ir bendradarbiavimą su įvairiomis socialinio darbo paslaugų organizacijomis. Atvejo vadybininkai tarpininkauja šių procesų valdyme (Rose, 1996; Carey, 2006; Postle, 2002).

Socialinio darbo paslaugų privatizavimas taip pat pakeitė ryšius tarp valstybės ir jos piliečių. Socialinio darbo paslaugų privatizavimu buvo siekiama piliečių atsakomybės už savo gerovę. Socialinio darbo paslaugos tapo orientuotos į individualų teikimą, pasirinkimą bei galimybes mokėti už paslaugas. Buvo siekiama viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų lankstumo atsižvelgiant į asmens poreikius (Spandler, 2004; Leece, Leece, 2006; Da Roit, Le Bihan, Oesterle, 2007).

Viena iš priemonių suteikti asmeniui pasirinkimo galimybę socialinio darbo paslaugų srityje buvo pagalbos pinigai – socialinio darbo paslaugų departamentų skiriami pinigai klientui pačiam įsigyti socialinio darbo paslaugų, kurioms buvo nustatytas poreikis. Tikimasi, kad jų dėka asmuo įgaus nepriklausomybę, o valstybė laukia iš piliečių savarankiškų sprendimų, vadybinių įgūdžių, iniciatyvumo (Ferguson, 2007; Da Roit, Le Bihan, Oesterle, 2007; Leece, Leece, 2006; Spandler, 2004; Clark, Gough, Macfarlane, 2004).

Kartu atsiranda klausimas, kokią vietą užima klientas šioje pasikeitusioje sistemoje. Organizuojant socialinio darbo paslaugų sistemą remiantis nepriklausomybės ir pasirinkimo principais kaip esminiais, atsiranda tam tikrų rizikų. Dažniausiai socialinio darbo paslaugų klientai priklauso nuo kitų, jiems reikalinga pagalba bei priežiūra, ir todėl jie nepritampa rinkoje. Viešasis sektorius buvo kuriamas užtikrinti, kad bus suteiktas saugus ir patikimas palaikymas už rinkos ribų. Rinkos kūrimas, naujosios viešosios vadybos ir pagalbos pinigų atsiradimas socialinio darbo paslaugų srityje suteikia

racionaliam klientui laisvę rinktis paslaugų rinkoje, tačiau ši idėja sunkiai įgyvendinama sudėtingoje rinkoje su ribotais ištekliais (Leece, Leece, 2006; Spandler, 2004).

Pagalbos pinigai tapo individualizmo, augančios demokratijos ir bendruomenės vystymosi išraiška. Greitai besikeičiantis pasaulis reikalauja pokyčių socialinių paslaugų srityje, taip pat ir socialinio darbo. Privatizavimu buvo siekiama efektyvumo, rezultatyvumo, pasirinkimo, kokybės ir orientacijos į piliečių poreikius. Privatizavimo pagrindinis principas buvo orientacija į žmogų, atsakomybės už savo gyvenimą prisiėmimą, jo aktyvinimą, galimybę rinktis paslaugų rinkoje bei mokėti už paslaugas (Da Roit, Le Bihan, Oesterle, 2007; Clark, Gough, Macfarlane, 2004).

Tačiau socialinio darbo paslaugų rinka negalėjo įgyvendinti šių pokyčių. Paslaugos tapo standartizuotos, nelanksčios, trūko bendradarbiavimo tarp organizacijų, socialinio darbo paslaugų departamentai tapo nepajėgūs apginti pažeidžiamų klientų. Pagalbos pinigų diegimas į socialinio darbo paslaugų sistemą tapo ne tik priemone siekti klientų nepriklausomybės ir atsakomybės už jų gyvenimus, tačiau pavertė juos vadybininkais (Care and Health, 2004; Spandler, 2004; Leece, Leece, 2006).

Svarbiausia tapo ne tai, ko gali tikėtis pilietis iš valstybės atitinkamoje situacijoje, bet tai, koks turėtų būti pilietis – atsakingas, iniciatyvus, aktyvus. Nors pagalbos pinigai suteikia galimybę rinktis ir kontroliuoti paslaugų teikimą, tačiau lieka keli neišspręsti klausimai, vienas kurių – paslaugų teikėjų paieška. Dažniausiai pagalbos pinigai yra leidžiami asmens priežiūros darbuotojui samdyti ir nėra lengva surasti tinkamą, tad samdomi šeimos nariai (Clark, Gough, Macfarlane, 2004; Da Roit, Le Bihan, Oesterle, 2007).

Kyla ir paslaugų kokybės klausimas. Tai yra dar viena pagalbos pinigų kritikos priežastis. Pagalbos pinigai padėjo pritaikyti viešąjį sektorių, NVO ir pelno siekiančias organizacijas naujai rinkos kultūrai ir vadybinei praktikai. Taip pat pagalbos pinigų įdiegimas į socialinio darbo paslaugų sistemą paskatino nepriklausomų laisvai samdomų socialinių darbuotojų atsiradimą,

dėl kurių teikiamų paslaugų kokybės kyla abejonių. Socialinio darbo paslaugų privatizavimas neigiamai atsiliepia kvalifikacijos įgijimui, tobulinimui ir supervizijai (Spandler, 2004; Leece, Leece, 2006; Clark, Gough, Macfarlane, 2004).

Taigi, iš vienos pusės pagalbos pinigai suteikia klientui galimybę rinktis, kas ir kaip suteiks pagalbą bei kontroliuoti pagalbos teikimą, iš kitos pusės, ši laisvė rinktis kartu tampa atsakomybe už pasirinkimų padarinius. Tačiau tam tikra atskaitomybė už pagalbos pinigus lieka, kadangi asmuo naudoja viešus finansus. Taigi pats klientas, iš vienos pusės, pagalbos pinigų dėka tampa laisvas rinktis, iš kitos – yra atsakingas pats sau ir kitiems už savo pasirinkimus (Da Roit, Le Bihan, Oesterle, 2007; Care and Health, 2004).

Įdiegiant pagalbos pinigus į socialinio darbo paslaugų sistemą, klientas prisiima atsakomybes ir kartu rizikas, kurios iki jų atsiradimo buvo viešojo sektoriaus rūpestis. Dar daugiau, klientas tampa ne tik pats sau vadybininku, bet ir suteiktų viešų lėšų, tai yra pagalbos pinigų, vadybininku. Klientas tampa atskaitingas už jų panaudojimą, privalo suteikti visą informaciją priežiūros organizacijai apie pagalbos pinigų panaudojimą, banko, kur pervedami pagalbos pinigai, sąskaitos valdymą, taip pat turi prisiimti atsakomybę už aptartų rezultatų pasiekimą. Visi šie pokyčiai reikalauja nemažai vadybinių įgūdžių, kurių dažnai stinga socialinio darbo paslaugų klientams (Clark, Gough, Macfarlane, 2004; Leece, Leece, 2006; Scourfield, 2007).

Individualizmas, įgyvendintas rinkos ir pagalbos pinigų dėka, pasižymi galimybe rinktis paslaugų rinkoje. Socialinio darbo paslaugų rinka tapo labiau orientuota į pirkėją, atsirado daugiau galimybių klientui valdyti paslaugų apmokėjimą, dalyvauti paslaugų planavimo ir teikimo procesuose. Tai ženkliai sumažino viešojo sektoriaus išlaidas socialinio darbo paslaugoms, taip pat kolektyviai teikiamas paslaugas (Spandler, 2004; Da Roit, Le Bihan, Oesterle, 2007). Galimybė naudoti pagalbos pinigus tapo privalumais labiau išsilavinusiems, vidutinio sluoksnio klientams, kitiems gi atnešė papildomų iššūkių. Kartu pagalbos pinigų diegimas dar labiau padidino socialinių

paslaugų privatizavimą ir rinkos principų įsitvirtinimą gerovės valstybėje (Ferguson, 2007).

Šie socialinio darbo paslaugų srityje vykstantys pokyčiai yra susiję su socialinio darbo paslaugų privatizavimu, kuris savo ruožtu priklauso nuo viešojo sektoriaus veikėjų daromų sprendimų ir institucinės aplinkos, kurioje jie veikia. Tad socialinio darbo paslaugų privatizavimas galėtų būti aiškinamas remiantis veikėjo ir neo-institucionalizmo teorijomis.

1.2. Privatizavimo modelių aiškinimas remiantis veikėjo ir neo-institucionalizmo teorijomis

Šioje darbo dalyje analizuojami privatizavimo modeliai remiantis veikėjo ir neo-institucionalizmo teorijomis bei jų sanglauda, privatizavimas aiškinamas kaip veikėjų galių santykio klausimas ir analizuojama institucinio konteksto įtaka privatizavimui, taip pat pateikiama privatizavimo analizės schema, kuri padeda klasifikuoti įvairius privatizavimo modelius.

1.2.1. Privatizavimo analizės schema

Siekiant paaiškinti, kodėl vyksta privatizavimas, galima būtų analizuoti socialinio darbo paslaugų teikimo užtikrinimo proceso atsakomybes tarp sektorių ir veiklos tipą. Privatizavimas turėtų būti traktuojamas kaip viešojo sektoriaus veikėjų, kurie atsakingi už socialinio darbo paslaugų organizavimo politiką (pvz., savivaldybių tarybos narių, administracijos, Socialinių paslaugų priežiūros departamento atstovų ir kitų), veiksmai siekiant transformuoti ligi šiol viešą atsakomybę už viešojo sektoriaus ribų į privatų sektorių. Šis atsakomybės perkėlimas tampa pagrindiniu kriterijumi apibrėžiant privatizavimą bendrąja politikos prasme. Jei politikos tikslas yra gerovės paslaugų teikimo prielaidų užtikrinimas, būtina jas užtikrinti įvairiose veiklose: reguliavimo, organizavimo, finansavimo (Lundqvist, 1989).

Analizuojant socialinio darbo paslaugų teikimo užtikrinimo proceso kiekvienos veiklos ypatumus, galime klasifikuoti privatizavimo modelius. Nustačius, kuris sektorius atlieka reguliavimo, organizavimo, finansavimo ir paslaugų teikimo veiklas, gauname įvairių privatizavimo modelių schemą (1 lentelė).

1 lentelė. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo analizės schema.

Socialinio darbo paslaugų teikimo užtikrinimo procesas						
Veikla	Kuris sektorius atsakingas					
Reguliavimas	1.Viešasis sektorius					
Organizavimas	2.Viešasis sektorius					
Finansavimas	3.Viešasis sektorius			4.Viešasis sektorius/Privatus sektorius ¹		
Teikimas	5.Viešasis sektorius	6.Privatus sektorius ¹	7.Viešasis sektorius/ Privatus sektorius ¹	8.Viešasis sektorius	9.Privatus sektorius ¹	10.Viešasis sektorius/ Privatus sektorius ¹

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lundqvist L. J. 1989. Explaining Privatization: Notes towards a Predictive Theory, *Scandinavian Political Studies*, 12: 129–145.

Pastabos: ¹ Privatus sektorius apima pelno siekiančias organizacijas, ne pelno siekiančias visuomenines organizacijas ir neformalų sektorių (šeimą, bendruomenę).

Socialinio darbo paslaugų teikimo užtikrinimo procese paslaugų reguliavimą ir organizavimą atlieka viešasis sektorius. Modelių skirtumai pasireiškia socialinio darbo paslaugų finansavimo ir teikimo atsakomybių pasiskirstymu tarp sektorių (1 lentelė):

- *Pirmas modelis* – visas socialinio darbo paslaugų teikimo užtikrinimo proceso veiklas – reguliavimo, organizavimo, finansavimo ir teikimo – atlieka viešasis sektorius (1+2+3+5). Tokiu atveju privatizavimas nevyksta.

- *Antras privatizavimo modelis* – socialinio darbo paslaugų teikimo užtikrinimo procese paslaugų reguliavimo, organizavimo, finansavimo veiklas atlieka viešasis sektorius, o teikimą užtikrina privatus sektorius, apimantis pelno siekiančias organizacijas, NVO ir neformalų sektorių (šeimą, bendruomenę) (1+2+3+6).

• *Trečias privatizavimo modelis* – socialinio darbo paslaugų teikimo užtikrinimo procese paslaugų reguliavimo, organizavimo, finansavimo veiklas atlieka viešasis sektorius, o teikimą užtikrina viešas sektorius ir privatus sektorius (1+2+3+7).

• *Ketvirtas privatizavimo modelis* – socialinio darbo paslaugų reguliavimo, organizavimo veiklas atlieka viešasis sektorius. Paslaugos finansuojamos abiejų sektorių – viešojo ir privataus. Teikimą užtikrina viešas sektorius (1+2+4+8).

• *Penktas privatizavimo modelis* – paslaugų reguliavimo, organizavimo veiklas atlieka viešasis sektorius. Paslaugos finansuojamos abiejų sektorių – viešojo ir privataus. Teikimą užtikrina privatus sektorius, apimantis pelno siekiančias organizacijas, NVO ir neformalų sektorių (šeimą, bendruomenę) (1+2+4+9).

• *Šeštasis privatizavimo modelis* – socialinio darbo paslaugų teikimo užtikrinimo procese paslaugų reguliavimo, organizavimo veiklas atlieka viešasis sektorius. Paslaugos finansuojamos abiejų sektorių – viešojo ir privataus. Teikimą užtikrina viešas sektorius ir privatus sektorius (1+2+4+10).

Žemiau pateikiamas 1 lentelėje pavaizduotų privatizavimo modelių konkretizavimas remiantis Lietuvos praktika.

Reguliavimas – socialinio darbo paslaugų teisinis reglamentavimas, kurį vykdo viešasis sektorius. Lietuvoje socialinio darbo paslaugų reguliavimą vykdo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija yra pagrindinė socialinio darbo paslaugų reguliavimo veiklos vykdytoja (LRS, 2006).

Socialinio darbo paslaugų organizavimas – sąlygų paslaugų teikimui sudarymas. Šią veiklą atlieka viešasis sektorius. Lietuvoje socialinio darbo paslaugų organizavimo veiklą vykdo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir savivaldybės (LRS, 2006).

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos funkcijos: analizuoti ir vertinti socialinio darbo paslaugų būklę šalyje ir teikti siūlymus savivaldybėms dėl socialinio darbo paslaugų planavimo, organizavimo; analizuoti socialinių darbuotojų, socialinių darbuotojų padėjėjų poreikius kelti profesinę kvalifikaciją, organizuoti socialinių darbuotojų atestaciją; rengti ir įgyvendinti valstybės socialinio darbo paslaugų programas ir projektus. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ar jos įgaliota institucija steigia, reorganizuoja ar likviduoja socialinės globos įstaigas, kurios teikia gyventojams socialinę globą, reikalingą ne kiekvienoje savivaldybės teritorijoje (LRS, 2006).

Savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas, kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę. Savivaldybė planuoja socialines paslaugas: vertina ir analizuoja gyventojų socialinių paslaugų poreikius; prognozuoja ir nustato socialinių paslaugų teikimo mastą ir rūšis; vertina ir nustato socialinių paslaugų finansavimo poreikį. Socialinių paslaugų teikimo mastui ir rūšims pagal gyventojų poreikius nustatyti savivaldybė kasmet sudaro ir tvirtina Socialinių paslaugų planą (LRS, 2006).

Savivaldybė organizuoja socialines paslaugas asmenims (šeimoms): organizuoja paslaugų poreikio nustatymą, pagal kurį skiria paslaugas; vertina finansines galimybes mokėti už paslaugas ir nustato mokėjimo dydį; viešuosius pirkimus reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka perka paslaugas savo teritorijos gyventojams; steigia, reorganizuoja ir likviduoja socialinių paslaugų įstaigas bei užtikrina jų funkcionavimą; parenka vaikus galinčias globoti šeimas ir jas prižiūri; rengia ir įgyvendina savivaldybės socialinių paslaugų programas ir projektus. Savivaldybė steigia savo naujas socialinių paslaugų įstaigas tik tais atvejais, kai kitos socialinių paslaugų įstaigos neteikia ar teikia nepakankamai, ar negali teikti gyventojams ekonomiškai ir geros kokybės tų socialinių paslaugų, kurioms yra nustatytas savivaldybės teritorijos gyventojų poreikis (LRS, 2006).

Socialinio darbo paslaugų finansavimas yra lėšų paslaugų teikimui skyrimas, paslaugų apmokėjimas. Socialinio darbo paslaugos apmokamos įvairių finansavimo šaltinių, ir tai priklauso nuo finansavimo reglamentavimo tvarkos. Socialinio darbo paslaugos gali būti finansuojamos viešo sektoriaus arba viešo ir privataus sektorių kartu. Lietuvoje socialinio darbo paslaugos finansuojamos iš valstybės, savivaldybių biudžetų lėšų, socialinių paslaugų įstaigų lėšų, Europos Sąjungos struktūrinių fondų, užsienio fondų, paramos (aukų), asmens (šeimos) mokėjimo už socialines paslaugas ir kitų lėšų (LRS, 2006).

Socialinio darbo paslaugų teikimas – betarpiškas paslaugų teikimas klientui. Teikiamos socialinio darbo paslaugos įvairaus statuso organizacijose – viešo sektoriaus socialinio darbo paslaugas teikiančiose įstaigose ir privataus sektoriaus, kuris apima pelno siekiančias organizacijas, NVO ir neformalų sektorių (šeimą, bendruomenę).

Lietuvoje socialines paslaugas teikia socialinių paslaugų įstaigos, kurių veiklos sritis yra socialinių paslaugų teikimas ir kurių teikiamos paslaugos atitinka teisės aktų reglamentuotus keliamus reikalavimus, normas, ir jos turi licenciją. Vaikus globojanti šeima turi atitikti teisės aktų nustatytus reikalavimus ir turėti savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos išvadą apie šeimos tinkamumą globoti vaikus. Taip pat socialinės globos paslaugas gali teikti organizacijos, Europos Sąjungos valstybėse gavusios leidimus, licencijas, kvalifikacijos reikalavimus patvirtinančius dokumentus, teisės aktų nustatyta tvarka pripažįstamus tinkamais verstis socialinėmis paslaugomis Lietuvos Respublikoje. Savivaldybės nustatytais atvejais, kai vaikais rūpinasi vaikus globojančios šeimos arba kai bendrąsias socialines paslaugas ir socialinę priežiūrą asmeniui (šeimai) yra veiksmingiau organizuoti pinigais, vaikus globojančiai šeimai arba asmeniui (šeimai) gali būti mokama piniginė išmoka – pagalbos pinigai (LRS, 2006).

Lietuvai būdingas šeštas privatizavimo modelis (1 lentelė). Socialinio darbo paslaugų teikimo užtikrinimo procese paslaugų reguliavimo,

organizavimo veiklas atlieka viešasis sektorius. Paslaugos finansuojamos abiejų sektorių – viešojo ir privataus. Teikimą užtikrina viešas sektorius ir privatus sektorius, apimantis pelno siekiančias organizacijas, NVO ir neformalų sektorių (šeimą, bendruomenę).

1.2.2. Privatizavimas kaip veikėjų galių santykio klausimas

Socialinio darbo paslaugų privatizavimas vyksta priklausomai nuo politinių jėgų pasiskirstymo, viešojo sektoriaus veikėjų priimamų sprendimų. Tad privatizavimas galėtų būti svarstomas viešojo sektoriaus veikėjų galių santykio kontekste. Lietuvoje socialinio darbo paslaugų srityje daromi sprendimai priklauso nuo Seimo, Vyriausybės, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, įstaigų prie ministerijos (pvz., Socialinių paslaugų priežiūros departamento) atstovų, savivaldybių tarybų narių, savivaldybių administracijos ir kitų. Privatizavimas turėtų būti traktuojamas kaip viešojo sektoriaus veikėjų veiksmai siekiant transformuoti ligi šiol viešą atsakomybę už viešojo sektoriaus ribų į privatų sektorių.

Remiantis veikėjo arba racionalaus pasirinkimo teorija⁶, visose visuomenėse yra tam tikras balansas tarp valstybės ir rinkos, tarp perkamosios galios rinkoje ir pilietinių teisių politikoje (Norkus, 2003; Pincione, Teson, 2006). Šis balansas tarp viešų ir privačių sprendimų yra rezultatas veiksmų, kurių imasi veikėjai kiekvienoje kapitalo – darbo pusėje siekiant spręsti kylančias gerovės problemas. Norint įtakoti paskirstymo visuomenėje sąlygas ir rezultatus, veikėjai, kurie menkai aprūpinti rinkos resursais, gali pasinaudoti politinėmis teisėmis ir tai paveikti (Lundqvist, 1989; Rule, 1997).

Darbo judėjimai (profsąjungos, darbo tarybos ir kiti) ir kairiųjų partijos yra pagrindiniai socialinių grupių su menkais resursais atstovai. Šalyse, kuriose

⁶ Veikėjo teorija aiškina piliečių, politikų ir valstybės tarnautojų veiksmus iš racionalumo pozicijos, kaip aiškinami gamintojų ir vartotojų savanaudiški veiksmai. Ši teorija jungia mikroekonomikos ir politologijos idėjas ir skelbia, jog individai elgiasi racionaliai, veikia vedami savo naudos maksimizavimo principo.

jų politinė galia didesnė negu dešiniųjų partijų, viešojo sektoriaus gerovės programos plečiasi labiau nei tuo metu, kai „rinkoje stiprūs“ veikėjai turi didesnes politines galias (Cousins, 2005; Esping-Andersen, 2002).

Gerovės paslaugų privatizavimas yra susijęs su tuo, koks yra ryšys tarp veikėjų, atstovaujančių „rinkoje silpnas“ socialines grupes, galių ir gerovės valstybės plėtros. Politiniai veikėjai kiekvienoje darbo – kapitalo pusėje siekia galios įtvirtinti ribą tarp valstybės ir rinkos taip, kad būtų maksimizuota jų rinkėjų nauda. Politiniai veikėjai atstovaujantys „rinkoje silpnas“ socialines grupes naudoja savo galias išplėsti gerovės teikimą ne per rinką beveik visose gyvenimo srityse. Kraštutiniu atveju visos paslaugos yra viešai teikiamos ir privatizavimas nevyksta. Tuo tarpu veikėjai atstovaujantys „rinkoje stiprias“ grupes naudos savo politines galias išplėsti privatų paslaugų teikimą. Kraštutiniu atveju visas paslaugas teikia privatus sektorius (Taylor, 2006; Ascoli, Ranci, 2010).

Taigi negalima teigti, kad yra tiesioginis ryšys tarp veikėjų politinių galių pozicijų ir gerovės valstybės raidos. Politiniai veikėjai, atstovaujantys „rinkoje stipriuosius“ gali palaikyti viešojo sektoriaus teikiamas paslaugas, o atstovaujantys „rinkoje silpnas“ socialines grupes – privataus. Kiekvieno politinio veikėjo priimami sprendimai veikiami jo suvokimo apie kitų politinių veikėjų galimus sprendimus. Ryšys tarp politinių veikėjų galių santykio ir viešojo sektoriaus gerovės plėtros yra svarbus prognozuojant privatizavimą. Politiniai veikėjai siekia gauti valdžią arba ją išlaikyti konkurencinėje politinėje aplinkoje norėdami įtvirtinti tokią ribą tarp rinkos ir valstybės, kad jų rinkėjų nauda būtų maksimali (Lundqvist, 1989; Kildal, Kuhnle, 2005). Tai padeda paaiškinti kolektyvizavimo arba privatizavimo procesus. Tačiau politiniai sprendimai priimami institucinėje aplinkoje. Norint plačiau paaiškinti privatizavimo procesus siūloma į politinių veikėjų sprendimus žvelgti instituciniame kontekste.

1.2.3. Institucinio konteksto įtaka privatizavimui

Veikėjo teorija tiria, kaip politiniai veikėjai kuria ir palaiko institucijas⁷ savo sprendimais ir kokie yra sprendimų padariniai. Svarbu yra ir tai, kaip institucijos apriboja būsimus politinių veikėjų pasirinkimus. Remiantis neo-institucionalizmo teorija, kuri akcentuoja institucijų svarbą ir poveikį žmonių santykiams ir vertybėms, ne elgesys apsprendžia skirtingas situacijas, bet organizacijos ir institucijų sąveika sąlygoja asmeninius ir organizacinius interesus. (Hall, Taylor, 1996). Privatizavimą traktuojant kaip gerovės valstybės institucijų klausimą, reikia tirti institucijų aspektus, susijusius su būdais, kuriais politiniai veikėjai sprendžia šį klausimą. Priklausomai nuo politinių veikėjų ir institucinių ypatybių sąveikos, įvairiose šalyse privatizavimas vyksta skirtingai. Pliuralistinės ir kolektyvinės gerovės valstybės idealių tipų ir politinių veikėjų, atstovaujančių „rinkoje silpnas“ ir „rinkoje stiprias“ socialines grupes, sąveikos analizė padeda nustatyti įvairių šalių privatizavimo modelius (May, Sellers, 1988; Menard, 2008; Offe, 2006; Gorges, 2001).

Taigi suprantamos kaip idealūs tipai *pliuralistinės ir kolektyvinės gerovės valstybės* skiriasi valstybės intervencijos į rinką motyvais ir formomis. Apžvelkime du aspektus išskiriančius pliuralistinės ir kolektyvinės gerovės valstybes. Pirmas – *gerovės politikos tipas*, gali būti „papildoma“ ir „visapusė“ gerovės politika. Esant „papildomai“ gerovės politikai, rinkos paskirstymo rezultatus viešas sektorius keičia tik kraštutiniu atveju, kai susiklosto situacija, kuri nebegali būti ignoruojama. Tai yra socialinio darbo paslaugos teikiamos tik laikinai ir tik tam tikroms apibrėžtoms klientų grupėms. Tuo tarpu „visapusė“ gerovės politika siekiama įgyvendinti lygybės principą. Klientai

⁷ Institucijos suprantamos kaip visuomenės taisyklės, sukurti apribojimai, formuojantys žmonių elgesį. Institucijos gali būti formalios (pvz., teisės aktai, susitarimai, konvencijos) ir neformalios (pvz., vertybės, kultūrinės tradicijos, normos).

turi teisę į paslaugas nepriklausomai nuo jų galių rinkoje (Kildal, Kuhnle, 2005; Lundqvist, 1989; Kuhnle, 2000).

Antras – *įgyvendinimo tipas*. Pliuralistinės gerovės valstybėje yra įvairaus pavaldumo socialinio darbo paslaugų organizacijų. Gerovės politika ir programos kuriamos, kai rinka sukuria nelygybę, kuri daugiau negali būti politiškai ignoruojama. Rezultatas yra politika, palaikanti nepritampančius rinkoje. O kolektyvinės gerovės valstybėje vystomos „visapusė“ gerovės politika ir viešojo sektoriaus organizacijos. Tai yra lygybės institucionalizavimas. Gerovės paslaugų teikimas suvokiamas kaip teisė, nepriklausomai nuo gavėjo pajėgumo rinkoje (Lundqvist, 1989; Kuhnle, 2000).

Pliuralistinės gerovės valstybėje institucijos neprieštarauja privatizavimo siūlymams. Valstybės intervencija apsiriboja rinkos nesėkmių kompensavimu išmokų teikimu griežtai išskirtoms grupėms. Paslaugų teikėjų struktūra fragmentinė. Kadangi tikslinės paslaugų gavėjų grupės yra rizikos grupės priskiriami žmonės su žemais arba be organizacinių gebėjimų, gerovės institucijų palaikymas bus mažas. Taigi, tokiam instituciniame kontekste privatizavimo siūlymai gali būti palaikomi (Lundqvist, 1989; Kuhnle, 2000; Kildal, Kuhnle, 2005).

Tuo tarpu kolektyvinė institucinė struktūra gali būti sunkiai įveikiamas faktorius gerovės valstybės susitraukimui. „Visapusė“ gerovės politika randa daug viešųjų paslaugų šalininkų, ypač kai politiniai veikėjai, atstovaujantys „rinkoje silpnuosius“, bendradarbiauja su profesinėmis sąjungomis (Lundqvist, 1989; Kuhnle, 2000; Kildal, Kuhnle, 2005).

Norint paaiškinti privatizavimo modelius, būtina detalizuoti kaip yra institucionalizuotas *sprendimų priėmimas, paslaugų finansavimas ir teikimas*. Analizuojant *sprendimų priėmimą* reikia atkreipti dėmesį į tai, „rinkoje stiprių“ ar „rinkoje silpnų“ interesus atstovaujančios partijos turi valdančiąją daugumą, kaip kuriama gerovės politika atsižvelgiant į jų interesus.

Iš institucinės perspektyvos taip pat svarbu išsiaiškinti, kaip paslaugos yra *finansuojamos*. Kai gerovės paslaugos finansuojamos iš pajamų mokesčių

ir sudaro didelę dalį valstybės biudžeto, jos gali būti labiau kritikuojamos negu paslaugos, finansuojamos ne iš valstybės biudžeto arba iš kitų mokesčių. Svarbu išsiaiškinti, kaip vyksta paslaugų finansavimas, atsekti pinigų srautus: ar jie skiriami biurokratijai, kuri teikia paslaugas, ar jie keliauja per kelis biurokratus, kol pasiekia tiesioginį teikėją. Jei biurokratinė organizacija yra atsakinga už visus biudžeto tipus – pagrindinį, įstaigos ir programos – tokiu atveju yra stiprus biurokrato interesas išlaikyti įstaigą. Taigi viešojo finansavimo kritika tokiose organizacijose gali susidurti su pasipriešinimu (Lundqvist, 1989; Kuhnle, 2000; Kildal, Kuhnle, 2005).

Svarbus *teikiančių* organizacijų bruožas yra būdas, kuriuo jos palaikomos „rinkoje stiprių“ ir „rinkoje silpnų“ grupių. Pliuralistinės gerovės valstybės organizacijos teikia paslaugas tik rizikos grupėms priskiriamiems žmonėms, taigi dažniausiai neorganizuotoms socialinėms grupėms, tad jos bus menkai palaikomos (Lundqvist, 1989; Kuhnle, 2000; Kildal, Kuhnle, 2005). Priklausomai nuo to, kaip institucionalizuotas sprendimų priėmimas, paslaugų finansavimas ir teikimas, privatizavimo mastas ir modeliai įvairiose šalyje bus skirtingi.

1.2.4. Privatizavimo modeliai kaip veikėjų ir institucijų sąveikos rezultatas

Veikėjo ir neo - institucionalizmo teorijų apjungimas leidžia plačiau paaiškinti privatizavimo fenomeną ir modelius. Privatizavimo modelius galima išskirti analizuojant pliuralistinės ir kolektyvinės gerovės valstybes su įvairiomis sprendimo priėmimo, finansavimo ir teikimo struktūromis, ir apibūdinant kaip tai susiję su „rinkoje stipriųjų“ ir „rinkoje silpnųjų“ interesus atstovaujančių politinių partijų elgsena (Kuhnle, 2000; Lundqvist, 1989; Kildal, Kuhnle, 2005; Shepsle, 2006) (2 lentelė).

2 lentelė. Privatizavimo modeliai priklausomai nuo institucinio gerovės valstybės tipo ir politinės daugumos.

Institucinis gerovės valstybės tipas	Politinių galių pasiskirstymas	Privatizavimo modeliai
Pliuralistinės gerovės valstybė	Pusiausvyra tarp rinkoje stipriųjų ir rinkoje silpnųjų interesus atstovaujančių politinių partijų(2)	Nuosaukus privatizavimas (pirkimo sutarčių sudarymas su įvairaus statuso organizacijomis)(2)
	Viena iš rinkoje stipriųjų(1) arba rinkoje silpnųjų(3) interesus atstovaujančių politinių partijų turi didesnes politines galias	Intensyvus privatizavimas(1) arba visiškai jo nebuvimas(1;3)
Kolektyvinės gerovės valstybė	Pusiausvyra tarp rinkoje stipriųjų ir rinkoje silpnųjų interesus atstovaujančių politinių partijų(5)	Intensyvus privatizavimas arba visiškai jo nebuvimas(5)
	Viena iš rinkoje stipriųjų(4) arba rinkoje silpnųjų(6) interesus atstovaujančių politinių partijų turi didesnes politines galias	Nuosaukus privatizavimas (pirkimo sutarčių sudarymas su įvairaus statuso organizacijomis)(4;6)

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lundqvist L. J. 1989. Explaining Privatization: Notes towards a Predictive Theory, *Scandinavian Political Studies*, 12: 129–145.

Pliuralistinės gerovės valstybė apibūdinama aiškiu valstybės ir visuomenės išskyrimu. Sąjungos tarp gerovės teikėjų ir jų prastai organizuotų klientų yra retos. Gerovės politika ir programos kuriamos tik tuomet, kai rinkos sukurta nelygybė negali būti ignoruojama. Gerovės programos teikiamos tik tam tikroms griežtai apibrėžtomis rizikos grupėms ir tik tam tikrą laiką, kol klientai yra nepritampantys rinkoje, kitu atveju, socialinio darbo paslaugos nebeteikiamos. Pliuralistinės gerovės valstybėje rinkos modeliai pasižymi intensyvumu, tai yra sparčiai vykstančiu privatizavimu, arba susiduriama su situacija, kai jau nebėra ką privatizuoti. Esant privatizavimui, didesnis dėmesys kreipiamas paslaugų efektyvumui negu kokybei. Organizacijos paliekamos konkuruoti rinkoje dėl pirkimo sutarčių pasirašymo. Pirkimo sutartys sudaromos su įvairaus statuso organizacijomis. Valstybė atsisako tam tikrų

savo funkcijų, mažinamas socialinio darbo paslaugų finansavimas (Pinch, 1997; Lundqvist, 1989; Kuhnle, 2000).

Kolektyvinės gerovės valstybės pagrindinė vizija – institucionalizuota lygybė. „Visapusė“ politika ir teikiančios organizacijos vystosi siekdamos tos vizijos. Gerovės paslaugų teikimas suprantamas kaip teisė, nepriklausomai nuo asmens pajėgumo rinkoje. Privatizavimas vyksta lėčiau. Atsiranda konkurencija tarp paslaugų teikėjų, tačiau didesnis dėmesys skiriamas paslaugų kokybei nei efektyvumui. Pirkimo sutartys sudaromos su įvairaus statuso organizacijomis. Stengiamasi išlaikyti valstybės atsakomybes bei siekiama stabilaus valstybės finansavimo (Clayton, Pontusson, 1998; Kildal, Kuhnle, 2005; Lundqvist, 1989).

2 lentelėje pavaizduoti privatizavimo modeliai priklausomai nuo institucinio gerovės valstybės tipo ir politinės daugumos.

1. Jei yra *partijos atstovaujančios „rinkoje stiprios“ socialines grupes politinė dauguma pliuralistinės gerovės valstybėje*, nėra ką privatizuoti dėl anksčiau padarytų sprendimų, arba vyksta intensyvus privatizavimas. Gerovės paslaugų teikimas perduodamas organizacijoms konkuruojančioms rinkoje. „Rinkoje stipriųjų“ interesus atstovaujančios partijos tiki, jog konkurencija tarp paslaugų teikėjų yra efektyvi – teikiama daugiau paslaugų mažesniais kaštais. Vyriausybė atsisako atsakomybės už paslaugų finansavimą (Gilbert, 2004; Lundqvist, 1989; Kuhnle, 2000; Pierson, 1994) (2 lentelė).

2. Jei yra *konkurencinė pusiausvyra tarp „rinkoje stipriųjų“ ir „rinkoje silpnųjų“ interesus atstovaujančių politinių veikėjų pliuralistinės gerovės valstybėje*, privatizavimo politika bus labiau priklausoma nuo jų galių negu tada, kai partija turi daugumą. Iš „rinkoje stipriųjų“ interesus atstovaujančių partijų galima tikėtis šiek tiek nuosaikumo privatizavimo strategijose. Tokios partijos gerovės paslaugų teikimui pasirinks ne tik pelno siekiančias organizacijas, konkuruojančias rinkoje, bet ir NVO. Taip pat „rinkoje stipriųjų“ partija paliks didelę dalį viešųjų finansų nepanaudotų. Esant tokiam privatizavimui „rinkoje silpni“ gali tikėtis sukurti stipresnę galios bazę,

įgalinant juos atstovaujančią partiją siekti būsimo daugiau viešai orientuoto derinio. Bus siekiama viešojo paslaugų finansavimo. Galima tikėtis pirkimo sutarčių sudarymo su didesne kolektyvine kontrole ir mažesniu dėmesiu konkurenciniam efektyvumui (Alaszewski, Manthorpe, 1988; Kuhnle, 2000; Lundqvist, 1989; Kildal, Kuhnle, 2005; Bahle, 2003) (2 lentelė).

3. „*Rinkoje silpnų*“ *partijos politinė dauguma pliuralistinės gerovės valstybėje* atspindi rinkėjų nepasitenkinimą esama gerovės padėtimi. Galima nesitikėti privatizavimo, nes būtų einama prieš valdančiosios partijos interesus. Tikimasi gerovės reformų, kurių dėka viešieji finansai būtų skiriami „rinkoje silpniams“ kartu su viešojo sektoriaus organizacijų įkūrimu. Politinė dauguma sieks pakeisti pliuralistinės gerovės valstybės tipą į kolektyvinės gerovės. Tai gali būti ypatingai pastebima tuose gerovės sektoriuose, kurie yra svarbūs būsimiems rinkėjams. Nors tai labiau panašu į viešojo sektoriaus stiprinimą negu privatizavimą, tai vis dar atspindi mišrų viešą – privatų modelį, nes paslaugas teikia įvairaus statuso organizacijos (Bahle, 2003; Lundqvist, 1989; Kuhnle, 2000; Gilbert, 2004) (2 lentelė).

4. „*Rinkoje stiprių*“ *partija tampanti dauguma kolektyvinės gerovės valstybėje* susidurs su didelėmis institucinėmis kliūtimis, norėdama privatizuoti gerovės programas. Nuosaikus paslaugų teikimo privatizavimas atneš konkurenciją tarp įvairaus statuso organizacijų. Tuo pačiu galima prognozuoti mišrų reguliavimo modelį: „rinkoje stiprių“ partija sieks dar labiau reguliuoti viešojo sektoriaus organizacijas, siekiant įdiegti vyriausybės kontrolę, o privataus sektoriaus organizacijos bus mažiau reguliuojamos (Le Grand, 1991; Lundqvist, 1989; Kildal, Kuhnle, 2005; Domberger, Jensen, 1997) (2 lentelė).

5. Kai yra *pusiausvyra tarp „rinkoje stiprių“ ir „rinkoje silpnų“ partijų kolektyvinėje institucinėje aplinkoje*, „rinkoje stiprių“ partija sieks pakeisti institucinę struktūrą net labiau, negu kai ji turi stiprią daugumą. Gerovės paslaugos privatizuojamos, siekiant pliuralistinės konkurencijos. Tuo tarpu „rinkoje silpnų“ partijos sieks kiek įmanoma daugiau gerovės finansuoti

viešojo sektoriaus resursais (Bahle, 2003; Lundqvist, 1989; Gilbert, 2004) (2 lentelė).

6. Kai rinkoje „*silpnų partija*“ turi daugumą kolektyvinės gerovės valstybėje, dereguliavimas yra formaliai laikomas privatizavimu. Įvairaus statuso organizacijų pritraukimas į valstybės programas suteikia joms kvazi – viešą bruožą. Finansavimas yra kontroliuojamas valdančiosios partijos (Alaszewski, Manthorpe, 1988; Lundqvist, 1989; Kildal, Kuhnle, 2005; Pierson, 1994) (2 lentelė).

Institucinio gerovės valstybės tipo ir politinių galių pasiskirstymo analizė padeda paaiškinti privatizavimo modelius valstybėse, kuriose politinės partijos atstovauja deklaruojamus politinius interesus ir atitinkamas politines vertybes. Dėl partijų dažnai neaiškiai apibrėžtų politinių programų bei besikeičiančios vertybinės orientacijos (Ramonaitė, 2007), keblu priskirti Lietuvos privatizavimo modelį prie aukščiau minėtų, todėl darbe didesnis dėmesys bus skiriamas socialinio darbo paslaugų privatizavimo analizei Lietuvoje, nesiekiant priskirti kuriam nors aukščiau analizuotam privatizavimo modeliui.

2. SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PRIVATIZAVIMO PASEKMĖS

Socialinio darbo paslaugų privatizavimas sąlygoja šių paslaugų pertvarkymą taip, kad jos būtų perkamos ir parduodamos, kaip kitos prekės ir paslaugos rinkoje. Socialinio darbo paslaugų rinka atsirado XX a. pabaigoje. Joje dėl valstybės finansavimo pradėjo konkuruoti viešojo sektoriaus ir privataus sektoriaus paslaugų teikėjai – viešojo sektoriaus organizacijos, NVO ir pelno siekiančios organizacijos. Norint paaiškinti socialinio darbo paslaugų privatizavimo pasekmes, būtina įsigilinti į socialinio darbo paslaugų rinkos kūrimosi procesus bei su tuo susijusius procesus, tokius kaip vadybos reikšmės didėjimą socialinio darbo paslaugų organizacijose.

2.1. Socialinio darbo paslaugų rinkos kūrimas

Rinkos principų įsigalėjimą socialinio darbo srityje atspindi tokie procesai: paslaugų pirkėjų ir teikėjų atskyrimas, viešųjų pirkimų sistemos diegimas, konkurencijos sąlygų įvairiems paslaugų teikėjams sudarymas, paslaugų kainos apskaičiavimo schemų diegimas, paslaugų gavėjo dalyvavimas paslaugų išlaidų dengime (Žalimienė, Lazutka, 2009).

Kalbant apie rinkos įsitvirtinimą socialinio darbo paslaugų teikime, reikėtų atkreipti dėmesį, jog valstybė dažnai palieka sau reguliavimo atsakomybę. Tai susiję su paslaugų ir jų gavėjų (galėjimu mokėti už paslaugas ir vertinti savo poreikius) ypatumais. Socialinio darbo paslaugos – tai bet kokio amžiaus nepakankamai savarankiškam asmeniui kasdieniame gyvenime teikiama reikalinga pagalba. Jos užtikrina nepiniginę pagalbą patiriantiems socialinę riziką, kaip senatvė, našlystė, vaikų nepriežiūra, socialinė atskirtis, nedarbas, būsto neturėjimas. Šių paslaugų gavėjai yra senyvo amžiaus asmenys, neįgalieji, socialinės rizikos šeimos ir vaikai, alkoholiu ar narkotikais piktnaudžiaujantys asmenys, ilgalaikiai bedarbiai, prekybos žmonėmis aukos ir

kiti. Taigi vienas esminių socialinio darbo paslaugų skirtumų nuo kitų paslaugų teikiamų rinkoje yra tai, kad paslaugų gavėjo mokėjimo už paslaugas galimybės yra ribotos arba jų visai nėra (Harris, McDonald, 2000; Žalimienė, Lazutka, 2009). Todėl paslaugos teikimo finansavimas tenka valstybei (ji perka paslaugas iš privataus sektoriaus, finansuoja viešojo sektoriaus organizacijas arba paslaugų gavėjus) (Scourfield, 2005; Carmichael, Brown, 2002).

Besivystant socialinio darbo paslaugų rinkai, apimančiai privataus sektoriaus ir vietinės valdžios paslaugų teikėjų lauką, atsirado poreikis koordinuoti atskirų paslaugų teikėjų paslaugas. Šias užduotis atlieka viešojo sektoriaus socialiniai darbuotojai (Wistow, Knapp, Hardy, Allen, 1994; Alaszewski, Manthorpe, 1993). Atvejo vadybininkų poreikis susijęs su paslaugų pirkimu, kuris socialinio darbo praktikams reiškė daugiadimensinį ryšį tarp paslaugų pirkėjų ir teikėjų; planavimo ir veiklos; poreikių nustatymo, resursų paskirstymo ir rezultatų pasiekimo; socialinio darbo paslaugų politikos ir praktikos. Atvejo vadybininkai atlieka socialinio darbo paslaugų rinkos aptarnavimo vaidmenį. Jie ne tik įvertina savo tiesioginį darbą, taip pat sudaro paslaugų teikimo apžvalgas, kuria socialinio darbo paslaugų planus ir atlieka svarbų pirkimo sutarčių sudarymo darbą (Lane, 2000; Lymbery, 1998).

Atvejo vadybininkų atsiradimas, kaip privatizavimo pasekmė, sukėlė rimtų problemų socialinio darbo profesijai. Atsirado tokios problemos: ribotas ir formalus kontaktas su klientu, perdėtas menedžerizmas, konsultavimo, grupinis darbo ir teisinio atstovavimo nevykdymas, praktikų darbo krūvių didėjimas, biurokratijos ir kitų stresorių augimas (Pollitt, 2002; Parton, 1994; Baldock, 1998; Flexner, 2001). Socialinio darbo privatizavimo politika sukelia panašius rezultatus visose pasaulio šalyse: socialinio darbo praktikų atskyrimą nuo paslaugų valdymo, deprofesionalizavimą ir intensyvų darbą, socialinio darbo organizacijos tapo racionalizuotos, o reakcijos atliepiančios kompleksinius kliento poreikius orientuotos kritinei situacijai (Carey, 2008).

Per pastaruosius kelis dešimtmečius įvyko svarbių pokyčių viešų (tarp jų ir socialinio darbo) paslaugų valdyme. Šie pokyčiai suformavo perėjimą nuo

hierarchinio viešų paslaugų valdymo prie to, kas buvo apibrėžta kaip naujoji viešoji vadyba, kuri apima šiuos veiksnius: valdžios sugrįžimą prie „esminių“ savo funkcijų; pilietinės visuomenės atkūrimą; rinkos principų perėmimą; decentralizavimą ir valdžios perdavimą; sutelkimą į valdymą; „teisingo dydžio“ vyriausybę arba vyriausybinio valdymo aparato mažinimą (Obrazcovas, Savas, 2009; Barzelay, 2002). Tai pabrėžė vadybos metodų viešųjų paslaugų teikime, finansų bei veiklos valdymo svarbą, iškėlė svarbius klausimus dėl viešų paslaugų atskaitomybės. Taip pat pabrėžė perėjimą nuo kolektyvinio viešų paslaugų teikimo modelio prie pliuralistinio. Šis modelis reikalauja palikti vyriausybei atsakomybę už paslaugų reguliavimą, jų teikimą perduodant privačiam sektoriui (Strange, 1998; Butcher, 2002).

Šis perėjimas prie vadybos ir pliuralizmo padarė didelį poveikį tiek viešų, tiek privačių organizacijų strateginiam ir veiklos valdymui. Abiejų sektorių organizacijų vadybininkams teko išmokti naujų įgūdžių. Socialinio darbo paslaugų pirkėjui ir šių paslaugų teikėjui tapo ypatingai svarbūs pirkimo sutartimis paremtų santykių valdymo įgūdžiai (Deakin, 1996). Socialinio darbo paslaugų teikime buvo pereita prie pirkėjo-pardavėjo modelio. Šį modelį institucionalizavo Jungtinėje Karalystėje 1990 m. priimtas Nacionalinis sveikatos paslaugų ir bendruomenės globos aktas (National Health Services and Community Care Act). Pirkėjo-pardavėjo modelis dažnai vadinamas mišria gerovės ekonomika, kur valstybės atsakomybės yra reguliuoti ir finansuoti paslaugas, tačiau teikimas patikimas privačiam sektoriui, ypač NVO (Lewis, Bernstock, Bovwell, 1996; Dustin, 2007).

Egzistuojant vienodoms institucijoms ir viešų pirkimų mechanizmui, ***mišri gerovės ekonomika gali būti koordinuojama skirtingais būdais, remiantis rinkos, hierarchijos ir klanų koordinavimo metodais.*** Kiekvienas jų turi savo stiprias ir silpnas puses ir išskirtinę poziciją viešųjų paslaugų planavimo ir pirkimo koordinavimo klausimu, teikiant šias paslaugas įvairių organizacijų. Pagrindinė užduotis, kurią sprendžia kiekvienas šių modelių, yra kaip įgyvendinti koordinavimą esant kintančiai ir nestabiliai aplinkai.

Kiekvienas modelis turi šios problemos sprendimą: *rinkos modelis traktuoja šią aplinką kaip konkurencijos pagrindą, hierarchijos modelis sukuria struktūrą, kuri kontroliuotų rinką, klanų modelis siūlo lanksčias priemones, kurios ribotų rinkos netikrumo poveikį jos nariams*. Kiekvienas šių modelių turi savo sandorių kaštus, finansinius ir kitokius. Rinkos ir hierarchijos modeliai gali naudoti tinklus, kaip priemonę sumažinti šiuos kaštus. Tačiau klanų modelis negali to imtis, kadangi tinklai yra klanų natūrali dalis. Tai leidžia teigti, jog nors klanų modelis kaip priemonė kovoti su rinkos netikrumu ir atrodo patrauklus jo potencialiems nariams, ši nauda yra trumpalaikė (Osborne, 1997; Thompson, Frances, Levacic, Mitchell, 1991; Thompson, 2003). Mišrioje socialinio darbo paslaugų ekonomikoje atsakomybė dėl efektyvaus kokybiškų paslaugų užtikrinimo tenka viešajam sektoriui, tad jam reikia pasirinkti tinkamiausią paslaugų teikėjų koordinavimo mechanizmą, kuriam esant visi paslaugų teikėjai rinkoje konkuruotų lygiomis teisėmis.

Kai pasirenkamas *rinkos mechanizmas mišriai gerovės ekonomikai koordinuoti*⁸, pirkimo planų pagalba nustatomos paslaugų vystymo sritys ir vertinami poreikiai paslaugoms, o paslaugų teikimas koordinuojamas naudojant derybinius arba konkurencinius paslaugų pirkimo procesus. Rinkos mechanizmo taikymas turi keturias pasekmes. Pirma, veikiant kainų mechanizmui ir konkurencijai, *paslaugų pirkėjų išlaidos sumažėja*. Tačiau vykstant pirkimui atsiranda ir papildomų kaštų. Svarbu numatyti, ar sutaupytos lėšos atsveria sandorių kaštus. Antra, *rinka viešųjų pirkimų proceso pagalba suteikia lygias galimybes teikti socialinio darbo paslaugas* bet kurioms organizacijoms pasiruošusioms dalyvauti paslaugų rinkoje, pakeisdama monopolistinę vietos valdžios paslaugų teikimą. Tačiau tam įtakos turi ir daugelio organizacijų turimi vadybos įgūdžiai ar infrastruktūra dirbti rinkos sąlygomis. Trečia, kadangi jokia rinka nėra ideali, neišvengiamai kyla rinkos

⁸ Po Antrojo pasaulinio karo iki 1970-1980 m. socialinio darbo paslaugų sistemos buvo pagrįstos hierarchiniu modeliu, vėliau intensyviai buvo kuriama rinka (atskiriant paslaugos teikėją ir pirkėją, siekiant efektyvaus lėšų naudojimo) ir buvo palaipsniui pereita prie rinkos modelio.

nesėkmių, kurias tenka spręsti. *Rinka gali būti netobula* daugeliu aspektų. Gali vystytis monopolija ir monopsonija⁹. Rinka gali nesugebėti atliepti vartotojų poreikių todėl, kad paklausa tam tikroms paslaugoms būna per maža, kad galėtų pritraukti potencialius paslaugų teikėjus, arba todėl, kad paslaugų, ypač reikalaujančių daug darbo jėgos, teikimo kaštai padaro paslaugas neekonomiškas, nepelningas. Į šiuos trūkumus galima reaguoti keliais būdais: užsakyti konkrečių organizacijų paslaugas ir pripažinti būtinybę išsaugoti valstybės galimybes teikti paslaugas, kurių negali pasiūlyti rinka. Ketvirta, *paslaugų pirkėjai ir teikėjai susiduria su sandorių kaštais*, kurie atsiranda rinkoje, ypač pirkimų ir vykdymo-stebėjimo procesuose (Osborne, 1997; Thompson, Frances, Levacic, Mitchell, 1991; Thompson, 2003). Rinkos modelis siūlo 3 galimus būdus šioms išlaidoms mažinti. Pirmas, vertikali pirkėjų ir teikėjų integracija. Būtent šis atsakas į rinkos sandorių kaštus lėmė organizacijų, kaip hierarchinių vienetų sukūrimą. Antras, naudojimasis sutartimis, grįstomis abipusiu pasitikėjimu. Trečias būdas mažinti sandorių kaštus yra formalių ir neformalių ryšių tinklų naudojimas, kuris leidžia rinkti ir perduoti informaciją neformaliais kanalais (Osborne, 1997; Thompson, Frances, Levacic, Mitchell, 1991; Thompson, 2003).

Pastaruosius kelis dešimtmečius Europoje, JAV, kituose ekonomiškai turtinguose regionuose ir po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje vyksta ***socialinio darbo paslaugų reguliavimo, organizavimo, finansavimo ir teikimo pokyčiai*** (Le Grand, 1991; Struyven, Steurs, 2005). Viešojo sektoriaus reforma buvo vykdoma atsižvelgiant į šalies ir vietos kontekstą. Tačiau didžiausias dėmesys buvo skiriamas finansavimo sistemos keitimui, įtraukiant konkurenciją, paremtą rinka (Exworthy, Powell, Mohan, 1999; Jackson, 2007). Socialinio darbo paslaugų privatizavimu siekiama efektyviau kurti paslaugas, taupyti lėšas, gerinti paslaugų kokybę, paskirstymą, veiksmingumą, teikti įvairesnes paslaugas, lanksčiau reaguoti į klientų poreikius (Haris, 2003; Le Grand, 2007; Archambault, Boumendil, 2010). Šie pokyčiai, ypač socialinio

⁹ Monopsonija – rinkos situacija, kai yra keletas gamintojų/paslaugų teikėjų ir tik vienas pirkėjas.

darbo paslaugų finansavimo ir teikimo (įvairių socialinio darbo paslaugų teikėjų atsiradimas) pasikeitimai, paskatino rinkos plėtrą. Joje vis didesnę vaidmenį atlieka privatus sektorius (Milward, Provan, 1993; Gilbert, 2000). Socialinio darbo paslaugų rinkos atsiradimo veiksniai taip pat buvo ekonominiai ir politiniai pokyčiai. Įtakos turėjo ir dėl įvairių socialinių priežasčių (demografinių pasikeitimų, lyčių lygių teisių ir pan.) auganti paklausa socialinio darbo paslaugoms, o kartu ir viešojo sektoriaus išlaidos šioms paslaugoms (Žalimienė, Lazutka, 2009).

Viešasis sektorius perėmė esminius rinkos elementus: privatizavimą, konkurenciją, kliento mokėjimus ir kainų nustatymo strategiją (Obrazcovas, Savas, 2009). Dėl šių pokyčių atsirado naujos sąvokos viešojo sektoriaus vadyboje. Į socialinių paslaugų organizavimą buvo įtraukti pelno siekiančių organizacijų mechanizmai. Naujoji viešoji vadyba apėmė konkurenciją, pirkėjo ir teikėjo vaidmenų atskyrimą, tinkamą finansavimo paskirstymą ir geresnį paslaugų teikimo įvertinimą (Hasenfeld, 1989; Taylor-Gooby, 2001; Feldman, Serrano, 2006; Gilbert, 2004; Pierson, Castles, 2006; Figueira-McDonough, 2008).

Rinkoje socialinio darbo paslaugos finansuojamos savivaldybei sudarant paslaugų pirkimo sutartį su socialinio darbo paslaugas teikiančia organizacija. Sutarčiai sudaryti reikia kiekybiškai ir kokybiškai apibrėžti perkamą/parduodamą objektą. Tokiu būdu pardavėjas ir pirkėjas gali susitarti dėl to, kas yra perkama/parduodama, ir galima nustatyti paslaugos kainą. Socialinio darbo paslaugos kainos nustatymas yra opus klausimas rinkos dalyviams ir sąlyga paslaugų rinkai efektyviai veikti (Eikas, Selle, 2010; Baines, 2004; Ascoli, Pavolini, Ranci, 2010; Dahlberg, 2005). Socialinio darbo paslaugų rinkoje paslaugos kainą nustato valstybė. Numatomas kainos apskaičiavimo mechanizmas ir vartotojo dalyvavimas apmokant paslaugos kainą (Coriat, Weinstein, 2005). Kokias paslaugas valstybė apmoka, kokią dalį paslaugų kainos apmoka – šie socialinio darbo paslaugų išlaidų klausimai sprendžiami atsižvelgiant į esamą valstybės institucinę aplinką ir politinių galių

pasiskirstymą joje (Parton, 1996; Domberger, Jensen, 1997; Sing, 2002-2003). *Kolektyvinės gerovės valstybėje* stengiamasi apmokėti kuo įvairesnį paketą paslaugų, kuo platesniam ratui žmonių suteikti paslaugų, kuo mažesnę kainos dalį nustatyti apmokėti paslaugos gavėjui. Tuo tarpu *pliuralistinės gerovės valstybėje* paslaugos finansuojamos valstybės tik tuo atveju, kai jų nebegalima neteikti, tik tam tikroms griežtai apibrėžtoms grupėms, stengiamasi kuo labiau įtraukti klientą į paslaugos kainos apmokėjimą. Šie sprendimai priklauso nuo socialinio teisingumo supratimo ir kriterijų, kuriais remiantis įtvirtinamas paslaugų finansavimas (Harris, Bridgen, 2007; Pinch, 1997; Clayton, Pontusson, 1998).

Paslaugos finansavimo šaltinis gali būti ir paslaugos kliento mokamas mokestis. Socialinio darbo paslaugų klientai tampa vis ryškesni dalyviai dengiant paslaugos išlaidas daugelyje šalių (Munday, 2007; Alaszewski, Manthorpe, 1988; Bahle, 2003). Šis sprendimas kelia abejonių. Socialinio darbo paslaugų vartotojai yra asmenys, kurie dėl įvairių priežasčių negali savimi pasirūpinti. Tačiau tokio mokesčio įvedimas leidžia išvengti perteklinio paslaugos vartojimo. Sprendimas, kokią paslaugos kainos dalį apmoka paslaugos klientas, priklauso nuo įvairių aplinkybių: šalies ekonominių galimybių apmokėti visą paslaugų kainą, socialinio teisingumo suvokimo, nuo asmenų grupės, kuriai reikia paslaugų, ir pan. (Leighninger, 2008; Pavolini, Ranci, 2008; Briggs, 2000; Johnson, 1986; Pierson, 1994; Goldberg, 1987).

Nekreipiant dėmesio į tai, ar socialinio darbo paslaugas teikiančios organizacijos turi viešojo sektoriaus statusą ar priklauso privačiam sektoriui, svarbu skirti paslaugų teikimo ir poreikio joms nustatymo funkcijas. Kitaip gali atsirasti paslaugų teikėjo dominavimas (Žalimienė, Lazutka, 2009). *Paslaugų teikėjo dominavimo problema gali atsirasti dėl rinkos ydų*, kurios yra ypatingai matomos socialinių paslaugų srityje. Viena jų yra *informacijos asimetrija* – teikėjas apie paslaugas žino daugiau, nei gavėjas. Tokiu atveju būtinas yra valstybės įsikišimas, reguliavimas, informacijos skleidimas apie paslaugas bei teikiamų paslaugų kokybės kontrolė. Gali atsirasti tam tikrų paslaugų *nepilna*

rinka, kadangi paslaugos pasiūla atsiranda kai yra poreikis paslaugai ir interesas tą poreikį atliepti, o poreikis kintantis. Tad svarbu yra atlikti poreikių vertinimus bei planuoti priemones, užtikrinančias paslaugų teikimą tuo atveju, kai privatus sektorius nesiima šios veiklos. Socialinio darbo paslaugos visada yra santykis/poveikis žmogui, šiuo atveju kalbama apie *išorinius paslaugos poveikius*, tad būtinas yra paslaugų standartų užtikrinimas, kokybės vertinimo sistemos kūrimas. Taip pat organizacijos linkusios jungtis, kad galėtų pritraukti daugiau klientų ir finansavimo bei taupiau naudoti lėšas, tad kyla *netobulos konkurencijos pavojus*. Gali atsirasti ir monopolinės, oligopolinės tam tikrų paslaugų rinkos, o tai sąlygoja paslaugų kainų augimą, prastesnę teikiamų paslaugų kokybę. Tad valstybės reguliavimo atsakomybė yra būtina, norint užtikrinti tinkamus rinkos ydų įveikimo mechanizmus, paslaugų kokybę ir paslaugų prieinamumą (Parton, 1994; Tse-Fong Leung, 2008; Bartolotti, Siniscalco, 2004; Stiglitz, 2000).

Remiantis veikėjo teorija, rinkos dalyviai elgiasi racionaliai, siekia maksimizuoti savo naudą, tokiu būdu rinka efektyviai funkcionuoja. Laikoma, kad rinkos dalyviai yra pajėgūs racionaliai veikti ir turi pakankamai galių įgyvendinti racionaliai priimtus sprendimus. Tačiau socialinio darbo paslaugų klientai yra socialiai pažeidžiami, turi mažiau žmogiškųjų ir socialinių resursų, jų galios žymiai mažesnės. Dažnai jie nesuvokia ar nepripažįsta savo poreikių, jiems sunku nuspręsti, kokių paslaugų jiems reikia, arba rinktis iš kelių paslaugos teikėjų. Tad paslaugų teikėjai įgyja monopolinę galią ir gali ja naudotis, siekdami savų interesų. Todėl, norint apsaugoti socialinio darbo paslaugų klientus nuo rinkos ydų, reikalingas jų interesus ginantis atstovas, kuriuo dažniausiai tampa valstybė (Žalimienė, 2009; Coleman, 2005; Clarke, Newman, 1997).

Apibendrinus, galima teigti, kad socialinio darbo paslaugų srityje tinkamesnis rinkos apibūdinimas būtų kvazi-rinka, tai sąlygoja paslaugų klientų ypatumai ir socialinio darbo paslaugų rinkos neatitikimas visų tobulos konkurencijos sąlygų. Socialinio darbo paslaugų pasiūlą ir paklausą visų pirma

reguliuoja socialinė politika, kriterijai, kuriais remiantis sprendžiama, kokias paslaugas ir kokiomis sąlygomis asmuo gali gauti paslaugas. Tokioje rinkoje paslaugų klientams atstovauja socialinio darbo paslaugų administratoriai. Socialinio darbo paslaugų rinkoje paklausa nusistovi priklausomai nuo poreikio vertinimo schemos, kurią sukuria savivaldybės socialinio darbo paslaugų administratoriai, socialiniai darbuotojai, socialinės tarnybos, kurios atlieka svarbias klientams ir paslaugų teikėjams tarpininkavimo funkcijas. Mišriai gerovės ekonomikai valdyti dažniausiai pasirenkamas rinkos koordinavimo mechanizmas, kuris yra efektyvus būdas viešajam sektoriui sutaupyti lėšų. Tačiau kyla problemų, kurias numato rinkos veikimas ir kurios labiausiai susijusios su rinkos nesėkmėmis, sandorių kaštais ir pasitikėjimu. Įmanoma bent iš dalies jų išvengti ar jas sušvelninti rinkoje naudojant socialinius tinklus, siekiant sustiprinti abipusį pasitikėjimą ir sumažinti sandorių išlaidas. Žemiau analizuojama, kaip socialinio darbo paslaugų privatizavimas ir rinkos atsiradimas paveikė socialinio darbo paslaugų organizavimą.

2.2. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo ir rinkos poveikis socialinio darbo organizavimui

Šioje darbo dalyje analizuojami pokyčiai socialinio darbo paslaugų organizavime susiję su privatizavimu ir paslaugų rinkos atsiradimu. Kalbama ir apie šių pokyčių daromą įtaką paslaugų teikimui.

Šiuo metu daugelyje šalių socialinio darbo paslaugos teikiamos rinkoje. Atsirado krepšeliai, skiriami klientams paslaugų gavimui. Socialinio darbo paslaugas teikiančiose organizacijose įsitvirtino darbo metodai būdingi pelno siekiančioms organizacijoms – pabrėžiama atskaitomybė, padidinta vadybinė kontrolė, pasikeitė darbui reikalingos žinios ir įgūdžiai. Šie pokyčiai įtakojo ir socialinio darbo studijas. Pasikeitė socialinio darbo kultūra ir profesija (Lorenz, 2006; Payne, 2005; Van Til, 2009; Beresford, Croft, 2004). Atsirado

paslaugų finansavimo užtikrinimo klausimas, vadybos praktika, verslo kultūros su esminiu rūpesčiu dėl pinigų vertės perkėlimas į socialinio darbuotojo veiklą, griežtas procedūrų atlikimas, standartų įdiegimas, greitesnių socialinių darbuotojų intervencijos sprendimų priėmimas ir jų vaidmens bei atsakomybių peržiūrėjimas, terapeutinių paslaugų teikimo mažinimas (Harris, McDonald, 2000; Dominelli, Hoogvelt 1996; Collins, 2008).

Galima išvardinti kelis radikalius socialinio darbo sektoriuje įvykusius pokyčius – socialinio darbo paslaugų rinkos sukūrimas, atvejo vadybos atsiradimas, naujosios viešosios vadybos įtaka socialinio darbo paslaugų organizavimui ir teikimui (Bovaird, 2009; Heffernan, 2006; Bovaird, 2009; Jones, Novak, 1993; Dustin, 2007). Rinka įtvirtino pirkimo sutartimi paremtą praktiką, nuolatinį rūpestį dėl efektyvumo, rezultatyvumo, naujų technologijų taikymą griežtai reguliuojamai ir standartizuotai praktikai (Harris, 2008; Osborne, Mclaughlin, 2002; Kirkpatrick, Ackroyd, Walker, 2005). Buvo manoma, kad socialinio darbo paslaugų rinkos sukūrimas gali sumažinti nereikalingą biurokratiją, efektyviau paskirstyti išteklius, padidinti pasirinkimą bei sumažinti kainas paslaugų klientams. Taigi įvyko teisinė – politinė reforma, didinanti privataus sektoriaus vaidmenį, o tai savo ruožtu atnešė paslaugų vadybą, pirkėjo vaidmenį socialinio darbo vadybininkams, paslaugų pirkėjo ir teikėjo atskyrimą socialiniame darbe (Butcher, 1995; Aaltonen, 1999; Tester, 1999).

Žemiau pateikti esminiai ***socialinio darbo sektoriaus pokyčiai per pastaruosius dvidešimt metų:***

- Išsivystė socialinio darbo paslaugų rinka, atsirado daug privačių socialinio darbo paslaugų teikėjų ir NVO.
- Sumažėjo viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimas (Carey, 2009).
- Įvyko decentralizavimas – atsakomybių už socialinio darbo paslaugų organizavimą, finansavimą ir teikimą perkėlimas nuo centrinės vietinei

valdžiai su tikslu teikti paslaugas atsižvelgiant į vietinius poreikius ir siekti lanksčiau, efektyviau priimti sprendimus savivaldybėse (Ascoli, Ranci, 2010).

- Atsirado naujos atsakomybės socialinio darbo profesijai, susijusios su įvairių socialinio darbo paslaugų vadyba (Carey, 2009).

- Nauji socialinio darbo departamentų ir privataus sektoriaus paslaugų teikėjų santykiai lėmė galios ir įtakos perkėlimą pastariesiems.

- Privatus sektorius įdarbino laikinus atvejo vadybininkus ir suteikė galimybę atsirasti nepriklausomiems arba laisvai samdomiems socialinio darbo praktikams (Clarke, 1996).

- Vadybos metodai ir procedūros būdingos privačiam sektoriui (pagrįstos naująja viešąja vadyba) buvo įdiegtos į socialinio darbo paslaugas. Darbo užmokesčio sistemos buvo peržiūrėtos su tikslu garantuoti efektyvesnį darbą (pvz., biudžeto karpymai, garantuotų išmokų atsisakymas, veiklos įvertinimo procedūros, rezultatų įvertinimas ir pan.) (Ascoli, Ranci, 2010).

- Buvo pakeista įstatyminė bazė valstybės lygmeniu su tikslu didinti privataus sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimą. Buvo įvestos mokesčių lengvatos privataus sektoriaus paslaugų pirkėjams ir didesnės mokesčių lengvatos NVO (Ascoli, Ranci, 2010; Jensen, 2008).

- Atsirado ryškesnis finansavimo ir paslaugos teikimo atskyrimas, kur viešasis sektorius prisiima atsakomybę už reguliavimą ir finansavimą, deleguojant paslaugų teikimą privačiam sektoriui pirkimo sutarčių sudarymo pagalba (Ascoli, Ranci, 2010).

- Dereguliavimas leido privačiam sektoriui užimti sritis, anksčiau buvusias valstybės monopolijomis. Tuo pačiu dereguliavimas ir finansinių priemonių (mokesčių lengvatų privataus sektoriaus paslaugų pirkėjams) įvedimas sukūrė galimybes į socialinio darbo paslaugų rinką ateiti pelno siekiančioms organizacijoms (Ascoli, Ranci, 2010; Clarke, 1996).

- Klientų pajamų testavimas ir mokėjimo už paslaugas įvedimas paskatino skirtingų socialinio darbo paslaugų standartų kūrimą, priklausomai

nuo asmens galimybių mokėti už paslaugas (Carey, 2008; Ouchi, 1980; Moe, 1984; Carey, 2009).

Privatizavimas tampa priemone iš esmės peržiūrėti ir iš naujo apibrėžti valstybės santykius su rinka ir visuomene. Tai yra politinis procesas, kuris perskirsto teises ir galias, keičia institucinę aplinką, kurioje kuriasi gerovės politika, tuo pačiu įtakoja būdus, kuriais gerovės poreikiai yra tenkinami (Ferge, 1997; Evers, Strunck, 2010; Esping-Andersen, 1996; Doron, Karger, 1993). Tai neša ne tik platų galimybių lauką, bet kartu rizikas – yra didžiulės abejonės dėl privatizavimo padarinių teisingumui (equity) ir paslaugų kokybei. Privatizavimas turėtų būti svarstomas ne tik kalbant apie efektyvumą, bet ir dėl jo padarinių lygybei. Nors gali būti ekonominių ir organizacinių pranašumų privatizavimui plisti, tai kartu gali nešti naujas socialinės ir politinės atskirties formas (Ascoli, Ranci, 2010; Reese, Giedraitis, Vega, 2005; Healy, 2002).

Dabartinė socialinio darbo paslaugų organizavimo sistema biurokratizuota, išnaudojanti darbo jėgą, ir neefektyviai reaguojanti į klientų poreikius. Nerimsta diskusijos apie tai, kad privatizavimo žadėta efektyvesnė ir veiksmingesnė socialinių darbo paslaugų teikimo struktūra taip pat neduoda laukiamų rezultatų. Privataus sektoriaus teikėjai neužtikrina pagrindinių paslaugų standartų, nesugeba suteikti adekvatų veiklos įvertinimą arba suteikti tinkamą darbuotojų apmokymą (Morel, 2007; Carey, 2008; Szelewa, Polakowski, 2008; Aaltonen, 1999; Alaszewski, Manthorpe, 1993; Heugten, Daniels, 2001). Auganti konkurencija tarp paslaugų teikėjų buvo pagrindinis privataus sektoriaus paslaugų teikimo pateisinimas, tačiau nebuvo įgyvendinta. Priešingai, atsirado tam tikrų paslaugų (pvz. globos namų paslaugų) teikimo monopolistų, taip pat atsirado vietinės valdžios tendencija apmokėti stambius projektus, perkant privataus sektoriaus paslaugas. Tai sutaupė lėšų vietinei valdžiai, tačiau kartu pašalino konkurenciją tarp paslaugų teikėjų ir pastiprino pigiausių (todėl mažiausiai patikimų) paslaugų teikėjų dominavimą (Anttonen, Sipila, 1996; Aaltonen, 1999; Beresford, Croft, 2004).

Taigi, išryškėjo šie socialinio darbo paslaugų privatizavimo padariniai: išsivystė socialinio darbo paslaugų rinka; sumažėjo viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimas; įvyko decentralizavimas; atsirado naujos atsakomybės socialinio darbo profesijai, susijusios su įvairių socialinio darbo paslaugų vadyba; nauji socialinio darbo departamentų ir privataus sektoriaus paslaugų teikėjų santykiai lėmė galios ir įtakos perkėlimą pastariesiems; privatus sektorius įdarbino laikinus atvejo vadybininkus ir suteikė galimybę atsirasti nepriklausomiems arba laisvai samdomiems socialinio darbo praktikams; vadybos metodai ir procedūros būdingos privačiam sektoriui (pagrįstos naująja viešąja vadyba) buvo įdiegtos į socialinio darbo paslaugas; pasikeitė įstatyminė bazė valstybės lygmeniu su tikslu didinti privataus sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimą; atsirado finansavimo ir paslaugos teikimo atskyrimas; dereguliavimas leido privačiam sektoriui užimti sritis, anksčiau buvusias valstybės monopolijomis.

Taip pat pasikeitė institucijų įtvirtintas požiūris į pilietį – iš paslaugų gavėjo tapo klientu-pirkėju-vartotoju. Plačiau šie pokyčiai analizuojami kitoje darbo dalyje.

2.3. Socialinio darbo paslaugų kliento padėties pokyčiai

Privatizavimas atneša pokyčius ir socialinio darbo klientui. Keičiasi institucijų įtvirtintas požiūris į pilietį – iš paslaugų gavėjo tampa klientu-pirkėju-vartotoju. Tam įtakos turi socialinio darbo paslaugų rinkos kūrimas bei paslaugų finansavimo pokyčiai. Prieš rinkos santykius socialinio darbo srityje asmuo buvo traktuojamas kaip paslaugų gavėjas, kadangi socialinio darbo paslaugos jam buvo teikiamos nedalyvaujant jų apmokėjime. Taip pat ir socialinio darbo organizacijos buvo finansuojamos tiesiogiai, nebuvo paslaugų pirkimo (Ferguson, 2003; Glendinning, Halliwell, Jacobs, Rummary, Tyer, 2000).

Įsitvirtinant socialinio darbo paslaugų rinkai, situacija ėmė kisti. Paslaugų gavėjai vis labiau įtraukiami į paslaugų kaštų dengimą, tokiu būdu tampa paslaugų pirkėjais. Taip pat rinkos įtvirtinta nuostata, jog kiekvienas asmuo turi teisę rinktis tokias paslaugas, kokių pageidauja, atsižvelgiant į turimus resursus, sukuria prielaidas formuoti naujam požiūriui į paslaugų gavėją. Jis tampa laisvai paslaugas besirenkančiu pirkėju, apmokančiu paslaugos kainą. Apmokėjimas gali būti įvairus – paslauga gali būti perkama visas išlaidas ar tik dalį jų dengiant klientui arba visą paslaugos kainą apmokant viešajam sektoriui (Lymbery, 2001; Harris, 1999).

Praktikuojami ir kliento krepšeliai – Lietuvoje pagalbos pinigai – lėšos skiriamos asmeniui, kad jis savo nuožiūra rinktųsi ir pirtų jam tinkančias rinkoje esamas paslaugas. Taigi keičiasi socialinio darbo paslaugų gavėjo identitetas, jis tampa paslaugų pirkėju-vartotoju. Ir galimybė laisvai rinktis paslaugas tampa šio identiteto išraiška (Heng, 2004). Kuriant socialinio darbo paslaugų rinką buvo manoma, kad būtent rinkoje gali labiausiai atsiskleisti asmeninė pasirinkimo laisvė. Socialinio darbo paslaugų rinkoje pirkėjai tampa paslaugų užsakovais, be kurių neįmanomas paslaugų užtikrinimo procesas. Šios vartotojiškumo socialinio darbo paslaugų srityje tendencijos atsirado iš rinkos sąlygų kūrimo ir organizacijų konkurencijos tapti rinkos dalimi, kurios pabrėžia vartotojo-pirkėjo laisvę ir nepriklausomybę (Wilding, 1992; Powell, 2001).

Atsirado ir tokių socialinio darbo paslaugų klientų, kurie nėra priskiriami rizikos grupėms. Šie klientai yra „viduriniojo visuomenės sluoksnio“ atstovai, kurių poreikiai vargu ar galėjo būti patenkinti viešojo sektoriaus universaliai teikiamų ir kolektyviai finansuojamų paslaugų. Tai paskatino rinkos atsiradimą ir jos palaikymą (Harris, 2003). Universalus paslaugų teikimas buvo pakeistas individualiuoju, nuo viešojo sektoriaus profesionalų paslaugų teikimo ir hierarchijos paslaugų koordinavimo modelio – prie mišrios gerovės ekonomikos ir rinkos paslaugų koordinavimo modelio (Jones, 1999).

Taigi įvyko socialinio darbo kultūros transformacija. Įsitvirtino socialinio darbo paslaugų rinkos principas, jog pirkėjas-vartotojas geriausiai išmano savo poreikius. Pirkėjo pasirinkimas paneigė profesionalų autoritetą, kuo labiau vartotojo statusas yra pabrėžiamas, tuo labiau atsisakoma supratimo, jog socialiniai darbuotojai geriausiai išmano kaip atliepti kliento poreikius. Tokiu būdu institucionalizuota vartotojo teisė rinktis paneigė socialinio darbo senąją kultūrą. Klientas-pirkėjas yra geriausiai išmanantis savo poreikius ir žinantis, kaip galima juos atliepti. Tikimasi, kad valstybė sudarys sąlygas klientams patiems spręsti kokių paslaugų jiems reikia, ir nebus atsakinga už jų gerovę (Beresford, 2001; Dominelli, 1996).

Manoma, kad rinkos atsiradimas paslaugų gavėjui suteikia galimybes racionaliai pasirinkti siekiant maksimizuoti savo naudą. O paslaugų teikėjai būtų suinteresuoti pritraukti daugiau pirkėjų, kas sukeltų efektyvų išteklių naudojimą ir veiksmingumą, didesnę pasirinkimą, lankstumą, atsakomybę ir kokybę. Taip pat manoma, jog kliento-pirkėjo statuso institucionalizavimas įtakoja socialinio darbo paslaugų vadybininkus atstovauti rinkoje pirkėjo interesus, tuo pačiu mažina savivaldybių ir socialinių darbuotojų galias (Knapp, Hardy, Forder, 2001).

Privatizavimu buvo siekiama pakeisti kolektyvinės gerovės valstybės nuostatą užtikrinti universalias piliečių teises viešojo sektoriaus organizacijų pagalba, atnešant rinkos padiktuotą principą, jog piliečių teisės užtikrinamos per privačią nuosavybę ir dalyvavimą rinkoje. Paslaugų teikimo ir finansavimo mechanizmų pakeitimas paneigė kolektyvinės gerovės valstybės vertybes ir įtvirtino vartotojiškumą. Lygių teisių užtikrinimas teikiant paslaugas tapo nebesvarbus. Siekiant ekonominio efektyvumo buvo atsisakyta tokių socialinių vertybių kaip teisingumas ir lygios teisės (Aldridge, 1996).

Socialinio darbo paslaugų rinkoje tapo svarbu tirti kokie yra vartotojų poreikiai ir užtikrinti, kad atsirastų paslaugos juos atliepti sudarant paslaugų pirkimo sutartis. O teisingumas čia suprantamas kaip atskaitomybės pirkėjui užtikrinimas, informacijos apie paslaugų įvairovę suteikimas ir kriterijų, kurių

atitikimas yra būtinas siekiant paslaugų teikimo, paskelbimas. Paslaugų vartotojo galimybė rinktis iš įvairių viešojo ir privataus sektoriaus paslaugų teikėjų tapo socialinio darbo paslaugų kultūros pasikeitimo pagrindu (Harris, 2003). Vienas stipriausių rinkos reformos sekėjų argumentų buvo tai, kad po viešojo sektoriaus monopolijų griūties įgalinti pirkėjai turės didesnę konkuruojančių paslaugų pasirinkimą. Šis argumentas jau kurį laiką yra diskutuojamas. Daugelyje socialinės paramos sričių rinkos sukūrimas nesuteikė klientams paslaugų įvairovės, kaip buvo žadėta. Taip pat diskutuotina ar paslaugos, lanksčiau ir inovatyviau atliepančios asmens poreikius, buvo teikiamos dėl pirkėjo ir teikėjo atskyrimo įvedimo (Carey, 2008).

Apibendrinus, galima teigti, kad pasikeitė požiūris į asmenį – iš paslaugų gavėjo tapo klientu-pirkėju-vartotoju. Prieš rinkos atsiradimą socialinio darbo srityje asmuo buvo traktuojamas kaip paslaugų gavėjas, paslaugos buvo teikiamos jam nedalyvaujant jų apmokėjime. Atsiradus rinkai paslaugų gavėjai vis labiau įtraukiami į paslaugų kaštų dengimą. Rinkos principas, jog kiekvienas asmuo turi teisę rinktis tokias paslaugas, kokių pageidauja, priklausomai nuo turimų resursų, sukūrė prielaidas formuoti naujam požiūriui į paslaugų gavėją. Jis tampa laisvai paslaugas besirenkančiu pirkėju, mokančiu už suteiktas paslaugas. Praktikuojami kliento krepšeliai leido asmeniui savo nuožiūra rinktis ir pirkti rinkoje esamas paslaugas. Rinkos atsiradimas leido labiau patenkinti „viduriniojo visuomenės sluoksnio“ atstovų poreikius, kurie gali mokėti už geresnės kokybės paslaugas. Įsitvirtino rinkos principas, jog pirkėjas-vartotojas geriausiai išmano savo poreikius ir žino kaip juos atliepti. Tikimasi, kad valstybė sudarys sąlygas klientams spręsti patiems, kokių paslaugų reikia, ir nebus atsakinga už jų gerovę. Manoma, kad rinkos atsiradimas paslaugų gavėjui suteikė galimybes racionaliai pasirinkti siekiant maksimizuoti savo naudą; o kliento-pirkėjo statuso institucionalizavimas įtakojo socialinio darbo paslaugų vadybininkus atstovauti rinkoje pirkėjo interesus. Privatizavimo poveikis socialinių darbuotojų veiklai plačiau analizuojamas kitoje darbo dalyje.

2.4. Privatizavimo poveikis socialinio darbuotojo veiklai

Socialiniame darbe svarbu ir tikslas, ir vertybės. Socialinio darbo praktikoje susipina psichologinė, emocinė, pažinimo, moralės ir kitos dimensijos, ir visos jos yra susijusios su žmogumi. Socialinio darbo praktika neatsiejama nuo kitų žmonių vidinių išgyvenimų, tuo tarpu privatizavimu pakoreguoti reikalavimai socialinio darbuotojo veiklai, racionalumo ir efektyvaus darbo siekis trukdo socialiniams darbuotojams perprasti bei tinkamai atliepti asmens poreikius bei išlaikyti artimą ryšį (Hugman, 2003; McDonald, 2006; Harlow, 2000). Socialinio darbo praktika tampa į tikslą orientuota, rezultatų siekimas užgožia tiesioginį darbą, mažėja kontaktų su klientais, daugiau laiko skiriama vadybiniam darbui atlikti. Susirūpinimas naująja socialinio darbo kultūra kyla iš privatizavimo pasekmių: racionalumo atsiradimo, individualizmo paplitimo ir orientacijos į pinigų vertės ypatingo pabrėžimo (Lawler, 2000; Harris, 2003).

Daugelį žmonių veikia ekonominiai (kapitalizmo ir pliuralistinės gerovės valstybės plėtra), politiniai (liberalios demokratijos, piliečių ir žmonių teisių atstovavimas, socialinio teisingumo siekis), kultūriniai (tradicinės vertybės užgožiamos racionalumu) visuomenės aspektai. Keičiasi gyvenimo būdas, vertybės, tad socialinio darbo praktikoje svarbu mokėti atpažinti, perprasti šiuos procesus, norint tinkamai reaguoti į sudėtingus ir daugiadimensinius kliento poreikius. Privatizavimo sukeltas perdėtas socialinių darbuotojų dėmesys efektyvumui bei rezultatų siekimui sukuria nepalankias sąlygas tai įgyvendinti (McBeath, Webb, 1991; Cannan, 1995).

Socialiniame darbe santykiai yra esminiai, ir privatizavimas neišvengiamai juos veikia – rezultatas yra beasmenis trumpalaikis ir skubus ryšys su klientu. Bandoma socialinio darbo profesiją formuoti pakeičiant jos moralines vertybes į materialines – išteklių vertės ypatingas pabrėžimas, efektyvus darbas, rezultatyvumas, tikslumas, atskaitomybė tampa esminiais buvusių vertybių pakaitalais. Taip pat keičiasi ir požiūris į klientą, jis tampa

centrinio savo esamos situacijos veiksmu, pats priima sprendimus ir už juos atsako, tad socialinio darbuotojo užduotimi tampa kliento įgalinimas keisti tai, kas yra žmogaus valioje, tačiau nebeieškoma išorinių susiklosčiusios padėties priežasčių (Postle, 2001; Furman, Benson, Greenwood, Canda, 2004; Holloway, 2006; Sheridan, Amato-von Hemert, 1999).

Socialinis darbuotojas klientui padeda pritapti prie esamos institucinės tvarkos ir ją priimti. Reformistinės socialinio darbo žinios ir įgūdžiai pasitraukia kaip iš socialinio darbo studijų, taip ir iš tiesioginės socialinio darbuotojo veiklos. Yra ir pastangų išlaikyti humanistines vertybes socialiniame darbe, lygybės ir socialinio teisingumo vertybes. Tačiau tai įgyvendinti darosi vis sunkiau ir tokios tradicinės socialinio darbo vertybės kaip kliento priėmimas, pagarba, užuojauta, pasitikėjimas, atsakomybė, jautrumas kitam žmogui neretai pasitraukia į antrą veiklos planą (Barker, 1991; Aviram, Katan, 1991; Brewster, 1992). Privatizavimo kultūra reikalauja iš socialinio darbuotojo mažiausiai derinti tradicinę etiką su šiuolaikiniais rinkos aplinkos padiktuotais siekiais. Tad neretai socialiniams darbuotojams iškyla vidinių dilemų ir veiklos prieštaravimų. Viena vertus, bandoma išlaikyti senąją kultūrą, kita vertus, rinkos sąlygos neišvengiamai formuoja naująją (Carey, 2003; Irving, Gertig, 1998; Lymbery, 2003; Coulshed, Mullender, 2001).

Socialinis darbas grindžiamas santykiais, kuriančiais pasitikėjimą, saugumą tarp darbuotojo ir kliento, palaikančiais kliento savigarbą, individualumą ir suteikiančiais erdvę asmenybės augimui ir skleidimuisi. Šie santykiai įgalina klientą veikti ir keisti save bei savo aplinką. Socialinio darbo užduotis padėti klientui pažinti save ir išmokyti planuoti gyvenimą, būti atsakingu už pasirinkimus ir sprendimus, tapti savo gyvenimo šeimininku bei padėti realizuoti gabumus. Ir visą tai yra įtvirtinta socialinio darbo vertybių ir senosios kultūros (Langan, 1993; Hughes, 2000; Postle, 2002; Ferguson, 2001).

Tačiau pliuralistinėje gerovės valstybėje socialinio darbo kultūra kinta, akcentuojami kiti socialinio darbuotojo įgūdžiai. Socialinis darbas tampa

priemone išspręsti tas socialines problemas, kurios nebegali likti ignoruojamos. Pabrėžiamas esamų resursų efektyvus naudojimas kritinei situacijai pataisyti. Dėmesys skiriamas ne „gydomųjų santykių“ kūrimui, bet tokiam ryšiui, kuris galėtų su minimaliais ištekliais atliepti kliento poreikius bei išmokyti prisitaikyti prie susiklosčiusių aplinkybių, ieškoti sprendimų su jais prieinamais resursais (Gray, 2008; Simic, 1995; Robbins, 2006; Harris, 1998).

Taigi privatizavimas neišvengiamai atneša pokyčius tiesioginei socialinio darbuotojo veiklai. Apžvelkime, kaip šie pokyčiai atsispindi apibrėžiant *socialinio darbo profesijos ir socialinio darbuotojo sąvokas Lietuvoje ir pasaulyje*. Tarptautinė socialinių darbuotojų federacija (International Federation of Social Workers (IFSW)) pateikia tokius socialinio darbo ir socialinių darbuotojų apibrėžimus. „Socialinio darbo profesija skatina socialinius pokyčius, problemų sprendimą žmonių santykiuose ir žmonių įgalinimą didinti gerovę. Socialiniai darbuotojai yra šių pokyčių visuomenėje ir asmenų, šeimų, bendruomenių gyvenimuose veikėjai. Žmonių teisės ir socialinis teisingumas yra esminiai principai socialiniame darbe. Naudojant žmonių elgsenos ir socialinių sistemų teorijas, socialinis darbas veikia žmonių ir aplinkos, kurioje jie sąveikauja, erdvėje“ (IFSW: Definition of Social Work, 2012).

Lietuvoje sąvokos „dirbantys socialinį darbą“ ir „socialiniai darbuotojai“ turi skirtingą prasmę. 1994 metais Vyriausybės patvirtintoje Socialinės paramos koncepcijoje buvo numatyta, kad socialinę paramą teikia socialiniai darbuotojai. Tačiau kol Lietuvoje nebuvo socialinio darbo koncepcijos, o socialiniai darbuotojai buvo tik pradėti rengti kai kuriose aukštosiose (aukštesniosiose) mokyklose, šį darbą atliko įvairių profesijų žmonės. Žmonėms, dirbantiems šį darbą, buvo numatyta rengti kursus, stažuotes užsienyje, suteikti reikiamų žinių. Šiuo tikslu prie Socialinės apsaugos ministerijos buvo numatyta įsteigti socialinių darbuotojų mokymo centrą. Buvo numatyta parengti darbo, susijusio su socialinės paramos teikimu, koncepciją. Taip pat siekiama, kad socialiniai darbuotojai gautų išsimokslinimą

aukštosiose (aukštesniosiose) mokyklose, turėtų savo profesinę etiką ir vertybių sistemą, galėtų apibrėžti savo vaidmenį ir santykius su klientu (vartotoju). Šiems klausimams spręsti buvo numatyta pasitelkti užsienio valstybių specialistus (LRV, 1994).

Remiantis 1994 metų Socialinės paramos koncepcija, mokymo įstaigose buvo numatyta rengti šiuos socialinius darbuotojus: dirbančius tiesiogiai su asmenimis, kuriems reikia individualios pagalbos, ir jų šeimomis; dirbančius su asmenų, kurie turi bendrų socialinių problemų, grupe; formuojančius socialinę politiką ir organizuojančius socialinį darbą, vadovaujančius socialinėms tarnyboms, analizuojančius jų veiklą ir socialinių konfliktų priežastis, užtikrinančius valdžios įstaigų ir gyventojų savitarpio supratimą ir bendradarbiavimą (LRV, 1994).

Kiek vėliau 1996 metų Socialinių paslaugų įstatymas apibrėžė socialinį darbą kaip profesinę veiklą, padedančią patenkinti asmens gyvybinius poreikius, atkurti jo ir visuomenės santykius, kai pats asmuo to padaryti nepajėgia (LRS, 1996). Socialinis darbuotojas buvo apibrėžtas kaip asmuo, dirbantis socialinį darbą ir turintis reikiamą kvalifikaciją – baigęs aukštojo ar aukštesniojo mokslo įstaigos socialinio darbo specialybę. Buvo apibrėžta, kad socialinį darbą gali dirbti ir asmuo, turintis kitą specialybę, bet išklauses specialius socialinio darbo mokymo kursus. Buvo įtvirtintos tokios socialinių darbuotojų funkcijos: socialinis darbuotojas teikia socialines paslaugas, padeda žmonėms rasti ir panaudoti galimybes sunkumams ir negaliai įveikti, telkia vietinės bendruomenės išteklius socialinėms paslaugoms teikti, planuoja paslaugas bei teikia pasiūlymus dėl bendruomenės socialinės politikos formavimo (LRS, 1996).

2006 metų Socialinių paslaugų įstatymas, įtvirtinantis daugelį socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidų, apibrėžė ir socialinius darbuotojus bei socialinių darbuotojų padėjėjus. Socialinį darbą dirba socialinių paslaugų įstaigose dirbantys socialiniai darbuotojai, socialinių darbuotojų padėjėjai. Socialinis darbas apibrėžiamas kaip veikla, padedanti asmeniui, šeimai spręsti

savo socialines problemas pagal jų galimybes ir jiems dalyvaujant, nežeidžiant žmogiškojo orumo ir didinant jų atsakomybę, pagrįstą asmens, šeimos ir visuomenės bendradarbiavimu. 2006 metų Socialinių paslaugų įstatymas įtvirtino nuostatą, kad dirbti socialiniu darbuotoju turi teisę asmuo, įgijęs aukštąjį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą, taip pat numato būtinybę periodiškai vertinti socialinių darbuotojų profesinę kvalifikaciją socialinių darbuotojų atestacijos metu (LRS, 2006).

2006 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos patvirtintame Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos apraše numatyta, kad socialinis darbuotojas gali įgyti socialinio darbuotojo, vyresniojo socialinio darbuotojo, socialinio darbuotojo eksperto kvalifikacines kategorijas. Taip pat nustatyta, kad socialinis darbuotojas turi siekti įgyti aukštąjį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą ir privalo įgyti vieną kvalifikacinių kategorijų ne vėliau kaip iki 2012 m. gruodžio 31 d. (SADM, 2006).

Lietuvoje socialinį darbą dirbančiųjų apibrėžimas įtvirtintas ir 2008 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos patvirtintame Socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašė. Socialinį darbą dirba socialinių paslaugų įstaigų vadovai, socialiniai darbuotojai, socialinių darbuotojų padėjėjai, gestų kalbos vertėjų įstaigų direktoriai, gestų kalbos vertėjai, socialinių paslaugų įstaigų užimtumo specialistai (SADM, 2008).

2008 metų Socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašė socialiniai darbuotojai įtvirtinti kaip: socialinių paslaugų įstaigos vadovo pavaduotojas socialiniams reikalams, socialinių paslaugų įstaigos padalinio vedėjas socialiniams reikalams, socialinių paslaugų įstaigos padalinio vedėjo pavaduotojas socialiniams reikalams (socialiniam darbui, socialinėms paslaugoms); socialinis darbuotojas (prieš žodžius “socialinis darbuotojas” gali būti pridedami žodžiai ”vyriausiasis”, “vyresnysis”, “jaunesnysis” ar žodžiai, apibūdinantys veiklos specifiką, pvz., socialinis darbuotojas darbui su socialinės rizikos šeimomis); socialinio darbo organizatorius; socialinių programų koordinatorius; socialinio darbo vadybininkas; specialistas

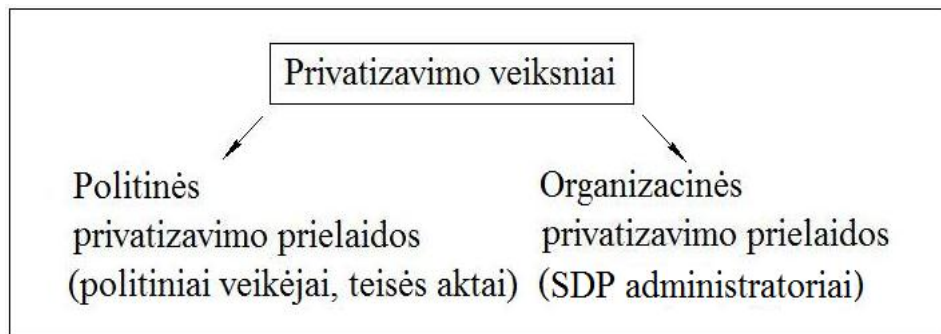
socialiniam darbui (SADM, 2008). 2008 metų Socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašas taip pat įtvirtina ir socialinio darbuotojo padėjėjo apibrėžimą: socialinio darbuotojo padėjėjas; lankomosios priežiūros specialistas; asmeninis asistentas (SADM, 2008).

Taigi 2006 metų Socialinių paslaugų įstatymas įtvirtino griežtesnius reikalavimus socialinio darbuotojo išsilavinimui ir profesinei kvalifikacijai, numatė socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarką, socialinio darbo išsilavinimui prilyginamo išsilavinimo sąrašą bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarką (LRS, 2006). Tai sudarė prielaidas plėtoti socialinio darbo profesiją Lietuvoje ir kelti jos atstovų profesinę kvalifikaciją.

Apibendrinus privatizavimo poveikį socialinio darbuotojo veiklai, galima teigti, kad keičiantis socialinio darbo turiniui, organizavimui, keičiasi socialinio darbuotojo funkcijos, jam keliama reikalavimai, aplinka, kurioje dirba. Senosios socialinio darbo kultūros atsisakymas pakeitė socialinių darbuotojų praktinę veiklą, jų darbo funkcijas. Esminiais reikalavimais socialiniam darbuotojui tapo: racionalumas, nustatytų rezultatų siekimas, išteklių vertės ypatingas pabrėžimas, efektyvus darbas, tikslumas, atskaitomybė. Mažėja kontaktų su klientais, santykiai tapo trumpalaikiai, daugiau laiko skiriama vadybiniam darbui. Socialinio darbuotojo užduotimi tampa kliento įgalinimas keisti tai, kas yra žmogaus valioje, pritaipyti prie esamos institucinės tvarkos ir ją priimti, nebeieškoma išorinių susiklosčiusios padėties priežasčių. Akcentuojamas reikalavimas minimaliais ištekliais atliepti kliento poreikius. Socialinis darbas tampa priemonė išspręsti tas socialines problemas, kurios nebegali likti ignoruojamos efektyviai naudojant esamus resursus kritinei situacijai pataisyti.

3. TYRIMO PRIELAIIDOS IR METODIKA

Socialinio darbo paslaugų privatizavimas yra susijęs su tuo, koks yra ryšys tarp veikėjų, atstovaujančių rinkoje silpnus visuomenės sluoksnius, galių ir gerovės valstybės plėtros. Šio ryšio rezultatas atsispindi valstybės teisės aktuose (2 paveikslas). Tad išskiriami šie socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai – politinės ir organizacinės privatizavimo prielaidos.

2 paveikslas. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai.

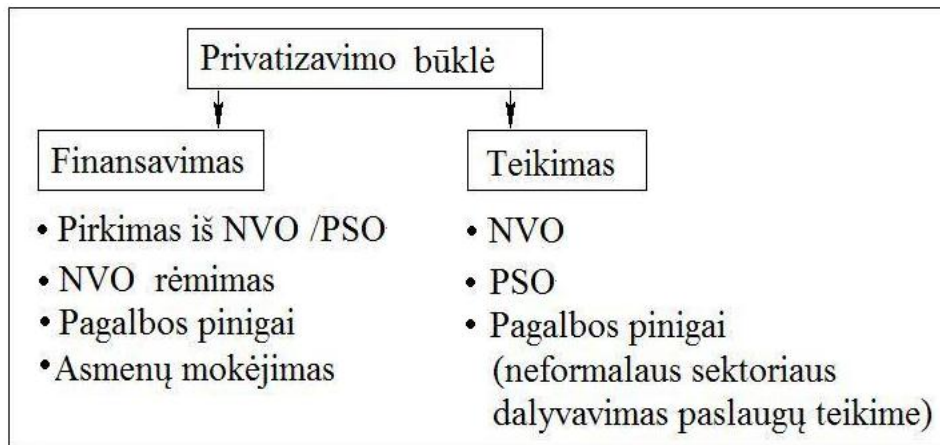
Politinių galių pasiskirstymo analizė padeda paaiškinti privatizavimą, kai politiniai veikėjai atstovauja deklaruojamus politinius interesus ir atitinkamas politines vertybes. Dėl Lietuvoje partijų dažnai neaiškiai apibrėžtų politinių programų ir besikeičiančios vertybinės orientacijos tyrime atsisakyta politinių galių pasiskirstymo analizės.

Socialinio darbo paslaugų privatizavimas yra suprantamas kaip viešojo sektoriaus atsakomybių, susijusių su šių paslaugų užtikrinimu gyventojams, perdavimas privačiam sektoriui. Kalbant apie socialinio darbo paslaugų privatizavimą, svarbu analizuoti reguliavimo, organizavimo, finansavimo ir teikimo atsakomybių perdavimo privačiam sektoriui klausimus.

Analizuojant viešojo ir privataus sektorių atsakomybių, susijusių su socialinio darbo paslaugų užtikrinimu, pasiskirstymą Lietuvoje, matyti, kad socialinio darbo paslaugų reguliavimo ir organizavimo veiklas atlieka viešasis sektorius. Paslaugų finansavimas ir teikimas vykdomas abiejų sektorių –

viešojo ir privataus, kuris įtraukia NVO, pelno siekiančias organizacijas ir neformalų sektorių, apimančią šeimą ir bendruomenę.

Lietuvoje socialinio darbo paslaugų privatizavimo būklę atspindi socialinio darbo paslaugų finansavimo privatizavimas ir teikimo privatizavimas (3 paveikslas).

3 paveikslas. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo būklė.

Socialinio darbo paslaugų finansavimo privatizavimas apima socialinio darbo paslaugų pirkimą iš NVO ar pelno siekiančių organizacijų, NVO rėmimą, pagalbos pinigų teikimą ir socialinio darbo paslaugų klientų mokėjimus už paslaugas. Socialinio darbo paslaugų teikimo privatizavimas apima NVO, pelno siekiančių organizacijų teikiamas paslaugas ir neformalaus sektoriaus dalyvavimą paslaugų teikime gavus pagalbos pinigus (3 paveikslas).

Tad **tyrimo tikslas** – atskleisti socialinio darbo paslaugų privatizavimo būklę: veiksmus, pasekmes bei aplinkybes Lietuvoje.

Tikslo įgyvendinimui nustatyti šie **tyrimo uždaviniai**:

1. Išanalizuoti teises socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidas.
2. Išanalizuoti socialinio darbo paslaugų privatizavimo rodiklius.

3. Atskleisti socialinio darbo paslaugų privatizavimo sampratą ir veiksnius ekspertų požiūriu.

4. Atskleisti ekspertų preferencijas įvairių socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų atžvilgiu.

5. Atskleisti ekspertų preferencijas įvairių socialinio darbo paslaugų teikėjų atžvilgiu.

6. Atskleisti ekspertų požiūrį į pagalbos pinigų teikimą.

7. Atskleisti privatizavimo pasekmes socialinio darbo profesijai ekspertų požiūriu.

3.1. Tyrimo objektas

Šio darbo tyrimo objektas yra *socialinio darbo paslaugų privatizavimo būklė Lietuvoje ir ją lemiantys veiksniai*.

Socialinio darbo paslaugų privatizavimo būklė yra suprantama kaip socialinio darbo paslaugų finansavimo ir teikimo situacijos analizė. Socialinio darbo paslaugų finansavimo privatizavimą atspindi tokie finansavimo rodikliai kaip: viešojo sektoriaus paslaugų pirkimas iš NVO ar pelno siekiančių organizacijų, NVO rėmimas, pagalbos pinigų teikimas ir asmenų mokėjimai už paslaugas. Socialinio darbo paslaugų teikimo privatizavimą atspindi kaip pasiskirsto įvairūs paslaugų teikėjai, jų struktūra, kuri yra: NVO, pelno siekiančios organizacijos, teikiančios socialinio darbo paslaugas, ir pagalbos pinigai, kurie naudojami paslaugų pirkimui iš neformalaus sektoriaus.

Socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai suprantami kaip politinių veikėjų (kairių, centro, dešinių partijų) pasiskirstymas Seimo ir savivaldybių lygmeniu, teisinės privatizavimo prielaidos bei savivaldybių administratorių požiūris.

Tyrime analizuojami socialinio darbo paslaugų finansavimo būdai, finansavimo bei socialinio darbo paslaugų teikėjų struktūra savivaldybėse ir

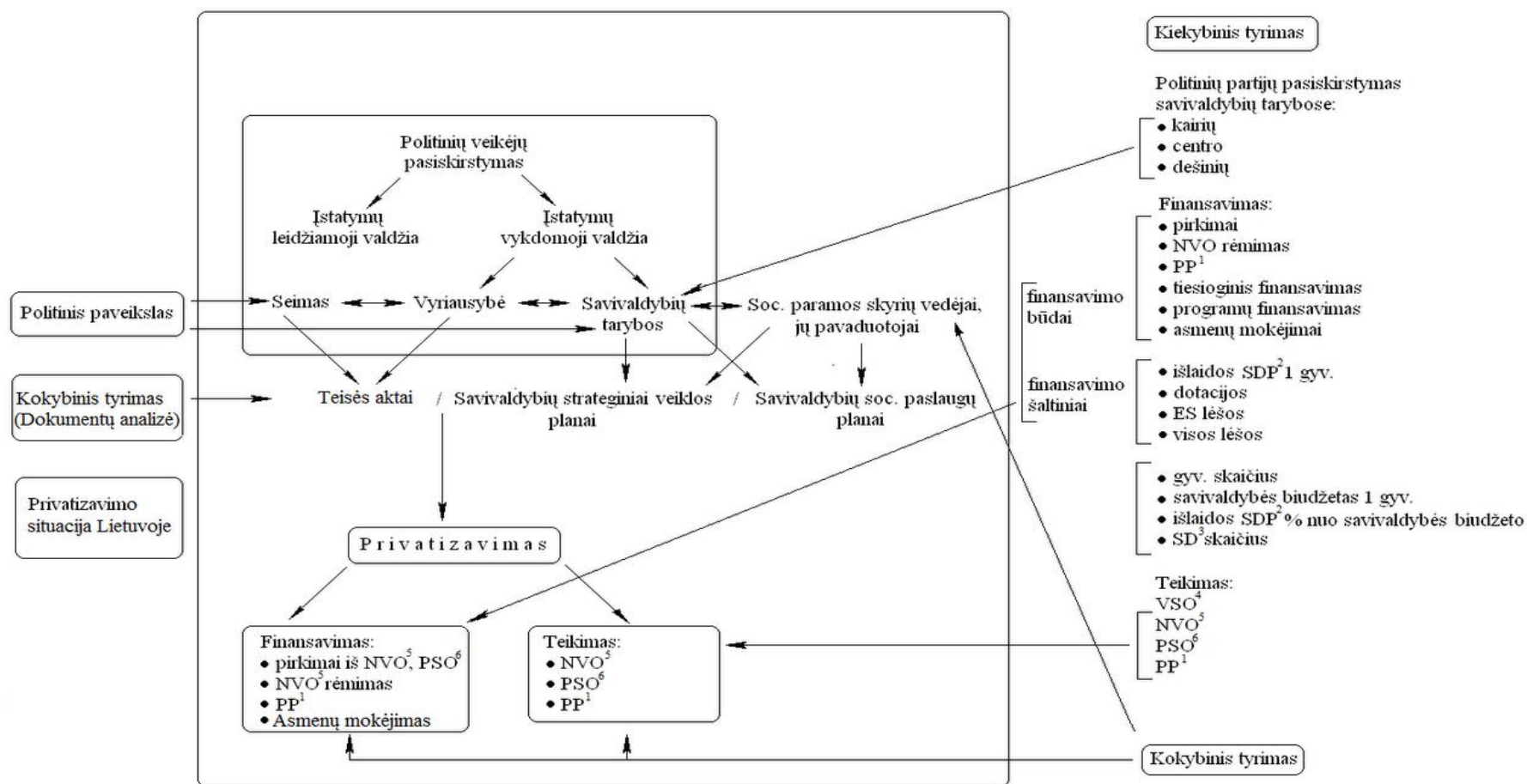
Lietuvoje, ekspertų požiūriai į socialinio darbo paslaugų privatizavimo įvairius aspektus.

3.2. Kiekybinio ir kokybinio tyrimo strategijos ir metodai

Lietuvos socialinio darbo paslaugų privatizavimo analizei atliekami kiekybinis ir kokybinis tyrimai (4, 5 paveikslai).

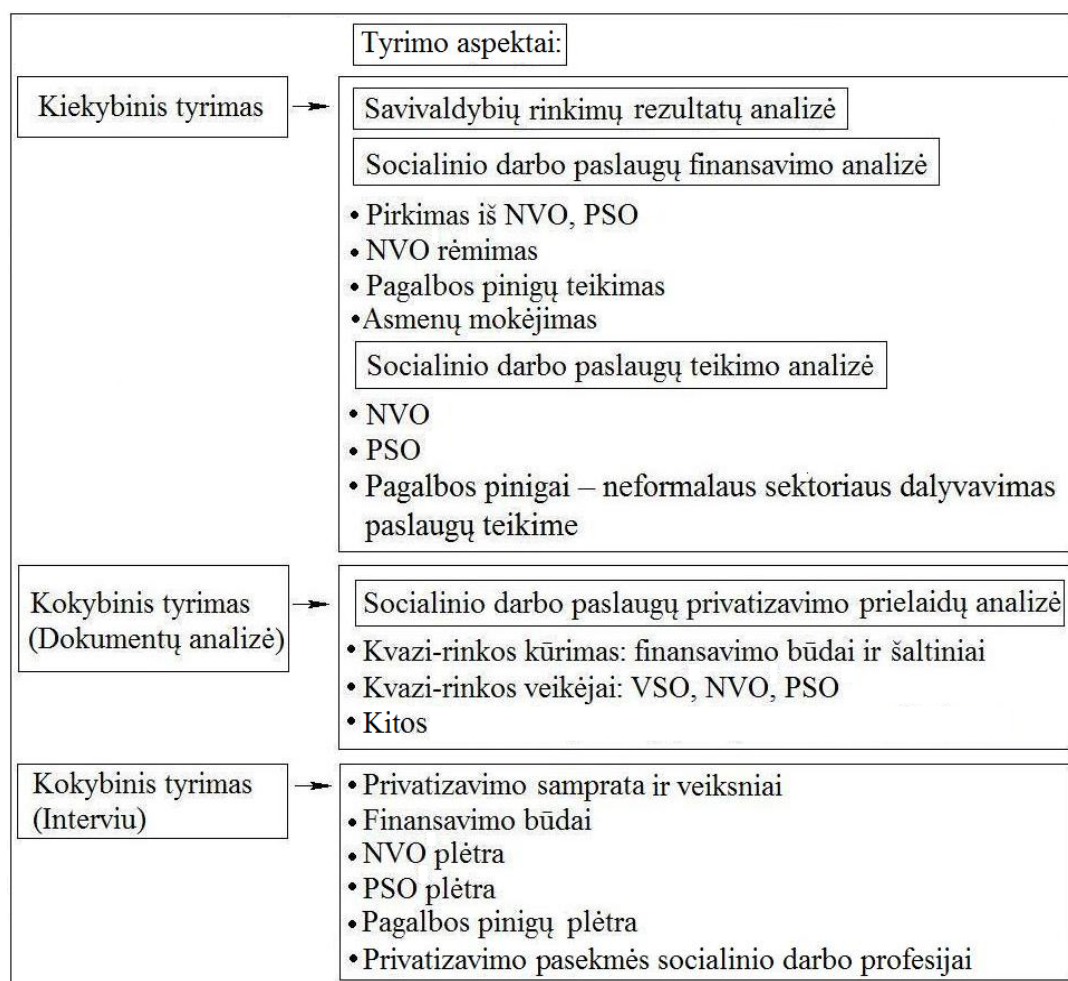
Kiekybiniu tyrimu analizuojami politinių jėgų išsidėstymas savivaldybių tarybose ir savivaldybių socialinio darbo paslaugų finansavimo ir teikimo rodikliai (4, 5 paveikslai).

Kokybinis tyrimas apima dvi strategijas – dokumentų analizę ir interviu. *Dokumentų analize* siekiama nustatyti socialinio darbo paslaugų privatizavimo teisinės prielaidas Lietuvoje – kvazi-rinkos kūrimą, apimančią paslaugų finansavimo būdus ir šaltinius, kvazi-rinkos veikėjus (VSO, NVO, PSO) ir kitas. *Interviu* siekiama atskleisti požiūrį į socialinio darbo paslaugų privatizavimo sampratą ir veiksnius, preferencijas socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų atžvilgiu, NVO, pelno siekiančių organizacijų ir pagalbos pinigų plėtros perspektyvas bei privatizavimo pasekmes socialinio darbo profesijai (4, 5 paveikslai).

Pastabos: ¹ PP – pagalbos pinigai, ² SDP – socialinio darbo paslaugos, ³ SD – socialiniai darbuotojai ir socialinių darbuotojų padėjėjai, ⁴ VSO – viešojo sektoriaus organizacija, ⁵ NVO – ne pelno sieianti visuomeninė organizacija, ⁶ PSO – pelno sieianti organizacija.

4 paveikslas. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo tyrimo schema.

5 paveikslas. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo analizės metodai.

3.2.1. Kiekybinis tyrimas: duomenų rinkimas ir analizės metodai

Kiekybinis tyrimas skirtas analizuoti politinių jėgų (partijų – kairių, centro, dešinių) pasiskirstymą savivaldybių tarybose ir savivaldybių socialinio darbo paslaugų finansavimo ir teikimo rodiklius.

3.2.1.1. Duomenų rinkimas kiekybiniam tyrimui

Duomenys apie politinių partijų – kairių, centro, dešinių – pasiskirstymą savivaldybėse buvo renkami naudojant Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos internetinės svetainės išteklius (LRVRK, 2011). Pagrindinių

politinių partijų priskyrimas prie kairių, centro, dešinių buvo vykdomas, atsižvelgiant į programines partijų nuostatas.

Duomenys apie savivaldybių socialinio darbo paslaugų finansavimą (finansavimo šaltinius, būdus) ir teikimą (viešojo sektoriaus organizacijas, NVO, pelno siekiančias organizacijas, teikiančias socialinio darbo paslaugas) buvo renkami iš savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. m. (ankstesnių metų duomenų savivaldybės nepateikia) socialinių paslaugų planų (žr.: literatūros sąrašas: kiti teisės aktai).

Duomenys apie socialinio darbo paslaugų finansavimo šaltinius ir būdus buvo renkami iš socialinių paslaugų planuose esančių finansavimo planų (rodikliai pateikti 3 lentelėje). Lietuvoje susiformavę trys socialinio darbo paslaugų finansavimo šaltiniai:

- Pirmasis – savivaldybės biudžeto išlaidos socialinėms paslaugoms (asmenų mokėjimai įeina į savivaldybės biudžeto išlaidas socialinėms paslaugoms).

- Antrasis – Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto specialiosios tikslinės dotacijos socialinės rizikos šeimų socialinei priežiūrai organizuoti, asmenų su sunkia negalia socialinei globai organizuoti ir vaikų globos (rūpybos) išmokoms.

- Trečiasis – ES struktūrinių fondų lėšos.

- Kitas lėšas socialinio darbo paslaugų finansavimui sudaro: projektų lėšos; privačios lėšos; nepanaudotos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto specialiosios tikslinės dotacijos; nepanaudotos ES lėšos; ligonių kasų lėšos dienos socialinės globos paslaugoms; Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto tikslinės dotacijos būstui, techninei pagalbai; NVO lėšos socialinėms paslaugoms; lėšos gautos pagal Vyriausybės nutarimus (pvz. darbuotojų atlyginimams didinti) ir pan.

3 lentelė. Savivaldybių socialinių paslaugų planų finansavimo rodikliai:

	Socialinių paslaugų finansavimo šaltiniai
1.	Savivaldybės biudžeto išlaidos socialinėms paslaugoms, tūkst. Lt
1.1.	Iš jų: asmenų mokėjimai už socialines paslaugas, tūkst. Lt
1.2.	Savivaldybės biudžeto išlaidos palyginti su bendru savivaldybės biudžetu, proc.
2.	Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto specialiosios tikslinės dotacijos, tūkst. Lt
2.1.	socialinės rizikos šeimų socialinei priežiūrai organizuoti
2.2.	asmenų su sunkia negalia socialinei globai organizuoti
2.3.	vaikų globos (rūpybos) išmokoms
3.	ES struktūrinių fondų lėšos, tūkst. Lt
4.	Kitos lėšos, tūkst. Lt
	Socialinių paslaugų finansavimo būdai
1.	Socialinių paslaugų pirkimas
2.	Tiesioginis socialinių paslaugų įstaigų finansavimas
2.1.	savivaldybės pavaldumo įstaigoms
2.2.	apskričių viršininkų įstaigoms (regioninių socialinių paslaugų įstaigoms) pagal lėšų kompensavimo sutartis
2.3.	visuomeninių organizacijų įstaigoms pagal lėšų kompensavimo sutartis
3.	Savivaldybės biudžeto lėšos, skirtos visuomeninėms organizacijoms
4.	Finansavimas vykdant socialinių paslaugų programas

Išskiriamos keturios grupės socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų (3 lentelė):

- Pirmasis – socialinio darbo paslaugų pirkimas iš NVO ir pelno siekiančių organizacijų.

- Antrasis – tiesioginis socialinio darbo paslaugų organizacijų finansavimas. Tiesiogiai finansuojamos savivaldybės pavaldumo organizacijos, apskričių viršininkų organizacijos (regioninės socialinio darbo paslaugų organizacijos) pagal lėšų kompensavimo sutartis, NVO pagal lėšų kompensavimo sutartis.

- Trečiasis – NVO rėmimas. Lėšos skiriamos NVO renginiams, įvykiams, projektams, komunalinėms paslaugoms (šildymui, elektrai, telefonui) ir pan.

- Ketvirtasis – socialinio darbo paslaugų programų finansavimas. Tai savivaldybės pavaldumo organizacijų; organizacijų, kurių savivaldybė yra dalininkė; NVO ir PSO programų finansavimas.

Duomenys apie pagalbos pinigų teikimą, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičių savivaldybėse buvo renkami iš savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. m. socialinių paslaugų planų.

Duomenų tikslinimui ir pildymui buvo rašomi elektroniniai laiškai savivaldybėms, tačiau 14 savivaldybių nepavyko gauti visų reikiamų duomenų, tad jos nebuvo įtrauktos į kiekybinį tyrimą (1 priedas). Iš viso buvo analizuojami 46 savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. m. socialinių paslaugų planų duomenys.

Duomenys *apie gyventojų skaičių savivaldybėse* buvo renkami naudojant Lietuvos statistikos departamento internetinės svetainės išteklius (LSD, 2011).

Iš visų minėtų duomenų buvo suformuota duomenų bazė, susidedanti iš 21 rodiklio: 1 – 3 rodikliai atspindintys politinių partijų pasiskirstymą savivaldybėse, 4 – 7 socialinio darbo paslaugų teikimą, 8 – 12 finansavimo būdus, 13 – 17 finansavimo šaltinius, 18 – 21 kiti rodikliai (4 lentelė).

4 lentelė. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo kiekybinio tyrimo rodikliai.

1.	Kairių partijų mandatų skaičius % nuo visų partijų
2.	Centro partijų mandatų skaičius % nuo visų partijų
3.	Dešinių partijų mandatų skaičius % nuo visų partijų
4.	Viešojo sektoriaus organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas % nuo visų organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičius
5.	NVO, teikiančių socialinio darbo paslaugas % nuo visų organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičius
6.	Pelno siekiančių organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas % nuo visų organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičius
7.	Pagalbos pinigai % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
8.	Socialinio darbo paslaugų pirkimas % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
9.	NVO rėmimas % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
10.	Tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
11.	Finansavimas vykdančioms socialinio darbo paslaugų organizavimo programoms % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
12.	Asmenų mokėjimai už socialinio darbo paslaugas savivaldybės pavaldumo organizacijose % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
13.	Savivaldybės biudžeto lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms vienam savivaldybės gyventojui tūkst.
14.	LR Valstybės biudžeto specialiosios tikslinės dotacijos savivaldybei tūkst.
15.	ES struktūrinių fondų lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms tūkst.
16.	Kitos savivaldybės biudžeto lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms tūkst.
17.	Visos lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms vienam savivaldybės gyventojui tūkst.
18.	Bendras savivaldybės biudžetas vienam savivaldybės gyventojui tūkst.
19.	Savivaldybės biudžeto lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms % nuo bendro savivaldybės biudžeto
20.	Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius savivaldybėje
21.	Gyventojų skaičius savivaldybėje tūkst.

Antriniai duomenys apie socialinio darbo paslaugų privatizavimo aspektus buvo renkami naudojant Lietuvos statistikos departamento internetinės svetainės išteklius (LSD, 2011). Duomenys apie politinių partijų pasiskirstymą Seime buvo renkami naudojant Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos internetinės svetainės išteklius (LRVRK, 2011) ir Lietuvos statistikos departamento internetinės svetainės išteklius (LSD, 2011).

3.2.1.2. Kiekybinio tyrimo duomenų analizės metodai

Pirminių ir antrinių duomenų analizei buvo taikomi tokie statistikos metodai:

- aprašomosios statistikos metodai – vidurkiai, dažniai, procentiniai pasiskirstymai,
- koreliacinė analizė,
- tiesinė regresinė analizė,
- k-vidurkių klasterinė analizė.

Koreliacinė analizė buvo taikoma siekiant nustatyti ryšius tarp pirkimų iš NVO ir PSO, NVO rėmimo, pagalbos pinigų teikimo ir asmenų mokėjimų su kitais rodikliais. Statistiškai reikšminga koreliacija, kai koreliacijos reikšmingumo lygmuo $p \leq 0,05$ (mažesnio reikšmingumo koreliacija) ir $p \leq 0,01$ (didesnio reikšmingumo koreliacija). Koreliacijos koeficientas $r \geq 0,2$. Koreliacijos koeficiento ženklas parodo kaip koreliuoja: teigiamas ženklas – vienam kintamajam didėjant, kitas taip pat didėja; neigiamas ženklas – vienam kintamajam didėjant, kitas mažėja (Čekanavičius, Murauskas, 2000).

Tiesinė regresinė analizė buvo taikoma siekiant nustatyti ryšius tarp pirkimų iš NVO ir PSO, NVO rėmimo, pagalbos pinigų teikimo ir asmenų mokėjimų su kitais rodikliais. Taip pat buvo siekiama nustatyti, kurie rodikliai įtakoja pirkimus iš NVO ir PSO, NVO rėmimą, pagalbos pinigų teikimą ir asmenų mokėjimus, nustatyti įtakančių rodiklių svorius ir palyginti, kurie

rodikliai turi daugiau įtakos pirkimui iš NVO ir PSO, NVO rėmimui, pagalbos pinigų teikimui ir asmenų mokėjimams.

Geras regresinis modelis, kai $R^2 \geq 0,2$, ANOVA $p < 0,05$, visų t testų $p < 0,05$, visi VIF ≤ 4 (nėra multikolinearumo problemos), visos Kuko mato reikšmės ≤ 1 , koeficientų ženklai atitinka koreliacijas, sprendžiant pagal histogramą liekamosios paklaidos normalios. Standartizuoti beta koeficientai leidžia nustatyti, kuris regresijos modelio kintamasis yra svarbesnis (Čekanavičius, Murauskas, 2004; Tabachnick, Fidell, 2007; Glass, Hopkins, 1996).

Buvo taikyta *k-vidurkių klasterinė analizė*. K-vidurkių klasterinės analizės metodu savivaldybės buvo suskirstytos į panašias grupes pagal 21 rodiklio vidurkius (4 lentelė). K-vidurkių klasterinės analizės metodas leidžia sudaryti panašių savivaldybių grupes (Čekanavičius, Murauskas, 2004). Analizuojant sugrupuotų į klasterius savivaldybių rodiklių vidurkius buvo siekiama nustatyti grupavimo logiką, tai yra kokie rodikliai jungia savivaldybes į grupes ir kokiais rodikliais savivaldybių grupės skiriasi viena nuo kitos. Tad k-vidurkių klasterinės analizės metodas leidžia nustatyti, kurios savivaldybės turi panašumų analizuojant privatizavimo aspektus ir juos lemiančius veiksnius ir kuo savivaldybių grupės skiriasi viena nuo kitos.

K-vidurkių klasterinės analizės metodu dažniausiai analizuojami išskirti 3-5 klasteriai (Čekanavičius, Murauskas, 2004). Šiuo atveju buvo išskirti 3-10 klasterių. Analizei buvo pasirinktas 3 klasterių metodas, siekiant atsisakyti klasterių apibūdinimo, į kuriuos pateko iš kitų savivaldybių savo duomenimis išsiskiriančios savivaldybės.

Buvo bandoma taikyti faktorinę ir AMOS analizes, tačiau dėl menkų statistiškai nereikšmingų koreliacinių ryšių tarp rodiklių šių metodų analizės interpretavimo buvo atsisakyta.

Kiekybinio tyrimo statistiniai duomenys buvo analizuojami naudojant IBM SPSS Statistics 19 ir Microsoft Office Excel 2007 elektronines skaičiuokles. Dalis analizuojamų duomenų buvo išreikšti santykiniais dydžiais.

Socialinio darbo paslaugų finansavimo privatizavimą atspindi keturi tipai rodiklių: socialinio darbo paslaugų pirkimas iš NVO ir pelno siekiančių organizacijų, NVO rėmimas, pagalbos pinigų teikimas ir asmenų mokėjimai už paslaugas. Socialinio darbo paslaugų teikimo privatizavimą atspindi trys tipai rodiklių: NVO ir pelno siekiančios organizacijos, teikiančios socialinio darbo paslaugas bei pagalbos pinigai, kurie naudojami pirkti paslaugas teikiamas neformalaus sektoriaus. Interpretuojant kiekybinio tyrimo statistikos metodų rezultatus, tekstas buvo struktūruojamas atsižvelgiant į minėtus rodiklius.

3.2.2. Kokybinis tyrimas: duomenų rinkimas ir analizės metodai

Kokybinio tyrimo strategija apėmė dviejų tyrimo metodų naudojimą – dokumentų analizę ir interviu.

3.2.2.1. Duomenų rinkimas kokybiniam tyrimui

Dokumentų analizės tyrimo metodu buvo analizuojamos socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidos. Analizei reikalingų duomenų šaltinis – teisės aktai LR Socialinio darbo ir apsaugos ministerijos svetainėje (LRSADM, 2011) ir LR Seimo svetainėje (LRS, 2011).

Teisės aktai, reglamentuojantys socialinio darbo paslaugas, buvo atrinkti sniego gniūžtės atrankos būdu. Pasirinkus teisės aktus, reglamentuojančius socialinio darbo paslaugas, teisės aktų duomenų bazėje buvo atrinkti teisės aktai susiję su konkrečiu pasirinktu teisės aktu (jį papildantys, pakeitę ar su juo susiję teisės aktai).

Tikslinės atrankos metodu naudojant raktinius žodžius buvo atrinkti teisės aktai, įtvirtinantys socialinio darbo paslaugų kvazi-rinkos kūrimą (socialinio darbo paslaugų finansavimo būdus ir finansavimo šaltinius), socialinio darbo paslaugų kvazi-rinkos veikėjus (viešojo sektoriaus socialinio darbo organizacijas, NVO ir pelno siekiančias organizacijas, teikiančias socialinio

darbo paslaugas) ir kitas teises šių paslaugų privatizavimo prielaidas. Taip buvo sudarytas sąrašas teisės aktų, įtvirtinančių socialinio darbo paslaugų privatizavimą ir su tuo susijusius pokyčius. Analizuotų teisės aktų sąrašas pateiktas literatūros sąrašė.

Antras kokybinio tyrimo strategijos naudojamas tyrimo metodas – ekspertų interviu. Interviu tikslas – atskleisti socialinio darbo paslaugų privatizavimo sampratą ir veiksnius ekspertų požiūriu, preferencijas įvairių socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų ir teikėjų atžvilgiu, atskleisti ekspertų požiūrį į pagalbos pinigų teikimą ir privatizavimo pasekmes socialinio darbo profesijai.

Atlikti 12 pusiau struktūruoti interviu: 11 – su savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjais, jų pavaduotojais ir 1 – su Lietuvos savivaldybių asociacijos patarėja socialiniais klausimais.

Interviu buvo pasirinkti savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjai, jų pavaduotojai, nes jie yra pagrindiniai savivaldybių socialinių paslaugų planų rengėjai, kurie, remdamiesi teisės aktais, teikia siūlymus savivaldybių politikams dėl socialinio darbo paslaugų plėtros konkrečioje savivaldybėje. Kadangi teisės aktuose nėra detalaus reglamentavimo dėl socialinio darbo paslaugų finansavimo apimtys, struktūros, teikėjų, socialinės paramos skyriaus vedėjų požiūris į socialinio darbo paslaugų sistemos vystymą savivaldybėje daug lemia šios sistemos ypatumus.

Galima teigti, kad tam tikra prasme socialinės paramos skyriaus vedėjai formuoja socialinio darbo paslaugų politiką, taip pat ir šių paslaugų privatizavimo ypatumus.

Savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjai, jų pavaduotojai interviu atlikimui buvo pasirinkti remiantis kiekybinio tyrimo k-vidurkių klasterinės analizės rezultatais. K-vidurkių klasterinės analizės metodu savivaldybės buvo suskirstytos į tris klasterius pagal 21 rodiklio vidurkius (4 lentelė).

Į pirmą klasterį pateko Kauno miesto savivaldybė. Ukmergės rajono ir Elektrėnų savivaldybės pateko į antrą klasterį. Likusios 42 tyrime dalyvavusios savivaldybės pateko į trečią klasterį¹⁰.

Interviu atlikimui buvo atrinktos pirmo ir antro klasterių savivaldybės – Kauno miesto, Ukmergės rajono ir Elektrėnų savivaldybės. Iš trečio klasterio buvo atrinktos 8 savivaldybės. Jos buvo atrinktos iš sudarytų savivaldybių grupių pagal analizuojamus socialinio darbo paslaugų privatizavimo aspektus – pirkimų apimtį, NVO rėmimus, pagalbos pinigų teikimą ir asmenų mokėjimus – remiantis savivaldybių pasiskirstymu (vidurkiaais ir standartiniais nuokrypiais) šiose grupėse. Savivaldybės pasirinktos iš kiekvienos savivaldybių grupės, kur analizuojamas aspektas labiausiai ir mažiausiai išreikštas.

Tokiu būdu interviu buvo atlikti 11 savivaldybių: Kauno m., Ukmergės r., Elektrėnų, Kelmės r., Švenčionių r., Kauno r., Vilniaus m., Širvintų r., Panevėžio r., Kazlų Rūdos, Raseinių r.

Interviu sudarytas iš 12 klausimų. Kadangi kiekybinio tyrimo analizės metodais tarp privataus sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimo bei finansavimo ypatumų ir politinių galių pasiskirstymo nebuvo rasta statistiškai reikšmingų ryšių, kokybinio tyrimo interviu buvo formuojamas siekiant atskleisti trūkstamą informaciją, kokie veiksniai lėmė privatizavimo ypatumus Lietuvoje. Klausimai buvo konstruojami taip, kad atskleistų socialinio darbo paslaugų privatizavimo būklę bei veiksnius, aiškinantis savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjų, jų pavaduotojų preferencijas įvairių socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų ir teikėjų atžvilgiu, požiūrį į pagalbos pinigų teikimą ir privatizavimo pasekmes socialinio darbo profesijai.

¹⁰ Vilniaus rajono savivaldybės trūksta duomenų, tad ji nepateko į jokią klasterį.

Interviu klausimų sąrašas

1. Kuris sektorius ir kodėl – viešasis sektorius, NVO ar PSO – turėtų dominuoti teikiant socialines paslaugas Jūsų savivaldybėje, Lietuvoje?
2. Kuris socialinių paslaugų finansavimo būdas – tiesioginis savivaldybės įstaigų finansavimas, pirkimas, pirkimas iš NVO, pirkimas iš privačių – Jums atrodo tinkamiausias Jūsų savivaldybėje, Lietuvoje ir kodėl?
3. Ką galvojate apie NVO gebėjimą teikti socialines paslaugas?
4. Kaip manote, kiek perkate socialinių paslaugų iš NVO – daug, mažai? Kodėl?
5. Kaip manote, kiek skiriate lėšų NVO remimui – daug, mažai? Kodėl?
6. Ką manote apie privačias verslo socialines įstaigas? Ar tokių žinote? Kaip jas vertinate? Kokie jų privalumai ir trūkumai?
7. Ką Jūs galvojate apie pagalbos pinigų panaudojimo svarbą ir tinkamumą, kaip paslaugų finansavimo būdą?
8. Kokie veiksniai Jūsų manymu turi įtakos pagalbos pinigų panaudojimo paplitimui Lietuvoje?
9. Kaip manote: ar kuri nors socialinių paslaugų plėtros kryptis – tiesioginis savivaldybės įstaigų finansavimas, paslaugų pirkimas, pirkimas iš NVO, pirkimas iš privačių – būtų palankesnė socialinio darbo profesionalumo didinimui ar ne ir kodėl?
10. Ar pagalbos pinigų atsiradimas veikia socialinio darbo profesiją, atvejo vadybininkų atsiradimą?
11. Ką Jūs galvojate apie asmenų mokėjimus už socialines paslaugas, kaip paslaugų finansavimo būdą?
12. Kas Jūsų nuomone yra socialinių paslaugų privatizavimas? Kokiomis formomis jis gali būti?

Prieš pradėdant tyrimą, siekiant patikslinti interviu klausimus, buvo atliktas pilotražinis interviu su Joniškio r. savivaldybės socialinės paramos skyriaus vyriausiąja specialiste. Pilotražinis interviu nebuvo įtrauktas į analizę.

3.2.2.2. Kokybinio tyrimo duomenų analizės metodai

Analizuojant teisės aktus buvo ieškoma teiginių susijusių su socialinio darbo paslaugų privatizavimu. Buvo pasirinkti tokie raktiniai žodžiai: socialinių paslaugų finansavimas, socialinių paslaugų teikimas, socialinių paslaugų įstaiga, socialinių paslaugų kokybė. Teiginiai buvo priskiriami kategorijoms: socialinio darbo paslaugų kvazi-rinkos kūrimas (socialinio darbo paslaugų finansavimo būdai ir finansavimo šaltiniai), socialinio darbo paslaugų kvazi-rinkos veikėjai (viešojo sektoriaus socialinio darbo organizacijos, NVO ir pelno siekiančios organizacijos, teikiančios socialinio darbo paslaugas) ir socialinio darbo paslaugų kokybės sistemos kūrimas.

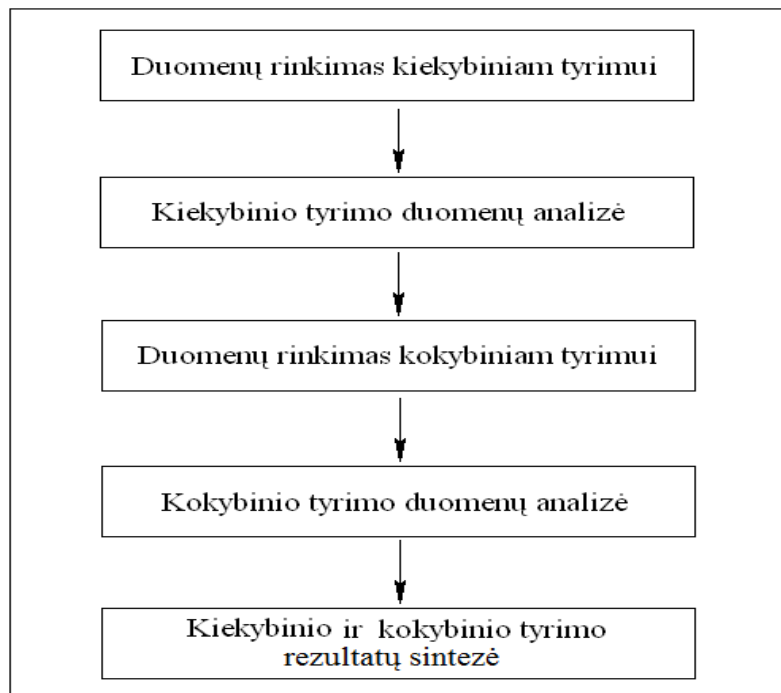
Surinktų interviu duomenų analizė buvo atlikta naudojant ekspertų interviu analizės metodiką. Analizuojant duomenis buvo atlikti penki analizės žingsniai: duomenų transkripcija, parafravimas, konceptualizavimas, kategorizavimas, empirinis generalizavimas (Meuser, Nagel, 2003). Kiekvieno interviu trukmė buvo nuo 30 iki 90 minučių.

3.3. Tyrimo eiga

Tyrimas buvo vykdomas keliais etapais (6 paveikslas). Iš pradžių buvo atliktas **kiekybinis tyrimas**. Buvo atlikta *kiekybinio tyrimo statistinių duomenų analizė* ir gautų rezultatų interpretavimas.

Atlikus kiekybinio tyrimo rezultatų interpretavimą, buvo pradėtas **kokybinis tyrimas**. Buvo atlikta teisės aktų įtvirtinančių socialinio darbo paslaugų privatizavimą *dokumentų analizė*. Interviu buvo paskutinis tyrimo etapas.

Kokybinio tyrimo interviu buvo rengiamas atsižvelgus į trūkstamą informaciją apie tiriamą reiškinį. Pusiaus struktūruoto interviu klausimai buvo formuojami taip, kad būtų papildyta jau turima informacija apie socialinio darbo paslaugų privatizavimą Lietuvoje. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksnių atskleidimui, kurių nepavyko nustatyti kiekybinio tyrimo statistinių duomenų analizės metodais. Atlikus kokybinio tyrimo duomenų rinkimą, buvo vykdoma jų analizė.

6 paveikslas. Tyrimo etapai.

4. SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PRIVATIZAVIMAS LIETUVOJE

4.1. Politinių veikėjų pasiskirstymas ir teisinės privatizavimo prielaidos

Šioje darbo dalyje aptariami socialinio darbo paslaugų finansavimo ir organizavimo pokyčiai politinių galių kontekste. Socialinio darbo paslaugų privatizavimas vyksta neatsiejamai nuo politinių jėgų pasiskirstymo, viešojo sektoriaus veikėjų priimamų sprendimų. Tad privatizavimas galėtų būti svarstomas viešojo sektoriaus veikėjų galių santykio kontekste. Lietuvoje socialinio darbo paslaugų srityje daromi sprendimai priklauso nuo Seimo, Vyriausybės, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, įstaigų prie ministerijos (pvz., Socialinių paslaugų priežiūros departamento) atstovų, savivaldybių tarybų narių, savivaldybių administracijos ir kitų.

Remiantis veikėjo teorija, galima teigti, kad politiniai veikėjai siekia įtvirtinti ribą tarp valstybės ir rinkos taip, kad būtų maksimizuota jų rinkėjų nauda. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo procesus lemia tai, koks yra ryšys tarp veikėjų, atstovaujančių rinkoje silpnus visuomenės sluoksnius, galių ir gerovės valstybės plėtros. Jeigu politiniai veikėjai, atstovaujantys rinkoje silpnuosius, naudoja savo galias išplėsti viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimą, tai veikėjai, atstovaujantys rinkoje stiprius sluoksnius, naudos savo politines galias išplėsti privatų socialinio darbo paslaugų teikimą.

Kaip buvo minėta, socialinio darbo paslaugų privatizavimas suprantamas, kaip viešojo sektoriaus finansavimo ir teikimo atsakomybių transformavimas į privatų sektorių. Šis procesas susijęs su politinių veikėjų galių pasiskirstymu ir teisiniu kontekstu. Tad šios darbo dalies tikslas yra pristatyti Lietuvos politinių veikėjų – Seimo ir savivaldybių tarybų – rinkimų rezultatus, kurie atspindi galių santykių pasiskirstymą, ir teisinės privatizavimo prielaidas – teisės aktų nuostatas, kurios atspindi prielaidas socialinio darbo paslaugų privatizavimui.

Siekiama parodyti, koks buvo politinių veikėjų galių pasiskirstymas tuo metu, kai buvo priimami sprendimai, susiję su socialinio darbo paslaugų rinkos kūrimu, bei juos įgyvendinant, kokios yra sudarytos teisinės prielaidos įvairaus statuso organizacijoms, teikiančioms socialinio darbo paslaugas, dalyvauti rinkoje bei kokia yra kuriama socialinio darbo paslaugų kokybės sistema.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę buvo pradėta kurti šiuolaikinė socialinio darbo paslaugų sistema. Iki 2006 metų buvo kuriama teisinė socialinio darbo paslaugų bazė. 2006 metais buvo priimti teisės aktai (8 lentelė), įtvirtinantys daugelį socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidų. Centralizuotas socialinio darbo paslaugų modelis palaipsniui buvo keičiamas decentralizuotu, kuriame vis labiau pastebimi rinkos principai (Žalimienė, Lazutka, 2009). Tad analizuojant socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidų kūrimą teisės aktuose galima išskirti du laikotarpius: nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo iki 2006 metų ir nuo 2006 metais priimtų teisės aktų, įtvirtinančių daugelį socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidų, iki dabar.

Šie pokyčiai analizuojami politinių veikėjų galių santykių kontekste: apžvelgiami penkių Seimo kadencijų (1992-1996, 1996-2000, 2000-2004, 2004-2008, 2008-2012 m. m.) rinkimo rezultatai, valdančioji dauguma, paskirti SADM ministrai ir jų valdymo laikotarpiais priimami teisės aktai, sudarantys socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidas.

Sukurtos socialinio darbo paslaugų teisinės bazės ir 2006 metais priimtų teisės aktų, įtvirtinančių daugelį socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidų, pagrindu 2007 metų savivaldybių tarybos turėjo galimybę rinktis, kuria kryptimi plėtoti socialinio darbo paslaugų teikimo bei finansavimo sistemą savivaldybių mastu, bei pasirinkti, kuris socialinio darbo paslaugų finansavimo būdas yra priimtinas bei kurį sektorių labiau norėtų palaikyti. Remiantis veikėjo teorija, galima teigti, kad šiems sprendimams turi įtakos politinių veikėjų pasiskirstymas savivaldybių tarybose. Todėl toliau

apžvelgiamas ir 2007, 2011 metų savivaldybių tarybų rinkimuose dalyvavusių partijų atstovų skaičius.

4.1.1. Politinių jėgų pasiskirstymo Seimo ir savivaldybių rinkimuose apžvalga

Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo buvo renkami penkių Seimo kadencijų (1992-1996, 1996-2000, 2000-2004, 2004-2008, 2008-2012 m. m.) Seimo nariai. 5 lentelėje pateikti šių kadencijų Seimo rinkimuose dalyvavusių pagrindinių partijų vietų skaičius Seime.

5 lentelė. Seimo rinkimų rezultatai.

Metai	1992	1996	2000	2004	2008
Partija	vietos	vietos	vietos	vietos	vietos
Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai)	28	70	9	25	45
Lietuvos krikščionių demokratų partija	9	16	2	-	
Lietuvos demokratinė darbo partija	73	12	27	20	25
Lietuvos socialdemokratų partija	8	12	18	11	
Naujoji sąjunga (socialliberalai)	-	-	29		1
Lietuvos centro sąjunga	2	13	-	18	8
Lietuvos liberalų sąjunga	-	1	34		
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	-	-	-	-	11
Liberalų demokratų partija	-	-	-	10	-
Lietuvos valstiečių partija	-	1	4	10	3
Naujoji demokratija (Moterų partija)	-	1	3		
Lietuvos lenkų rinkimų akcija	4	1	2	2	3
Darbo partija	-	-	-	39	2
Tautos prisikėlimo partija	-	-	-	-	16
Partija Tvarka ir teisingumas	-	-	-	-	15

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenimis (LRVRK, 2011) ir Ramonaitės A. 2007. *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*. Vilnius: Versus aureus.

1992-1996 m. kadencijos Seime valdančiąja dauguma tapo Lietuvos demokratinės darbo partijos frakcija. 1996-2000 m. kadencijos Seime Lietuvos demokratinės darbo partijos frakcija pasitraukė iš valdančiosios daugumos pozicijos ir užleido vietą Tėvynės sąjungos-Lietuvos konservatorių frakcijai. 2000-2004 m. Seimo kadencijai apsijungus kairiosioms politinėms jėgoms valdančiąja dauguma tapo Socialdemokratinės koalicijos frakcija. 2004-2008 m. Seimo kadencijai kairiosios politinės jėgos išlaikė savo pozicijas ir valdančiąja dauguma tapo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija. 2008-2012 m. Seimo kadencijai valdančiąja dauguma tapo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija.

2006 metais kairiosioms politinėms jėgoms, kurios remiantis veikėjo teorija, turėtų atstovauti rinkoje silpnųjų interesus, būnant valdančiąja dauguma buvo priimti teisės aktai, įtvirtinantys daugelį socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidų, kas turėtų būti vykdoma dešiniųjų politinių jėgų, todėl darbe atsisakyta Seimo politinių galių pasiskirstymo analizės, kaip privatizavimą aiškinančio veiksnio.

Sukurtos socialinio darbo paslaugų teisinės bazės pagrindu ir įtvirtinus privatizavimo prielaidas, 2007 metų savivaldybių tarybos turėjo galimybę rinktis kuria kryptimi plėtoti socialinio darbo paslaugų teikimo bei finansavimo sistemą savivaldybių mastu. Sudarytų socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidų kontekste savivaldybių tarybos priima sprendimus bei pasirenka, kuris socialinio darbo paslaugų finansavimo būdas yra priimtinas bei kurį sektorių labiau norėtų palaikyti. Galima kelti prielaidą, kad šiems sprendimams gali turėti įtakos politinių jėgų pasiskirstymas savivaldybių tarybose.

6 lentelėje pavaizduotas savivaldybių tarybų rinkimuose dalyvavusių pagrindinių partijų politinis pasiskirstymas 2007, 2011 m.

6 lentelė. Savivaldybių tarybų rinkimuose dalyvavusių partijų politinis pasiskirstymas 2007, 2011 m.

Partija	Partijų politinis pasiskirstymas 2007, 2011 m.
Lietuvos socialdemokratų partija	kairė
Lietuvos socialdemokratų sąjunga	kairė
Partija Tvarka ir teisingumas	kairė
Tėvynės sąjunga*	centras
Lietuvos krikščionys demokratai*	centras
Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga	centras
Lietuvos centro partija	centras
Pilietinės demokratijos partija**	centras
Liberalų ir centro sąjunga	dešinė
Naujoji sąjunga (socialliberalai)	dešinė
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	dešinė
Darbo partija	dešinė

Šaltinis: sudaryta autorės pagal LR Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenis (LRVRK, 2011).

Pastabos: * partijos Tėvynės sąjunga ir Lietuvos krikščionys demokratai 2011 m. savivaldybių tarybų rinkimuose dalyvavo kaip Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai.

** Pilietinės demokratijos partija 2011 m. savivaldybių tarybų rinkimuose nedalyvavo.

7 lentelėje pavaizduoti savivaldybių tarybų rinkimų rezultatai 2007, 2011 m. – kairių, centro, dešinių politinių jėgų pasiskirstymas procentais nuo visų rinkimuose dalyvavusių.

2007 metų savivaldybių tarybų rinkimuose kairiosios politinės jėgos dominavo 19 savivaldybių: Druskininkų, Pagėgių ir kitose (7 lentelė).

2011 metų savivaldybių tarybų rinkimuose Joniškio r., Alytaus m. ir Vilniaus r. savivaldybėse kairiosios politinės jėgos pasikeitė į dominuojančias dešiniąsias, Vilniaus m. savivaldybėje – į dominuojančias centro (7 lentelė).

7 lentelė. Savivaldybių tarybų rinkimų rezultatai 2007, 2011 m. Partijų politinis pasiskirstymas % nuo visų rinkimuose dalyvavusių.

Savivaldybės	Partijų politinis pasiskirstymas % 2007 m.			Partijų politinis pasiskirstymas % 2011 m.		
	Kairė	Centras	Dešinė	Kairė	Centras	Dešinė
Druskininkų	72	16	12	76	-	20
Pagėgių	71	14	14	71	-	10
Telšių r.	63	19	19	56	15	22
Marijampolės	56	33	11	52	30	19
Pakruojo r.	52	28	20	52	28	20
Vilkaviškio r.	52	36	12	52	20	4
Mažeikių r.	48	37	15	44	22	7
Raseinių r.	48	16	36	44	8	16
Rokiškio r.	48	28	24	48	20	28
Kelmės r.	44	32	24	36	32	28
Kretingos r.	44	36	20	44	28	24
Zarasų r.	44	24	32	43	24	33
Joniškio r.	44	28	28	28	20	52
Birštono	43	19	38	65	12	24
Alytaus m.	41	26	33	41	15	44
Akmenės r.	40	20	28	40	24	36
Vilniaus m.	39	20	26	20	20	16
Šilalės r.	32	28	4	48	28	12
Vilniaus r.	19	7	4	11	-	19
Pasvalio r.	16	76	8	16	64	12
Kupiškio r.	12	72	16	16	60	12
Šakių r.	24	68	8	20	72	4
Ignalinos r.	28	64	8	24	62	14
Molėtų r.	12	64	24	20	52	28
Varėnos r.	12	64	24	16	52	28
Panevėžio r.	16	60	24	24	52	24
Alytaus r.	20	56	24	24	44	32
Biržų r.	32	56	12	16	64	20
Radviliškio r.	28	56	16	20	64	12
Klaipėdos r.	32	52	16	56	37	7
Lazdijų r.	28	52	20	20	52	28
Kėdainių r.	7	48	45	7	15	78
Skuodo r.	20	48	32	20	40	36
Šiaulių r.	33	48	19	36	40	24
Utenos r.	32	48	20	44	28	28
Panevėžio m.	3	45	23	36	39	19
Anykščių r.	24	44	32	36	36	24
Ukmergės r.	24	44	32	24	44	28
Kauno m.	27	42	27	24	29	24
Jonavos r.	37	41	22	41	26	33
Kauno r.	41	41	19	52	30	19
Jurbarko r.	28	40	32	32	36	32
Širvintų r.	29	38	33	19	24	43
Kalvarijos	14	38	38	33	29	29

	Partijų politinis pasiskirstymas % 2007 m.			Partijų politinis pasiskirstymas % 2011 m.		
Savivaldybės	Kairė	Centras	Dešinė	Kairė	Centras	Dešinė
Tauragės r.	33	37	30	52	20	28
Plungės r.	36	36	28	28	20	44
Švenčionių r.	12	12	64	4	8	68
Rietavo	19	19	62	12	12	77
Kazlų Rūdos	19	24	57	14	14	57
Trakų r.	16	8	56	12	16	52
Visagino	28	12	56	16	12	60
Šilutės r.	22	26	52	26	41	33
Neringos	10	10	48	53	7	13
Palangos m.	19	33	48	19	38	43
Klaipėdos m.	23	16	45	19	16	48
Elektrėnų	28	32	40	28	28	44
Kaišiadorių r.	32	28	40	28	20	44
Prienų r.	32	28	40	40	20	32
Šiaulių m.	39	23	39	45	13	36
Šalčininkų r.	4	-	16	4	-	8

Šaltinis: sudaryta autorės pagal LR Vyriausiosios rinkimų komisijos duomenis (LRVRK, 2011).

2007 metų savivaldybių tarybų rinkimuose centro politinės jėgos dominavo 27 savivaldybėse: Pasvalio r., Kupiškio r. ir kitose (7 lentelė).

2011 metų savivaldybių tarybų rinkimuose Klaipėdos r., Utenos r., Jonavos r., Kauno r., Kalvarijos ir Tauragės r. savivaldybėse centro politinės jėgos pasikeitė į dominuojančias kairiąsias, Kėdainių r., Širvintų r. ir Plungės r. savivaldybėse – į dominuojančias dešiniąsias (7 lentelė).

2007 metų savivaldybių tarybų rinkimuose dešinėsios politinės jėgos dominavo 14 savivaldybių: Švenčionių r., Rietavo ir kitose (7 lentelė).

2011 metų savivaldybių tarybų rinkimuose Neringos, Prienų r. ir Šiaulių m. savivaldybėse dešinėsios politinės jėgos pasikeitė į dominuojančias kairiąsias, Šilutės r. savivaldybėje – į dominuojančias centro (7 lentelė).

8 lentelė. Teisės aktai apibrėžiantys privatizavimo prielaidas politinių jėgų išsidėstymo kontekste 1992-2012 m.

Metai	Valdančioji dauguma	Teisės aktai	Prielaidos privatizavimo plėtrai
	SADM ministras		
1992-1996	Lietuvos demokratinės darbo partijos frakcija	1994 m. Lietuvos socialinės paramos koncepcija: socialinės paramos – socialinių paslaugų ir piniginių išmokų – posistemiai, VSO socialinio darbo paslaugų teikimas, NVO kaip socialinės paramos teikėjų apibrėžimas. 1996 m. Socialinių paslaugų įstatymas: SADM atsakomybė už socialinio darbo paslaugų teikimo būtinųjų standartų rengimą, savivaldybių atsakomybė vystyti socialinio darbo paslaugas, įvairaus statuso socialinio darbo paslaugų teikėjų apibrėžimas.	Kuriamos prielaidos dalyvauti paslaugų teikime privataus sektoriaus teikėjams.
	Teodoras Medaiskis 1992-07-30 - 1993-10-21 Laurynas-Mindaugas Stankevičius 1993-10-21 - 1994-07-12 (Lietuvos demokratinė darbo partija) Mindaugas Mikaila 1994-07-12 - 1996-12-04		
1996-2000	Tėvynės sąjungos-Lietuvos konservatorių frakcija	1998 m. Socialinių paslaugų katalogas: socialinio darbo paslaugų klasifikacija, jų savybės. 1998 m. Stacionarių globos įstaigų darbo efektyvumo didinimo nuostatos: organizacijų veiklos vertinimas. 1998 m. Vyriausybės nutarimas dėl socialinių paslaugų apmokėjimo principų ir tvarkos: kelių socialinio darbo paslaugų kainos nustatymo principų apibrėžimas. 1999 m. Bendrieji reikalavimai stacionarioms socialinės globos įstaigoms. 1999 m. SADM įsakymas dėl metodinės medžiagos socialinių paslaugų namuose organizavimui: reikalavimai pagalbos namuose tarnybų struktūrai ir darbuotojams, pagalbos namuose tarnybas turi teisę steigti nevyriausybinių organizacijų, fizinis, juridinis asmuo.	Kuriamos prielaidos privataus sektoriaus teikėjams teikti įvairias socialinio darbo paslaugas bei organizuoti paslaugų teikimą perkant paslaugas rinkoje.
	Irena Degutienė (Tėvynės sąjunga-Lietuvos konservatoriai)		
2000-2004	Socialdemokratinės koalicijos frakcija	2002 m. Vyriausybės nutarimas dėl strateginio planavimo metodikos: socialinio darbo paslaugų planavimas. 2002 m. Socialinių paslaugų teikimo reformos koncepcija: numatoma sukurti bendrą minimalių reikalavimų socialinėms paslaugoms sistemą ir socialinių paslaugų kokybės vertinimo bei kontrolės mechanizmą. 2002 m. Reikalavimai stacionarios globos įstaigoms. 2003 m. Reikalavimai nestacionarioms socialinių paslaugų įstaigoms. 2004 m. SADM įsakymas dėl socialinių paslaugų poreikio asmeniui nustatymo principų: socialinio darbo paslaugų poreikio vertinimo principai.	Kuriamos prielaidos privataus sektoriaus teikėjams aktyviau įsitraukti į paslaugų teikimą.
	Vilija Blinkevičiūtė (Naujoji sąjunga)		

2004-2008	Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija Vilija Blinkevičiūtė (2006 m. Lietuvos socialdemokratų partija)	2006 m. Socialinių paslaugų įstatymas: prielaidos rinkos mechanizms plėtotis SDP sistemoje, socialinių paslaugų įstaigos ir socialinės globos įstaigos apibrėžimas, paslaugų, kurias turi teisę teikti įvairaus statuso organizacijos, apibrėžimas, socialinės globos normos apibrėžimas, socialinės globos įstaigų licencijavimo tvarka, socialinių paslaugų kokybę vertina, prižiūri ir kontroliuoja Socialinių paslaugų priežiūros departamentas. 2006 m. Socialinių paslaugų finansavimo bei lėšų apskaičiavimo metodika: savivaldybių socialinio darbo paslaugų pirkimas viešųjų pirkimų tvarka, paslaugų pirkimo, pardavimo sąvokos, kainos apskaičiavimo tvarka. 2006 m. Viešųjų pirkimų įstatymas: pirkimo nuostatos viešosioms organizacijoms. 2006 m. Socialinių paslaugų katalogas: socialinio darbo paslaugų klasifikacija. 2006 m. SADM įsakymas dėl asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos: poreikis paslaugoms. 2006 m. SADM įsakymas dėl socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos: poreikis paslaugoms. 2006 m. SADM įsakymas dėl socialinės globos poreikio vaikui su negalia nustatymo metodikos: poreikis paslaugoms. 2006 m. Vyriausybės nutarimas dėl socialinių paslaugų planavimo metodikos: socialinio darbo paslaugų planavimas, finansavimo būdai ir šaltiniai. 2006 m. Vyriausybės nutarimas dėl mokėjimo už socialines paslaugas: mokėjimo už socialinio darbo paslaugas tvarka. 2007 m. Socialinės globos normų aprašas: socialinio darbo paslaugų normos. 2008 m. Savivaldybių socialinių paslaugų planai: socialinio darbo paslaugų planavimas, finansavimo būdai ir šaltiniai.	Kuriamos prielaidos pereiti nuo VSO finansavimo prie įvairaus statuso organizacijų finansavimo modelio, nuo socialinio darbo paslaugas teikiančių organizacijų išlaidų dengimo modelio prie paslaugų pirkimo.
2008-2012	Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija Rimantas Jonas Dagys 2008 12 09 - 2009 07 22 (Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai) Donatas Jankauskas 2009-07-22-2012 (Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai)	Plėtojamos anksčiau teisinėje bazėje sudarytos socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidos: patikslinta socialinių paslaugų finansavimo tvarka (pvz., vaikų priežiūros ar globos (rūpybos) vaikus globojančioje šeimoje finansavimo tvarka), patikslinta asmens finansinių galimybių mokėti už socialines paslaugas tvarka, patikslintas pagalbos pinigų apibrėžimas.	

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Lietuvos Respublikos Seimo (LRS, 2011), SADM (LRSADM, 2011) ir Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos (LRVRK, 2011) duomenimis.

4.1.2. Teisinės privatizavimo prielaidos

Šiuolaikinė socialinio darbo paslaugų sistema Lietuvoje buvo pradėta kurti po nepriklausomybės atkūrimo (Žalimienė, Rimšaitė, 2007; Lazutka, 2001). Iki tol socialinio darbo paslaugos buvo teikiamos viešojo sektoriaus stacionariose globos įstaigose. Centralizuotas socialinio darbo paslaugų modelis palaipsniui buvo pakeistas decentralizuotu, kuriame vis labiau pastebimi rinkos principai (Žalimienė, Lazutka, 2009).

Atsakomybė už socialinio darbo paslaugų sistemos funkcionavimą buvo įtvirtinta 1990 metų Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatyme ir priskirta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990).

Viešojo sektoriaus organizacijų socialinio darbo paslaugų teikimas buvo numatytas nuo 1990 metų Laikinojo pagrindinio įstatymo (Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990). Vėliau šių organizacijų veikla buvo apibrėžiama įvairiuose teisės aktuose: 1990 metų Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatyme, 1992 metų Konstitucijoje, 1994 metų Socialinės paramos koncepcijoje ir kituose teisės aktuose (Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990, 1992; LRV, 1994).

NVO teisę teikti socialinio darbo paslaugas įtvirtino 1990 metų Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas (Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990). 1994 metų Socialinės paramos koncepcijoje NVO apibrėžtos, kaip socialinės paramos teikėjos (LRV, 1994).

Pelno siekiančių organizacijų teisę teikti socialinio darbo paslaugas įtvirtino 1990 metų Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas (Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, 1990).

Tačiau iki 2006 m. nebuvo sukurta teisinė bazė, kurioje būtų numatyta pakankamai sąlygų įsitvirtinti rinkos mechanizmams. Socialinio darbo paslaugų sistemai vystytis buvo sudarytos sąlygos 1994 m. priimtoje Lietuvos socialinės paramos koncepcijoje (LRV, 1994), valdančiąją daugumą tuo metu

sudarė Lietuvos demokratinės darbo partijos frakcija (8 lentelė). Lietuvos socialinės paramos koncepcijoje buvo apibrėžti socialinės paramos – socialinių paslaugų ir piniginių išmokų – posistemiai.

1996 metais priimtas Socialinių paslaugų įstatymas įtvirtino atsakomybę už socialinio darbo paslaugų teikimo būtinųjų standartų rengimą, kuri buvo deleguota Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (LRS, 1996). 1996 metų Socialinių paslaugų įstatymas taip pat numatė savivaldybių atsakomybę vystyti socialinio darbo paslaugas ir apibrėžė įvairaus statuso socialinio darbo paslaugų teikėjus – Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos, Švietimo ir mokslo ministerijų, apskričių viršininkų, savivaldybių įsteigtos institucijos, nevyriausybines organizacijas, religinės bendruomenės bei fiziniai ir juridiniai asmenys, turintys teisę teikti socialines paslaugas (LRS, 1996).

1996-2000 m. pasikeitus politinių jėgų išsidėstymui – valdančiąja dauguma tuo metu tapo Tėvynės sąjungos-Lietuvos konservatorių frakcija – buvo sudarytos prielaidos palaipsniui socialinio darbo paslaugų sistemai vystyti decentralizavimo keliu (8 lentelė).

1997 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerija patvirtino Socialinių paslaugų katalogą, kuriame pateikiama socialinio darbo paslaugų klasifikacija ir jų savybės (SADM, 1998). Organizacijų veiklos vertinimą įtvirtino 1998 metų Stacionarių globos įstaigų darbo efektyvumo didinimo nuostatos (SADM, 1998). Bendrieji reikalavimai stacionarioms socialinės globos įstaigoms buvo apibrėžti 1999 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu (SADM, 1999). Reikalavimai pagalbos namuose tarnybų struktūrai ir darbuotojams buvo įtvirtinti 1999 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Metodinėje medžiagoje socialinių paslaugų namuose organizavimui (SADM, 1999). 1999 metų SADM Metodinėje medžiagoje socialinių paslaugų namuose organizavimui taip pat numatyta tvarka pagalbos namuose tarnyboms, kurias turi teisę steigti ir nevyriausybinė organizacija bei fizinis ar juridinis asmuo (SADM, 1999). Tai sudarė galimybę nustatyti įvairių socialinio darbo paslaugų

kainas, kas savo ruožtu sudarė prielaidas jas pirkti, taip pat padėjo viešajam sektoriui rinktis, kurią organizaciją labiau finansuoti.

Socialinių pranešimų duomenimis augo įvairaus statuso socialinio darbo organizacijų skaičius, kartu plėtėsi ir jų siūlomų paslaugų įvairovė (LRSADM, 1997). Buvo įsteigta daug ne pelno siekiančių visuomeninių ir religinių organizacijų, kurios ėmė teikti socialinio darbo paslaugas įvairioms klientų grupėms (LRSADM, 2006). Taip atsirado pakankama organizacijų bazė vystyti socialinio darbo paslaugų rinkai, kuriai būtinas tarpusavyje konkuruojančių paslaugų teikėjų pasirinkimas. 1996 m. Socialinių paslaugų įstatyme buvo numatyta teisė teikti socialinio darbo paslaugas ir fiziniams bei juridiniams asmenims. Tačiau pelno siekiančių organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas, iki 2006 m. beveik nebuvo, nes nebuvo teisės aktų, reglamentuojančių socialinio darbo paslaugų pirkimus.

Lietuvoje iki 2006 m. Socialinių paslaugų įstatymo priėmimo socialinio darbo paslaugos buvo teikiamos daugiausia viešojo sektoriaus organizacijų, kurios buvo finansuojamos valstybės arba savivaldybės biudžeto lėšomis, apmokant jų išlaidas. NVO ir kartu su savivaldybėmis įsteigtoms NVO lėšos buvo skiriamos iš valstybės ar savivaldybės biudžeto, finansuojant siūlomas socialinio darbo paslaugų programas. Socialinio darbo paslaugų organizacijos buvo finansuojamos iš valstybės ar savivaldybės biudžeto remiantis organizacijos biudžetu, steigimo sutartimi arba rėmimo programa. Savivaldybė patvirtindavo organizacijos biudžetą pagal išlaidų eilutes, buvo numatomas bendras organizacijos biudžetas ir straipsniai, kaip tas biudžetas buvo skirstomas. Finansavimas buvo skiriamas atsižvelgiant į socialinio darbo paslaugų gavėjų skaičių (Žalimienė, Lazutka, 2009).

Tam kad socialinio darbo paslaugos būtų perkamos, reikalingos kainos nustatymo metodikos. 1998 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl socialinių paslaugų apmokėjimo principų ir tvarkos apibrėžė kelių socialinio darbo paslaugų kainos nustatymo principus (LRV, 1998). Dėl įvairių socialinio darbo paslaugų apibūdinimo trūkumo buvo neįmanoma pagrįsti

kiekvienos paslaugos kainos. Tad iki 2006 m. nebuvo aiškių įvairių socialinio darbo paslaugų kainos nustatymo principų.

Tolimesni politiniai sprendimai susiję su socialinio darbo paslaugų sistemos vystymu buvo vykdomi būnant Socialdemokratinės koalicijos frakcijai (2000-2004 m.) ir Lietuvos socialdemokratų partijos frakcijai (2004-2008 m.) valdančiąja dauguma (8 lentelė).

2000-2004 m. valdančiąją daugumą sudarė Socialdemokratinės koalicijos frakcija (8 lentelė). 2002 metų Socialinių paslaugų teikimo reformos koncepcijoje numatoma sukurti bendrą minimalių reikalavimų socialinėms paslaugoms sistemą ir socialinių paslaugų kokybės vertinimo bei kontrolės mechanizmą (LRV, 2002). Remiantis šia koncepcija Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2002 metais įtvirtino Reikalavimus stacionarios globos įstaigoms, 2003 metais buvo patvirtinti Reikalavimai nestacionarioms socialinių paslaugų įstaigoms (SADM, 2002, 2003). 2004 m. buvo įtvirtinti Socialinio darbo paslaugų poreikio vertinimo principai (SADM, 2004).

2006 m. Lietuvos socialdemokratų partijos frakcijai esant politine dauguma buvo priimtas Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas, įtvirtinantis nuostatas, kurios leido sudaryti prielaidas rinkos mechanizmams plėtotis socialinio darbo paslaugų sistemoje (LRS, 2006) (8 lentelė).

2006 metais priimtas Socialinių paslaugų įstatymas apibrėžė socialinių paslaugų įstaigą – socialines paslaugas teikianti įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė), įstaiga (viešoji įstaiga, biudžetinė įstaiga), organizacija (asociacija, labdaros ir paramos fondas, religinė bendruomenė ar bendrija (centras)), šeimyna. Taip pat buvo apibrėžta socialinės globos įstaiga – turinti teisę teikti socialinę globą įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė), įstaiga (viešoji įstaiga, biudžetinė įstaiga), šeimyna.

2006 metų Socialinių paslaugų įstatymas numato ir paslaugas, kurias turi teisę teikti įvairaus statuso organizacijos: bendrąsias socialines paslaugas,

socialinę priežiūrą teikia socialinių paslaugų įstaigos; socialinę globą teikia socialinės globos įstaigos.

Socialinių paslaugų įstaigos bei socialinės globos įstaigos apibrėžimas ir paslaugų, kurias turi teisę teikti įvairaus statuso organizacijos, įtvirtinimas sudarė galimybę įvairaus statuso organizacijoms dalyvauti paslaugų teikime.

Sudarius galimybę rinkai pradėti vystytis socialinio darbo paslaugų srityje, reikėjo permąstyti šių paslaugų finansavimo sistemą, palaipsniui pereinant nuo viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų organizacijų finansavimo prie įvairaus statuso organizacijų finansavimo modelio. Tai leidžia sudaryti sąlygas konkuruoti dėl viešojo sektoriaus finansavimo NVO ir verslo sektoriui. Tad socialinio darbo paslaugos apmokamos iš valstybės ir savivaldybių biudžetų, o teikiamos įvairaus statuso organizacijų.

2006 metų Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodika įtvirtino savivaldybių socialinio darbo paslaugų pirkimą savo teritorijos gyventojams viešųjų pirkimų tvarka (LRV, 2006). 2006 m. patvirtinta Socialinių paslaugų finansavimo bei lėšų apskaičiavimo metodika apibrėžė ir paslaugų pirkimo, pardavimo sąvokas, taip pat buvo priimta paslaugų kainos apskaičiavimo tvarka (LRV, 2006). Daugelis savivaldybių socialinio darbo organizacijų tapo viešosiomis, kurioms tapo privaloma taikyti Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo nuostatas (LRS, 2006).

Taigi 2006 metais priimti teisės aktai apibrėžė privataus sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikėjus – NVO ir pelno sektorių – ir sudarė prielaidas vienodomis sąlygomis dalyvauti socialinio darbo paslaugų rinkoje dėl viešojo sektoriaus finansavimo.

Tais pačiais metais patvirtintame Socialinių paslaugų kataloge buvo sukurta socialinio darbo paslaugų klasifikacija (SADM, 2006). Kiek vėliau 2007 metais Socialinės globos normų apraše buvo apibrėžtos socialinio darbo paslaugų normos (SADM, 2007). Šie teisės aktai sudarė sąlygas pereiti nuo socialinio darbo paslaugas teikiančių organizacijų išlaidų dengimo modelio prie paslaugų pirkimo, kadangi leido nustatyti įvairių socialinio darbo paslaugų

kainas ir apibrėžti jų normas. Nustačius paslaugų kainas bei normas, galima paslaugų teikimą organizuoti pirkimų būdu.

Šiuo laikotarpiu buvo įtvirtinti ir socialinio darbo paslaugų kokybės sistemos pagrindai. 2006 metų Socialinių paslaugų įstatymas numato Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atsakomybę už siūlymų teikimą Vyriausybei dėl socialinio darbo paslaugų sistemos vystymosi kryptių, socialinės globos normų bei socialinės globos įstaigų licencijavimo nuo 2013 m. sausio 1 d. (LRS, 2006). Organizacijos, norinčios teikti socialinės globos paslaugas, turės gauti licenciją remiantis 2007 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos patvirtintu Socialinės globos normų aprašu (SADM, 2007).

2006 m. pasirodė socialinio darbo paslaugų poreikio vertinimo metodikos (SADM, 2006). Jos padėjo įvertinti, koks yra poreikis paslaugoms.

Kai buvo sukurta socialinio darbo paslaugų teisinė bazė ir buvo kaupiama informacija apie paslaugas, jų sąnaudas, tapo įmanoma nustatyti įvairių rūšių socialinio darbo paslaugų kainas. Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiama informacija apie paslaugų kainas padeda savivaldybėms ir paslaugų teikėjams orientotis planuojant sąnaudas paslaugoms (SPPD, 2012).

Sukurtos socialinio darbo paslaugų teisinės bazės pagrindu **2008-2012 m.** valdančiąją daugumą sudaranti Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcija (8 lentelė) ir 2007 metų savivaldybių tarybos galėjo rinktis kuria kryptimi plėtoti socialinio darbo paslaugų teikimo bei finansavimo sistemą savivaldybių mastu.

Analizuojant viešojo ir privataus sektorių atsakomybių, susijusių su socialinio darbo paslaugų teikimu, pasiskirstymą Lietuvoje, matyti, kad socialinio darbo paslaugų reguliavimo ir organizavimo funkcijas atlieka viešasis sektorius. Tai padeda užtikrinti piliečių teises į socialinę apsaugą, kokybišką socialinio darbo paslaugų teikimą bei visuotiną prieinamumą. Socialinio darbo paslaugų finansavimas ir teikimas vykdomas abiejų sektorių –

viešojo ir privataus, kuris įtraukia NVO, pelno siekiančias organizacijas ir neformalųjį sektorių, apimantį šeimą ir bendruomenę.

Socialinio darbo paslaugų finansavimo privatizavimą atspindi keturi tipai rodiklių – paslaugų pirkimas iš NVO ir PSO, NVO rėmimas, pagalbos pinigų teikimas ir asmenų mokėjimas. Socialinio darbo paslaugų teikimo privatizavimą atspindi trys tipai rodiklių – NVO, pelno siekiančių organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičius ir pagalbos pinigų panaudojimo mastai.

Socialinio darbo paslaugų finansavimo ir teikimo ypatumai priklauso nuo savivaldybės vykdomos socialinės politikos ir savivaldybės tarybos priimamų sprendimų, kurie atspindi savivaldybės strateginiame veiklos plane, kaip ir visas savivaldybės biudžetas. Savivaldybės strateginis veiklos planas susideda iš programų, kurių viena skirta numatyti socialinio darbo paslaugų finansavimą ir teikimą. Socialinių paslaugų programos (pvz., „Socialinės paramos įgyvendinimas ir sveikatos apsaugos paslaugų gerinimas“) įgyvendinimui numatytos priemonės: projektai (stambesni, dažniausiai rengiami savivaldybės pavaldumo organizacijų) ir programos (smulkesnės, rengiamos įvairaus statuso organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas). Projektai ir programos tvirtinami savivaldybės administracijos direktoriaus arba tarybos įsakymais. Projektų ir programų finansavimas aprašytas savivaldybės socialinių paslaugų plano finansavimo plane. Pagal projektų ir programų įgyvendinimą finansuojamos įvairaus statuso organizacijos – viešojo sektoriaus organizacijos, NVO ir pelno siekiančios organizacijos, teikiančios socialinio darbo paslaugas – pasirašant lėšų kompensavimo sutartis. Projektų ir programų finansavimas dažniausiai skirtas finansuoti trumpalaikes socialinio darbo paslaugas, sutartys su teikiančia paslaugas organizacija pasirašomos metams. Projektams lėšos skiriamos iš savivaldybės ir valstybės biudžetų, programoms lėšos skiriamos iš savivaldybės biudžeto (LRV, 2002).

Nuo 2008 m. savivaldybių socialinių paslaugų planuose numatomi socialinio darbo paslaugų finansavimo būdai ir šaltiniai.

Socialinio darbo paslaugų finansavimo būdai:

1. Tiesioginis finansavimas – savivaldybės pavaldumo organizacijų finansavimas pagal lėšų kompensavimo sutartis; apskričių viršininkų/regioninių socialinio darbo paslaugų organizacijų pagal lėšų kompensavimo sutartis (šiuo metu šios organizacijos pavaldžios SADM); NVO pagal lėšų kompensavimo sutartis; organizacijų, kurių savivaldybė yra dalininkė; NVO; PSO. Tiesioginis finansavimas yra įvairaus pavaldumo ir statuso organizacijų finansavimas vykdant savivaldybės strateginio veiklos plano socialinio darbo paslaugų programos (pvz., „Socialinės paramos įgyvendinimas ir sveikatos apsaugos paslaugų gerinimas“) priemonių įgyvendinimą pasirašant lėšų kompensavimo sutartis. Esminis skirtumas nuo socialinio darbo paslaugų pirkimo yra tas, kad nėra konkurso, finansavimas skiriamas programoms įgyvendinti pagal lėšų kompensavimo principą sudarant sutartis su įvairaus statuso organizacijomis, programas patvirtinus savivaldybės administracijos direktoriaus arba tarybos įsakymais. Tiesioginis finansavimas dažniausiai skirtas finansuoti ilgalaikes paslaugas ir trumpalaikę arba ilgalaikę socialinę globą (asmuo pats pasirenka/teismo skyrimu). Lėšos skiriamos iš savivaldybės biudžeto ir valstybės tikslinių dotacijų. Pagalbos pinigai įeina į tiesioginį finansavimą (LSŽ, 2011; LRV, 2006).

2. Socialinio darbo paslaugų pirkimas iš NVO, PSO vykdomas remiantis Viešųjų pirkimų įstatymu. Viešasis paslaugų pirkimas – perkančiosios organizacijos atliekamas ir Viešųjų pirkimų įstatymu reglamentuojamas paslaugų pirkimas, kurio tikslas – sudaryti viešojo pirkimo-pardavimo sutartį (LRS, 2006). Lėšų skyrimas priklauso nuo perkamų paslaugų.

3. Programų finansavimas – savivaldybės pavaldumo organizacijų; organizacijų, kurių savivaldybė yra dalininkė; NVO; PSO programų finansavimas. Programų finansavimas dažniausiai skirtas finansuoti trumpalaikes paslaugas, sutartys pasirašomos metams. Lėšos skiriamos iš savivaldybės biudžeto. Pagalbos pinigai įeina į programas (LSŽ, 2011; LRV, 2006).

4. NVO rėmimas – lėšos skirtos NVO renginiams, įvykiams, projektams, komunalinėms paslaugoms (šildymui, elektrai, telefonui) ir pan. Lėšos skiriamos iš savivaldybės biudžeto (LSŽ, 2011; LRV, 2006).

5. Asmenų mokėjimai – „specialios lėšos“/„lėšos programoms vykdyti“ skiriamos finansuoti programas savivaldybės direktoriaus arba tarybos įsakymais. Socialinio darbo paslaugos kaina susideda iš asmenų mokėjimų ir savivaldybės biudžeto lėšų/valstybės tikslinių dotacijų. Kaina už socialinio darbo paslaugas apmokama asmenų mokėjimais, likusią kainos dalį finansuoja savivaldybė savo biudžeto lėšomis arba iš valstybės tikslinių dotacijų, kurios įeina į savivaldybės biudžetą (LSŽ, 2011; LRV, 2006).

Kai vaikus prižiūri ar globoja vaikus globojanti šeima arba bendrąsias socialines paslaugas ir socialinę priežiūrą asmeniui (šeimai) veiksmingiau organizuoti pinigais, vaikus globojančiai šeimai arba asmeniui (šeimai) gali būti mokama pinigine išmoka – *pagalbos pinigai* (LRS, 2006). Pagalbos pinigai įeina į savivaldybės biudžetą. Viena iš programų gali būti socialinės paslaugos namuose tam tikroms klientų grupėms (pvz., su proto arba psichikos negalia), skiriant pagalbos pinigus. Pagalbos pinigų skyrimo tvarka: įvertinamas poreikis pagalbos pinigų mokėjimui, pasirašoma dvišalė sutartis tarp paslaugų teikėjo ir asmens, savivaldybė sumoka pagalbos pinigus. Sutartyje numatomos sąlygos: paslaugų aprašymas, laikotarpis, teikiantis paslaugas asmuo ir pan. (šėimos arba bendruomenės narys, kuriuo klientas pasitiki, lankomosios priežiūros darbuotojai neįeina į šių paslaugų teikimą) (LSŽ, 2011).

Socialinio darbo paslaugų finansavimo šaltiniai:

1. Savivaldybės biudžeto lėšos.
2. Valstybės tikslinės dotacijos.
3. ES fondai.

4. Kitos: projektai; privačios lėšos; nepanaudotos Valstybės tikslinės dotacijos; nepanaudotos ES lėšos; ligonių kasų lėšos dienos socialinės globos paslaugoms; tikslinės dotacijos būstui, techninei pagalbai; NVO lėšos

socialinėms paslaugoms; lėšos gautos pagal Vyriausybės nutarimus (pvz., darbuotojų atlyginimams didinti) ir pan. (LRV, 2006).

Finansavimo ypatumai atskiroms socialinio darbo paslaugoms:

1. Bendros socialinio darbo paslaugos finansuojamos iš savivaldybės biudžeto.

2. Socialinė priežiūra finansuojama iš savivaldybės biudžeto.

3. Socialinė priežiūra socialinės rizikos šeimoms finansuojama iš valstybės biudžeto tikslinių dotacijų.

4. Socialinė globa finansuojama iš savivaldybės biudžeto.

5. Socialinė globa asmenims su sunkia negalia finansuojama iš dotacijų. Į rankas lėšų negali gauti.

6. Socialinė globa vaikams globoti finansuojama iš savivaldybės/valstybės biudžeto tikslinių dotacijų.

7. Socialinė globa senyvo amžiaus žmonėms organizacijose, kurių savininkas/dailininkas yra savivaldybė/SADM, gali būti teikiama privačiai (LRS, 2006; LRV, 2006).

Sudarytų socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidų kontekste savivaldybių tarybos priima sprendimus bei pasirenka, kuris socialinio darbo paslaugų finansavimo būdas yra priimtinas bei kurį sektorių labiau norėtų palaikyti.

4.2. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo rodiklių savivaldybėse ir šalyje analizė

Socialinio darbo paslaugų privatizavimas pasireiškia šių paslaugų teikimo atsakomybės perleidimu nuo viešojo privačiam sektoriui (NVO, pelno siekiančioms organizacijoms, neformaliai sektoriui, apimančiam šeimą, bendruomenę) bei finansavimo mechanizmo pokyčiais, pereinant prie paslaugų pirkimo modelio. Todėl svarbu apžvelgti, kaip tai atspindi įvairiuose socialinio darbo paslaugų statistiniuose rodikliuose.

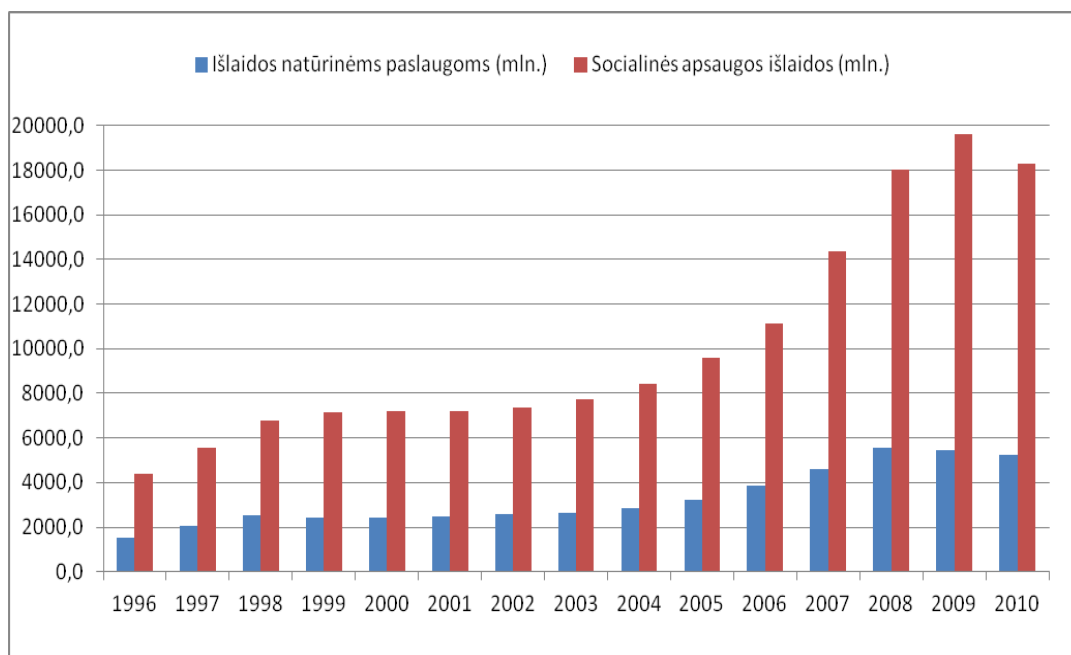
Šiame darbo poskyryje pateikiama Lietuvos bei savivaldybių privatizavimo situacijos analizė, remiantis statistiniais rodikliais: socialinės apsaugos išlaidos natūrinėms paslaugoms, socialinės apsaugos išlaidų ir savivaldybių išlaidų socialinio darbo paslaugoms pokyčiai, socialinių darbuotojų įvairių socialinio darbo paslaugų organizacijose skaičius, pagalbos pinigų teikimo apimtis, klientų skaičiaus pokyčiai. Šie duomenys leidžia įvertinti socialinio darbo paslaugų privatizavimo situaciją šalyje ir savivaldybėse.

Išlaidų dydis

Sektoriaus mastą atspindi jo finansavimo apimtys. 7 paveiksle pavaizduoti socialinės apsaugos išlaidų natūrinėms paslaugoms¹¹ ir socialinės apsaugos išlaidų pokyčiai 1996-2010 metais.

¹¹ Socialinės apsaugos išlaidos natūrinėms paslaugoms apskaičiuotos pagal Europos integruotos socialinės apsaugos statistikos sistemos (ESSPROS) metodiką ir apima išmokas natūra pagal 8 socialines rizikas – liga ir (arba) sveikatos priežiūra, negalia, senatvė, našlystė, šeima ir (arba) vaikai, nedarbas, būstas ir kitur nepriskirta socialinė atskirtis (LSD, 2011).

- Išmokos natūra pagal riziką "liga ir (arba) sveikatos priežiūra" apima: stacionarinį gydymą ir reabilitaciją; slaugos ir palaikomojo gydymo paslaugas; sanatorinį-kurortinį gydymą; ambulatorinę sveikatos priežiūrą; ambulatorinę odontologinę priežiūrą; greitosios medicinos pagalbos paslaugas; išlaidų vaistams kompensavimą; išlaidų medicinos pagalbos priemonėms kompensavimą; aprūpinimą ortopedijos technika; protezavimą, protezų įsigijimą; kompensacijas kraujo donorams; kitas.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento duomenis (LSD, 2011).

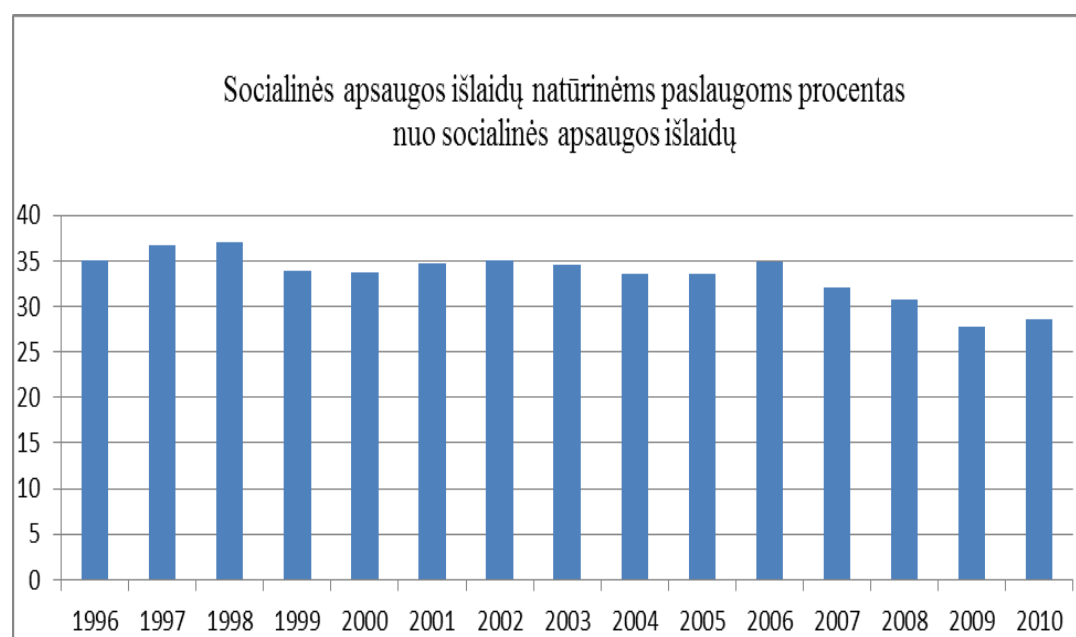
7 paveikslas. Socialinės apsaugos išlaidų natūrinėms paslaugoms ir socialinės apsaugos išlaidų pokyčiai 1996-2010 m. (mln. Lt.).

-
- Išmokos natūra pagal riziką “negalia” apima: globos įstaigos suaugusiems su negalia (išlaidas ikipensinio amžiaus žmonėms su negalia); globos įstaigos vaikams su negalia; specialiosios mokyklos (mitybą ir apgyvendinimą); pagalbą namuose ikipensinio amžiaus neįgaliesiems; neįgaliųjų socialinės integracijos programą, reabilitacijos įstaigos; profesines reabilitacijos paslaugas; kitas išmokas natūra – iš jų neįgaliųjų transporto išlaidų kompensacijas.
 - Išmokos natūra pagal riziką “senatvė” apima: globos įstaigos seniems žmonėms ir neįgaliesiems (išlaidas pensinio amžiaus gyventojams); pagalbą namuose seniems žmonėms (pensinio amžiaus); kitas išmokas natūra.
 - Išmokos natūra pagal riziką “našlystė” apima: laidojimo išlaidų kompensaciją; vienkartinę išmoką būstui įsigyti arba įsikurti.
 - Išmokos natūra pagal riziką “šeima ir (arba) vaikai” apima: vaiko priežiūrą dieną; vaikų globos įstaigos; kitas – iš jų mokinių nemokamą maitinimą.
 - Išmokos natūra pagal riziką “nedarbas” apima: profesinį mokymą; įdarbinimo ir darbo paieškos paslaugas; kitas.
 - Išmokos natūra pagal riziką “būstas” apima: socialinio būsto suteikimą.
 - Išmokos natūra pagal riziką “kitur nepriskirta socialinė atskirtis” apima: laikino gyvenimo įstaigos; alkoholikų ir narkomanų reabilitaciją; kitas – iš jų išlaidų gyvenamųjų namų šildymui, vandeniui kompensavimą.

Socialinės apsaugos išlaidos natūrinėms paslaugoms pagal 8 socialines rizikas – liga ir (arba) sveikatos priežiūra, negalia, senatvė, našlystė, šeima ir (arba) vaikai, nedarbas, būstas ir kitur nepriskirta socialinė atskirtis – nuo 1996 iki 2008 metų augo nuo 1 542 mln. Lt. iki 5 539,1 mln. Lt., tai yra padidėjo 2,6 karto. Vėliau nuo 2008 iki 2010 metų lėšos skiriamos socialinės apsaugos natūrinių paslaugų finansavimui sumažėjo 5,5 proc. (7 paveikslas).

Visos išlaidos socialinei apsaugai nuo 1996 iki 2009 metų didėjo nuo 4387,9 mln. Lt. iki 19 598 mln. Lt., tai yra padidėjo 3,5 karto. 2010 m., lyginant su 2009 m., išlaidos socialinei apsaugai kiek sumažėjo – iki 18 268,4 mln. Lt., tai yra 6,8 proc. (7 paveikslas).

Norint sudaryti išsamesnį vaizdą apie išlaidų natūrinėms paslaugoms pokyčius, galima pažvelgti į socialinės apsaugos išlaidų natūrinėms paslaugoms pokyčius nuo socialinės apsaugos išlaidų procentine išraiška (8 paveikslas).

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento duomenis (LSD, 2011).

8 paveikslas. Socialinės apsaugos išlaidų natūrinėms paslaugoms pokyčiai (proc.) nuo socialinės apsaugos išlaidų.

8 paveiksle matome, kad 1996 – 2010 metais išlaidos natūrinėms paslaugoms sudarė apie trečdalį socialinės apsaugos išlaidų. Didžiausia dalis socialinės apsaugos išlaidų natūrinėms paslaugoms buvo skirta 1998 metais ir sudarė 37 proc. visų išlaidų socialinei apsaugai.

Nuo 2006 metų, kai buvo sudarytos teisinės prielaidos socialinio darbo paslaugų privatizavimui, rinkos mechanizmų įtraukimui į socialinio darbo paslaugų sistemą ir vienodos galimybės įvairaus statuso organizacijoms dalyvauti socialinio darbo paslaugų rinkoje, socialinės apsaugos išlaidos natūrinėms paslaugoms nuo visų socialinės apsaugos išlaidų mažėjo.

2009 metais socialinės apsaugos išlaidų natūrinėms paslaugoms nuo visų socialinės apsaugos išlaidų procentinė išraiška pasiekė 1996 – 2010 metų laikotarpio žemiausią ribą. 2009 metais socialinės apsaugos išlaidos natūrinėms paslaugoms sudarė vos 27,7 proc. visų socialinės apsaugos išlaidų. Nors socialinės apsaugos išlaidos natūrinėms paslaugoms 1996 – 2009 metų laikotarpiu padidėjo 2,5 karto, o pvz., 2000 – 2009 metais socialinės apsaugos išlaidos natūrinėms paslaugoms didėjo pagal visas 8 socialines rizikas, visos socialinės apsaugos išlaidos padidėjo dar labiau – 3,5 karto.

Kaip kito išlaidos tik socialinio darbo paslaugoms Lietuvoje, remiantis Statistikos departamento informacija, nėra galimybių įvertinti, nes išlaidos šioms paslaugoms atskirai neišskirtos.

Apie išlaidas šioms paslaugoms galima gauti informaciją tik nuo 2008 metų įgyvendinant socialinio darbo paslaugų planavimą savivaldybėse. Iš planų galima matyti lėšų, skiriamų finansuoti socialinio darbo paslaugas kiekvienoje savivaldybėje, pasiskirstymą (9, 10 lentelės). Socialinio darbo paslaugų finansavimas, kaip rodo užsienio šalių patirtis, didžia dalimi priklauso nuo politinių veikėjų sprendimų skiriant prioritetus savivaldybės biudžeto formavimui, nuo politinių galių pasiskirstymo, nuo palaikomų viešojo sektoriaus sričių ir vykdomos socialinės politikos. Socialinio darbo paslaugų finansavimą gali įtakoti ir politinių veikėjų preferencijos, priimant atitinkamus sprendimus, jų požiūris į socialinio darbo paslaugų sritį bei vertybinės

orientacijos (Bahle, 2003; Wistow, Knapp, Hardy, Allen, 1994; Timonen, Convery, Cahill, 2006).

9 lentelėje pateikta socialinio darbo paslaugų finansavimo struktūra savivaldybių ir Lietuvos mastu 2010 m. Matome, kad didžiausią dalį išlaidų socialinio darbo paslaugoms kiekvienoje savivaldybėje sudarė savivaldybės biudžeto lėšos. 22 savivaldybėse biudžeto išlaidos socialinio darbo paslaugoms sudarė 50-75 proc. visų išlaidų ir 9 savivaldybėse viršijo 75 proc. Tuo tarpu 18 savivaldybių biudžeto išlaidos sudarė 25-50 proc. visų išlaidų ir 4 savivaldybėse vos siekė ketvirtadalį.

Kitas svarbus paslaugų finansavimo šaltinis yra LR valstybės biudžeto specialiosios tikslinės dotacijos socialinės rizikos šeimų socialinei priežiūrai organizuoti, asmenų su sunkia negalia socialinei globai organizuoti ir vaikų globos (rūpybos) išmokoms. Valstybės tikslinės dotacijos 2010 m. 29 savivaldybėse sudarė 25-50 proc. ir 5 savivaldybėse viršijo pusę visų išlaidų socialinio darbo paslaugoms (9 lentelė).

Trečias socialinio darbo paslaugų finansavimo šaltinis yra ES struktūrinių fondų lėšos. 7 savivaldybėse ES lėšos viršijo 25 proc. išlaidų paslaugoms, tiesa, 31 savivaldybė 2010 m. visai neįsisavino ES struktūrinių fondų lėšų (9 lentelė).

9 lentelė. Išlaidų socialinio darbo paslaugoms iš atskirų šaltinių pasiskirstymas savivaldybėse 2010 m. procentais ir absoliučia suma (Lt.).

Savivaldybės	Pačios savivaldybės išlaidos (tūkst.)	Pačios savivaldybės išlaidų dalis %	Valstybės dotacijos (tūkst.)	Valstybės dotacijų dalis %	ES lėšos (tūkst.)	ES lėšų dalis %	Kitos lėšos (tūkst.)	Kitų lėšų dalis %	Savivaldybės išlaidos kartu su kitomis lėšomis (tūkst.)
Radviliškio r.	4042,4	87,7	566,9	12,3	-	-	-	-	4609,3
Vilniaus m.	24968	85,8	3930,8	13,5	191,9	0,7	-	-	29090,7
Šiaulių m.	5201	82	1144,2	18	-	-	-	-	6345,2
Akmenės r.	2441,5	80,8	557,7	18,5	-	-	20,9	0,7	3020,1
Tauragės r.	3632,6	79,7	925	20,3	-	-	-	-	4557,6
Skuodo r.	2865,1	78,9	768,5	21,2	-	-	-	-	3633,6
Klaipėdos m.	7371	77,6	2129,1	22,4	-	-	-	-	9500,1
Kaišiadorių r.	2160	75,5	701,4	24,5	-	-	-	-	2861,4
Jurbarko r.	1922,7	75,4	626,4	24,6	-	-	-	-	2549,1
Pagėgių	1411,5	74,2	490	25,8	-	-	-	-	1901,5
Kazlų Rūdos	846,5	73,9	298,9	26,1	-	-	-	-	1145,4
Šilalės r.	2895,8	73,2	1060,6	26,8	-	-	-	-	3956,4
Molėtų r.	1427,8	72,2	551	27,9	-	-	-	-	1978,8
Klaipėdos r.	2722,2	67,7	877	21,8	350	8,7	74	1,8	4023,2
Širvintų r.	1585	65	852,3	35	-	-	-	-	2437,3
Vilkaviškio r.	1527,7	64,9	824,8	35,1	-	-	-	-	2352,5
Trakų r.	3678,9	64,8	1008	17,8	-	-	987	17,4	5673,9
Biržų r.	2350,5	64	1103,6	30	-	-	220,8	6	3674,9
Palangos m.	1355,9	63,2	788,8	36,8	-	-	1,5	0,1	2146,2
Utenos r.	3514,1	62,4	2117,3	37,6	-	-	-	-	5631,4
Kėdainių r.	4870	61,5	3053,8	38,5	-	-	-	-	7923,8
Marijampolės	3395,5	60,1	2253,5	39,9	-	-	-	-	5649
Panevėžio m.	3332,5	58,9	2328,1	41,1	-	-	-	-	5660,6
Šilutės r.	3710	58,5	2634,9	41,5	-	-	-	-	6344,9
Mažeikių r.	3564,8	57,2	2654,6	42,6	-	-	18,6	0,3	6238
Plungės r.	2534,9	57,1	971,5	21,9	795,1	17,9	140,3	3,2	4441,8
Pakruojo r.	2509,5	56,5	1816,3	40,9	-	-	116,5	2,6	4442,3
Jonavos r.	4270,9	55,1	1428,2	18,4	1781	23	273	3,5	7753,1
Varėnos r.	1537,7	52,8	733,2	25,2	514	17,7	126,7	4,4	2911,6
Anykščių r.	3021,8	51,8	2023	34,7	786,6	13,5	-	-	5831,4
Kauno m.	18582,4	51,1	3294,8	9,1	13409,6	36,9	1060,5	2,9	36347,3
Zarasų r.	1688	48,4	1094,8	31,4	600	17,2	105,9	3	3488,7
Šalčininkų r.	1830,3	48,2	1220,2	32,1	750	19,7	-	-	3800,5
Alytaus m.	2017,1	47,9	968,8	23	774,7	18,4	450	10,7	4210,6
Rokiškio r.	1198,1	47	605,6	23,8	150	5,9	596	23,4	2549,7
Joniškio r.	2898,9	46,5	1855,6	29,8	1474	23,7	-	-	6228,5
Kelmės r.	1426	46,2	619,7	20,1	1040,5	33,7	1,5	0,1	3087,7
Ignalinos r.	1274,2	45,2	1064,3	37,8	-	-	480	17	2818,5
Švenčionių r.	1566,2	43,5	1220,7	33,9	800	22,2	10	0,3	3596,9
Kauno r.	4674,2	42,6	4171,7	38	1945,3	17,7	192,3	1,8	10983,5
Kupiškio r.	1217,1	42,3	1661,7	57,7	-	-	-	-	2878,8
Panevėžio r.	2371,7	42	2082,9	36,9	1193,9	21,1	-	-	5648,5
Alytaus r.	1538	40,7	1222,7	32,3	1021,5	27	-	-	3782,2
Visagino	2057,5	39,2	3192,3	60,8	-	-	-	-	5249,8
Šakių r.	1365	36,4	2327	62	60	1,6	-	-	3752
Raseinių r.	2461,9	35,6	2493,3	36	1965,2	28,4	-	-	6920,4

Savivaldybės	Pačios savivaldybės išlaidos (tūkst.)	Pačios savivaldybės išlaidų dalis %	Valstybės dotacijos (tūkst.)	Valstybės dotacijų dalis %	ES lėšos (tūkst.)	ES lėšų dalis %	Kitos lėšos (tūkst.)	Kitų lėšų dalis %	Savivaldybės išlaidos kartu su kitomis lėšomis (tūkst.)
Druskininkų	1031,4	31,2	950,4	28,8	661,8	20	662,5	20	3306,1
Elektrėnų	2526	28,9	1773,3	20,3	4258,7	48,7	185,5	2,1	8743,5
Neringos	44	28,8	108,7	71,2	-	-	-	-	152,7
Rietavo	282	24,4	258,7	22,4	615	53,2	-	-	1155,7
Ukmergės r.	1230	19,8	1688,5	27,1	2856	45,9	450	7,2	6224,5
Birštono	80	14,4	207,7	37,5	-	-	266,5	48,1	554,2
Šiaulių r.	748,1	8,1	8465,4	91,9	-	-	-	-	9213,5
Kalvarijos	870,6	*	826,9	*	*	*	-	-	*
Pasvalio r.	3568,2	*	*	*	992,6	*	10,4	*	*
Lazdijų r.	1212,8	*	*	*	*	*	*	*	*
Vilniaus r.	*	*	2701,5	*	2300	*	-	-	*
Kretingos r.	*	*	607,2	*	-	-	-	-	*
Prienų r.	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Telšių r.	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Viso:	170427,5	55,7	87903,8	28,7	41287,4	13,5	6450,4	2,1	306069,1

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2010 m. savivaldybių Socialinių paslaugų planų duomenis.

Pastaba: * nėra pateikta duomenų.

10 lentelėje matome savivaldybių biudžeto lėšų socialinio darbo paslaugoms pokyčius. 2008-2010 m. išlaidos socialinio darbo paslaugoms šiose savivaldybėse padidėjo daugiausia – 25 ir daugiau procentų: Pakruojo r., Jonavos r., Rokiškio r., Pagėgių, Širvintų r., Raseinių r., Marijampolės, Šilalės r., Utenos r., Radviliškio r., Švenčionių r., Joniškio r., Anykščių r., Kauno m., Visagino (10 lentelė).

Šiose savivaldybėse 2008-2010 m. išlaidos socialinio darbo paslaugoms labiausiai sumažėjo – 25 ir daugiau procentų: Palangos m., Varėnos r., Tauragės r., Kauno r., Kelmės r., Vilniaus r., Neringos (10 lentelė).

10 lentelė. Savivaldybių išlaidų socialinio darbo paslaugoms pokyčiai.

Savivaldybės pavadinimas	Savivaldybės išlaidos socialinio darbo paslaugoms (tūkst. Lt./%) ¹²					
	2008-2010 m. pokytis %	2008 m. tūkst.Lt.	2009 m. tūkst.Lt.	2008-2009 m. pokytis %	2010 m. tūkst.Lt.	2009-2010 m. pokytis %
Visagino	134,6	876,9	2590,2	195,4	2057,5	-20,6
Kauno m.	106	9020,3	16964,7	88,1	18582,4	9,5
Anykščių r.	82,6	1654,8	2092,2	26,4	3021,8	44,4
Joniškio r.	80,9	1602,1	3104,5	93,8	2898,9	-6,6
Švenčionių r.	65,5	946,2	3077,9	225,3	1566,2	-49,1
Radviliškio r.	61,8	2497,9	2334,3	-6,6	4042,4	73,2
Utenos r.	59,2	2207,4	2635	19,4	3514,1	33,4
Šilalės r.	55,8	1858,8	3046,2	63,9	2895,8	-4,9
Marijampolės	42,4	2385,4	3099	29,9	3395,5	9,6
Raseinių r.	40,2	1756,4	1759	0,2	2461,9	40
Širvintų r.	36,1	1164,3	2003,7	72,1	1585	-20,9
Pagėgių	35,7	1040,2	1638,2	57,5	1411,5	-13,8
Rokiškio r.	31,9	908,6	1484,2	63,4	1198,1	-19,3
Jonavos r.	27,2	3358,8	4098,8	22	4270,9	4,2
Pakruojo r.	25,2	2003,6	2683,6	33,9	2509,5	-6,5
Kėdainių r.	22,3	3983,7	4806,4	20,7	4870	1,3
Vilniaus m.	22,2	20434,1	27645,8	35,3	24968	-9,7
Zarasų r.	20,1	1405,8	2022,9	43,9	1688	-16,6
Klaipėdos r.	17,5	2316,3	2258,6	-2,5	2722,2	20,5
Šiaulių r.	16,8	640,3	1233,9	92,7	748,1	-39,4
Klaipėdos m.	14,7	6427,7	7623,9	18,6	7371	-3,3
Kazlų Rūdos	10,1	769,2	998,6	29,8	846,5	-15,2
Šalčininkų r.	10	1663,3	2047,6	23,1	1830,3	-10,6
Šiaulių m.	9,3	4760,3	6716,4	41,1	5201	-22,6
Alytaus r.	8	1423,7	1562	9,7	1538	-1,5
Plungės r.	2,7	2468,3	3063	24,1	2534,9	-17,2
Skuodo r.	2,3	2801,1	4155,9	48,4	2865,1	-31,1
Kaišiadorių r.	0,4	2151,1	2347,5	9,1	2160	-8
Ukmergės r.	0,3	1225,9	1773,1	44,6	1230	-30,6
Trakų r.	nepakito	3678,9	3691,6	0,4	3678,9	-0,3
Kupiškio r.	-0,4	1221,4	1160,8	-5	1217,1	4,9
Vilkaviškio r.	-1,2	1547,4	2112,4	36,5	1527,7	-27,7
Jurbarko r.	-2,4	1970,3	2814,7	42,9	1922,7	-31,7
Rietavo	-5,5	298,3	345	15,7	282	-18,3
Lazdijų r.	-6,6	1298,6	1285,6	-1	1212,8	-5,7
Mažeikių r.	-7,2	3841,1	4581,9	19,3	3564,8	-22,2
Akmenės r.	-7,3	2632,4	3165,1	20,2	2441,5	-22,9
Druskininkų	-7,6	1116,6	1146,3	2,7	1031,4	-10
Alytaus m.	-8,5	2204,3	2293,7	4,1	2017,1	-12,1
Šilutės r.	-9,4	4093,1	3949	-3,5	3710	-6,1
Molėtų r.	-9,8	1582,5	1805,8	14,1	1427,8	-20,9
Elektrėnų	-13,2	2910	2614,9	-10,1	2526	-3,4
Biržų r.	-15,2	2772,4	2864,7	3,3	2350,5	-18
Ignalinos r.	-17	1534,6	1802,3	17,4	1274,2	-29,3
Panevėžio r.	-18,6	2914,2	3667,7	25,9	2371,7	-35,3

¹² Pokytis % nuo 25 ir didesnis	Pokytis % nuo 0 iki 25	Pokytis % nuo 0 iki -25	Pokytis % nuo -25 ir didesnis
--	------------------------	-------------------------	-------------------------------

Savivaldybės pavadinimas	Savivaldybės išlaidos socialinio darbo paslaugoms (tūkst.Lt./%) ¹³					
	2008-2010 m. pokytis %	2008 m. tūkst.Lt.	2009 m. tūkst.Lt.	2008-2009 m. pokytis %	2010 m. tūkst.Lt.	2009-2010 m. pokytis %
Šakių r.	-20,4	1714,2	1767,8	3,1	1365	-22,8
Panevėžio m.	-23,7	4367,8	3785,5	-13,3	3332,5	-12
Kalvarijos	-24	1145,6	917,5	-19,9	870,6	-5,1
Palangos m.	-31,1	1967,3	1586,6	-19,4	1355,9	-14,5
Varėnos r.	-35,3	2375,1	2652,2	11,7	1537,7	-42
Tauragės r.	-37,4	5799,9	6340,1	9,3	3632,6	-42,7
Kauno r.	-43,2	8233,4	1698,7	-79,4	4674,2	175,2
Kelmės r.	-49,2	2807,9	3413,4	21,6	1426	-58,2
Vilniaus r.	-57,1	3078,6	3781,8	22,8	1320	-65,1
Neringos	-62,1	116,1	125	7,7	44	-64,8
Birštono	*	*	79,5	*	80	0,6
Kretingos r.	*	2519,4	3027	20,1	*	*
Pasvalio r.	*	*	3782,7	*	3568,2	-5,7
Prienų r.	*	1578,8	2121,6	34,4	*	*
Telšių r.	*	*	*	*	*	*
Viso:	9,3	157072,7	195248	24,30422	171747,5	-12,0362

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2008, 2009, 2010 m. savivaldybių Socialinių paslaugų planų duomenis.

Pastaba: * nėra pateikta duomenų.

Socialinių darbuotojų skaičius socialinio darbo paslaugų organizacijose

Informacija apie socialinius darbuotojus pateikiama apimant ne visus dirbančius, nes statistika apie tai gana fragmentiška.

Išlaidoms socialinio darbo paslaugoms padidėjus 2008-2010 metais 9,3 procentų, dirbančių šioje sferoje skaičius padidėjo 14,4 procentų (10, 11 lentelės).

Apžvelkime bendrus duomenis apie socialinius darbuotojus ir socialinių darbuotojų padėjėjus įvairiose socialinio darbo paslaugų įstaigose 2008-2010 metais.

¹³ Pokytis % nuo 25 ir didesnis	Pokytis % nuo 0 iki 25	Pokytis % nuo 0 iki -25	Pokytis % nuo -25 ir didesnis
--	------------------------	-------------------------	-------------------------------

11 lentelėje pavaizduoti darbuotojų globos įstaigose vaikams, seniems žmonėms ir suaugusiems asmenims su negalia, dienos centruose skaičiaus pokyčiai 2008-2010 m.

11 lentelė. Darbuotojų globos įstaigose vaikams, seniems žmonėms ir suaugusiems asmenims su negalia, dienos centruose skaičiaus pokyčiai 2008-2010 m.

Įstaigos tipas/darbuotojų kategorija/metai/pokytis % ¹⁴	2008	2009	2010	Pokytis % 2008-2010
Globos įstaigos vaikams				
Etatiniai darbuotojai***				
Kūdikių namai	652	603	594	-8,9
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai	2 963	2 647	2 178	-26,5
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	701	697	681	-2,9
Valstybės (apskričių) vaikų globos namai	2 113	1 960	452	-78,6
Savivaldybių vaikų globos namai	704	856	2 217	214,9
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	213	296	268	25,8
Laikinosios vaikų globos namai**	222	*	*	*
Iš visų etatinių darbuotojų - socialiniai darbuotojai (įskaitant socialinius pedagogus)				
Kūdikių namai	20	19	18	-10
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai	81	86	70	-13,6
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	378	404	400	5,8
Valstybės (apskričių) vaikų globos namai	175	433	249	42,3
Savivaldybių vaikų globos namai	118	238	1 169	890,7
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	122	164	158	29,5
Laikinosios vaikų globos namai**	73	*	*	*
Iš visų socialinių darbuotojų - socialinio darbuotojo padėjėjai				
Kūdikių namai	13	13	12	-7,7
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai	22	27	21	-4,5
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	274	272	276	0,7
Valstybės (apskričių) vaikų globos namai	73	193	113	54,8
Savivaldybių vaikų globos namai	52	97	461	786,5
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	39	59	57	46,2
Laikinosios vaikų globos namai**	27	*	*	*
¹⁴ Pokytis % nuo 25 ir didesnis	Pokytis % nuo 0 iki 25	Pokytis % nuo 0 iki -25	Pokytis % nuo -25 ir didesnis	

Išstaigos tipas/darbuotojų kategorija/metai/pokytis % ¹⁵	2008	2009	2010	Pokytis % 2008-2010
Globos išstaigos seniems žmonėms				
Etatiniai darbuotojai ***	2 856	2 921	2 639	-7,6
Iš visų etatinių darbuotojų - socialiniai darbuotojai (įskaitant socialinius pedagogus)	948	980	810	-14,6
Iš visų socialinių darbuotojų - socialinio darbuotojo padėjėjai (globos darbuotojai)	682	701	596	-12,6
Globos išstaigos suaugusiems asmenims su negalia				
Etatiniai darbuotojai ***	2 868	2 809	3 080	7,4
Iš visų etatinių darbuotojų - socialiniai darbuotojai (įskaitant socialinius pedagogus)	1 451	1 419	1 541	6,2
Iš visų socialinių darbuotojų - socialinio darbuotojo padėjėjai (globos darbuotojai)	1 153	1 141	1 214	5,3
Dienos centrai				
Etatiniai darbuotojai ***	3 209	3 045	2 663	-17
Iš visų etatinių darbuotojų - socialiniai darbuotojai (įskaitant socialinius pedagogus)	1 598	1 503	1 264	-20,9
Viso socialinių darbuotojų (įskaitant socialinius pedagogus):	4964	5246	5679	14,4

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento duomenis (LSD, 2011).

Pastabos: * nėra pateikta duomenų, ** Nuo 2009 m. laikinosios globos namai priskirti prie savivaldybių, visuomeninių organizacijų ir parapijų globos namų, *** Etatiniai darbuotojai – metų pabaigoje.

2008-2010 m. valstybės vaikų globos namuose dirbančių socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius padidėjo 42,3 proc. Savivaldybių vaikų globos namuose dirbančių socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius padidėjo 9 kartus, nuo 118 iki 1169 darbuotojų (11 lentelė).

Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namuose dirbančių socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius šiuo laikotarpiu padidėjo 29,5 proc., nuo 122 iki 158 darbuotojų (11 lentelė).

¹⁵ Pokytis % nuo 25 ir didesnis	Pokytis % nuo 0 iki 25	Pokytis % nuo 0 iki -25	Pokytis % nuo -25 ir didesnis
---	---------------------------	----------------------------	----------------------------------

Palyginus Valstybės vaikų globos namuose, savivaldybių vaikų globos namuose ir visuomeninių organizacijų bei parapijų vaikų globos namuose dirbančių socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius, galima teigti, kad didžiausią dalį jų sudaro viešojo sektoriaus vaikų globos namuose dirbantys darbuotojai (11 lentelė).

Nuo 2008 metų įgyvendinant socialinio darbo paslaugų planavimą savivaldybėse galima matyti socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kiekvienoje savivaldybėje skaičių. 3 priede pateikti socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičiai apima įvairaus statuso organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas – viešojo sektoriaus, NVO ir pelno siekiančių organizacijų – darbuotojus.

2010 m. Skuodo r., Ignalinos r., Švenčionių r. ir Zarasų r. savivaldybėse socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų 1000 – ui gyventojų buvo daugiausia – 4-5 darbuotojai (3 priedas). Lyginant 2010 m. darbuotojų skaičių 1000 – ui gyventojų su savivaldybių išlaidomis socialinio darbo paslaugoms vienam gyventojui ir savivaldybių išlaidomis socialinio darbo paslaugoms, matome, kad išlaidos socialinio darbo paslaugoms buvo: Skuodo r. savivaldybėje 120 Lt. vienam gyventojui, viso 2 865,1 tūkst. Lt.; Ignalinos r. – 70 Lt. vienam gyventojui, viso 1 274,2 tūkst. Lt.; Švenčionių r. – 50 Lt. vienam gyventojui, viso 1566,2 tūkst. Lt. ir Zarasų r. – 90 Lt. vienam gyventojui, viso 1 688 tūkst. Lt. (10 lentelė). Tad galima teigti, jog didesnis socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius savivaldybėje nebūtinai atspindi dideles išlaidas socialinio darbo paslaugoms.

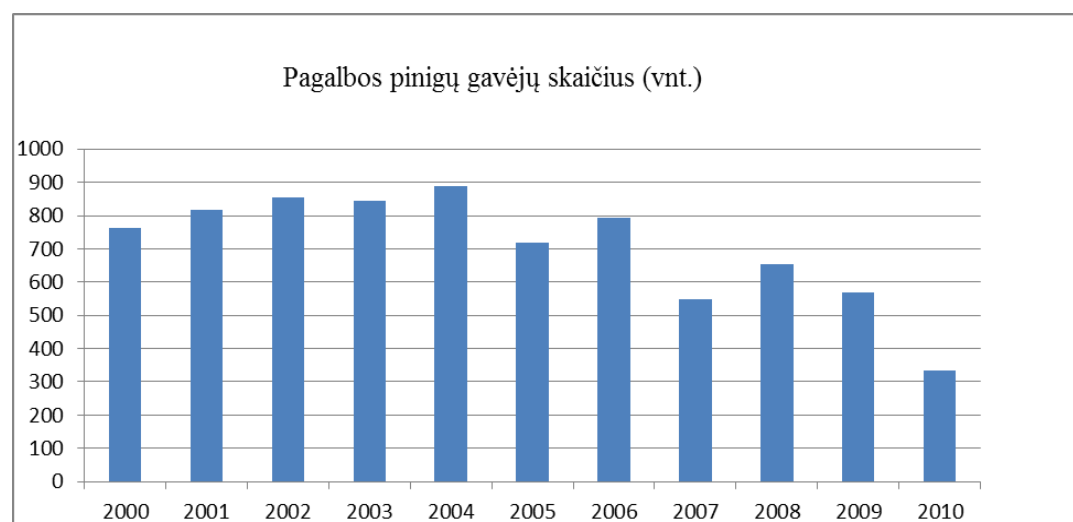
Pagalbos pinigai

Vienas socialinio darbo paslaugų privatizavimo būdų yra pagalbos pinigų teikimas, užtikrinantis klientų galimybę patiems pirkti socialinio darbo paslaugas. Pagalbos pinigų diegimo į socialinio darbo paslaugų sistemą užsienio šalyse, pvz., Anglijoje, Suomijoje, Olandijoje, Airijoje tikslai buvo

suteikti paslaugų klientui pasirinkimą ir autonomiją, didinti paslaugų pasiūlą bei įvairovę, suteikti darbo vietas, didinti efektyvumą, taupyti lėšas ir plėsti paslaugų teikimą namuose. Šių šalių patirtis rodo, kad pagalbos pinigų diegimas į socialinio darbo paslaugų sistemą padėjo išplėsti paslaugų pasiūlą, sutaupyti viešojo sektoriaus lėšų, padidinti paslaugų teikimą namuose ir paskatino paslaugų pirkimus iš privataus sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikėjų (Timonen, Convery, Cahill, 2006).

Lietuvoje ši galimybė socialinio darbo paslaugas gauti pagalbos pinigais apibrėžta socialinių paslaugų įstatyme: kai vaikus prižiūri ar globoja vaikus globojanti šeima arba bendrąsias socialines paslaugas ir socialinę priežiūrą asmeniui (šeimai) veiksmingiau organizuoti pinigais, vaikus globojančiai šeimai arba asmeniui (šeimai) gali būti mokama piniginė išmoka – pagalbos pinigai (LRS, 2006).

Pagalbos pinigų gavėjų skaičiaus pokyčius Lietuvoje galima matyti 9 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento duomenis (LSD, 2011).

9 paveikslas. Pagalbos pinigų gavėjų skaičiaus pokyčiai.

Didžiausias pagalbos pinigų gavėjų skaičius buvo 2004 metais – socialinio darbo paslaugas pagalbos pinigais gavo 890 asmenys. 2010 metais pastebimas ženklus pagalbos pinigų gavėjų skaičiaus mažėjimas, pagalbos pinigai buvo teikiami vos 333 asmenims, beveik tris kartus mažiau nei 2004 metais. Galima manyti, kad Lietuvos politikai neskiria pakankamai dėmesio šiam socialinio darbo paslaugų plėtros aspektui.

Ši galimybė asmenims patiems rinktis socialinio darbo paslaugų teikėjus yra ne visose savivaldybėse įgyvendinama. 2010 metais pagalbos pinigai buvo teikiami 22 savivaldybėse (12 lentelė).

12 lentelė. Išlaidų pagalbos pinigams procentinis pasiskirstymas savivaldybėse nuo savivaldybės išlaidų socialinio darbo paslaugoms ir savivaldybių išlaidos socialinio darbo paslaugoms (Lt.) 1 gyventojui 2010 m.

Savivaldybės pavadinimas	Pagalbos pinigai % nuo savivaldybės išlaidų socialinio darbo paslaugoms	Savivaldybės išlaidos socialinio darbo paslaugoms (Lt.) 1 gyventojui ¹⁶
Pagėgių	-	130
Skuodo r.	0,7	120
Pasvalio r.	0,2	112
Anykščių r.	0,3	100
Joniškio r.	1,1	100
Šilalės r.	-	100
Trakų r.	0,1	100
Akmenės r.	0,1	91
Pakruojo r.	-	90
Elektrėnų	0,1	90
Širvintų r.	1,2	90
Zarasų r.	1,2	90
Jonavos r.	-	80
Radviliškio r.	-	80
Kėdainių r.	-	80
Palangos m.	-	80
Biržų r.	0,2	70
Ignalinos r.	-	70
Šilutės r.	1,9	70
Tauragės r.	-	70
Utenos r.	0,4	70
Visagino	-	70
Kalvarijos	-	66
Kaišiadorių r.	0,1	61
Kazlų Rūdos	-	60

¹⁶ Virš 69 Lt 40-69 Lt Iki 39 Lt

Savivaldybės pavadinimas	Pagalbos pinigai % nuo savivaldybės išlaidų socialinio darbo paslaugoms	Savivaldybės išlaidos socialinio darbo paslaugoms (Lt.) 1 gyventojui ¹⁷
Jurbarko r.	-	60
Mažeikių r.	-	60
Molėtų r.	-	60
Panevėžio r.	-	60
Plungės r.	-	60
Raseinių r.	1	60
Varėnos r.	-	56
Alytaus r.	0,1	50
Kupiškio r.	1,7	50
Lazdijų r.	-	50
Klaipėdos r.	-	50
Marijampolės	0,2	50
Šalčininkų r.	0,4	50
Svenčionių r.	-	50
Kauno m.	-	50
Kauno r.	-	50
Kelmės r.	0,9	40
Klaipėdos m.	-	40
Šakių r.	0,1	40
Druskininkų	-	40
Šiaulių m.	-	40
Vilniaus m.	-	40
Alytaus m.	-	30
Panevėžio m.	-	30
Rokiškio r.	4,7	30
Ukmergės r.	-	30
Vilkaviškio r.	-	30
Rietavo	-	29
Šiaulių r.	-	20
Birštono	-	15
Vilniaus r.	0,1	14
Neringos	-	12
Prienų r.	-	*
Telšių r.	-	*
Kretingos r.	-	*

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2010 m. savivaldybių Socialinių paslaugų planų duomenis ir Statistikos departamento duomenis (LSD, 2011).

Pastaba: * nėra pateikta duomenų.

12 lentelėje matome, kad 2010 m. daugiausia pagalbos pinigų – 1-4,7 proc. nuo savivaldybės išlaidų socialinio darbo paslaugoms skyrė šios

¹⁷ Virš 69 Lt	40-69 Lt	Iki 39 Lt
--------------------------	----------	-----------

savivaldybės: Joniškio r., Širvintų r., Zarasų r., Šilutės r., Raseinių r., Kupiškio r. ir Rokiškio r.

Didesnis pagalbos pinigų skyrimas, kaip galima matyti iš 12 lentelės, nėra susijęs su bendromis savivaldybių išlaidomis socialinio darbo paslaugoms.

Įvairaus statuso socialinio darbo paslaugų teikėjai

Kitas socialinio darbo paslaugų privatizavimą atspindintis aspektas yra ne pelno siekiančių visuomeninių organizacijų ir pelno sektoriaus įsitraukimas į socialinio darbo paslaugų teikimą.

Kaip kito NVO ir pelno sektoriaus organizacijų skaičius savivaldybių lygmeniu sunku spręsti, nes tokių statistinių duomenų nėra pateikiama.

Tačiau galima apžvelgti bendrus duomenis šalies mastu apie įvairių socialinio darbo paslaugų įstaigų NVO ir pelno sektoriaus organizacijų skaičiaus pokyčius nuo 2006 metų, kai buvo sudarytos teisinės prielaidos socialinio darbo paslaugų privatizavimui, rinkos mechanizmų įtraukimui į socialinio darbo paslaugų sistemą (13 lentelė).

2007 – 2011 metų periodu visuomeninių organizacijų ir parapijų *vaikų globos namų* skaičius padidėjo 20 proc., visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačių *globos namų seniems žmonėms* skaičius padidėjo 17,1 proc., visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačių *globos namų suaugusiems asmenims su negalia* skaičius padidėjo 20 proc. (13 lentelė).

Tuo tarpu valstybės *vaikų globos namų* skaičius sumažėjo 78,8 proc., *globos namų seniems žmonėms* skaičius sumažėjo 75 proc., o *globos namų suaugusiems asmenims su negalia* skaičius padidėjo 18,2 proc. (13 lentelė). Savivaldybių *vaikų globos namų* skaičius padidėjo 1,5 karto, *globos namų seniems žmonėms* skaičius nepakito, o *globos namų suaugusiems asmenims su negalia* skaičius padidėjo 33,3 proc. (13 lentelė).

13 lentelė. Globos įstaigų vaikams, seniems žmonėms, suaugusiems asmenims su negalia, laikino gyvenimo įstaigų skaičiaus pokyčiai 2000-2011 m.

Įstaigos tipas/metai/pokytis % ¹⁸	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Pokytis % 2000-2006
Globos įstaigos vaikams								
Kūdikių namai	5	5	5	5	5	5	5	-
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai	70	72	73	74	69	50	50	-28,6
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	5	5	5	4	4	4	4	-20
Socializacijos centrai (specialieji auklėjimo ir globos namai)	4	4	4	4	4	4	4	-
Valstybės (apskričių) vaikų globos namai	31	30	31	32	32	33	33	6,5
Savivaldybių vaikų globos namai	20	20	21	22	22	20	21	5
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	14	13	11	11	12	14	14	-
Šeimynos (šeiminiai globos namai)	49	43	44	42	40	37	36	-26,5
Laikinosios vaikų globos namai**	17	17	17	18	17	14	13	-23,5
Globos grupės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose	30	31	38	25	24	23	24	-20
Viso:	245	240	249	237	229	204	204	-16,7
Globos įstaigos seniems žmonėms								
Valstybės (apskričių) globos namai	8	8	8	7	7	8	8	-
Savivaldybių globos įstaigos	52	52	53	54	55	55	55	5,8
Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privatūs globos namai	30	30	30	30	30	32	35	16,7
Kitos globos įstaigos	3	3	3	3	3	2	2	-33,3
Viso:	93	94	94	94	95	97	100	7,5
Globos įstaigos suaugusiems asmenims su negalia								
Valstybės (apskričių) globos namai	21	21	21	22	22	22	22	4,8
Savivaldybių globos įstaigos	3	3	3	2	2	2	2	-33,3
Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privatūs globos namai	1	1	1	3	3	3	3	200
Viso:	25	25	25	27	27	27	27	8
Laikino gyvenimo įstaigos								
Nakvynės namai	*	*	*	22	22	22	23	4,5
Krizių centrai ir laikino apgyvendinimo įstaigos motinoms ir vaikams	*	*	*	10	15	17	18	80
Viso:	*	*	*	32	37	39	41	28,1
Visų viso:	363	359	368	390	388	367	372	2,5

¹⁸ Pokytis % nuo 25 ir didesnis	Pokytis % nuo 0 iki 25	Pokytis % nuo 0 iki -25	Pokytis % nuo -25 ir didesnis
--	------------------------	-------------------------	-------------------------------

Ištaigos tipas/metai/pokytis % ¹⁹	2007	2008	2009	2010	2011	Pokytis % 2007-2011
Globos ištaigos vaikams						
Kūdikių namai	5	5	5	5	5	-
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai	44	45	43	39	37	-15,9
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	4	4	4	4	5	25
Socializacijos centrai (specialieji auklėjimo ir globos namai)	4	4	4	7	6	50
Valstybės (apskričių) vaikų globos namai	33	33	32	7	7	-78,8
Savivaldybių vaikų globos namai	23	23	32	60	58	152,2
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	15	15	20	17	18	20
Šeimynos (šeimyniniai globos namai)	35	37	37	39	47	34,3
Laikinosios vaikų globos namai**	13	13	*	*	*	-
Globos grupės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose	19	21	19	19	14	-26,3
Viso:	195	200	196	197	197	1
Globos ištaigos seniems žmonėms						
Valstybės (apskričių) globos namai	8	8	8	3	2	-75
Savivaldybių globos įstaigos	55	56	54	57	55	-
Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privatūs globos namai	35	35	36	42	41	17,1
Kitos globos įstaigos	3	5	5	3	2	-33,3
Viso:	101	104	103	105	100	-1
Globos ištaigos suaugusiems asmenims su negalia						
Valstybės (apskričių) globos namai	22	22	22	25	26	18,2
Savivaldybių globos įstaigos	3	2	2	2	4	33,3
Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privatūs globos namai	5	2	2	2	6	20
Viso:	30	26	26	29	36	20
Laikino gyvenimo įstaigos						
Nakvynės namai	22	22	23	24	23	4,5
Krizių centrai ir laikino apgyvendinimo įstaigos motinoms ir vaikams	21	29	27	26	29	38,1
Viso:	43	51	50	50	52	20,9
Visų viso:	369	381	375	381	385	4,3

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento duomenis (LSD, 2011).

Pastabos: * nėra pateikta duomenų, ** Nuo 2009 m. laikinosios globos namai priskirti prie savivaldybių, visuomeninių organizacijų ir parapijų globos namų.

¹⁹ Pokytis % nuo 25 ir didesnis	Pokytis % nuo 0 iki 25	Pokytis % nuo 0 iki -25	Pokytis % nuo -25 ir didesnis
---	---------------------------	----------------------------	----------------------------------

Nuo 2008 metų įgyvendinant socialinio darbo paslaugų planavimą savivaldybėse galima matyti ne pelno siekiančių visuomeninių organizacijų ir pelno sektoriaus organizacijų skaičių kiekviename savivaldybėje (14 lentelė, 4 priedas). Nors šie duomenys nėra labai tikslūs, kadangi kai kuriose savivaldybėse NVO padaliniai seniūnijose skaičiuojamos kaip atskiros įstaigos, o kitose – kaip nėra NVO.

14 lentelė. PSO, teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičius savivaldybėse 2010 m.

Savivaldybės pavadinimas	PSO	Savivaldybės pavadinimas	PSO
Klaipėdos m.	8	Alytaus m.	1
Druskininkų	2	Kretingos r.	1
Klaipėdos r.	2	Panevėžio m.	1
Vilniaus m.	2	Rietavo	1
Telšių r.	*		

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2010 m. savivaldybių Socialinių paslaugų planų duomenis.

Pastaba: * nėra pateikta duomenų.

Ne pelno siekiančių visuomeninių organizacijų²⁰ Lietuvoje yra ženkliai daugiau nei pelno siekiančių organizacijų²¹ teikiančių socialinio darbo paslaugas (14 lentelė, 4 priedas). Galima teigti, jog pelno sektorius tik pradeda dalyvauti socialinio darbo paslaugų teikime. Vos kelios savivaldybės turi pelno siekiančių organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas. Daugelyje savivaldybių jų visai nėra įsteigta (14 lentelė).

Yra tokių savivaldybių, kuriose 2010 m. savivaldybių duomenimis nėra ir NVO, teikiančių socialinio darbo paslaugas, tačiau tai labiau išimtys: Jonavos

²⁰ Ne pelno siekianti visuomeninė organizacija – viešoji įstaiga (ne viešojo sektoriaus organizacija), organizacija (asociacija, labdaros ir paramos fondas, religinė bendruomenė ar bendrija (centras)).

²¹ Pelno siekianti organizacija teikianti socialinio darbo paslaugas – įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė).

r., Kauno m., Kėdainių r., Neringos, Palangos m., Prienų r. ir Visagino (4 priedas). Galima teigti, kad NVO yra aktyvesnis socialinio darbo paslaugų teikimo dalyvis ir užima tvirtesnes pozicijas nei pelno siekiančios organizacijos Lietuvoje.

Galima pastebėti ir tai, jog keliose savivaldybėse nėra nė vienos NVO, taip pat nėra nė vienos pelno siekiančios organizacijos, teikiančios socialinio darbo paslaugas (14 lentelė, 4 priedas). Šių savivaldybių gyventojų poreikius socialinio darbo paslaugoms užtikrina viešojo sektoriaus organizacijos.

Klientų skaičius įvairaus statuso socialinio darbo paslaugų organizacijose

Statistika leidžia stebėti viešojo sektoriaus (valstybės, savivaldybių) ir privataus sektoriaus (visuomeninių organizacijų, parapijų) globos namuose gyvenančių vaikų skaičiaus pokyčius 2007 – 2011 m. laikotarpiu (15 lentelė). Taip pat globos įstaigų seniems žmonėms ir globos įstaigų suaugusiems asmenims su negalia gyventojų skaičiaus pokyčius 2007 – 2011 m. laikotarpiu (15 lentelė), bei visuomeninių organizacijų ir parapijų nakvynės namų klientų skaičiaus pokyčius 2007 – 2011 m. laikotarpiu (15 lentelė).

2007 – 2011 m. periodu visuomeninių organizacijų ir parapijų globos namuose gyvenančių vaikų skaičius augo nuo 445 iki 555, tai yra 24,7 proc. (15 lentelė). Priešingai – viešojo sektoriaus (valstybės, savivaldybių) globos namuose gyvenančių vaikų skaičius mažėjo nuo 3666 iki 3139, tai yra 14,4 proc. Tai leidžia teigti, kad nuo 2006 metų, sudarius teisinės prielaidas socialinio darbo paslaugų privatizavimui bei vienodas galimybes įvairaus statuso organizacijoms dalyvauti socialinio darbo paslaugų rinkoje ir įtraukus rinkos mechanizmus į socialinio darbo paslaugų sistemą, privataus sektoriaus – ne pelno siekiančios visuomeninės ir parapijų – organizacijos ėmė labiau įsitraukti į vaikų globos paslaugų teikimą.

2007 – 2011 m. periodu ne pelno siekiančių visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačiuose globos namuose seniems žmonėms gyventojų skaičius augo nuo 857 iki 1140, tai yra 33 proc. (15 lentelė). Priešingai – viešojo sektoriaus (valstybės ir savivaldybių) globos namuose seniems žmonėms gyventojų skaičius mažėjo nuo 3892 iki 2958, tai yra 24 proc.

15 lentelė. Socialinio darbo paslaugų klientų skaičiaus įvairiose įstaigose ir namuose pokyčiai 2007-2011 m.

Įstaigos tipas/metai/pokytis % ²²	2007	2008	2009	2010	2011	Pokytis % 2007-2011 m.
Globos įstaigos vaikams						
Kūdikių namai	391	372	336	339	362	-7,4
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai**	3 717	3 574	3 202	2 166	1 753	-52,8
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	724	711	701	713	709	-2,1
Socializacijos centrai (specialieji auklėjimo ir globos namai)	127	92	112	181	163	28,3
Valstybės (apskričių) vaikų globos namai	2 643	2 554	2 267	464	441	-83,3
Savivaldybių vaikų globos namai	1 023	993	1 176	2 860	2 698	163,7
Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namai	445	453	543	486	555	24,7
Šeimynos (šeimyniniai globos namai)	258	276	279	302	373	44,6
Laikinosios vaikų globos namai***	336	316	*	*	*	*
Globos grupės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose	192	204	211	138	*	*
Viso:	9 856	9 545	8 827	7 649	7 054	-28,4
Globos įstaigos seniems žmonėms						
Valstybės (apskričių) globos namai	1 723	1 738	1 670	213	112	-93,5
Savivaldybių globos įstaigos	2 169	2 170	2 146	2 702	2 846	31,2
Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privatūs globos namai	857	897	925	1 079	1 140	33
Kitos globos įstaigos	222	242	264	482	315	41,9
Viso:	4 971	5 047	5 005	4 476	4 413	-11,2
Globos įstaigos suaugusiems asmenims su negalia						
Valstybės (apskričių) globos namai	5 222	5 207	5 159	5 805	5 879	12,6
Savivaldybių globos įstaigos	101	52	51	50	101	-
Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privatūs globos namai	47	24	27	28	82	74,5
Viso:	5 370	5 283	5 237	5 883	6 062	12,9

²² Pokytis % nuo 25 ir didesnis Pokytis % nuo 0 iki 25 Pokytis % nuo 0 iki -25 Pokytis % nuo -25 ir didesnis

Išstaigos tipas****/metai/pokytis % ²³	2007	2008	2009	2010	2011	Pokytis % 2007-2011 m.
Krizių centrai ir laikino apgyvendinimo išstaigos motinoms ir vaikams	5 851	6 217	6 525	2 960	3 199	-45,3
Psichologinės ir socialinės rehabilitacijos centrai	592	642	548	542	562	-5,1
Savivaldybių nakvynės namai	1 619	1 735	1 781	1 843	1 965	21,4
Visuomeninių organizacijų ir parapijų nakvynės namai	200	155	187	299	316	58
Viso:	8 262	8 749	9 041	5 644	6 042	-26,9
Dienos centrų socialinių paslaugų gavėjai/metai/pokytis %	2007	2008	2009	2010	2011	Pokytis % 2007-2011 m.
Senyvo (pensinio) amžiaus asmenys	15 200	24 600	27 600	25 800	25 700	69,1
Pensinio amžiaus asmenys su negalia	19 500	*	*	*	*	*
Darbingo amžiaus asmenys su negalia	19 400	18 100	19 500	15 400	15 700	-19,1
Vaikai su negalia	2 700	2 000	2 300	2 500	2 600	-3,7
Vaikai iš socialinės rizikos šeimų	9 200	6 800	6 800	8 400	8 000	-13
Socialinės rizikos asmenys	8 700	9 500	11 800	11 500	12 700	46
Viso:	74 700	61 000	68 000	63 600	64 700	-13,4
Socialinių paslaugų namuose gavėjai/metai/pokytis %	2007	2008	2009	2010	2011	Pokytis % 2007-2011 m.
Senyvo amžiaus ir žmonės su negalia	8 167	13 262	13 554	12 873	15 022	83,9
Senyvo (pensinio) amžiaus asmenys	7 293	9 486	10 840	10 956	12 229	67,7
Darbingo amžiaus asmenys su negalia	726	3 266	2 508	1 714	2 626	261,7
Vaikai su negalia iki 7 metų amžiaus	33	114	36	20	37	12,1
7–17 metų amžiaus vaikai su negalia	115	396	170	183	130	13
Socialinės rizikos šeimos	*	*	5 003	4 818	7 059	*
Vaikai iš socialinės rizikos šeimų, iš viso	15 268	14 793	12 544	14 427	14 867	-2,6
Vaikai iki 7 metų amžiaus iš socialinės rizikos šeimų	5 095	4 472	4 135	4 573	4 688	-8
7–17 metų amžiaus vaikai iš socialinės rizikos šeimų	10 173	10 321	8 409	9 854	10 179	0,1
Viso:	31 602	41 317	44 655	44 991	51 970	64,5

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento duomenis (LSD, 2011).

Pastabos: * nėra pateikta duomenų, ** specialiosiose mokyklose ir specialiojo ugdymo centruose gyveno vaikų su negalia: 2007 m. - 2786, 2008 m. - 2689, 2009 m. - 2480, 2010 m. - 1667, 2011 m. – 1450, *** Nuo 2009 m. laikinosios globos namai priskirti prie savivaldybių, visuomeninių organizacijų ir parapijų globos namų, **** įskaitant socialinių paslaugų įstaigų padalinius, kurie teikė laikino apnakvindinimo paslaugas.

²³ Pokytis % nuo 25 ir didesnis	Pokytis % nuo 0 iki 25	Pokytis % nuo 0 iki -25	Pokytis % nuo -25 ir didesnis
--	------------------------	-------------------------	-------------------------------

Tai leidžia teigti, kad nuo 2006 metų, kai buvo sudarytos teisinės prielaidos socialinio darbo paslaugų privatizavimui, rinkos mechanizmų įtraukimui į socialinio darbo paslaugų sistemą ir vienodos galimybės įvairaus statuso organizacijoms dalyvauti socialinio darbo paslaugų rinkoje, privataus sektoriaus – ne pelno siekiančios visuomeninės, parapijų ir privačios – organizacijos labiau įsitraukia ir į senų žmonių globos paslaugų teikimą.

15 lentelėje galima stebėti viešojo sektoriaus (valstybės, savivaldybių) ir privataus sektoriaus (visuomeninių organizacijų, parapijų, privačių) globos įstaigų suaugusiems asmenims su negalia gyventojų skaičiaus pokyčius 2007 – 2011 metų laikotarpiu.

Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačių globos įstaigų suaugusiems asmenims su negalia gyventojų skaičius šiuo periodu augo nuo 47 iki 82, tai yra 74,5 proc. (15 lentelė). Viešojo sektoriaus – valstybės ir savivaldybių – globos įstaigų suaugusiems asmenims su negalia gyventojų skaičius 2007 – 2011 metais augo iki 5980, tai yra 12,6 proc.

Palyginus duomenis apie visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačių globos įstaigų suaugusiems asmenims su negalia ir viešojo sektoriaus – valstybės ir savivaldybių – globos įstaigų suaugusiems asmenims su negalia gyventojų skaičių, galima matyti, kad nors privataus sektoriaus globos įstaigų suaugusiems asmenims su negalia gyventojų skaičius augo, 2011 metais šių įstaigų klientai sudarė vos 1,4 proc. nuo visų globos įstaigų suaugusiems asmenims su negalia klientų (15 lentelė). Galima teigti, kad pagrindinis globos suaugusiems asmenims su negalia paslaugų teikėjas yra viešojo sektoriaus organizacijos.

Visuomeninių organizacijų ir parapijų nakvynės namų klientų skaičius 2007 – 2011 metų periodu augo nuo 200 iki 316, tai yra padidėjo 58 proc. Augo ir savivaldybių nakvynės namų klientų skaičius, tačiau pokytis kiek mažesnis – 21,4 proc., nuo 1 619 iki 1 965 klientų (15 lentelė).

Lietuvoje susiklosčiusios situacijos socialinio darbo paslaugų rinkoje palyginimui su ES šalių patirtimi, galima stebėti Anglijos pavyzdį. Kai buvo

kuriama socialinio darbo paslaugų rinka, labiausiai išaugo pelno siekiančių organizacijų stacionarios globos ir slaugos namų skaičius. Per pirmąjį rinkos kūrimo dešimtmetį sparčiai didėjo ir NVO vaidmuo stacionarios globos paslaugų teikime. 1980-1991 metais NVO stacionarios globos vietų skaičius išaugo 57 procentais. Palaipsniui pelno siekiančios organizacijos ir NVO tapo šių paslaugų pagrindiniais teikėjais (Evers, 2005; Ascoli, Ranci, 2010).

Apibendrinant statistinius duomenis išryškėjo tokios *socialinio darbo paslaugų lauko privatizavimo konfigūracijos 2007-2011 metais*:

- Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namų skaičius padidėjo 20 procentų. Valstybės vaikų globos namų skaičius sumažėjo 78,8 procento. Savivaldybių vaikų globos namų skaičius padidėjo 1,5 karto.
- Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačių globos namų seniems žmonėms skaičius padidėjo 17,1 procento. Valstybės globos namų seniems žmonėms skaičius sumažėjo 75 procentais. Savivaldybių globos namų seniems žmonėms skaičius nepakito.
- Visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačių globos namų suaugusiems asmenims su negalia skaičius padidėjo 20 procentų. Valstybės globos namų suaugusiems asmenims su negalia skaičius padidėjo 18,2 procento. Savivaldybių globos namų suaugusiems asmenims su negalia skaičius padidėjo 33,3 procento.
- Visuomeninių organizacijų ir parapijų vaikų globos namuose dirbančių socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius 2008-2010 metais padidėjo 29,5 procento. Valstybės vaikų globos namuose – padidėjo 42,3 procento. Savivaldybių vaikų globos namuose – padidėjo 9 kartus.
- Pagalbos pinigų gavėjų skaičius 2007-2010 metais sumažėjo 39,5 procento.

4.3. Socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų ir veiksmų savivaldybėse analizė

XX amžiaus pabaigoje daugelis vakarų šalių skatino viešojo sektoriaus pasitraukimą nuo tiesioginio socialinio darbo paslaugų teikimo. Viešajam sektoriui buvo paliktos paslaugų reguliavimo ir organizavimo atsakomybės. Didžiausias dėmesys buvo skiriamas finansavimo sistemos keitimui, įtraukiant konkurenciją, paremtą rinką. Šie procesai vyksta ir Lietuvoje. Socialinio darbo paslaugų finansavimas yra svarbus veiksnys, susijęs su rinkos kūrimu.

Šiame poskyryje, remiantis savivaldybių socialinių paslaugų planų bei kita statistika, autorės sukonstruota duomenų baze, pristatoma socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų: socialinio darbo paslaugų pirkimo, NVO rėmimo, pagalbos pinigų skyrimo ir asmenų mokėjimų analizė, siekiant nustatyti šių finansavimo būdų įsitvirtinimo veiksmus. Šių finansavimo būdų plėtra reiškia (atspindi) ir socialinio darbo paslaugų privatizavimo plėtrą bei galimybes kurti socialinio darbo paslaugų rinkai.

Siekiant įvertinti, kokie veiksniai turi įtakos arba yra susiję su savivaldybių pasirinkimu pirkti socialinio darbo paslaugas iš skirtingo statuso socialinio darbo paslaugų teikėjų, buvo atlikta tiesinė regresinė ir koreliacinė analizės; k-vidurkių klasterinė analizė buvo atlikta, norint nustatyti, kas jungia savivaldybes, kokie jų panašumai ir skirtumai, kurios savivaldybės sudaro panašias grupes, remiantis sudarytų rodiklių sistemos analize. Tiesinės regresinės, koreliacinės ir k-vidurkių klasterinės analizių pagrindas rodiklių tipai: politines galias atspindintys rodikliai; socialinio darbo paslaugų įstaigų struktūra pagal pavaldumą; socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų struktūra bei kiti (detaliau žiūrėti metodikoje).

4.3.1. Socialinio darbo paslaugų pirkimas

Lietuvoje socialinio darbo paslaugų pirkimas tai paslaugų pirkimas iš įvairaus statuso organizacijų, vykdomas remiantis Viešųjų pirkimų įstatymu. Viešasis paslaugų pirkimas – perkančiosios organizacijos atliekamas ir Viešųjų pirkimų įstatymu reglamentuojamas paslaugų pirkimas, kurio tikslas – sudaryti viešojo pirkimo-pardavimo sutartį (LRS, 2006).

Nuo 2006 metų, kai buvo sukurta teisinė bazė socialinio darbo paslaugų rinkai atsirasti ir vystytis, daugelis savivaldybių socialinio darbo organizacijos tapo viešosiomis, kurioms tapo privaloma taikyti Lietuvos Respublikos Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatas (LRS, 2006). Sukūrus pakankamai teisinių prielaidų socialinio darbo paslaugų pirkimui, savivaldybėms lieka galimybė rinktis socialinio darbo paslaugų finansavimo būdą.

Savivaldybės gali palaikyti viešojo sektoriaus organizacijų teikiamų paslaugų užtikrinimą jas tiesiogiai finansuojant arba labiau plėtoti NVO ir pelno sektoriaus teikiamas paslaugas, perkant jų siūlomas paslaugas (Žalimienė, Lazutka, 2009). Remiantis statistine informacija, kuri pradėta skelbti tik nuo 2008 m. pagal savivaldybes, galima matyti, kaip kito savivaldybių skiriamos lėšos socialinio darbo paslaugų pirkimui nuo savivaldybės biudžeto dalies socialinio darbo paslaugoms.

Socialinio darbo paslaugų pirkimų dalis nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms 2008, 2009 ir 2010 metais buvo panaši. 2008 metais socialinio darbo paslaugų pirkimai vidutiniškai sudarė vos apie 5 procentus nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms. Keliais procentais daugiau savivaldybės paslaugų pirkimui skyrė 2009 metais – apie 7 procentus. 2010 metais lėšų dalis skiriama pirkimui šiek tiek sumažėjo – iki 6 procentų. Remiantis savivaldybių pateikiama statistine informacija, galima sakyti, kad socialinio darbo paslaugų pirkimas iš NVO ir pelno sektoriaus nėra paplitęs finansavimo būdas.

16 lentelėje pavaizduotas socialinio darbo paslaugų pirkimams skiriamų lėšų pasiskirstymas savivaldybėse 2008, 2009 ir 2010 metais rodo, kad 14 savivaldybių – Biržų r., Ignalinos r., Jonavos r. ir kitos – iš 46 tyrime dalyvavusių visiškai neskyrė lėšų NVO ir pelno sektoriaus paslaugoms pirkti. Apie 20 savivaldybių – skyrė paslaugų pirkimui iki 10 procentų savivaldybės biudžeto dalies socialinio darbo paslaugoms. Ir tik kelios savivaldybės nuo ketvirtadalio iki pusės biudžeto lėšų socialinio darbo paslaugoms skyrė pirkimams iš NVO ir pelno sektoriaus (16 lentelė).

2008 metais daugiausia pirkimų – virš 10 procentų paslaugų finansavime – buvo Joniškio r., Klaipėdos r., Panevėžio r. ir kitose savivaldybėse (16 lentelė).

2010 metais daugiausia pirkimų – virš 10 procentų paslaugų finansavime – buvo Joniškio r., Šiaulių m., Kauno m. ir kitose savivaldybėse (16 lentelė).

Tai leidžia teigti, jog socialinio darbo paslaugų pirkimai nėra dažnas reiškinys socialinio darbo paslaugų rinkoje. Nors yra pakankamas socialinio darbo paslaugas teikiančių įvairaus statuso organizacijų pasirinkimas, savivaldybės nėra linkusios užtikrinti NVO ir pelno sektoriaus veiklą, perkant jų siūlomas paslaugas.

16 lentelė. Socialinio darbo paslaugų pirkimų dalies (proc.) nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms pasiskirstymas savivaldybėse 2008, 2009, 2010 m.

Grupės pagal pirkimų dalį paslaugų finansavime		
2008 m.	2009 m.	2010 m.
35,1-36	55,1-56	35,1-36
Joniškio r.	Vilniaus r.	Joniškio r.
27,1-28	46,1-47	Panevėžio r.
Klaipėdos r.	Šilalės r.	27,1-28
26,1-27	35,1-36	Šiaulių r.
Panevėžio r.	Šiaulių r.	26,1-27
25,1-26	34,1-35	Kauno m.
Šiaulių r.	Šilutės r.	24,1-25
19,1-20	31,1-32	Šilalės r.
Šilutės r.	Panevėžio r.	21,1-22
13,1-14	29,1-30	Kelmės r.
Šiaulių m.	Joniškio r.	18,1-19
Vilniaus m.		Širvintų r.

Grupės pagal pirkimų dalį paslaugų finansavime		
2008 m.	2009 m.	2010 m.
11,1-12	19,1-20	14,1-15
Raseinių r.	Kauno m.	Klaipėdos r.
8,1-9	16,1-17	Šiaulių m.
Kelmės r.	Širvintų r.	9,1-10
Tauragės r.	11,1-12	Šilutės r.
6,1-7	Šiaulių m.	7,1-8
Ukmergės r.	Raseinių r.	Vilkaviškio r.
5,1-6	9,1-10	4,1-5
Utenos r.	Kelmės r.	Alytaus m.
Panevėžio m.	5,1-6	Druskininkų
4,1-5	Vilkaviškio r.	Šalčininkų r.
Vilniaus r.	4,1-5	3,1-4
Kauno m.	Druskininkų	Pakruojo r.
Visagino	Utenos r.	Trakų r.
3,1-4	3,1-4	Utenos r.
Vilkaviškio r.	Alytaus m.	2,1-3
Alytaus m.	Trakų r.	Tauragės r.
Trakų r.	2,1-3	1,1-2
1,1-2	Klaipėdos r.	Anykščių r.
Šilalės r.	Šalčininkų r.	Jurbarko r.
Širvintų r.	1,1-2	Vilniaus m.
Šalčininkų r.	Jurbarko r.	0,1-1
0,1-1	Skuodo r.	Elektrėnų
Jurbarko r.	Radviliškio r.	Marijampolės
Skuodo r.	Vilniaus m.	Palangos m.
Elektrėnų	Visagino	Radviliškio r.
Marijampolės	0,1-1	Skuodo r.
Palangos m.	Anykščių r.	nepirko
Mažeikių r.	Elektrėnų	Biržų r.
nepirko	Marijampolės	Ignalinos r.
Druskininkų	Mažeikių r.	Jonavos r.
Radviliškio r.	Palangos m.	Kauno r.
Anykščių r.	nepirko	Kazlų Rūdos
Biržų r.	Tauragės r.	Kėdainių r.
Ignalinos r.	Ukmergės r.	Kupiškio r.
Jonavos r.	Panevėžio m.	Mažeikių r.
Kauno r.	Biržų r.	Molėtų r.
Kazlų Rūdos	Ignalinos r.	Pagėgių
Kėdainių r.	Jonavos r.	Plungės r.
Kupiškio r.	Kauno r.	Rokiškio r.
Molėtų r.	Kazlų Rūdos	Raseinių r.
Pagėgių	Kėdainių r.	Ukmergės r.
Plungės r.	Kupiškio r.	Panevėžio m.
Rokiškio r.	Molėtų r.	Šakių r.
Šakių r.	Pagėgių	Švenčionių r.
Švenčionių r.	Plungės r.	Visagino
Zarasų r.	Rokiškio r.	Zarasų r.
nėra duomenų	Šakių r.	nėra duomenų
Pakruojo r.	Švenčionių r.	Vilniaus r.
	Zarasų r.	
	Pakruojo r.	

Dalyvavusių tyrime savivaldybių skaičius: 46

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

Siekiant įvertinti, kokie veiksniai turi įtakos arba yra susiję su savivaldybių pasirinkimu pirkti socialinio darbo paslaugas iš skirtingo statuso socialinio darbo paslaugų teikėjų, buvo atliktos *tiesinė regresinė ir koreliacinė analizės*, remiantis sudarytų rodiklių sistemos analize. Tiesinės regresinės ir koreliacinės analizių pagrindas rodiklių tipai: politines galias atspindintys rodikliai; socialinio darbo paslaugų įstaigų struktūra pagal pavaldumą; socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų struktūra bei kiti (detaliau žiūrėti metodikoje).

2008 m. finansavimo vertinimas. Taikyta tiesinė regresija, kurios metu modelyje nebuvo aptikta jokių statistiškai reikšmingų kintamųjų. Todėl nėra pagrindo spręsti, kokios priežastys lėmė savivaldybių sprendimus 2008 m. retai pirkimų būdu organizuoti socialinio darbo paslaugų teikimą arba visai atsisakyti skirti lėšų socialinio darbo paslaugų pirkimui iš skirtingo statuso organizacijų.

Buvo nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp 2008 metų kintamojo „socialinio darbo paslaugų pirkimai procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“ su kintamaisiais „pelno siekiančios organizacijos teikiančios socialinio darbo paslaugas procentais nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas“ ($r = 0,326$; $p < 0,05$) ir „tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“ ($r = - 0,383$; $p < 0,01$).

Tai leidžia teigti, kad tarp savivaldybės skiriamų lėšų įvairaus statuso organizacijų siūlomų paslaugų pirkimui ir pelno siekiančių organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas yra tiesioginis ryšys. Tai reiškia, kad kuo mažiau pelno siekiančių organizacijų, tuo mažiau savivaldybės skiria lėšų pirkimui, arba kuo daugiau yra pelno siekiančių organizacijų, tuo daugiau savivaldybės perka paslaugų. Tai yra pirkimai susiję su esančia šių organizacijų pasiūla. Taip pat yra nustatytas priešingos krypties ryšys tarp pirkimų ir tiesioginio socialinio darbo organizacijų finansavimo. Tai reiškia,

kad kuo rečiau savivaldybės renkasi tiesiogiai finansuoti socialinio darbo organizacijas, tuo dažniau pasirenka socialinio darbo paslaugų teikimą organizuoti perkant jas iš įvairaus statuso organizacijų. Ir priešingai, kuo mažiau lėšų skiriama pirkimams, tuo dažniau savivaldybės tiesiogiai finansuoja socialinio darbo organizacijas. Taigi, galima manyti, jeigu savivaldybė turi savo išplėtotą socialinio darbo paslaugų sistemą, ji nėra suinteresuota pirkti.

Tačiau šie ryšiai nepaaiškina, kas lemia savivaldybių pasirinkimą organizuoti socialinio darbo paslaugų teikimą tam tikru būdu. Šie ryšiai nepaaiškina jų pasirinkimo plėtoti socialinio darbo tam tikra linkme – labiau palaikyti NVO ar pelno sektorių, ar toliau vystyti viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugas.

2009 m. finansavimo vertinimas. Siekiant nustatyti, kokie veiksniai turi įtakos savivaldybių pasirinkimui pirkti socialinio darbo paslaugas iš skirtingo statuso socialinio darbo paslaugų teikėjų, buvo tiriama ir 2009 metų kintamojo „socialinio darbo paslaugų pirkimai procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“ priklausomybė nuo 2009 metų kintamųjų 1 – 7, 9 – 21 (4 lentelė).

Taikyta tiesinė regresija, kurios metu pašalinti statistiškai nereikšmingi kintamieji ir gautas toks galutinis modelis: „socialinio darbo paslaugų pirkimai procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“ = 36,680 - 0,399 „tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“. Galutinio modelio R kvadratas 0,369.

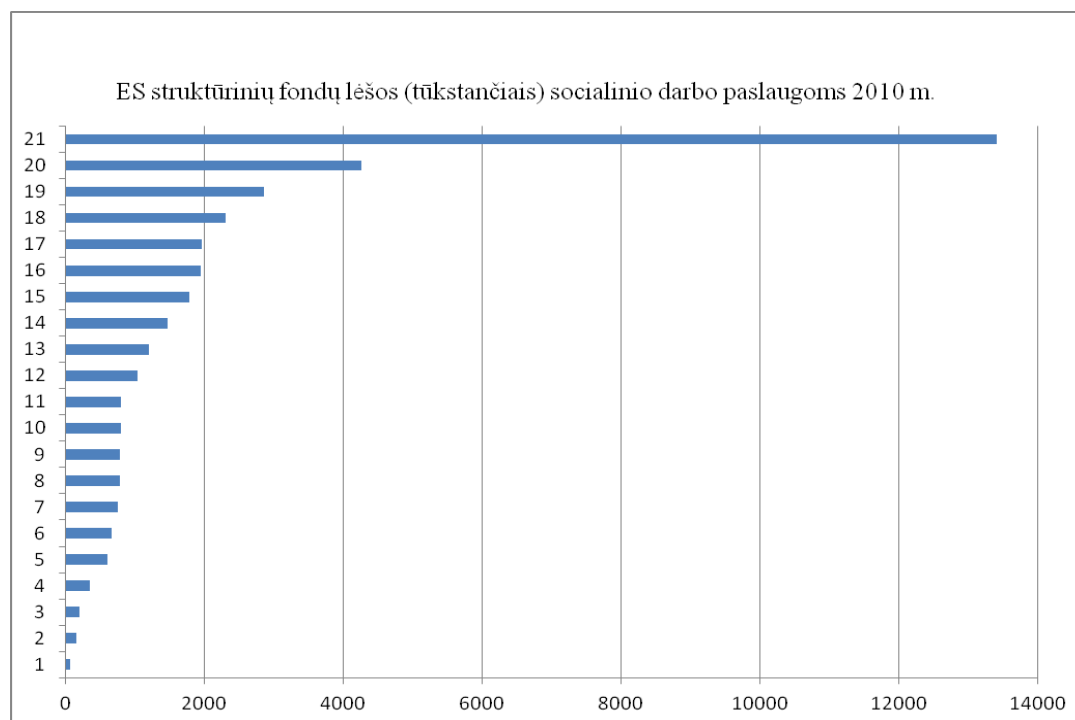
Tai leidžia teigti, kad tarp paslaugų pirkimo ir tiesioginio finansavimo yra tarpusavio sąlygotumas. Kadangi tarp pirkimų ir tiesioginio organizacijų finansavimo yra priešingos krypties įtaka, galima teigti, kad kuo daugiau pirko paslaugų, tuo mažiau tiesiogiai finansavo socialinio darbo paslaugų organizacijas, kuo mažiau pirko, tuo daugiau lėšų skyrė tiesioginiam finansavimui.

2010 m. finansavimo vertinamas. Buvo tiriama ir 2010 metų kintamojo „socialinio darbo paslaugų pirkimai procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“ priklausomybė nuo 2010 metų kintamųjų 1 – 7, 9 – 21 (4 lentelė).

Taikyta tiesinė regresija, kurios metu pašalinti statistiškai nereikšmingi kintamieji ir gautas toks galutinis modelis: „socialinio darbo paslaugų pirkimai procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“ = 25,577 - 0,280 „tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“ + 0,001 „ES struktūrinių fondų lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms“. Galutinio modelio R kvadratas 0,352. Atsižvelgus į standartizuotus beta koeficientus, matome, kad „tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“ yra svarbesnis regresijos modelio kintamasis (beta = - 0,516), nei „ES struktūrinių fondų lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms“ (beta = 0,254).

Regresinis modelis leidžia teigti, kad 2010 metų pirkimų pasiskirstymas savivaldybėse priklausė nuo kelių veiksnių – nuo savivaldybių pasirinkimo tiesiogiai finansuoti socialinio darbo organizacijas ir ES struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo savivaldybėse. ES struktūrinių fondų lėšos yra papildomas socialinio darbo paslaugų finansavimo šaltinis savivaldybėse, kuris suteikia galimybę daugiau lėšų skirti privataus sektoriaus organizacijoms. Tačiau savivaldybių pasirinkimas tiesiogiai finansuoti socialinio darbo organizacijas turi priešingos krypties įtakos pirkimams, o ES fondų lėšų įsisavinimas pirkimus įtakoja tiesiogiai. Galima sakyti, jog menkus paslaugų pirkimus rinkoje lėmė savivaldybių polinkis ir toliau tiesiogiai finansuoti socialinio darbo organizacijas, taip pat įtakos turėjo prastas ES fondų lėšų įsisavinimas. O kelios savivaldybės, kurios aktyviai palaikė NVO veiklą ir skyrė lėšų pirkimams iš NVO ir pelno sektoriaus, bent iš dalies sumažino tiesioginio organizacijų finansavimo modelio ir gan aktyviai naudojasi galimybe pritraukti

ES fondų lėšas paslaugų pirkimui užtikrinti. Taip pat galima teigti, jog tiesioginio socialinio darbo organizacijų finansavimo mažinimas turi daugiau įtakos savivaldybių pasirinkimui pirkti paslaugas rinkoje iš įvairaus statuso teikėjų nei ES fondų lėšų įsisavinimo galimybės.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

10 paveikslas. ES struktūrinių fondų lėšų (tūkst. Lt.) socialinio darbo paslaugoms pasiskirstymas savivaldybėse 2010 m.

10 paveiksle matome, kad 2010 metais 21 savivaldybė iš ES struktūrinių fondų socialinio darbo paslaugų finansavimui gavo nuo 60 iki 13 409,6 tūkstančių Lt. Beveik pusė tyrime dalyvavusių savivaldybių – 25 – visai nepritraukė ES struktūrinių fondų lėšų socialinio darbo paslaugų užtikrinimui.

Apibendrinus 2009 ir 2010 metų regresijos modelių rezultatus, galima teigti, jog pagrindinis veiksnys turintis įtakos socialinio darbo paslaugų pirkimams yra tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas. Kuo daugiau savivaldybės tiesiogiai finansuoja socialinio darbo organizacijas, tuo mažiau skiria lėšų socialinio darbo paslaugų pirkimams ir atvirkščiai. Taigi, esant dabartinei sistemai, kai savivaldybės turi daug savo socialinio darbo paslaugų organizacijų, pereiti prie pirkimo yra sudėtinga, jos nėra suinteresuotos keisti paslaugų finansavimo modelio. Pavyzdžiui, Anglija, norėdama pakeisti tokią praktiką numatė labiau palaikyti privataus sektoriaus organizacijas, perkant jų paslaugas ir įtvirtinant paslaugų pirkimų būtinybę teisinėje socialinio darbo paslaugų bazėje. Kai buvo priimti atitinkami teisės aktai, savivaldybės turėjo juos vykdyti. Taip buvo skatinama mažinti tiesioginį savivaldybės paslaugų teikimą ir didinti pirkimus (Bahle, 2003).

2009 metais beveik visos savivaldybės rinkosi tiesioginio socialinio darbo organizacijų finansavimo modelį. Vidutiniškai net apie 74 procentus savivaldybių biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms sudarė tiesioginio finansavimo lėšos. 2010 metais šis rodiklis liko praktiškai nepakitęs – apie 74 procentus savivaldybių biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms ir vėl sudarė tiesioginio finansavimo lėšos. Tai leidžia teigti, kad savivaldybės tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas, kaip vienas iš savivaldybės socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų, 2009 ir 2010 metais sudarė didžiausią dalį savivaldybių lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms.

2009 metais 37 savivaldybės iš 46 dalyvavusių tyrime daugiau negu pusę savivaldybės biudžeto lėšų socialinio darbo paslaugoms skyrė tiesiogiai finansuoti socialinio darbo organizacijas, kurios dažniausiai yra savivaldybės pavaldumo arba regioninės socialinio darbo organizacijos (17 lentelė).

17 lentelė. Tiesioginio socialinio darbo organizacijų finansavimo dalies (proc.) nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms pasiskirstymas savivaldybėse 2009, 2010 m.

Savivaldybės	Tiesioginio finansavimo dalis paslaugų finansavime	
	2009 m.	2010 m.
Radviliškio r.	98,4	74
Plungės r.	96,1	98,2
Elektrėnų	95,7	82,7
Tauragės r.	94,6	96,6
Vilniaus m.	93,6	94,1
Panevėžio m.	93,1	91,4
Utenos r.	90,9	73
Klaipėdos r.	90,8	76
Druskininkų	90,4	92,2
Visagino	90	92,6
Trakų r.	89,4	90,4
Marijampolės	89,1	78,4
Skuodo r.	87,7	95
Pagėgių	86,9	83,9
Jurbarko r.	86,6	82,5
Ignalinos r.	86,4	82,4
Molėtų r.	85,7	86,4
Šalčininkų r.	84,3	85,3
Kazlų Rūdos	84,1	78,2
Jonavos r.	83,3	74,1
Ukmergės r.	82,7	73,4
Raseinių r.	82,1	91,1
Mažeikių r.	79,9	77,1
Švenčionių r.	79,5	89,8
Alytaus m.	79,1	77
Rokiškio r.	78,4	76,1
Anykščių r.	77,8	73,7
Šakių r.	76,8	73,3
Šiaulių m.	76,2	74,6
Pakruojo r.	75,9	76,7
Kėdainių r.	74,4	65,8
Kauno m.	71,8	61,8
Palangos m.	69,3	63,1
Kelmės r.	66	15,6
Kupiškio r.	59,4	80,5
Šiaulių r.	57,4	51,4
Panevėžio r.	55,8	54,5
Širvintų r.	49,8	37,8
Vilniaus r.	45	*
Zarasų r.	44,9	45,4
Vilkaviškio r.	44,8	65,5
Joniškio r.	40,5	56,1
Kauno r.	35,3	75,2
Biržų r.	28,3	21,2
Šilutės r.	26,9	77,1
Šilalės r.	25,5	47,6
Dalyvavusių tyrime savivaldybių skaičius	46	46

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

Pastaba: * nėra pateikta duomenų.

Iki 65 % 66-85 % Virš 85 %

2010 metais šis rodiklis dar labiau išaugo – net 40 iš 46 tyrime dalyvavusių savivaldybių – pasirinko tiesioginio socialinio darbo organizacijų finansavimo modelį – daugiau negu pusę savivaldybės biudžeto lėšų socialinio darbo paslaugoms skyrė tiesiogiai finansuoti socialinio darbo organizacijas (17 lentelė). Galima teigti, jog nepaisant sudarytų teisinių prielaidų rinkai atsirasti ir vystytis Lietuvoje, savivaldybės gana retai palaiko rinkos siūlomas galimybes. Ir nors yra didelis įvairaus statuso organizacijų, teikiančių plataus spektro socialinio darbo paslaugas skirtingoms klientų grupėms pasirinkimas (Žalimienė, Lazutka, 2009), dažniausiai savivaldybės linkusios palaikyti ir toliau plėtoti viešojo sektoriaus teikiamas socialinio darbo paslaugas tiesiogiai jas finansuojant.

Aptikti koreliaciniai ir regresiniai ryšiai gana nuspėjami, kadangi norint paslaugas pirkti rinkoje, savivaldybėms būtinos papildomos lėšos, nes skiria finansavimą savo įstaigoms. Tenka ieškoti papildomų paslaugų finansavimo šaltinių, bent iš dalies atsisakyti tiesioginio organizacijų finansavimo modelio ir pasinaudoti galimybe ieškoti tinkamų įvairaus statuso socialinio darbo paslaugų teikėjų rinkos sąlygomis. Tačiau taip ir lieka neaišku, kokios priežastys lemia tam tikro paslaugų plėtros modelio pasirinkimą. Kodėl vienos savivaldybės ir toliau palaiko tiesioginį socialinio darbo organizacijų finansavimą ir nepaiso sudarytų galimybių plėtoti socialinio darbo paslaugas rinkos sąlygomis – rinktis patraukliausius paslaugų pasiūlymus perkant įvairaus statuso organizacijų paslaugas?

Taip pat neaišku kas skatina kitas savivaldybes atsisakyti tiesioginio organizacijų finansavimo modelio arba bent iš dalies mažinti tiesioginiam finansavimui skiriamas lėšas ir labiau pasinaudoti rinkos siūlomomis galimybėmis – ieškoti paslaugų teikėjų rinkos sąlygomis, perkant paslaugas iš įvairaus statuso paslaugų teikėjų?

Atsakymų į šiuos ir kitus klausimus, susijusius su socialinio darbo paslaugų finansavimu ir teikimu savivaldybėse, bus ieškoma analizuojant interviu su savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjais, jų pavaduotojais ir

Lietuvos savivaldybių asociacijos patarėja socialiniais klausimais žemiau esančioje darbo dalyje.

Galima bandyti aiškinti savivaldybių daromus sprendimus, pasiremiant Anglijos patirtimi, kur nuo M. Teacher laikų buvo pradėta kurti mišri socialinio darbo paslaugų rinka. 1991 metais Anglijos Vyriausybė priėmė Bendruomenės globos aktą, kurio esminis tikslas buvo keisti socialinio darbo paslaugų finansavimą, taip skatinant mišrios socialinio darbo paslaugų rinkos plėtrą. Šiuo aktu buvo siekiama į paslaugų teikimą labiau įtraukti NVO ir pelno sektorių, teikiantį socialinio darbo paslaugas.

Vietos valdžia gana pasyviai skatino privataus sektoriaus paslaugų teikėjus. Tačiau priimtus teisės aktus vietos valdžia privalėjo vykdyti. Priimtais įstatymais buvo numatyti savivaldybių biudžeto panaudojimo apribojimai, buvo nustatyta mažinti tiesioginį viešojo sektoriaus organizacijų finansavimą ir didinti socialinio darbo paslaugų pirkimus. Buvo numatyta, kad savivaldybės turi 85 procentus savivaldybių paslaugų finansavimo lėšų skirti NVO ir pelno siekiančių organizacijų paslaugų finansavimui. Nors teisės aktai įtvirtino mišrios socialinio darbo paslaugų rinkos plėtrą, pokyčiai savivaldybėse vyko gana lėtai ir vangiai (Wistow, Knapp, Hardy, Allen, 1994).

Vieni ar kiti savivaldybių daromi sprendimai neišvengiamai įtakoja socialinio darbo paslaugų plėtrą Lietuvoje – ar toliau labiau bus palaikomos viešojo sektoriaus organizacijos tiesiogiai jas finansuojant, ar vis dėlto bus pasukta rinkos keliu ir paslaugos bus teikiamos įvairaus statuso organizacijų, sudarant vienodas galimybes konkuruoti dėl paslaugų finansavimo NVO ir pelno sektoriui.

Toliau pateikiama socialinio darbo paslaugų rinkos veikėjų (viešojo sektoriaus organizacijų, NVO ir privačių socialinio darbo paslaugų įstaigų), teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičiaus pasikeitimas savivaldybėse, kuris leidžia įsivaizduoti socialinio darbo paslaugų privatizavimo aprėptis bei socialinio darbo paslaugų rinkos veikėjų struktūrą.

2 priede galime matyti viešojo sektoriaus organizacijų ir privataus sektoriaus – NVO ir pelno sektoriaus – organizacijų skaičių savivaldybėse 2008-2010 metais.

Viešojo sektoriaus organizacijų skaičius šiuo laikotarpiu varijuoja nuo mažiausio – 1 organizacijos Druskininkų ir Širvintų rajono savivaldybėse, iki didžiausio – 55 viešojo sektoriaus įsteigtų organizacijų Vilniaus miesto savivaldybėje (2 priedas).

Jonavos r., Kėdainių r., Palangos m., Panevėžio r., Visagino savivaldybėse 2008-2010 m. nebuvo nė vienos NVO. Didžiausias šių organizacijų skaičius 2010 metais buvo Vilniaus miesto savivaldybėje – 108 (2 priedas).

Ir tik keliose savivaldybėse – Alytaus m., Druskininkų, Klaipėdos r., Panevėžio m., Šilutės r., Vilniaus miesto – 2008-2010 metais buvo 1 – 2 pelno siekiančios organizacijos, teikiančios socialinio darbo paslaugas (2 priedas).

Analizuojant viešojo sektoriaus organizacijų ir privataus sektoriaus – NVO ir pelno sektoriaus – organizacijų dalies pasiskirstymą savivaldybėse 2008-2010 metais, matome, kad socialinio darbo paslaugų teikėjų struktūra keitėsi (18 lentelė).

18 lentelėje galima matyti *viešojo sektoriaus organizacijų* dalies kaitą savivaldybėse 2008-2010 metais. 2008 metais viešojo sektoriaus organizacijos sudarė nuo 60 iki 100 procentų visų socialinio darbo organizacijų 16 savivaldybių, 2009 m. – 17 savivaldybių, 2010 m. – 18 savivaldybių. Ir 5 savivaldybėse 2008-2010 metais visos socialinio darbo organizacijos buvo viešojo sektoriaus.

18 lentelė. VSO, NVO ir PSO, teikiančių socialinio darbo paslaugas, procentinis pasiskirstymas savivaldybėse 2008, 2009, 2010 m.

Savivaldybės	VSO			NVO			PSO		
	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Alytaus m.	31,8	20,8	12	63,6	75	84	4,6	4,2	4
Anykščių r.	31,6	30	36,8	68,4	70	63,2	-	-	-
Biržų r.	61,9	59,1	45,5	38,1	40,9	54,6	-	-	-
Druskininkų	7,7	10	9,1	84,6	70	72,7	7,7	20	18,2
Elektrėnų	63,6	57,9	60	36,4	42,1	40	-	-	-
Ignalinos r.	57,1	57,1	57,1	42,9	42,9	42,9	-	-	-
Jonavos r.	100	100	100	-	-	-	-	-	-
Joniškio r.	86,7	88,2	88,9	13,3	11,8	11,1	-	-	-
Jurbarko r.	75	75	64,3	25	25	35,7	-	-	-
Kauno m.	43,2	94,7	100	56,8	5,3	-	-	-	-
Kauno r.	58,8	66,7	64,7	41,2	33,3	35,3	-	-	-
Kazlų Rūdos	53,9	45,5	45,5	46,2	54,6	54,6	-	-	-
Kelmės r.	46,7	46,7	46,7	53,3	53,3	53,3	-	-	-
Kėdainių r.	100	100	100	-	-	-	-	-	-
Klaipėdos r.	71,4	70	62,5	14,3	10	12,5	14,3	20	25
Kupiškio r.	38,5	46,2	42,9	61,5	53,9	57,1	-	-	-
Marijampolės	45,8	46,2	50	54,2	53,9	50	-	-	-
Mažeikių r.	45,5	45,5	45,5	54,6	54,6	54,6	-	-	-
Molėtų r.	30,8	30,8	23,1	69,2	69,2	76,9	-	-	-
Pagėgių	60	60	75	40	40	25	-	-	-
Pakruojo r.	60	47,6	57,9	40	52,4	42,1	-	-	-
Palangos m.	100	100	100	-	-	-	-	-	-
Panevėžio m.	48	53,6	55,2	48	42,9	41,4	4	3,6	3,5
Panevėžio r.	100	100	90,5	-	-	9,5	-	-	-
Plungės r.	38,7	40,6	43,3	61,3	59,4	56,7	-	-	-
Radviškio r.	87,5	90,9	90	12,5	9,1	10	-	-	-
Raseinių r.	34,8	36,4	36,4	65,2	63,6	63,6	-	-	-
Rokiškio r.	50	50	60	50	50	40	-	-	-
Skuodo r.	46,2	46,2	46,2	53,9	53,9	53,9	-	-	-
Šakių r.	42,1	50	54,2	57,9	50	45,8	-	-	-
Šalčininkų r.	61,5	61,5	61,5	38,5	38,5	38,5	-	-	-
Šiaulių m.	36,4	32,1	55,6	63,6	67,9	44,4	-	-	-
Šiaulių r.	44,4	58,3	57,1	55,6	41,7	42,9	-	-	-
Šilalės r.	50	41,7	36,4	50	58,3	63,6	-	-	-
Šilutės r.	48,5	45,5	41,4	48,5	51,5	58,6	3	3	-
Širvintų r.	10	10	11,1	90	90	88,9	-	-	-
Švenčionių r.	64,3	61,1	83,3	35,7	38,9	16,7	-	-	-
Tauragės r.	84,6	90,9	91,7	15,4	9,1	8,3	-	-	-
Trakų r.	58,8	68,4	66,7	41,2	31,6	33,3	-	-	-
Ukmergės r.	29,6	34,8	33,3	70,4	65,2	66,7	-	-	-
Utenos r.	47,1	50	55,6	52,9	50	44,4	-	-	-
Vilkaviškio r.	80	83,3	83,3	20	16,7	16,7	-	-	-
Vilniaus m.	30,2	34,2	33,3	69,8	64,5	65,5	-	1,3	1,2
Vilniaus r.	71,4	85,7	88,9	28,6	14,3	11,1	-	-	-
Visagino	100	100	100	-	-	-	-	-	-
Zarasų r.	60	60	60	40	40	40	-	-	-
Dalyvavusių tyrime savivaldybių skaičius	46	46	46	46	46	46	46	46	46

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis. Pastaba: Iki 40 % 41-60 % Virš 60 %

Tai leidžia teigti, kad nuo 2008 iki 2010 metų pastebima viešojo sektoriaus organizacijų plėtra. Viešojo sektoriaus organizacijos užėmė didžiąją dalį visų socialinio darbo organizacijų 16-18 savivaldybių iš 46 tyrime dalyvavusių.

18 lentelėje pavaizduotas *ne pelno siekiančių visuomeninių organizacijų* pasiskirstymas savivaldybėse 2008-2010 m. 2008 metais NVO sudarė nuo 60 iki 100 procentų visų socialinio darbo organizacijų 11 savivaldybių, 2009 ir 2010 metais – 9 savivaldybėse. Ir 5 savivaldybėse 2008-2010 m. nebuvo nė vienos NVO.

Tai leidžia teigti, kad nuo 2008 iki 2010 metų pastebimas NVO skaičiaus mažėjimas savivaldybėse. Nepaisant sudarytų teisinių prielaidų atsirasti ir plėtotis rinkai socialinio darbo srityje, savivaldybės ir toliau linkusios palaikyti ir plėsti būtent viešojo sektoriaus organizacijų veiklą. Didžiausia dalis savivaldybių lėšų socialinio darbo paslaugų užtikrinimui skiriama viešojo sektoriaus organizacijoms, kurios nuo 2008 iki 2010 metų užėmė vis didesnę visų socialinio darbo organizacijų dalį. Tuo tarpu NVO tenka savarankiškai rūpintis savo veiklos išlikimu, teikiamų paslaugų finansavimo paieška.

18 lentelėje galima matyti *pelno siekiančių organizacijų* pasiskirstymą savivaldybėse 2008-2010 metais. Šiuo laikotarpiu net 41 savivaldybėje neatsirado nė viena pelno siekianti organizacija. Kitose savivaldybėse jos sudarė nuo 1,2 iki 25 procentų visų socialinio darbo organizacijų. Galima teigti, kad Lietuvoje yra vos kelios pelno siekiančios organizacijos, teikiančios socialinio darbo paslaugas. Ir nors yra sudarytos sąlygos atsirasti ir vystytis pelno sektoriaus paslaugoms, jos tik pradeda atsirasti socialinio darbo srityje.

Yra ir tokių savivaldybių, kuriose viešojo sektoriaus organizacijų ir NVO santykis buvo vienodas. 2008 metais Rokiškio r. ir Šilalės r. savivaldybėse buvo vienodas skaičius viešojo sektoriaus organizacijų ir NVO ir nebuvo nė vienos pelno siekiančios organizacijos, teikiančios socialinio darbo paslaugas (18 lentelė).

2009 metais vienodas santykis viešojo sektoriaus organizacijų ir NVO buvo Rokiškio r., Šakių r. ir Utenos r. savivaldybėse (18 lentelė).

2010 metais vienodas skaičius viešojo sektoriaus organizacijų ir NVO ir nė vienos pelno siekiančios organizacijos, teikiančios socialinio darbo paslaugas, buvo Marijampolės savivaldybėje (18 lentelė).

19 lentelėje galima matyti viešojo sektoriaus organizacijų ir privataus sektoriaus – NVO ir pelno sektoriaus – organizacijų dalies (proc.) nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas vidutinių reikšmių pokyčius savivaldybėse 2008-2010 metais.

19 lentelė. Savivaldybių vidutinė viešojo ir privataus sektorių socialinio darbo organizacijų dalis (proc.) nuo visų socialinio darbo organizacijų 2008, 2009, 2010 m.

Metai	2008			2009			2010		
Sektorius	VSO	NVO	PSO	VSO	NVO	PSO	VSO	NVO	PSO
Procentai	56,4	42,9	0,7	58,3	40,5	1,1	59,2	39,7	1,1

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

Viešojo sektoriaus organizacijų vidutinė procentinė dalis nuo visų socialinio darbo organizacijų šiais metais kryptingai augo. Jeigu 2008 metais sudarė 56,4 proc., tai 2009 metais šis rodiklis padidėjo iki 58,3 proc., o 2010 metais pasiekė 60 proc. visų socialinio darbo organizacijų. Tai rodo savivaldybių polinkį palaikyti ir toliau vystyti viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugas, tiesiogiai finansuojant viešojo sektoriaus organizacijas (19 lentelė).

Tuo tarpu NVO vidutinė procentinė dalis nuo visų socialinio darbo organizacijų skaičiaus 2008-2010 metais kryptingai mažėjo. 2008 metais sudarė beveik 43 proc., 2009 metais šis rodiklis sumažėjo iki 40,5 proc., o 2010 metais sudarė 39,7 proc. (19 lentelė).

Pelno sektorius 2008-2010 metais užėmė gan panašias pozicijas ir vidutiniškai sudarė vos apie 1 procentą visų socialinio darbo organizacijų savivaldybėse (19 lentelė).

Nors beveik pusę – vidutiniškai apie 40 proc. – visų socialinio darbo organizacijų sudaro NVO ir vos kelios socialinio darbo paslaugų organizacijos yra pelno siekiančios organizacijos (19 lentelė), vis dėlto palankesnė finansavimo situacija yra viešojo sektoriaus organizacijų. Joms tenka didžiausia dalis savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms, tiesiogiai jas finansuojant.

K-vidurkių klasterinė analizė buvo atlikta, norint nustatyti, kas jungia savivaldybes, kokie jų panašumai ir skirtumai, kurios savivaldybės sudaro panašias grupes, remiantis sudarytų rodiklių sistemos analize. K-vidurkių klasterinės analizės pagrindas rodiklių tipai: politines galias atspindintys rodikliai; socialinio darbo paslaugų įstaigų struktūra pagal pavaldumą; socialinio darbo paslaugų finansavimo būdų struktūra bei kiti (detaliau žiūrėti metodikoje).

K-vidurkių klasterinės analizės metodas leidžia sudaryti panašių pagal analizuojamų rodiklių sistemą savivaldybių grupes. Analizuojant sugrupuotų į klasterius savivaldybių rodiklių vidurkius buvo siekiama nustatyti grupavimo logiką, tai yra kokie rodikliai jungia savivaldybes į grupes ir kokiais rodikliais savivaldybių grupės skiriasi viena nuo kitos. Tad k-vidurkių klasterinės analizės metodas leidžia nustatyti, kurios savivaldybės turi panašumų analizuojant privatizavimo aspektus ir veiksnius ir kuo savivaldybių grupės skiriasi viena nuo kitos.

20 lentelė. Savivaldybių pasiskirstymas klasteriuose pagal socialinio darbo paslaugų pirkimų, NVO rėmimo, pagalbos pinigų, asmenų mokėjimų dalį (proc.) nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms 2010 m.

Savivaldybės	Paslaugų pirkimai (%)	NVO rėmimas (%)	Pagalbos pinigai (%)	Asmenų mokėjimai (%)	Klasteriai
Kauno m.	26,7	4,1	-	7,4	1
Ukmergės r.	-	7,9	-	1	2
Elektrėnų	0,1	0,9	0,1	16,3	2
Alytaus m.	4,7	3,9	-	14,4	3
Anykščių r.	1,2	1,5	0,3	21,4	3
Biržų r.	-	0,7	0,2	25,5	3
Druskininkų	4,2	-	-	0,8	3
Ignalinos r.	-	0,8	-	0,1	3
Jonavos r.	-	0,9	-	22,5	3
Joniškio r.	35,3	0,1	1,1	0,8	3
Jurbarko r.	1,8	1	-	14,7	3
Kauno r.	-	2,9	-	21,8	3
Kazlų Rūdos	-	3	-	18,9	3
Kelmės r.	21,9	2,8	0,9	59,6	3
Kėdainių r.	-	-	-	22,3	3
Klaipėdos r.	14,5	1,2	-	7,6	3
Kupiškio r.	-	3,1	1,7	16,4	3
Marijampolės	0,3	0,9	0,2	20,4	3
Mažeikių r.	-	-	-	20,4	3
Molėtų r.	-	2,4	-	11,2	3
Pagėgių	-	0,5	-	15,7	3
Pakruojo r.	3,2	-	-	20,2	3
Palangos m.	0,4	1,1	-	33,5	3
Panevėžio m.	-	-	-	8,6	3
Panevėžio r.	35	0,4	-	6,3	3
Plungės r.	-	0,9	-	1	3
Radviliškio r.	0,9	1,3	-	23,8	3
Raseinių r.	-	5,2	1	3,7	3
Rokiškio r.	-	0,4	4,7	4,7	3
Skuodo r.	0,9	0,2	0,7	3,5	3
Šakių r.	-	8,9	0,1	17,7	3
Šalčininkų r.	4,9	0,3	0,4	7,1	3
Šiaulių m.	14,6	-	-	10,8	3
Šiaulių r.	27	-	-	-	3
Šilalės r.	24,9	1	-	26,5	3
Šilutės r.	9,9	0,3	1,9	11,6	3
Širvintų r.	18,6	2,2	1,2	20,7	3
Švenčionių r.	-	-	-	2,6	3
Tauragės r.	2,3	0,8	-	-	3
Trakų r.	3,8	0,3	0,1	4,1	3
Utenos r.	3,2	-	0,4	23,5	3
Vilkaviškio r.	7,1	4,2	-	0,9	3
Vilniaus m.	1,8	0,5	-	3,3	3
Visagino	-	-	-	7,4	3
Zarasų r.	-	2,4	1,2	13	3
Vilniaus r.	*	*	*	*	*
Dalyvavusių tyrime savivaldybių skaičius	46	46	46	46	46

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.
Pastaba: * nėra pateikta duomenų.

K-vidurkių klasterinės analizės metodu dažniausiai analizuojami išskirti 3-5 klasteriai (Čekanavičius, Murauskas, 2004). Šiuo atveju buvo išskirti 3-10 klasterių. Analizei buvo pasirinktas 3 klasterių metodas, siekiant atsisakyti klasterių apibūdinimo, į kuriuos pateko išsiskiriančios dėl savo duomenų savivaldybės.

Į pirmą klasterį pateko viena Kauno miesto savivaldybė. Ukmergės rajono ir Elektrėnų savivaldybės pateko į antrą klasterį. Likusios 42 tyrime dalyvavusios savivaldybės pateko į trečią klasterį (20 lentelė).

Pirmas klasteris, į kurį pateko viena Kauno miesto savivaldybė, iš kitų išsiskiria šiais rodikliais: gyventojų skaičius savivaldybėje tūkstančiais (348,6), viešojo sektoriaus organizacijos teikiančios socialinio darbo paslaugas procentais nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas (100), NVO teikiančios socialinio darbo paslaugas procentais nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas (-), finansavimas vykdant socialinio darbo paslaugų organizavimo programas procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms (-), ES struktūrinių fondų lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms tūkstančiais (13409,6), kitos savivaldybės biudžeto lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms tūkstančiais (1060,5), socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius savivaldybėje (206), socialinio darbo paslaugų pirkimas procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms (26,7) (11 paveikslas).

Apibendrinus galima teigti, kad Kauno miesto savivaldybė išsiskiria tuo, kad gan aktyviai vykdo socialinio darbo paslaugų pirkimus. Tačiau pirkimai vyksta vieno sektoriaus viduje, kadangi Kauno miesto savivaldybė perka paslaugas iš viešojo sektoriaus socialinio darbo organizacijų. Kauno miesto savivaldybės 2010 metų socialinių paslaugų plane nebuvo nurodyta nė viena NVO ir nė viena pelno siekianti organizacija, teikiančios socialinio darbo paslaugas. Savivaldybė neskiria finansavimo programoms. Kauno miesto savivaldybė sėkmingai įsisavina ES fondų lėšas ir naudoja nemažai kitų

savivaldybės lėšų²⁴ skiriamų socialinio darbo paslaugoms. Taip pat savivaldybė iš kitų išsiskiria tuo, kad socialinio darbo paslaugas teikia nemenkas socialinių darbuotojų skaičius.

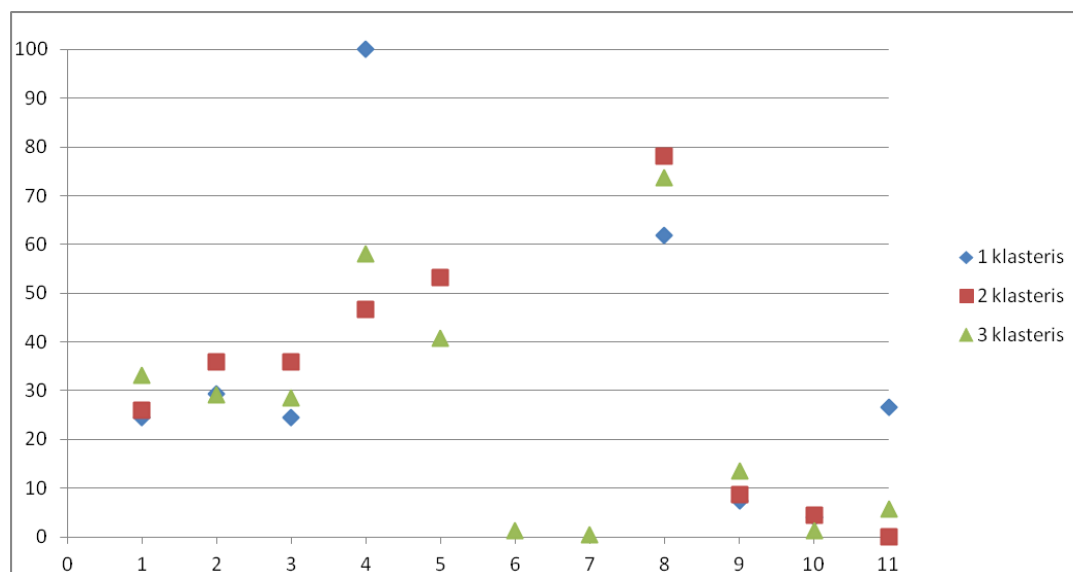
Antras klasteris, į kurį pateko Ukmergės rajono ir Elektrėnų savivaldybės, iš kitų išsiskiria šiais rodikliais: finansavimas vykdant socialinio darbo paslaugų organizavimo programas procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms (8,9), socialinio darbo paslaugų pirkimas procentais nuo biudžeto socialinio darbo paslaugoms (0,1) (11 paveikslas).

Matome, kad Ukmergės rajono ir Elektrėnų savivaldybės jungia aktyvesnis socialinio darbo paslaugų organizavimo programų vykdymas palyginus su kitomis savivaldybėmis, patekusiomis į kitus klasterius. Tačiau Ukmergės rajono ir Elektrėnų savivaldybės mažiausiai lėšų skiria pirkimams iš NVO ir pelno siekiančių organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas.

Trečiam klasteriui, į kurį pateko visos likusios tyrime dalyvavusios savivaldybės, būdingi šie rodikliai: pelno siekiančios organizacijos teikiančios socialinio darbo paslaugas procentais nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas (1,2), pagalbos pinigai procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms (0,4), asmenų mokėjimai už socialinio darbo paslaugas savivaldybės pavaldumo organizacijose procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms (13,6), NVO rėmimas procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms (1,3), bendras savivaldybės biudžetas vienam savivaldybės gyventojui tūkstančiais (5,1), ES struktūrinių fondų lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms tūkstančiais (364,8), kitos savivaldybės

²⁴ Kitos savivaldybės lėšos – projektų lėšos; privačios lėšos; nepanaudotos tikslinės dotacijos; nepanaudotos ES lėšos; ligonių kasų lėšos dienos socialinės globos paslaugoms; tikslinės dotacijos būstui, techninei pagalbai; NVO lėšos socialinėms paslaugoms; lėšos gautos pagal Vyriausybės nutarimus (pvz. darbuotojų atlyginimams didinti).

biudžeto lėšos skiriamos socialinio darbo paslaugoms tūkstančiais (103,1) (11 paveikslas).

1.	Kairios partijos % nuo visų partijų
2.	Centro partijos % nuo visų partijų
3.	Dešinės partijos % nuo visų partijų
4.	Viešojo sektoriaus organizacijos teikiančios socialinio darbo paslaugas % nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas
5.	NVO teikiančios socialinio darbo paslaugas % nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas
6.	Pelno siekiančios organizacijos teikiančios socialinio darbo paslaugas % nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas
7.	Pagalbos pinigai % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
8.	Tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
9.	Asmenų mokėjimai už socialinio darbo paslaugas savivaldybės pavaldumo organizacijose % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
10.	NVO rėmimas % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms
11.	Socialinio darbo paslaugų pirkimas % nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

11 paveikslas. Analizuojamų rodiklių vidutinės reikšmės klasteriuose.

Apibendrinus galima teigti, kad trečiasis klasteris, į kurį pateko daugelis savivaldybių, pasižymi gan silpnu NVO rėmimu ir didesniu asmenų dalyvavimu apmokant gaunamas paslaugas. Trečiojo klasterio savivaldybėse veikia kelios pelno siekiančios organizacijos teikiančios socialinio darbo

paslaugas ir kartais teikiami pagalbos pinigai. Savivaldybės, patekusios į trečiąjį klasterį, kiek mažiau įsisavina ES fondų lėšas, palyginus su kitais klasteriais. Taip pat galima teigti, kad Lietuvoje savivaldybės privatizavimo rodikliais yra panašios.

4.3.2. NVO rėmimas

Savivaldybių biudžeto lėšos socialinio darbo paslaugoms, skiriamos NVO rėimui, kaip ir socialinio darbo paslaugų pirkimui, yra socialinio darbo organizacijų finansavimo būdas, ir leidžia kalbėti apie privatizavimo procesus.

2008 – 2009 metais NVO rėimui vidutiniškai buvo skirta 2,9-2,5 procento nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms, tuo tarpu 2010 metais jau tik 1,5 procento.

2008-2010 metais visai nerėmė NVO beveik penktadalis savivaldybių, 2008 ir 2009 metais dvi savivaldybės skyrė NVO rėimui daugiau kaip 10 procentų biudžeto lėšų socialinio darbo paslaugoms (21 lentelė).

Šie rodikliai leidžia teigti, kad NVO nors ir yra socialinio darbo paslaugų rinkos vienas esminių dalyvių šalia viešojo sektoriaus organizacijų, sudarantis apie 40 procentų visų socialinio darbo organizacijų (19 lentelė), gan menkai palaikomas savivaldybių finansavimo prasme. Taigi, nors ir rinkos veikimui yra sukurtos teisinės prielaidos, tačiau didžia dalimi savivaldybės biudžeto lėšos socialinio darbo paslaugoms tiesioginio finansavimo būdu skiriamos viešojo sektoriaus organizacijoms ir labai mažai įvairių paslaugų pirkimui iš kitų veikėjų realizuoti.

21 lentelė. NVO rėmimo dalies (proc.) nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms pasiskirstymas savivaldybėse 2008, 2009, 2010 m.

Grupės pagal NVO rėmimo dalį paslaugų finansavime		
2008 m.	2009 m.	2010 m.
22,1-23	24,1-25	8,1-9
Kupiškio r.	Kupiškio r.	Šakių r.
11,1-12	17,1-18	7,1-8
Alytaus m.	Kauno r.	Ukmergės r.
8,1-9	7,1-8	5,1-6
Šilalės r.	Šakių r.	Raseinių r.
5,1-6	5,1-6	4,1-5
Molėtų r.	Alytaus m.	Kauno m.
Šakių r.	4,1-5	Vilkaviškio r.
Vilkaviškio r.	Kazlų Rūdos	3,1-4
4,1-5	Pakruojo r.	Alytaus m.
Kauno m.	Raseinių r.	Kupiškio r.
Raseinių r.	Vilkaviškio r.	2,1-3
Švenčionių r.	3,1-4	Kauno r.
Zarasų r.	Širvintų r.	Kazlų Rūdos
3,1-4	2,1-3	Kelmės r.
Kauno r.	Elektrėnų	Molėtų r.
Marijampolės	Kauno m.	Zarasų r.
Plungės r.	Molėtų r.	1,1-2
Radviliškio r.	Plungės r.	Anykščių r.
Šiaulių m.	Šiaulių m.	Klaipėdos r.
Širvintų r.	Šilalės r.	Palangos m.
Vilniaus m.	Zarasų r.	Radviliškio r.
2,1-3	1,1-2	Širvintų r.
Ukmergės r.	Anykščių r.	0,1-1
1,1-2	Joniškio r.	Biržų r.
Anykščių r.	Jurbarko r.	Elektrėnų
Elektrėnų	Klaipėdos r.	Ignalinos r.
Jurbarko r.	Marijampolės	Jonavos r.
Klaipėdos r.	Panevėžio r.	Joniškio r.
Pagėgių	Palangos m.	Jurbarko r.
Panevėžio r.	Ukmergės r.	Marijampolės
Rokiškio r.	0,1-1	Pagėgių
Utenos r.	Biržų r.	Panevėžio r.
Vilniaus r.	Druskininkų	Plungės r.
0,1-1	Ignalinos r.	Rokiškio r.
Biržų r.	Jonavos r.	Skuodo r.
Druskininkų	Kelmės r.	Šalčininkų r.
Ignalinos r.	Rokiškio r.	Šilalės r.
Jonavos r.	Skuodo r.	Šilutės r.
Kazlų Rūdos	Šalčininkų r.	Tauragės r.
Kelmės r.	Švenčionių r.	Trakų r.
Palangos m.	Trakų r.	Vilniaus m.
Skuodo r.	Utenos r.	nerėmė
Šalčininkų r.	Vilniaus m.	Druskininkų
Šilutės r.	nerėmė	Kėdainių r.
Trakų r.	Šilutės r.	Mažeikių r.
nerėmė	Tauragės r.	Panevėžio m.
Joniškio r.	Pagėgių	Šiaulių r.
Tauragės r.	Radviliškio r.	Šiaulių m.
Kėdainių r.	Vilniaus r.	Švenčionių r.

Grupės pagal NVO rėmimo dalį paslaugų finansavime		
2008 m.	2009 m.	2010 m.
nerėmė	nerėmė	nerėmė
Mažeikių r.	Kėdainių r.	Utenos r.
Panevėžio m.	Mažeikių r.	Visagino
Šiaulių r.	Panevėžio m.	Pakruojo r.
Visagino	Šiaulių r.	nėra duomenų
nėra duomenų	Visagino	Vilniaus r.
Pakruojo r.		
Dalyvavusių tyrime savivaldybių skaičius: 46		

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

Siekiant nustatyti, kokie veiksniai gali būti susiję su NVO rėmimu (nerėmimu), buvo paskaičiuota 2008-2010 metų kintamojo „NVO rėmimas“ koreliacija su kitais suformuotos duomenų bazės rodikliais (detaliau žiūrėti metodikoje).

Buvo nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp 2008 metų kintamojo ir rodiklio „NVO teikiančios socialinio darbo paslaugas procentais nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas“ ($r = 0,299$; $p < 0,05$); tarp 2009 metų kintamojo su kintamaisiais „asmenų mokėjimai už socialinio darbo paslaugas savivaldybės pavaldumo organizacijose procentais nuo savivaldybės biudžeto lėšų skiriamų socialinio darbo paslaugoms“ ($r = 0,461$; $p < 0,01$) ir „centro partijos procentais nuo visų partijų“ ($r = 0,306$; $p < 0,05$); tarp 2010 metų kintamojo su kintamaisiais „savivaldybės lėšos socialinio darbo paslaugoms 1-am savivaldybės gyventojui“ ($r = - 0,335$; $p < 0,05$) ir „ES struktūrinių fondų lėšos socialinio darbo paslaugoms“ ($r = 0,295$; $p < 0,05$).

Tokiu būdu, galima teigti, jog NVO rėmimo dalis susijusi su centro partijų atstovų dalyvavimu, tiesioginio socialinio darbo paslaugų finansavimo apimtimi ir ES struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo apimtimi.

Tačiau šie koreliaciniai ryšiai nepaaiškina, kodėl savivaldybės skiria vieną ar kitą savo biudžeto dalį NVO rėmimui. Siekiant nustatyti, kokie

veiksniai turi įtakos NVO rėmimui, buvo skaičiuojama tiesinė regresija, kurios metu modelyje nebuvo aptikta jokių statistiškai reikšmingų kintamųjų.

Taigi, matematinės statistikos taikymas neleido paaiškinti, kas skatina savivaldybes palaikyti vieną ar kitą socialinio darbo paslaugų teikimo sektorių, renkantis paslaugų finansavimą. Kodėl labiau palaikomos viešojo sektoriaus organizacijos, tiesiogiai jas finansuojant? Ir net esant palankioms sąlygoms socialinio darbo paslaugų pirkimui rinkoje, savivaldybės retai renkasi jas pirkti, tokiu būdu neskatinant NVO veiklos bei nesudarant sąlygų atsirasti daugiau pelno siekiančių organizacijų socialinio darbo paslaugų srityje. Lieka neaišku, kodėl NVO rėmimas nėra dažnas reiškinys savivaldybėse.

Galima bandyti aiškinti savivaldybių pasirinkimą finansuoti savo įstaigas ir mažiau lėšų skirti NVO rėmimui ar pirkimui iš NVO ir PSO, remiantis Anglijos patirtimi, kur privataus sektoriaus organizacijos nuo pat rinkos santykių kūrimosi socialinio darbo paslaugų srityje buvo menkai finansuojamos. Savivaldybės buvo suinteresuotos finansuoti savo įsteigtas organizacijas, todėl NVO ar privačios organizacijos buvo mažai palaikomos. Ir tik priimti teisės aktai, įtvirtinantys būtinybę įtraukti NVO ir pelno sektorių į socialinio darbo paslaugų teikimą, įpareigojo vietos valdžią užtikrinti jų finansavimą.

Be to, besivystant socialinio darbo paslaugų rinkai NVO tampa lygiaverčiu paslaugų teikėju šalia kitų paslaugų teikėjų – viešojo sektoriaus ir privačių organizacijų, tad pasikeičia NVO finansavimo būdas. Prieš įsigalint rinkos santykiams socialinio darbo paslaugų srityje, NVO veikla buvo užtikrinama remiant šias organizacijas, tačiau esant paslaugų rinkai įvairaus statuso organizacijos vienodomis sąlygomis konkuruoja dėl viešojo sektoriaus finansavimo. Rinkos sąlygomis socialinio darbo paslaugos dažniausiai perkamos iš skirtingo statuso organizacijų, tarp jų ir iš NVO (Wistow, Knapp, Hardy, Allen, 1994).

Atsakymų į klausimus, susijusius su socialinio darbo paslaugų finansavimu ir teikimu savivaldybėse, bus ieškoma analizuojant interviu su

savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjais, jų pavaduotojais ir Lietuvos savivaldybių asociacijos patarėja socialiniais klausimais žemiau esančioje darbo dalyje.

4.3.3. Pagalbos pinigai

Pagalbos pinigai yra būdas pritraukti į paslaugų teikimą neformalų sektorių – šeimą ir bendruomenę. Kai vaikus prižiūri ar globoja vaikus globojanti šeima arba bendrąsias socialines paslaugas ir socialinę priežiūrą asmeniui (šeimai) veiksmingiau organizuoti pinigais, vaikus globojančiai šeimai arba asmeniui (šeimai) gali būti mokama piniginė išmoka – *pagalbos pinigai* (LRS, 2006). Lietuvoje pagalbos pinigai buvo įtvirtinti 1996 metų Socialinių paslaugų įstatymu, jų tikslas buvo suteikti asmeniui galimybę juos panaudoti savarankiškai apsirūpinti socialinio darbo paslaugomis (LRS, 1996).

Analizuojant socialinio darbo paslaugų privatizavimo būklę Lietuvoje, svarbu atskleisti ir pagalbos pinigų teikimą. Pagalbos pinigai yra dar vienas socialinio darbo paslaugų privatizavimo indikatorius, kurį galime atrasti analizuojant paslaugų finansavimą.

Savivaldybių biudžeto lėšų socialinio darbo paslaugoms dalis pagalbos pinigams 2008 – 2010 metais išliko stabili ir sudarė 0,4 procento.

2008 – 2010 metų laikotarpiu beveik pusė Lietuvos savivaldybių – 28 – visai nenaudojo šios socialinio darbo paslaugų finansavimo formos. Šiuo laikotarpiu tik kelios savivaldybės skyrė kiek daugiau vieno procento biudžeto lėšų socialinio darbo paslaugoms pagalbos pinigų finansavimui (22 lentelė). Taigi, tai leidžia teigti, kad ši socialinio darbo paslaugų finansavimo forma socialinio darbo paslaugų gavėjams savarankiškai įsigyti paslaugas nėra paplitusi.

22 lentelė. Pagalbos pinigų dalies (proc.) nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms pasiskirstymas savivaldybėse 2008, 2009, 2010 m.

Grupės pagal pagalbos pinigų dalį paslaugų finansavime
2008 m.-2010 m.
4,1-5
Rokiškio r.
1,1-2
Šilutės r.
Kupiškio r.
Joniškio r.
Širvintų r.
Zarasų r.
0,1-1
Raseinių r.
Kelmės r.
Skuodo r.
Šalčininkų r.
Utenos r.
Anykščių r.
Biržų r.
Marijampolės
Šakių r.
Trakų r.
Elektrėnų
neteikė
28 savivaldybės
nėra duomenų
Vilniaus r.
Dalyvavusių tyrime savivaldybių skaičius: 46

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

Palyginimui galima pateikti Didžiosios Britanijos (Jungtinės Karalystės) patirtį, kur socialinio darbo paslaugų rinkoje pagalbos pinigų dėka suteikiama galimybė paslaugų klientui pačiam rinktis paslaugų teikėją. Ypač daug pagalbos pinigų skiriama Anglijoje, net du kartus daugiau lėšų negu kitose Didžiosios Britanijos (Jungtinės Karalystės) dalyse. 2008 metais Anglijoje pagalbos pinigų buvo suteikta 73 tūkstančiams klientų – tai yra 36 procentais daugiau negu 2007 metais. Dažniausiai pagalbos pinigai buvo teikiami asmenims su fizine negalia, rečiausiai – asmenims su psichikos sutrikimais. Vietos valdžia pagalbos pinigams skyrė 15,5 procento socialinio darbo

paslaugoms skiriamų lėšų asmenims su fizine negalia, 1,1 proc. – asmenims su mokymosi sutrikimais, 0,8 proc. – pagyvenusiems asmenims ir 0,4 proc. – asmenims su psichikos sutrikimais (Carr, 2009).

Siekiant nustatyti, kokie veiksniai gali būti susiję su pagalbos pinigų teikimu, buvo atlikta koreliacinė analizė, ieškant ryšių tarp savivaldybių skiriamų pagalbos pinigų dalies ir kitų suformuotos duomenų bazės rodiklių (detaliau žiūrėti metodikoje).

Buvo nustatyta statistiškai reikšminga koreliacija tarp 2009 metų kintamojo ir rodiklio „finansavimo socialinio darbo paslaugų programoms dalis nuo savivaldybės išlaidų socialinio darbo paslaugoms“ ($r = 0,297$; $p < 0,05$).

Kitaip tariant, kuo daugiau lėšų skiriama socialinio darbo paslaugų programoms, tuo daugiau lėšų skiriama ir pagalbos pinigams. Tačiau kaip buvo paaiškinta ir aptariant NVO rėmimą, šie ryšiai nieko nepasako, o kas lemia savivaldybių pasirinkimą (ne)skirti lėšas pagalbos pinigams. Siekiant nustatyti, kokie veiksniai turi įtakos savivaldybių pasirinkimui (ne)skirti lėšas pagalbos pinigams, buvo skaičiuojama tiesinė regresija, kurios metu modelyje nebuvo aptikta jokių statistiškai reikšmingų kintamųjų.

Taigi, matematinės statistikos taikymas neleido paaiškinti, kokie veiksniai lemia savivaldybių pasirinkimą vienaip ar kitaip spręsti pagalbos pinigų panaudojimą. Ir kokia dalis savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms bus skiriama pagalbos pinigų teikimui? Atsakymų į šiuos ir kitus klausimus, susijusius su socialinio darbo paslaugų finansavimu ir teikimu savivaldybėse, bus ieškoma analizuojant interviu su savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjais, jų pavaduotojais ir Lietuvos savivaldybių asociacijos patarėja socialiniais klausimais žemiau esančioje darbo dalyje.

4.3.4. Socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimas už paslaugas

Analizuojant socialinio darbo paslaugų privatizavimo būklę Lietuvoje, tampa svarbus socialinio darbo paslaugų kliento dalyvavimas paslaugų kaštų dengime. Kliento mokėjimai už paslaugas yra dar vienas socialinio darbo paslaugų privatizavimo būdas, analizuojant paslaugų finansavimą.

2008 metais asmenų mokėjimai savivaldybėse vidutiniškai sudarė 7,9 proc. nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms, 2009 m. šis rodiklis padidėjo keliais procentais ir sudarė – 9,3, 2010 m. – padidėjo iki 12,9 proc.

23 lentelėje matome asmenų mokėjimų procentinės dalies nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms pasiskirstymą savivaldybėse 2008-2010 m. 2008 metais asmenų mokėjimai už paslaugas sudarė iki 5 procentų biudžeto socialinio darbo paslaugoms 16 savivaldybių iš 46 tyrime dalyvavusių. Keturiuose savivaldybėse asmenų mokėjimai sudarė 15,1 – 20 procentų biudžeto dalies. Ir tik Šilalės r. savivaldybėje asmenų mokėjimai už paslaugas sudarė apie ketvirtadalį biudžeto.

2009 metais asmenų mokėjimai už paslaugas sudarė iki 5 procentų biudžeto paslaugoms 13 savivaldybių (23 lentelė). Tuo tarpu grupėje, kurioje asmenų mokėjimai sudarė 15,1 – 20 procentų biudžeto dalies, jau buvo penkios savivaldybės. Dviejose savivaldybėse asmenų mokėjimų dalis sudarė apie ketvirtadalį biudžeto ir dviejose savivaldybėse siekė virš ketvirtadalio biudžeto. Tai leidžia teigti, kad 2009 metais asmenų mokėjimų dalis savivaldybės biudžete sudarė didesnę dalį paslaugų finansavimo lėšų.

23 lentelė. Asmenų mokėjimų dalies (proc.) nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms pasiskirstymas savivaldybėse 2008, 2009, 2010 m.

Grupės pagal asmenų mokėjimų dalį paslaugų finansavime		
2008 m.	2009 m.	2010 m.
20,1-25	>25,1	>25,1
Šilalės r.	Kauno r.	Biržų r.
15,1-20	Šilalės r.	Kelmės r.
Biržų r.	20,1-25	Palangos m.
Kazlų Rūdos	Kelmės r.	Šilalės r.
Kelmės r.	Palangos m.	20,1-25
Pagėgių	15,1-20	Anykščių r.
10,1-15	Anykščių r.	Jonavos r.
Anykščių r.	Biržų r.	Kauno r.
Elektrėnų	Kėdainių r.	Kėdainių r.
Jonavos r.	Kupiškio r.	Marijampolės
Jurbarko r.	Mažeikių r.	Mažeikių r.
Kėdainių r.	10,1-15	Pakruojo r.
Kupiškio r.	Alytaus m.	Radviškio r.
Palangos m.	Jonavos r.	Širvintų r.
Radviškio r.	Kazlų Rūdos	Utenos r.
Švenčionių r.	Molėtų r.	15,1-20
Tauragės r.	Pagėgių	Elektrėnų
Visagino	Pakruojo r.	Kazlų Rūdos
5,1-10	Šakių r.	Kupiškio r.
Alytaus m.	Šiaulių m.	Pagėgių
Joniškio r.	Šilutės r.	Šakių r.
Kauno m.	Širvintų r.	10,1-15
Kauno r.	5,1-10	Alytaus m.
Marijampolės	Jurbarko r.	Jurbarko r.
Mažeikių r.	Kauno m.	Molėtų r.
Molėtų r.	Marijampolės	Šiaulių m.
Šakių r.	Panevėžio m.	Šilutės r.
Šalčininkų r.	Šalčininkų r.	Zarasų r.
Šiaulių m.	Švenčionių r.	5,1-10
Šilutės r.	Tauragės r.	Kauno m.
Zarasų r.	Trakų r.	Klaipėdos r.
0,1-5	Visagino	Panevėžio m.
Druskininkų	Zarasų r.	Panevėžio r.
Ignalinos r.	0,1-5	Šalčininkų r.
Klaipėdos r.	Druskininkų	Visagino
Panevėžio m.	Ignalinos r.	0,1-5
Panevėžio r.	Klaipėdos r.	Druskininkų
Plungės r.	Panevėžio r.	Ignalinos r.
Raseinių r.	Plungės r.	Joniškio r.
Rokiškio r.	Radviškio r.	Plungės r.
Skuodo r.	Raseinių r.	Raseinių r.
Šiaulių r.	Rokiškio r.	Rokiškio r.
Širvintų r.	Skuodo r.	Skuodo r.
Trakų r.	Ukmergės r.	Švenčionių r.
Ukmergės r.	Utenos r.	Trakų r.
Utenos r.	Vilkaviškio r.	Ukmergės r.
Vilkaviškio r.	Vilniaus m.	Vilkaviškio r.
Vilniaus m.		Vilniaus m.

Grupės pagal asmenų mokėjimų dalį paslaugų finansavime		
2008 m.	2009 m.	2010 m.
nėra asmenų mokėjimų	nėra asmenų mokėjimų	nėra asmenų mokėjimų
Vilniaus r.	Elektrėnų	Šiaulių r.
nėra duomenų	Joniškio r.	Tauragės r.
Pakruojo r.	Šiaulių r.	Vilniaus r.
	Vilniaus r.	
Dalyvavusių tyrime savivaldybių skaičius: 46		

Šaltinis: sudaryta autorės pagal dalyvavusių tyrime savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

2010 metais grupėje, kurioje asmenų mokėjimai už paslaugas sudarė iki 5 procentų paslaugų finansavimo, liko 12 savivaldybių (23 lentelė). Nepakito skaičius savivaldybių (5), kuriose asmenų mokėjimai sudarė 15,1 – 20 procentų biudžeto dalies. Tačiau penkis kartus išaugo savivaldybių skaičius, kuriose asmenų mokėjimų dalis sudarė apie ketvirtadalį biudžeto – jų buvo jau 10. Ir du kartus padidėjo savivaldybių skaičius, kuriose asmenų mokėjimai siekė virš ketvirtadalio biudžeto – jų buvo 4. Palyginus su 2008-2009 metais asmenų mokėjimų dalis savivaldybės biudžete 2010 metais sudarė dar didesnę dalį.

Šie rodikliai leidžia teigti, kad 2008-2010 metų laikotarpiu asmenų mokėjimų dalis paslaugų finansavime vis didėjo. Tad galima manyti, jog asmenų dalyvavimas paslaugų dengime Lietuvoje gana sparčiai plečiasi, tuo pačiu mažėja viešojo sektoriaus atsakomybė už paslaugų finansavimą. Asmenų lėšų pritraukimas paslaugų kaštų dengimui leidžia sutaupyti viešojo sektoriaus lėšas, tačiau kartu tai yra rodiklis, kalbantis apie atsakomybių transformavimą ir perkėlimą privačiam sektoriui – šiuo atveju klientui. Taigi, socialinio darbo klientų atsakomybė už save vis labiau didėja.

Siekiant nustatyti, kokie veiksniai gali būti susiję su asmenų mokėjimu už paslaugas, buvo paskaičiuota 2008-2010 metų kintamojo „asmenų mokėjimai“ koreliacija su kitais suformuotos duomenų bazės rodikliais (detaliau žiūrėti metodikoje).

Buvo nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp 2008 metų kintamojo su kintamaisiais „VSO teikiančios socialinio darbo paslaugas procentais nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas“ ($r = 0,339$; $p < 0,05$) ir „NVO teikiančios socialinio darbo paslaugas procentais nuo visų organizacijų teikiančių socialinio darbo paslaugas“ ($r = -0,315$; $p < 0,05$); tarp 2009 metų kintamojo su rodikliais „tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas procentais nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms“ ($r = -0,424$; $p < 0,01$) ir „NVO rėmimas procentais nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms“ ($r = 0,461$; $p < 0,01$); tarp 2010 metų kintamojo ir rodiklio „tiesioginis socialinio darbo organizacijų finansavimas procentais nuo savivaldybės biudžeto socialinio darbo paslaugoms“ ($r = -0,578$; $p < 0,01$).

Tokiu būdu, galima teigti, jog asmenų mokėjimų dalis susijusi su VSO ir NVO skaičiumi bei tiesioginiu socialinio darbo organizacijų finansavimu ir NVO rėmimu.

Tačiau šie koreliaciniai ryšiai nepaaiškina, kodėl savivaldybėse skiriasi asmenų dalyvavimo paslaugų kaštų dengime mastai. Siekiant nustatyti, kokie veiksniai turi įtakos asmenų mokėjimui už paslaugas, buvo skaičiuojama tiesinė regresija, kurios metu modelyje nebuvo aptikta jokių statistiškai reikšmingų kintamųjų.

Taigi, matematinės statistikos taikymas neleido paaiškinti, kas skatina savivaldybes perkelti paslaugų finansavimo atsakomybę paslaugų klientams, labiau ar mažiau įtraukiant juos į paslaugų kaštų dengimą. Kodėl vienos savivaldybės linkusios tik minimaliai pasinaudoti kliento galimybėmis mokėti už paslaugas, tuo tarpu kitos savivaldybės siekia paslaugų finansavimui kuo daugiau pritraukti asmenų mokėjimus už paslaugas? Atsakymų į šiuos ir kitus klausimus susijusius su socialinio darbo paslaugų finansavimu ir teikimu savivaldybėse bus ieškoma analizuojant interviu su savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjais, jų pavaduotojais ir Lietuvos savivaldybių asociacijos patarėja socialiniais klausimais žemiau esančioje darbo dalyje.

Tokiu būdu, *apibendrinant* 2008-2010 metų statistinių duomenų analizę apie savivaldybių išlaidų socialinio darbo paslaugų finansavimui struktūrą, pokyčius, kitų socialinių rodiklių įtaką, galima pasakyti, kad socialinio darbo paslaugų privatizavimas savivaldybėse plėtojasi nevienodais mastais, negalima išskirti aiškių tendencijų, ar privatizavimas plečiasi, ar išlieka tų pačių mastų, ar mažėja.

Pagrindiniai bruožai:

- Paslaugų pirkimų apimtis Lietuvoje nesiplečia ir išlieka žemo lygio.
- Paslaugų pirkimų apimtis savivaldybėse susijusi su privačių organizacijų skaičiumi. Paslaugų pirkimų apimtį įtakojantys veiksniai yra ES struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo apimtis savivaldybėse ir tiesioginio organizacijų finansavimo apimtis, kuri yra pagrindinis turintis įtakos veiksnys.
- Lietuvoje finansavimo ir teikimo privatizavimo būklės indikatoriais savivaldybės yra panašios.
- NVO rėmimo apimtis Lietuvoje yra žemo lygio ir mažėja.
- NVO rėmimo apimtis savivaldybėse susijusi su centro partijų atstovų dalyvavimu, tiesioginio organizacijų finansavimo apimtimi ir ES struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo apimtimi.
- Pagalbos pinigų panaudojimas Lietuvoje nedidėja ir išlieka žemo lygio.
- Pagalbos pinigų panaudojimas savivaldybėse susijęs su lėšų skyrimu socialinio darbo paslaugų programoms.
- Asmenų mokėjimų dalis paslaugų finansavime Lietuvoje didėja.
- Asmenų mokėjimų dalis paslaugų finansavime savivaldybėse susijusi su VSO ir NVO skaičiumi bei tiesioginiu socialinio darbo organizacijų finansavimo apimtimi ir NVO rėmimo apimtimi.

Siekiant gauti atsakymus, kodėl nevyksta privatizavimo plėtra savivaldybėse, ar ji vyksta tik kai kuriose, kas tai lemia, buvo atliktas kokybinis tyrimas – interviu su savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjais, jų pavaduotojais ir Lietuvos savivaldybių asociacijos patarėja socialiniais klausimais.

4.4. SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PLĖTROS PERSPEKTYVOS LIETUVOJE

Atlikta socialinio darbo paslaugų finansavimo struktūros analizė padėjo atskleisti, kaip plėtojasi trys privatizavimo kryptys Lietuvoje: NVO, pelno siekiančių organizacijų įsijungimas į paslaugų teikimą ir globos pinigų skyrimas. Socialinio darbo paslaugų finansavimo pokyčiai yra pagrindinis jų plėtros veiksnys ir rodiklis, kuris atspindi, ar susiklosčiusi finansavimo sistema keičiasi, kokio masto tie pokyčiai. Kita vertus, socialinio darbo paslaugų finansavimo pokyčiai ar struktūra gali būti traktuojami kaip privatizavimo rezultatas tame etape. Tačiau suprasti šių pokyčių ar rezultatų priežastis gali padėti tik šios sferos veikėjų nuomonės, požiūris ir jų atspindys teisės aktuose.

Tad šios darbo dalies tikslas – pristatyti Lietuvos socialinio darbo paslaugų privatizavimo sampratą ir veiksnus, kryptis ir pasekmes šios sferos veikėjų akimis. Buvo atliekami interviu su savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjais, jų pavaduotojais ir Lietuvos savivaldybių asociacijos patarėja socialiniais klausimais, siekiant įsigilinti, kaip jie supranta ir traktuoja socialinio darbo paslaugų privatizavimo sampratą ir veiksnus, kryptis ir jų pasekmes socialinio darbo profesijai.

4.4.1. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo samprata ir veiksniai

Vienas iš klausimų buvo aptarti socialinio darbo paslaugų privatizavimo sampratą ir veiksnus, kadangi tai leistų suprasti, kaip šios sferos veikėjai traktuoja privatizavimą, kokius veiksnus mato.

Analizuojant interviu su savivaldybių socialinės paramos skyrių vedėjais, jų pavaduotojais ir Lietuvos savivaldybių asociacijos patarėja socialiniais klausimais išryškėjo tokios su socialinio darbo paslaugų privatizavimu ir veiksniais susijusios temos (kategorijos) ir aspektai (konceptai):

Privatizavimo tema/Kategorija	Privatizavimo aspektai/Konceptai
Ekonominė socialinio darbo paslaugų privatizavimo samprata	• Viešojo sektoriaus organizacijų reorganizavimas į privataus sektoriaus organizacijas (NVO, PSO). • Dalinis viešojo sektoriaus organizacijų reorganizavimas, liekant dalininkais su privataus sektoriaus organizacijomis (NVO, PSO).
Politinė socialinio darbo paslaugų privatizavimo samprata	• Privataus sektoriaus socialinio darbo paslaugų organizacijų (NVO, PSO) finansavimo pasirinkimas – pirkimas, rėmimas, tiesioginis finansavimas. • Socialinio darbo paslaugų teikimo perleidimas iš viešojo sektoriaus privačiam.
Socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai	• Priežastys, dėl kurių viešojo sektoriaus organizacijų teikiamų paslaugų perleidimas NVO, PSO šiuo metu yra neįsivaizduojamas ir net neįmanomas – abejojama, ar bus tinkamai sutvarkyta teisinė socialinio darbo paslaugų privatizavimo bazė, NVO, PSO paslaugų finansavimo sistema, NVO, PSO paslaugų ir lėšų panaudojimo priežiūros bei atsiskaitymo savivaldybei tvarka; kyla abejonių dėl klientų galimybių rasti reikalingos pagalbos, būtinų socialinio darbo paslaugų ir galimybių jas įsigyti. • NVO, PSO veiklos užtikrinimo pasirinkimo priežastys – tai priklauso nuo kiekvienos savivaldybės sprendimų, nuo labiau palaikomo finansavimo būdo, kuriems turi įtakos politiniai veiksniai. • Nuo savivaldybės tarybos priimtų sprendimų priklauso, kokios paslaugos bus teikiamos ir kiek lėšų joms finansuoti bus skirta, savivaldybės priimami sprendimai turi įtakos ir finansavimo būdai bei tam tikrų organizacijų pasirinkimui. • Norint skatinti rinkos santykius socialinio darbo paslaugų srityje, paslaugų pirkimus ir išgryninti paslaugų finansavimo modelį, būtų tikslinga apibrėžti, kurios

	paslaugų rūšys teikiamos viešojo sektoriaus, o kurios – privataus sektoriaus ir apibrėžti organizacijų statusą – visos socialinio darbo paslaugas teikiančios organizacijos turėtų būti viešosios (viešojo sektoriaus organizacijos ir NVO) arba privačios (PSO). Šiems pokyčiams reikalinga politinė valia bei politiniai sprendimai.
--	---

EKONOMINĖ SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PRIVATIZAVIMO SAMPRATA²⁵

Lietuvoje ekonominė socialinio darbo paslaugų privatizavimo samprata galėtų būti **viešojo sektoriaus organizacijų reorganizavimas į privataus sektoriaus organizacijas (pelno siekiančias organizacijas ir NVO) arba dalinis viešojo sektoriaus organizacijų reorganizavimas, liekant dalininkais su privataus sektoriaus organizacijomis (pelno siekiančiomis organizacijomis ir NVO).** *Į privačias rankas viską arba dalį atiduoti, kaip dabar viskas yra valstybinio sektoriaus (interviu).*

POLITINĖ SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PRIVATIZAVIMO SAMPRATA

Lietuvoje politinė prasme socialinio darbo paslaugų privatizavimas galėtų būti apibrėžtas kaip **privataus sektoriaus socialinio darbo paslaugų organizacijų (NVO, PSO) finansavimo pasirinkimas – pirkimas, rėmimas, tiesioginis finansavimas ir socialinio darbo paslaugų teikimo perleidimas iš viešojo sektoriaus privačiam.** Socialinio darbo paslaugų privatizavimas siejamas su privataus sektoriaus socialinio darbo paslaugų organizacijų (pelno siekiančių organizacijų ir NVO) finansavimo pasirinkimu, šių organizacijų

²⁵ Toliau tekste: privatizavimo tema (kategorija) rašoma tokiu šriftu - **PRIVATIZAVIMO TEMA (KATEGORIJA);**

privatizavimo aspektai (konceptai) rašomi tokiu šriftu - **aspektai (konceptai);**

interviu citatos rašomos tokiu šriftu - *interviu citatos.*

teikiamų paslaugų pirkimu. *Valstybė turėtų finansuoti juos arba valstybė turėtų pirkti paslaugas (interviu).* **Socialinio darbo paslaugų pirkimas** iš pelno siekiančių organizacijų ir NVO kaip šių organizacijų finansavimo būdas labiausiai siejamas su privatizavimu iš visų šiuo metu esamų finansavimo būdų. Pirkimai iš pelno siekiančių organizacijų ir NVO labiausiai siejami su privatizavimo sąvoka, nes jie vyksta savivaldybei paskelbus konkursą socialinio darbo paslaugų pirkimui, dalyvauja įvairaus statuso organizacijos, pateikia siūlomų socialinio darbo paslaugų programas, tarp jų vyksta konkurencija dėl savivaldybės finansavimo. Tad šis būdas labiausiai siejamas su konkurencija esant rinkos sąlygoms. Privatizavimo sąvokai taip pat galėtų būti priskirti ir kiti pelno siekiančių organizacijų ir NVO finansavimo būdų pasirinkimas – **pelno siekiančių organizacijų, NVO rėmimas ir tiesioginis pelno siekiančių organizacijų, NVO finansavimas**, jei tokie būtų skiriami. Šie finansavimo būdai iš dalies atspindėtų privatizavimą, nes palaikomas privatus socialinio darbo paslaugų teikimo sektorius – pelno siekiančios organizacijos ir NVO. Tačiau pelno siekiančių organizacijų, NVO rėmimas ir tiesioginis pelno siekiančių organizacijų, NVO finansavimas, kaip privataus sektoriaus finansavimo būdai savivaldybių retai kada palaikomi. Lietuvoje socialinio darbo paslaugų sistema buvo kuriama remiantis Skandinavijos šalių modeliu, ir šiuo metu didžiąją dalį socialinio darbo organizacijų sudaro viešojo sektoriaus organizacijos, tad šios yra labiau palaikomos savivaldybių. Manoma, kad šiuo metu Lietuvoje veikianti socialinio darbo paslaugų finansavimo sistema nėra tobula, turi trūkumų, yra neišgryninta, nėra aiškaus finansavimo modelio. Pirkimai vyksta iš įvairaus statuso organizacijų, tačiau viešojo sektoriaus organizacijos yra palankesnėje situacijoje negu privataus sektoriaus organizacijos. Savivaldybės perka socialinio darbo paslaugas iš viešojo sektoriaus organizacijų, kompensuoja jų išlaidas. NVO ir pelno siekiančios organizacijos turi dalyvauti paslaugų pirkimo konkurse. Esant socialinio darbo paslaugų rinkai visiems paslaugų teikėjams turėtų būti sudarytos vienodos sąlygos konkuruoti dėl viešojo sektoriaus finansavimo.

Šiuo metu tam tikros socialinio darbo paslaugos teikiamos įvairaus statuso organizacijų, pvz., yra valstybės, savivaldybių, NVO ir privačių senų žmonių ir suaugusių asmenų su negalia globos namų; yra valstybės, savivaldybių, ne pelno siekiančių visuomeninių organizacijų vaikų globos namų. Savivaldybė yra pagrindinė socialinio darbo paslaugų pirkėja. Jei yra savivaldybės senų žmonių, suaugusių asmenų su negalia ar vaikų globos namų, tai savivaldybė nesuinteresuota pirkti paslaugas iš privataus sektoriaus organizacijų. Savivaldybė turi ribotą finansavimą, skiriamą socialinio darbo paslaugoms. Kadangi yra sukurta viešojo sektoriaus organizacijų infrastruktūra, savivaldybė privalo jas išlaikyti. Todėl finansuoti privataus sektoriaus tų pačių paslaugų rūšis papildomų lėšų lieka nedaug. Savivaldybė suinteresuota išlaikyti savo organizacijas, ir lieka tik nedidelė lėšų dalis toms paslaugų rūšims, kurių nepakanka. Tuo labiau, kad NVO skaičius daugėja, ypač aktyvėja bendruomenių veikla, kaimo bendruomenių veikla, kurios gali teikti įvairių rūšių socialinio darbo paslaugas. Ir visos jos gali teikti projektus gauti viešojo sektoriaus finansavimą. Kadangi prioritetas yra savivaldybės organizacijų išlaikymas, lėšų NVO lieka labai nedaug. Įvairaus statuso organizacijos, teikiančios tas pačias socialinio darbo paslaugas, yra skirtingoje situacijoje konkuruodamos dėl viešojo sektoriaus finansavimo. Savivaldybė, kuri turi savo organizacijas, pirmiausia rūpinasi šių organizacijų veiklos užtikrinimu. Ir tik jei lieka pinigų, tuomet perka paslaugas iš privataus sektoriaus organizacijų (NVO, PSO). Todėl pirkimai yra retas reiškinys ir nėra plėtojami, nors galėtų, kadangi yra sukurta pakankamai teisinių prielaidų vystyti rinkos santykius socialinio darbo paslaugų srityje.

SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PRIVATIZAVIMO VEIKSNIAI

•Šiuo metu Lietuvoje viešojo sektoriaus organizacijų teikiamų paslaugų perleidimas NVO, pelno siekiančioms organizacijoms yra neįsivaizduojamas ir net neįmanomas. Abejojama ar bus tinkamai

sutvarkyta teisinė socialinio darbo paslaugų privatizavimo bazė, NVO, pelno siekiančių organizacijų paslaugų finansavimo sistema, NVO, pelno siekiančių organizacijų teikiamų paslaugų ir lėšų panaudojimo priežiūros bei atsiskaitymo savivaldybei tvarka. Taip pat kyla abejonių dėl klientų galimybių rasti jiems reikalingos pagalbos, būtinų socialinio darbo paslaugų ir galimybių jas įsigyti. *Ar nebus labai skirtingos kainos? Kaip jie užtikrins, kokią teisinę bazę, kam kur kaip atsiskaitinės? Ar čia bus programinis, ar projektinis finansavimas, ar sutartinis? Visiškas chaosas būtų. Tada labai tiksliai ir aiškiai turėtų būti reglamentuotos visos procedūros ir atsiskaitymai. Bet kaip sustyguoti? Kur žmogui kreiptis? Dabar jau aišku kur kreipiesi, čia jau vis tiek susibendrauji. Nelabai įsivaizduoju šiai dienai. Ne tai išeitis, kurios norėtusi (interviu).* Pelno siekiančių organizacijų veiklos motyvas yra pelnas, tam jos ir kuriamos. Tad už paslaugas turi būti mokama kaina, kuri padengtų išlaidas ir teiktų pelno, kitaip nėra prasmės kurti organizacijų. Lietuvos mastu savarankiškai mokėti už socialinio darbo paslaugas galimybės yra menkos. Ypač tai pasakytina apie pensinio amžiaus asmenis. Be papildomo finansavimo asmuo negalėtų įsigyti pelno siekiančių organizacijų siūlomų paslaugų. Pelno siekiančios organizacijos be klientų taip pat nesugebėtų funkcionuoti. Tam, kad pelno siekiančios organizacijos dalyvautų socialinio darbo paslaugų teikime, svarbu užtikrinti asmenų galimybes pirkti jiems reikalingas paslaugas arba savivaldybei užtikrinti organizacijų finansavimą, paslaugų pirkimus iš pelno siekiančių organizacijų. Sunkiai įsivaizduojama situacija, kad socialinio darbo paslaugoms poreikių turintys asmenys kada turės galimybių nupirkti paslaugas, nes jų kainos yra gan aukštos, ypač pelno siekiančių organizacijų. Jei Lietuvos gyventojų ekonominė situacija būtų geresnė ir žmonės galėtų skirti tiek lėšų, kiek reikia norint gauti paslaugą, tai galima būtų paslaugų teikimą perleisti pelno siekiančioms organizacijoms arba reorganizuoti viešojo sektoriaus organizacijas į pelno siekiančias organizacijas. Tačiau šiuo metu tai tiesiog neįmanoma padaryti. Pardavus viešojo sektoriaus organizacijas, pelno

siekiančios organizacijos bankrutuotų. Jų veikla neįsivaizduojama be papildomo finansavimo, norint užtikrinti kokybiškų socialinio darbo paslaugų ir kvalifikuotos pagalbos teikimą. Tas pats pasakytina ir apie NVO. Be papildomo finansavimo jos sunkiai išsilaikytų rinkoje, nors yra pakankamai stiprių organizacijų. NVO veiklos tęstinumas priklauso ne tik nuo savivaldybės finansavimo, bet ir nuo kitų lėšų pritraukimo: fondų, aukojimų, asmenų pervedimų ir panašiai. Tad norint užtikrinti NVO išlikimą rinkos sąlygomis, būtų svarbios ne tik savivaldybės perkamos jų paslaugos, bet ir kitos finansinės galimybės.

•NVO, PSO veiklos užtikrinimo pasirinkimo priežastys Lietuvoje – tai priklauso nuo kiekvienos savivaldybės sprendimų, nuo labiau palaikomo finansavimo būdo, kuriems turi įtakos politiniai veiksniai. Šiuo metu labiausiai palaikomos viešojo sektoriaus organizacijos. Joms skiriama daugiausia lėšų tiesiogiai jas finansuojant. Savivaldybės taip pat pasirašo ilgalaikių paslaugų teikimo tiesioginio finansavimo sutartis arba programų finansavimo sutartis (dažniausiai metams) su pasitikėjimą pelnusiomis NVO. Kai savivaldybė turi papildomų lėšų, palaiko NVO veiklą jas remiant. Taigi tam tikrų NVO veikla užtikrinama eilę metų savivaldybėms jas finansuojant tiesiogiai, skiriant lėšų jų programoms arba jas remiant. Pelno siekiančios organizacijos retai kada savivaldybių palaikomos. NVO, PSO veiklos užtikrinimo pasirinkimas priklauso nuo kiekvienos savivaldybės sprendimų, nuo labiau palaikomo finansavimo būdo. Savivaldybei pasirinkus tiesioginį socialinio darbo organizacijų finansavimą, sutartys pasirašomos su pasitikėjimą pelnusiomis privataus sektoriaus organizacijomis (NVO, PSO). Jei savivaldybė labiau linkusi finansuoti įvairaus statuso organizacijų programas, pasirenkamos NVO, PSO, kurių programos yra patvirtintos savivaldybių, atsižvelgiant į tai, ar programos atitinka kriterijus pagal kuriuos bus skiriamos savivaldybės lėšos. Tas pats pasakytina ir apie NVO rėmimus. Savivaldybės pasirenka pasitikėjimą pelnusių NVO palaikymą. Paslaugų pirkimai vyksta dažniausiai tada, kai viešojo sektoriaus organizacijos negali suteikti paslaugų

arba visai neteikia tam tikrų paslaugų, kurioms atsirado poreikis. Dažniausiai tai būna papildomos paslaugos specifinėms socialinio darbo paslaugų gavėjų grupėms (akliesiems, smurtą patyrusiems asmenims). Analizuojamas poreikis paslaugoms, ir jei savivaldybė negali jį atliepti arba neteikia tam tikrų paslaugų, įvertinama, kas savivaldybei būtų pigiau – trūkstamų paslaugų pirkimas iš NVO, PSO ar šių paslaugų užtikrinimas steigiant viešo sektoriaus organizaciją, samdant naujus darbuotojus. Kai atsiranda poreikis ir palankesnė galimybė jį atliepti, tai yra nupirkti paslaugas iš NVO, PSO, savivaldybė renkasi pirkimus. *Visko negalima atiduoti į NVO rankas, ar jie pelno siektų, ar ne pelno siektų. Mes tai galėtume pasidalinti ta našta, o jie neapims visų sričių. Išskaidyti paslaugas po kelias tik rūšis tų paslaugų? Kur ateini į kokių paslaugų centrą, ir tau iš karto informacija suteikiama apie teikiamas paslaugas. O kur žmogui lakstyti, jeigu jam reikia pagalbos? Kaip administruoti tas paslaugas? Kur žmogui kreiptis? (Interviu).* NVO, PSO veiklos užtikrinimo pasirinkimas priklauso nuo kiekvienos savivaldybės sprendimų, nuo labiau palaikomo finansavimo būdo, kuriems turi įtakos politiniai veiksniai. Kiekvienais metais yra tvirtinamas savivaldybės biudžetas. Savivaldybė tarybos svarstymui pateikia poreikį socialinio darbo paslaugoms, kiek lėšų kiekvienai paslaugai reikia. Kiekvienų paslaugų teikimui numatomas biudžetas ir galutinį sprendimą priima politiniai veikėjai.

•Lietuvoje nuo savivaldybės tarybos priimtų sprendimų priklauso kokios paslaugos bus teikiamos ir kiek lėšų joms finansuoti bus skirta, savivaldybės priimami sprendimai turi įtakos ir finansavimo būdui bei tam tikrų organizacijų pasirinkimui. Savivaldybė vertina tik paslaugų ir finansavimo poreikį: kokių paslaugų reikia, koks kiekvienai paslaugai poreikis, kokias paslaugas reikėtų teikti ir kiek tai kainuotų. Savivaldybės taryba svarsto savivaldybės pateiktą poreikį socialinio darbo paslaugoms bei finansavimo planą. Kiekvienas tarybos narys priima sprendimą, kaip jam atrodo kokių ir kiek reikia paslaugų vienai ar kitai paslaugų gavėjų grupei. Savivaldybės taryba priima galutinį sprendimą ir dėl finansavimo. Tad savivaldybės

biudžetas didžia dalimi priklauso nuo politinių veikėjų preferencijų, politinės orientacijos, nuo asmeninių vertybių ir kitų interesų. *Kiekvienas tarybos narys kaip suvokia, kaip jam atrodo, ar paslaugos yra reikalingos, ar ne, ir balsuoja (interviu).* Taigi nuo tarybos priimtų sprendimų priklauso paslaugų teikimas ir jų finansavimas. Savivaldybės priimami sprendimai įtakoja ir finansavimo būdų bei tam tikrų organizacijų pasirinkimus. Tarybos sprendimai priklauso ir nuo vyraujančio neigiamo požiūrio į socialinio darbo paslaugų sritį. Labiau palaikomos kitos socialinės sritys, pvz., švietimas, sveikatos apsauga, ir tik po to socialinio darbo paslaugų sritis. Manoma, kad socialinio darbo paslaugos yra tokia sritis, kur nėra rezultato, nėra naudos savivaldybei. Yra ir tokių savivaldybių, kuriose politiniai veikėjai visai nemato prasmės teikti socialinio darbo paslaugas, skeptiškai vertina poreikį naujoms socialinio darbo paslaugoms. Tad socialinio darbo paslaugų teikimas ir net jų išlikimas didžia dalimi priklauso nuo politinių veikėjų požiūrio ir vertybių. Keisti arba kitaip paveikti priimtų tarybos sprendimų savivaldybės administracijos darbuotojai neturi politinės galios. Biudžetas tvirtinamas tarybos, savivaldybės administracijos darbuotojai vykdo priimtus sprendimus, skirsto patvirtintą biudžetą pagal numatytą paslaugų finansavimą.

•Norint skatinti rinkos santykius socialinio darbo paslaugų srityje, paslaugų pirkimus ir išgryninti paslaugų finansavimo modelį Lietuvoje, būtų tikslinga apibrėžti, kurios paslaugų rūšys teikiamos viešojo sektoriaus, o kurios – privataus sektoriaus (privačiam sektoriui siūloma palikti paprastesnių socialinio darbo paslaugų, nereikalaujančių didelių investicijų, kurių kainos būtų nedidelės, teikimą) ir apibrėžti organizacijų statusą – visos socialinio darbo paslaugas teikiančios organizacijos turėtų būti viešosios (viešojo sektoriaus organizacijos ir NVO) arba privačios (PSO). Šiems pokyčiams reikalinga politinė valia bei politiniai sprendimai. Skatinant rinkos santykius socialinio darbo paslaugų sferoje, siūloma apibrėžti paslaugų rūšis teikiamas viešojo ir privataus sektorių. Privačiam sektoriui (NVO, PSO) siūloma teikti paprastesnes paslaugas, kurių kainos nebūtų

didelės. Pvz., Lietuvoje reikalinga paslauga – pagalba namuose seniems žmonėms, kuri galėtų būti perkama, ir galėtų vykti konkurencija tarp NVO ir pelno siekiančių organizacijų. Šiuo metu NVO ir PSO dažniausiai teikia ne paprastesnes paslaugas, bet steigia, pvz., senų žmonių ar suaugusių asmenų su negalia globos namus, kurie reikalauja didelių investicijų, todėl jų siūlomų paslaugų kainos aukštos, savivaldybės neturi pakankamai lėšų jų nupirkti. Paslaugos kainai turi įtakos ir socialinio darbo paslaugų pirkimo modelio iškreiptas veikimas, pasinaudojama ir nelegaliais būdais sumažinti perkamos paslaugos kainą. Kai savivaldybė skiria lėšas pirkimui, pvz., perka senų žmonių globos paslaugas, ir konkurse dalyvauja privatūs senų žmonių globos namai, savivaldybės administracijos direktoriai iškelia savivaldybės siūlomų paslaugų kainas, kad privatūs senų žmonių globos namai sumažintų savo siūlomų paslaugų kainas. Šie veiksmai iškreipia rinkos veikimą, konkurenciją. Apibrėžus už kokias socialinio darbo paslaugų rūšis yra atsakingas kuris sektorius, galėtų atsirasti didesnė konkurencija tarp rinkos dalyvių ir didesnis skaidrumas vykdant paslaugų pirkimus. Jei atsirastų tam tikra niša privataus sektoriaus organizacijoms, jos galėtų konkuruoti dėl viešojo sektoriaus finansavimo, galėtų atsirasti daugiau pirkimų iš NVO ir pelno siekiančių organizacijų. Sektorių atsakomybių už tam tikrų paslaugų teikimą apibrėžimas socialinio darbo paslaugų srityje padėtų išgryninti paslaugų finansavimo modelį. Dar vienas būdas, kuris galėtų išgryninti finansavimo modelį, paskatintų konkurenciją tarp rinkos dalyvių ir pirkimus, galėtų būti organizacijų statuso apibrėžimas – visos socialinio darbo paslaugas teikiančios organizacijos turėtų būti viešosios (viešojo sektoriaus organizacijos ir NVO) arba privačios (pelno siekiančios). Tai paskatintų organizacijų konkurenciją dėl viešojo sektoriaus finansavimo vienodomis sąlygomis. Šiems pokyčiams reikalinga politinė valia bei politiniai sprendimai. Šiuo metu teisės aktai reglamentuoja, kad turi steigtis biudžetinės organizacijos, ir yra plėtojamas biudžetinių organizacijų tinklas. Nuo pat socialinio darbo paslaugų sistemos kūrimo Lietuvoje pradžios modelio pasirinkimui turėjo įtakos sistemos kūrėjų,

užsienio (Skandinavijos šalių) ekspertų politinės pažiūros. Lietuvoje kairiųjų partijų politiniai veikėjai turėjo gana stiprias pozicijas, todėl buvo stiprinamas viešasis sektorius, ir buvo plėtojamas viešojo sektoriaus organizacijų tinklas. Šiuo metu NVO ir pelno siekiančios organizacijos yra plėtojamos dėka įvairių projektų, kurie yra nukreipti būtent į NVO ir pelno siekiančių organizacijų finansavimą. Ir tai yra politinių veikėjų sprendimų rezultatas. Jų pasirinkimai yra finansuoti privatų sektorių projektų būdu ir taip skatinti šių organizacijų plėtrą. Tačiau tai yra labiau veiklos užtikrinimas, bet ne konkurencijos, pirkimų bei rinkos veikimo skatinimas.

Taigi, apibendrinus įvairias išsakytas pokalbių metu mintis ir nuomones, galima teigti, jog Lietuvoje socialinio darbo paslaugų privatizavimas suprantamas kaip viešojo sektoriaus organizacijų reorganizavimas arba dalinis reorganizavimas į privataus sektoriaus organizacijas (NVO, PSO). Tarp dažniausiai su privatizavimu siejamų sąvokų buvo ir socialinio darbo paslaugų teikimo perleidimas privačiam sektoriui – NVO ir privačioms organizacijoms, bei šių organizacijų veiklos finansavimo įvairiais būdais pasirinkimas – vykdant pirkimus, remiant jas ar tiesiogiai finansuojant. Socialinio darbo paslaugų privatizavimas suprantamas ir kaip privataus asmens, kliento buvimas esminiu paslaugų teikime. Šiuo atveju nėra reikšminga, koks sektorius teikia paslaugas ir kuris sektorius jas finansuoja, svarbiausia yra klientas ir jo poreikių tenkinimas teikiant kvalifikuotų socialinio darbo specialistų aukštos kokybės paslaugas. Tiesa, šis požiūris buvo išsakytas tik kelių savivaldybių atstovų.

Socialinio darbo paslaugų privatizavimas priklauso nuo kiekvienos savivaldybės daromų sprendimų, nuo labiau palaikomo finansavimo būdo, kuriems turi įtakos politiniai veiksniai. Nuo savivaldybės tarybos priimtų sprendimų priklauso kokios paslaugos bus teikiamos ir kiek lėšų joms finansuoti bus skirta, savivaldybės priimami sprendimai turi įtakos ir finansavimo būdui bei tam tikrų organizacijų pasirinkimui.

4.4.2. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo kryptys ir pasekmės

Interviu metu, aptariant socialinio darbo paslaugų privatizavimo kryptis ir jų pasekmes, išryškėjo tokios pagrindinės temos: NVO ir pelno siekiančių organizacijų plėtra, pagalbos pinigų teikimo, socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimo už paslaugas bei socialinio darbo profesijos plėtra.

4.4.2.1. NVO plėtra

Gilinantis į ne pelno siekiančių visuomeninių organizacijų plėtros temą interviu metu išryškėjo tokios su socialinio darbo paslaugų privatizavimu siejamos temos (kategorijos) ir aspektai (konceptai):

Privatizavimo tema/Kategorija	Privatizavimo aspektai/Konceptai
NVO privalumai teikiant socialinio darbo paslaugas	• NVO gali lanksčiau tenkinti socialinio darbo kliento poreikius, mažiau biurokratijos, jos yra “arčiau žmogaus”. • NVO gali būti tinkamiausios tam tikrų paslaugų teikimui, pvz., kai siekiama, kad žmogus neįgytų kliento statuso arba kai asmuo neatitinka tam tikrų nustatytų viešojo sektoriaus kriterijų, norint gauti paslaugas. • NVO gali pasiūlyti paslaugas mažesnėmis kainomis, nes dirba savanoriai, jos pritraukia lėšų iš įvairių finansinių šaltinių.
NVO trūkumai ir priežastys, dėl kurių viešasis sektorius turėtų dominuoti teikiant socialinio darbo paslaugas	• NVO nėra tiek išvystytos, kad būtų teikiamos visos reikalingos paslaugos visiems poreikių paslaugoms turintiems klientams. • NVO nėra pakankamai stiprios teikti socialinio darbo paslaugas rajonų savivaldybėse. • Savivaldybėms žymiai paprasčiau kontroliuoti bei koordinuoti VSO veiklą nei NVO ar PSO.

	• Savivaldybėms žymiai paprasčiau tvarkyti VSO finansavimą nei NVO ar PSO.
Socialinio darbo paslaugų teikimo ir finansavimo sistemos trūkumai	• Nėra aiškos teikimo ir finansavimo sistemos. • Dėl vykstančių decentralizavimo procesų trūksta skirtingų lygmenų (valstybės ir savivaldybių) bendradarbiavimo, tam tikrų atsakomybių (pvz., prioritetų nustatymo, lėšų valdymo) apibrėžimo. • Trūksta atsakomybių suderinamumo, bendradarbiavimo ir skaidrumo tarp NVO ir savivaldybių. • Trūksta konkretumo, aiškumo apibrėžiant NVO veiklos bei atsakomybių lauką. • NVO paslaugos gali būti finansuojamos iš kelių viešojo sektoriaus šaltinių – iš valstybės ir savivaldybės biudžeto.
Finansavimo būdo pasirinkimo priežastys	• Finansavimo būdo pasirinkimas priklauso nuo savivaldybės dydžio, teikiamų socialinio darbo paslaugų įvairovės ir savivaldybės galimybių užtikrinti paslaugų teikimą. • Savivaldybių pasirinktų NVO veikla užtikrinama dažniausiai per programinį finansavimą ir NVO rėmimus, nes savivaldybėms taip paprasčiau tvarkyti šių organizacijų finansavimą. • Abejojama ar privataus sektoriaus finansavimas, pirkimai iš NVO, pirkimai iš PSO, yra tinkamas kelias organizuoti socialinio darbo paslaugų teikimą.
Priežastys, dėl kurių dominuoja VSO tiesioginis finansavimas	• VSO tiesioginis finansavimas užtikrina paslaugų tęstinumą, prieinamumą, ilgalaikių socialinio darbo paslaugų teikimą, leidžia asmeniui pasirinkti jam tinkamiausią VSO socialinio darbo organizaciją, šis finansavimo būdas savivaldybėms yra paprasčiausias.
Priežastys, dėl kurių savivaldybės retai linkusios pirkti iš NVO ar PSO būdu organizuoti socialinio darbo paslaugų teikimą	• Socialinio darbo paslaugų pirkimas yra sudėtingas ilgai trunkantis procesas, kaip organizacijų veiklos finansavimo būdas gali būti visai netinkamas tam tikroms socialinio darbo paslaugoms, nes kol

	įvyksta pirkimai, paslauga gali būti nebereikalinga arba asmuo gali jos nesulaukti. • Paslaugų pirkimas sukelia neaiškumą dėl perkamų paslaugų: ar jos bus kokybiškos, ar atitiks savivaldybės lūkesčių bei keliamų kokybės standartų reikalavimų. • Rajono savivaldybėje pirkimai iš NVO ar PSO turi daugiau minusų nei privalumų. • Pirkimai iš NVO, PSO yra retas reiškinys, kai nėra pakankamo NVO ar PSO paslaugų pasirinkimo. • Savivaldybės nėra linkusios pirkti iš NVO ar PSO dėl sudėtingos sutarčių sudarymo tvarkos, įvykus pirkimams.
Priežastys, dėl kurių savivaldybės būtų labiau linkusios pirkti socialinio darbo paslaugas iš NVO nei iš PSO	• Didmiesčių savivaldybėje NVO turi ilgametę veiklos patirtį, savas tradicijas bei organizacijos kultūrą, geresnę materialinę bazę, labiau išvystytą infrastruktūrą, jos būtų pajėgios konkuruoti su VSO paslaugų teikime.
Socialinio darbo paslaugų pirkimo iš PSO trūkumai, rizikos, neaiškumai	• Dažnai PSO yra tik neseniai įsteigtos, neturinčios veiklos praktikos socialinio darbo paslaugų teikime. • PSO pateikia palyginus pakankamai aukštas kainas už paslaugas, kurių savivaldybė negali įpirkti. • Neaišku, ar PSO teiks kokybiškas paslaugas, ar šių organizacijų darbuotojų kvalifikacija yra pakankama. • PSO yra išrankios klientų atžvilgiu, jos linkusios teikti paslaugas tvarkingiems, patikimiems klientams, neturintiems jokių socialinės rizikos faktorių ar sunkesnių sveikatos sutrikimų. • Kai PSO susiduria su problemomis sukeliančiais klientais, nebenori teikti jiems paslaugų, atsisako vykdyti sutartis, grąžina asmenis savivaldybės rūpybai, savivaldybei tenka pasirūpinti naujo paslaugų teikėjo paieška.
Socialinio darbo paslaugų teikimo ir finansavimo sistemos tobulinimo galimybės	• Siūloma valstybės biudžeto lėšas, skiriamas įvairioms programoms, tikslines dotacijas skirti savivaldybėms,

	kurios pačios nustatytų savo savivaldybėje prioritetus ir pagal juos finansuotų įvairaus statuso organizacijas, teikiančias reikalingas paslaugas. • Aiškiai apibrėžti valdymo ir kitas atsakomybes. • SADM palikti inovacijų, naujų paslaugų diegimo, pilotinių projektų vykdymo funkcijas. • Sukurti tinkamą kontrolės mechanizmą. • Norint užtikrinti skaidrų finansavimo sistemos veikimą, reikalinga politinė valia (kaip valstybės, taip ir savivaldybės lygmeniu).
--	---

NVO PRIVALUMAI TEIKIANT SOCIALINIO DARBO PASLAUGAS²⁶

Lietuvoje manoma, kad ne pelno siekiančios visuomeninės organizacijos turi savų privalumų, jos **gali lanksčiau tenkinti kliento poreikius, mažiau biurokratijos, jos yra „arčiau žmogaus“, tam tikrų paslaugų teikimui NVO yra tinkamiausios. Žmogus neįgyja kliento statuso, gali gauti pagalbą ir tuomet, kai neatitinka tam tikrų nustatytų viešojo sektoriaus kriterijų, norint gauti paslaugas. NVO gali teikti paslaugas pigiau, nes dirba savanoriai, jos gali pritraukti lėšų iš įvairių finansinių šaltinių. Šie NVO pranašumai leidžia joms konkuruoti dėl viešojo sektoriaus finansavimo, nes jos gali pasiūlyti paslaugas mažesnėmis kainomis.**

²⁶ Toliau tekste: privatizavimo tema (kategorija) rašoma tokiu šriftu - **PRIVATIZAVIMO TEMA (KATEGORIJA);**

privatizavimo aspektai (konceptai) rašomi tokiu šriftu - **aspektai (konceptai);**

interviu citatos rašomos tokiu šriftu - *interviu citatos.*

NVO TRŪKUMAI IR PRIEŽASTYS, DĖL KURIŲ VIEŠASIS SEKTORIUS TURĖTŲ DOMINUOTI TEIKIANT SOCIALINIO DARBO PASLAUGAS

•Lietuvoje manoma, kad viešasis sektorius turėtų dominuoti teikiant socialinio darbo paslaugas dėl kelių priežasčių. Viešojo sektoriaus socialinio darbo organizacijos turėtų dominuoti, nes jos užtikrina įvairių socialinio darbo paslaugų teikimą skirtingoms klientų grupėms. **NVO dar nėra tiek išvystytos, kad būtų teikiamos visos reikalingos paslaugos visiems poreikių paslaugoms turintiems klientams.** *Dar nėra pas mus stiprios tos nevyriausybinės organizacijos, kad apimtų būtent visas socialines paslaugas. Kad ir tos pačios bendruomenės dažniausiai teikia sociokultūrines paslaugas, o ne visas kitas, nenori teikti tos pačios pagalbos į namus. Jie nori patys burtis ir savo bendruomenės nariams, o realiai tų paslaugų teikti nenori (interviu).*

•Lietuvoje NVO nėra pakankamai stiprios teikti socialinio darbo paslaugas rajonų savivaldybėse. Pastebima, kad NVO turi silpną materialinę bazę, menkai išvystytą infrastruktūrą, trūksta specialistų, esamų darbuotojų menkos kompetencijos, jie neturi socialinio darbo krypties išsilavinimo. Tai trukdo užtikrinti kokybiškų paslaugų teikimą. Viešojo sektoriaus organizacijos šiais aspektais visiškai patenkina socialinio darbo klientų poreikius. Aukštesnių kokybės standartų galima siekti ir viešojo sektoriaus organizacijose, teikiančiose socialinio darbo paslaugas, kaip ir aukštesnės darbuotojų kvalifikacijos, tačiau darbuotojai, dirbantys socialinį darbą viešojo sektoriaus organizacijose turi pakankamai aukštą išsilavinimą. Tai padeda viešojo sektoriaus organizacijoms užtikrinti gerą teikiamų paslaugų kokybę.

•Vienas esminių faktorių, turintis įtakos viešojo sektoriaus socialinio darbo organizacijų palaikymui Lietuvoje tas, kad savivaldybės yra atsakingos už paslaugų organizavimą, teikimą, administravimą ir joms yra žymiai **paprasciau kontroliuoti bei koordinuoti viešojo sektoriaus organizacijų veiklą nei NVO ar pelno siekiančių organizacijų.** Viešojo sektoriaus socialinio darbo organizacijos tiesiogiai pavaldžios savivaldybių

administracijai, tad savivaldybės turi pastebimai daugiau galių ir įtakos jų veiklai nei NVO ar pelno siekiančioms organizacijoms. *Mums lengviau susekti juos, lengviau susikalbėti, vis tiek ta kontrolė ir koordinavimas yra daug paprastesnis. Yra tam tikras pavaldumas. Lengviau mums būtų valdyti, koordinuoti, nes ne visą laiką nevyriausybinis sektorius nori duoti informacijos. Gal trūksta ir to paties bendradarbiavimo, nevyriausybės jos nori tik finansavimo (interviu).* Savivaldybėms žymiai sudėtingiau valdyti NVO teikiamas paslaugas, nes trūksta NVO teikiamų paslaugų apskaitos sistemos, sudėtinga surinkti informaciją iš NVO apie jų teikiamas socialinio darbo paslaugas, įvertinti jų kokybę, lėšų panaudojimą. *Trūksta tos pačios bazės ir atskaitomybės tai pačiai savivaldybei. Vien sutarties sudaryti nepakanka (interviu).* NVO savivaldybėms yra papildoma galimybė užtikrinti socialinio darbo paslaugų teikimą, tačiau jų veikla žymiai sudėtingiau valdoma. *Tos nevyriausybės mums kaip pagalbininkai, teikia vis tiek mažesnei grupei žmonių ir savo tik apibrėžtoje teritorijoje (interviu).*

• Dar viena priežastis, kodėl būtent viešojo sektoriaus organizacijos Lietuvos savivaldybių palaikomos labiausiai yra ta, kad žymiai **paprasciau tvarkomas VSO finansavimas** bei priimami sprendimai, kurioms paslaugoms kiek skirti lėšų. *Tas pats finansavimas, išskirstymas lėšų, iš vienos pusės lengviau pirkti, kai įsteigi savo įstaigą. Lengviau manipuluoti tomis lėšomis, išlaikyti etatus. Ir ta politika – lengviau įtikinti politikus, kad tai yra mūsų įstaiga, ir mes ją privalome finansuoti. Ne taip galvą skauda, kai reikia siųsti klientą (interviu).* Kai viešojo sektoriaus organizacijos neteikia tam tikrų paslaugų, savivaldybėms tenka organizuoti šių paslaugų teikimą, pritraukiant privataus sektoriaus galimybes. Tokiu atveju reikia rūpintis šių paslaugų pirkimu ar kitais būdais finansuoti NVO ar pelno siekiančias organizacijas, kurių siūloma kaina dažnai būna didesnė už viešojo sektoriaus teikiamų paslaugų kainą. *Mes rajone neturime psichoneurologinių pensionatų, kas susiję su globa. Tuo pačiu ir kaina skirtinga. Tenka įrodyti, kodėl mes siunčiame į brangesnę. Dar yra daug tokių niuansų nematomų, susijusių su politika*

(interviu). Savivaldybėms tenka didelė atsakomybė įvertinti, ar tam tikros NVO finansuojamos paslaugos iš tikrųjų teikiamos. Susiduriama ir su tokiomis NVO, kurios sutvarko savivaldybėms ataskaitas apie socialinio darbo paslaugų teikimą, tačiau realiai paslaugos neteikiamos. *Viskas sujaukta, sumakaluota, nors labai garsiai deklaruoja kiek ten rajono gyventojams suteikė paslaugų. Nors tos paslaugos visos atitinka tą socialinių paslaugų katalogą ir toli gražu ne visoms grupėms reikia tų paslaugų. Buvo žmonių, kurie tikrai net nežinojo, kad jiems yra teikiamos paslaugos. Užaina į organizaciją, jie paima parašus, paskui juos įtraukia į sąrašus (interviu).* Situacija apsunkinama, kai savivaldybės tarybos nariais tampa šių NVO atstovai. *Gauname labai didelį spaudimą, ypač jeigu dar tam pačiam nevyriausybiniam sektoriui dirbantys žmonės patenka į politiką. Vis jiems mažai pinigų, mažai. Vos ne kiekvieną dieną būdavo skambindavo, kodėl man tiek, o ne tiek (interviu).* Tuomet socialinės paramos skyriaus administracijai tenka spręsti ar tinkamas problemos sprendimas yra šių NVO veiklos tikrinimas. *Mes realiai juos finansuojame, jie dokumentus kaip ir tvarkingai pateikia, o vis tiek mažas rajonas, žmonės pasako, ir tu nieko realiai negali padaryti, nei patikrinti, nei auditą nusiųsti. Va kame problema, jeigu mes atiduotume viską į nevyriausybinių rankas (interviu).*

SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ TEIKIMO IR FINANSAVIMO SISTEMOS TRŪKUMAI

• **Lietuvoje nėra aiškos socialinio darbo paslaugų teikimo ir finansavimo sistemos.** Tam tikros paslaugos gali būti finansuojamos iš kelių viešojo sektoriaus šaltinių – iš valstybės ir savivaldybės biudžeto. Nemaža dalis NVO gauna lėšas iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija vykdo įvairius projektus – neįgaliųjų, smurtui prieš vaikus, smurtui prieš moteris, šeimos gerovei, kaimo bendruomenių ir miesto bendruomenių veiklai palaikyti bei kitus. Šioms sritims skiria lėšų ir savivaldybės. Esant tokiai finansavimo tvarkai, NVO gali naudotis joms

palankia situacija. NVO veiklos motyvas ne visada yra kokybiškų paslaugų teikimas joms poreikių turintiems asmenims. Todėl vis dažniau siekiama viešojo sektoriaus finansavimo ir kitų šaltinių lėšų pritraukimo. Socialinės politikos prioritetų, klientų grupių, kurioms kuriamos tam tikros valstybinės programos, pasirinkimui turi įtakos politinių galių pasiskirstymas, vertybinės politinių veikėjų nuostatos. Šiuo metu vienas iš prioritetų yra šeima, todėl vyksta daug konkursų, programų skirtų NVO, religinių bendruomenių, dirbančių šioje srityje, finansavimui. Šios programos vyksta nacionaliniu lygmeniu. Savivaldybės taip pat finansuoja NVO, nors jos skiria palyginus mažiau lėšų. Taigi, NVO programos gali būti finansuojamos iš dviejų viešojo sektoriaus šaltinių, tų pačių paslaugų teikimui NVO turi galimybę gauti lėšų iš valstybės ir savivaldybių biudžetų. NVO gali pritraukti savo veiklos užtikrinimui ir ES fondų lėšas.

• Dėl Lietuvoje vykstančių decentralizavimo procesų trūksta skirtingų lygmenų (valstybės ir savivaldybių) bendradarbiavimo, tam tikrų atsakomybių (pvz., prioritetų nustatymo, lėšų valdymo) apibrėžimo. Dėl skirtingų lygmenų (valstybės ir savivaldybių) lėšų valdymo bendradarbiavimo stokos, dažnai savivaldybės neinformuojamos NVO finansavimą iš valstybės biudžeto. Tai veda prie tam tikrų NVO paslaugų finansavimo iš kelių viešojo sektoriaus šaltinių. Šiuo metu trūksta skaidrumo finansuojant NVO veiklą. Dėl vykstančių decentralizavimo procesų trūksta tam tikrų atsakomybių apibrėžimo, valstybinio lygmens viešojo sektoriaus organizacijų ir savivaldybių bendradarbiavimo. Vieni teisės aktai numato NVO atsakomybę už tam tikros socialinio darbo paslaugos teikimą, kiti teisės aktai numato savivaldybės atsakomybę už socialinio darbo paslaugų teikimą, organizavimą. Kadangi jau yra sukurta savivaldybių socialinio darbo paslaugų infrastruktūra, savivaldybė nesuinteresuota finansuoti NVO ir pelno siekiančių organizacijų veiklos. Taip pat dubliuojamos prioritetų nustatymo funkcijos. Remiantis teisės aktais už paslaugų teikimą, organizavimą atsakinga savivaldybė, tačiau šiuo metu Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nustato

prioritetus, ką reikia finansuoti iš valstybės biudžeto. Savivaldybė surenka projektus, vykdo vertinimą ir gauna lėšų iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Socialinė politika kuriama ir valstybės lygmeniu, ir savivaldybės lygmeniu. Savivaldybės gali palaikyti tą patį ar išskirti kitokį prioritetą. Savivaldybės atsakingos už socialinės politikos formavimą savo teritorijoje. Pasitaiko atvejų, kai savivaldybių numatyti tikslai nesutampa su valstybės nustatytais prioritetais. Tačiau kai paslaugų finansavimui lėšos skiriamos iš valstybės biudžeto, savivaldybėms tenka sutikti įgyvendinti programas, tuo labiau jos turi prisidėti prie jų finansavimo nedidele dalimi – ne mažiau 10 procentų.

- Apie tobulintą socialinio darbo paslaugų teikimo ir finansavimo sistemą Lietuvoje galima spręsti ir iš **atsakomybių suderinamumo, bendradarbiavimo bei skaidrumo tarp NVO ir savivaldybių trūkumų**, kurie veda prie neišvengiamo lėšų, skiriamų paslaugų teikimui, dubliavimo – NVO paslaugos gali būti finansuojamos iš valstybės ir savivaldybės biudžeto.

- **Taip pat trūksta konkretumo, aiškumo apibrėžiant ne pelno siekiančių visuomeninių organizacijų veiklos bei atsakomybių lauką Lietuvoje.** Pvz., yra reglamentuota, kad už pagalbą smurtą patyrusioms moterims atsakingos NVO, tačiau kiti teisės aktai apibrėžia, kad už paslaugas atsakinga savivaldybė.

FINANSAVIMO BŪDO PASIRINKIMO PRIEŽASTYS

- **Finansavimo būdo pasirinkimas Lietuvoje priklauso nuo savivaldybės dydžio, teikiamų socialinio darbo paslaugų įvairovės ir savivaldybės galimybių užtikrinti paslaugų teikimą.** *Negalima pritaikyti visiems rajonams vienodo būdo. Mūsų rajonas mažas, pas mus vienokia specifiška. Reikėtų atkreipti dėmesį į tą būtent rajono dydžių specifišką. Šiaip tai mišrus turėtų būti, nes jeigu net ir tiesioginis iš savivaldybės finansavimas nepatenkina, jeigu nėra tų paslaugų, kurias mes galime teikti, tai mes ir perkame (interviu).*

•Lietuvoje savivaldybių pasirinktų NVO veikla užtikrinama dažniausiai per programinį finansavimą ir NVO rėmimus, nes savivaldybės taip paprasčiau tvarkyti šių organizacijų finansavimą. Pasirenkamas ir tarpinis organizacijų finansavimo būdų variantas tarp tiesioginio finansavimo ir pirkimų – įvairių organizacijų programų finansavimas. *Mes nevyriausybinės per programas finansuojame, neperkame tų paslaugų (interviu).* Taip lengviau organizuoti socialinio darbo organizacijų veiklos finansavimą, yra pasirinkimas iš įvairaus statuso organizacijų ir kartu savivaldybei lieka laisvė savo nuožiūra pasirinkti, kurias organizacijas finansuoti: viešojo sektoriaus organizacijas, NVO ar pelno siekiančias organizacijas. Kai savivaldybės teigiamai vertina tam tikrų NVO socialinio darbo paslaugų teikimą, **kaip alternatyvų NVO finansavimo būdą savivaldybės renkasi NVO rėmimus.** Manoma, kad NVO rėmimui skiriama nepakankamai lėšų. *Kadangi dabar biudžetas iš viso labai suspaustas, dabar visur į finansus atsimušame. Realiai truputį juos remiame (interviu).* Savivaldybės linkusios remti tas NVO, kurios pelnė jų pasitikėjimą. Tokioms NVO skiriamos lėšos, kad organizacijos galėtų funkcionuoti ir toliau užtikrinti paslaugų teikimą tam tikroms klientų grupėms. NVO rėmimas vykdomas tuo atveju, kai savivaldybė negali atliepti paslaugų gavėjų poreikių arba tam tikrų paslaugų neteikia, o NVO gali jas suteikti ir taip užtikrinti paslaugų teikimą joms poreikių turintiems asmenims. Palankios sąlygos šioms NVO sudaromos tam, kad asmenims būtų užtikrinta galimybė rinktis, kurių paslaugų jiems reikia ir kur jie norėtų jas gauti. NVO rėmimui skiriamos lėšos pagal rajono ar miesto savivaldybės finansines galimybes. Skiriama tiek, kiek NVO reikia apmokėti visas su socialinio darbo paslaugų teikimu susijusias išlaidas, infrastruktūrai sutvarkyti ir panašiai. Kai pasirenkama remti NVO, dažniausiai finansavimas skiriamas metams. Jeigu savivaldybės turi daugiau pinigų metų pabaigoje, yra sutaupiusios lėšų, tokiais atvejais taip pat linkusios daugiau skirti lėšų pasitikėjimą pelniusių NVO rėmimui. *Aišku per metus visko būna, perskirsto tas lėšas (interviu).*

- Finansavimo būdo pasirinkimą lemia ir tai, jog **Lietuvoje abejojama ar privataus sektoriaus finansavimas, pirkimai iš NVO, pirkimai iš PSO, yra tinkamas kelias organizuoti socialinio darbo paslaugų teikimą.** *Ar ne bus chaosas, nevyriausybinės, privačios, valstybinės, savivaldybės, ar mes patys nesusimaišysime, kai realios situacijos nebežinosime, nebesuvaldysime (interviu).*

PRIEŽASTYS, DĖL KURIŲ DOMINUOJA VSO TIESIOGINIS FINANSAVIMAS

Lietuvoje savivaldybės linkusios labiau palaikyti viešojo sektoriaus organizacijų tiekiamas paslaugas, tad ir dominuoja labiau viešojo sektoriaus organizacijų tiesioginis finansavimas. Jos linkusios ir toliau palaikyti būtent tokį finansavimo būdą, nes manoma, kad tiesioginis viešojo sektoriaus organizacijų finansavimas yra tinkamiausias. *Todėl, kad tada mes jau reguliuojame. Jeigu pakanka tų paslaugų, ir mes esame įsisteigę įstaigą, tada tas įstaigas finansuojame. Aišku, jeigu neturime, tai perkame. Dabar kaip ir visai gerai, kad vis tiek visos lėšos suplaukia į savivaldybę. Tada tu planuoji tas lėšas (interviu).* **Tiesioginis viešojo sektoriaus socialinio darbo organizacijų finansavimas užtikrina paslaugų tęstinumą, prieinamumą, ilgalaikių socialinio darbo paslaugų teikimą, leidžia asmeniui pasirinkti jam tinkamiausią socialinio darbo organizaciją.** Savivaldybei tiesioginis viešojo sektoriaus organizacijų finansavimas yra **tinkamiausias ir todėl, kad šis finansavimo būdas yra paprasčiausias.**

PRIEŽASTYS, DĖL KURIŲ SAVIVALDYBĖS RETAI LINKUSIOS PIRKIMŲ IŠ NVO AR PSO BŪDU ORGANIZUOTI SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ TEIKIMĄ

- Lietuvoje retai kuri savivaldybė linkusi pirkimų iš NVO ar pelno siekiančių organizacijų pagalba organizuoti socialinio darbo paslaugų teikimą. Paslaugos dažniau perkamos miesto savivaldybėse iš NVO dienos centrų ir

privačių senų žmonių globos namų. Rajono savivaldybėse dažniausiai vyksta privataus sektoriaus rėmimas, bet ne jų siūlomų paslaugų pirkimas. *Kiekvienas skyrius sudaro planą kiek maždaug pirsime, kaip realiai planuoti, nes nuo sumos priklauso kokį būdą turėsi pasirinkti. Bet kaip žinosi ar žmogus ateis? Mes tik ilgalaikės globos paslaugas 12 žmonių perkame, tik tiek (interviu).*

Socialinio darbo paslaugų pirkimas yra sudėtingas ilgai trunkantis procesas. Net jei savivaldybės palaiko privatizavimą ir socialinio darbo paslaugų pirkimus iš NVO ar pelno siekiančių organizacijų, dažniausiai jų atsisakoma dėl to, kad pirkimų tvarka labai sudėtinga ir apsunkinta. *Ten procedūros tai numirs žmogus, kol mes jam suteiksime tą paslaugą. Iš tikrųjų dabar dar pagriežtino, visokios komisijos, dabar tempiasi, o jeigu pirsime viską per viešuosius pirkimus, o dar kiekvienas pirkimas – procedūros...(interviu).*

Socialinio darbo paslaugų pirkimas, kaip organizacijų veiklos finansavimo būdas gali būti visai netinkamas tam tikroms socialinio darbo paslaugoms, nes kol įvyksta pirkimai, paslauga gali būti nebereikalinga arba asmuo gali jos nesulaukti. Viena vertus, sudėtinga socialinio darbo paslaugų pirkimų tvarka apsaugo klientą nuo galimų rizikų, kita vertus, net jei savivaldybė linkusi pirkti šias paslaugas rinkos sąlygomis, priversta atsisakyti tokių ketinimų. *Pirmiausias kriterijus pigiausios kainos, procedūros visos, atmetimai, konkursai, apklausos, kokį būdą paimtume viešųjų pirkimų – tai yra laiko klausimas, visur yra terminai. Jeigu ten net ir mažos vertės pirkimas, vis tiek turi viešųjų pirkimų planą sudarinėti (interviu).* Sudėtinga socialinio darbo paslaugų pirkimų tvarka gali atspindėti ir tam tikras politinių veikėjų nuostatas į privatizavimą, jų nenorą keisti esamos susiklosčiusios ilgametės viešojo sektoriaus organizacijų tiesioginio finansavimo tvarkos. *Nežinau, kaip tas procedūras reikėtų vykdyti ir visus reikalavimus, kai keičiasi kas mėnesį viešųjų pirkimų taisyklės (interviu).*

• **Lietuvoje paslaugų pirkimas iš NVO ar PSO sukelia neaiškumų dėl perkamų paslaugų: ar jos bus kokybiškos, ar atitiks savivaldybės lūkesčių bei keliamų kokybės standartų reikalavimus.** *Mažai tų, iš kurių perka*

paslaugas. Jie praktiškai iš programų, iš projektų gyvena. Yra tikrai pajėgių, bet reikėtų tada sukurti visą sistemą finansavimo. Labai sudėtinga kol kas. Atiduoti viską į nevyriausybininkų rankas dar per anksti (interviu).

•Rajono savivaldybėse pirkimai iš NVO ar pelno siekiančių organizacijų turi daugiau minusų nei privalumų. Pas mus kartais nevyriausybinės organizacijos, dalis jų, tiesiogiai kaip ir lygtai tiems patiems bendruomenės nariams lygtai teikia paslaugas, tačiau iš tikrųjų slepiasi daug kas. Pas mus rajone daug tų bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų, tiesiogiai kad teiktų socialines paslaugas yra mažai (interviu). Pirkimai iš NVO ar PSO yra retas reiškinys, nes nėra pakankamo NVO ar PSO paslaugų pasirinkimo.

•Savivaldybės nėra linkusios pirkti iš NVO ar pelno siekiančių organizacijų ir dėl sudėtingos sutarčių sudarymo tvarkos, įvykus pirkimams. Tiesiogiai finansuojamos pagal žmones, ar atskirai žmonių grupei, ar atskiram žmogui atskira sutartis. Tai čia ant sutarčių sėdėti (interviu).

PRIEŽASTYS, DĖL KURIŲ SAVIVALDYBĖS BŪTŲ LABIAU LINKUSIOS PIRKTI SOCIALINIO DARBO PASLAUGAS IŠ NVO NEI IŠ PSO

Nors Lietuvoje pirkimai yra gana retas reiškinys pasirenkant socialinio darbo paslaugų finansavimo būdą, savivaldybės būtų labiau linkusios pirkti iš NVO nei iš pelno siekiančių organizacijų. Ypač tai pasakyтина apie didmiesčių savivaldybes, kur NVO labiau išvystytos nei rajono savivaldybėse. Pastebima, kad **didmiesčių savivaldybėse NVO turi ilgametę veiklos patirtį, savas tradicijas bei organizacijos kultūrą, geresnę materialinę bazę, labiau išvystytą infrastruktūrą. Todėl manoma, kad jos būtų pajėgios konkuruoti su viešojo sektoriaus organizacijomis paslaugų teikime, ir šias organizacijas galima būtų remti, finansuoti. Yra labai stiprių nevyriausybinių organizacijų, kurios gebėtų, bet yra silpnesnių, siauriau mąstančių (interviu).** Gerosios NVO

socialinio darbo paslaugų teikimo praktikos atstovėmis minimos aklųjų ir silpnaregių organizacijos, neįgaliųjų organizacijos, vaikų dienos centrai. *Labai stipri neįgaliųjų draugija, kuri vienija apie 800 narių (interviu).* Tačiau šie pavyzdžiai yra labiau išimtys.

SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PIRKIMO IŠ PSO TRŪKUMAI, RIZIKOS, NEAIŠKUMAI

- Lietuvoje pirkimas iš pelno siekiančių organizacijų turi savų trūkumų, rizikų bei neaiškumų, dėl kurių labiau linkstama palaikyti NVO nei privačias organizacijas, kalbant apie jų veiklos užtikrinimą. Dažnai **pelno siekiančios organizacijos yra tik neseniai įsteigtos, neturinčios veiklos praktikos socialinio darbo paslaugų teikime. PSO pateikia palyginus pakankamai aukštas kainas už paslaugas, kurių savivaldybė negali įpirkti. Taip pat yra neaišku ar pelno siekiančios organizacijos teiks kokybiškas paslaugas, ar šių organizacijų darbuotojų kvalifikacija yra pakankama.**

- **Pelno siekiančios organizacijos yra išrankios klientų atžvilgiu. Jos linkusios teikti paslaugas tvarkingiems, patikimiems klientams, neturintiems jokių socialinės rizikos faktorių ar sunkesnių sveikatos sutrikimų.** Pavyzdys galėtų būti privatūs globos namai, kurie nenori teikti paslaugų pagyvenusio amžiaus asmenims, turintiems rimtesnių sveikatos sutrikimų.

- **Kai pelno siekiančios organizacijos susiduria su problemomis sukeliančiais klientais, nebenori teikti jiems paslaugų, atsisako vykdyti sutartis, grąžina asmenis savivaldybės rūpybai. Savivaldybei tenka pasirūpinti naujo paslaugų teikėjo paieška.** Tad tai tampa rimta problema. Jeigu perkama paslauga, tai norima, kad ji būtų ir teikiama. Kai pelno siekiančioms organizacijoms klientas sukelia nepatogumų, papildomų rūpesčių, jos nebenori spręsti išylančių problemų, atsisako savo atsakomybių bei paslaugų teikimo, perleidžia klientą savivaldybei, nes būtent ji yra atsakinga už paslaugų teikimą savo rajono ar miesto gyventojams. Dėl šių

minėtų priežasčių, manoma, kad, norint užtikrinti kokybiškų socialinio darbo paslaugų ilgalaikį teikimą, tiesioginis viešojo sektoriaus organizacijų finansavimas yra geriausias ir tinkamiausias finansavimo būdas. Viešojo sektoriaus organizacijų tiesioginį finansavimą savivaldybės pasirenka kaip patogesnį, patikimesnį ir saugesnį organizacijų finansavimo būdą, kuris apsaugo klientą nuo galimų rizikų. Tais atvejais, kai savivaldybė neturi savo įsteigtų organizacijų, galinčių atliepti kliento poreikius, ir tenka pirkti paslaugas, savivaldybės labiau linkusios pirkti iš NVO nei iš privačių, dėl minėtų pirkimų iš privačių organizacijų trūkumų.

SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ TEIKIMO IR FINANSAVIMO SISTEMOS TOBULINIMO GALIMYBĖS

• **Tobulinant finansavimo sistemą Lietuvoje, siūloma valstybės biudžeto lėšas, skiriamas įvairioms programoms, tikslines dotacijas skirti savivaldybėms, kurios pačios nustatytų savo savivaldybėje prioritetus ir pagal juos finansuotų įvairaus statuso organizacijas, teikiančias reikalingas paslaugas.** Tačiau ir čia turėtų būti skaidrumas, kad skirtingo statuso organizacijos galėtų vienodomis sąlygomis konkuruoti dėl savivaldybės finansavimo. Savivaldybių politinių veikėjų daromi sprendimai ir pasirenkami prioritetai gali neaprepti NVO ar pelno siekiančių organizacijų veiklos. Tokiu atveju jos būtų dar mažiau finansuojamos, kadangi neliktų valstybinių programų bei tikslinių dotacijų.

• **Dar vienas būdas, užtikrinantis paslaugų teikimo ir finansavimo sistemos geresnį veikimą, būtų aiškiai apibrėžtos įvairaus lygmens viešojo sektoriaus valdymo ir kitos atsakomybės. Siūloma Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai palikti inovacijų, naujų paslaugų diegimo, pilotinių projektų vykdymo funkcijas.** Pasiteisinus paslaugos teikimo modeliui, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija būtų atsakinga už šio modelio plėtojimą Lietuvoje, sistemos kūrimą, naujų paslaugų įtraukimą į Socialinių paslaugų katalogą, teisės aktų tvarkymą ir panašiai. Likusias funkcijas,

susijusias su socialinio darbo paslaugų teikimu, vertėtų perleisti savivaldybėms.

- Bet kokių atveju, norint užtikrinti skaidrų finansavimo sistemos veikimą, **reikalinga politinė valia (kaip valstybės, taip ir savivaldybės lygmeniu), aiškus valdymo ir kitų atsakomybių apibrėžimas ir tinkamas kontrolės mechanizmas.**

Apibendrinus interviu metu išryškėjusius aspektus, susijusius su NVO plėtros tema, galima teigti, kad Lietuvoje, kalbant apie socialinio darbo paslaugų teikimo privatizavimo būklę, NVO yra labiau palaikomos miesto savivaldybėse nei rajonų, taip pat ne pelno siekiančios visuomeninės organizacijos vertinamos kaip labiau tinkamos socialinio darbo paslaugų teikimui nei privačios organizacijos. Kalbant apie socialinio darbo paslaugų finansavimo privatizavimo būklę, savivaldybių labiausiai palaikomas viešojo sektoriaus organizacijų tiesioginis finansavimas. Vertinant kitus finansavimo būdus, išryškėjo požiūris, kad pirkimai nėra tinkamas kelias organizuoti socialinio darbo paslaugų teikimą, tačiau jei yra būtinybė paslaugas pirkti, savivaldybės labiau palaiko pirkimus iš NVO nei iš privačių organizacijų. Teigiamai vertinamų NVO veiklą savivaldybės užtikrina per programinį finansavimą ir NVO rėmimus. Vertinant šių finansavimo būdų apimtį, išryškėjo požiūris, jog NVO nėra pakankamai finansuojamos dėl savivaldybių lėšų trūkumo ir būtinybės pirmiausia užtikrinti savo įsteigtas organizacijas. Be abejo, menkas šio socialinio darbo paslaugų teikėjo finansavimas atsiliepia tolimesnei NVO plėtrai, ypač rajono savivaldybėse. Kalbant NVO plėtros tema, daugelis savivaldybių atstovų išreiškė poziciją, jog NVO yra pakankamai stiprios miesto savivaldybėse ir galėtų būti savivaldybių partneris paslaugų teikime bei konkuruoti dėl viešojo sektoriaus finansavimo, tačiau, manoma, jog sukurtos socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidos nėra pakankamos, norint vystyti rinkos santykius socialinio darbo paslaugų sferoje.

Palyginus Lietuvoje susiklosčiusią situaciją socialinio darbo paslaugų rinkoje su ES šalių patirtimi, pastebima, kad NVO daugelyje ES šalių užima žymiai svarbesnes pozicijas mišrioje socialinio darbo paslaugų rinkoje nei Lietuvoje ir teikia vis didesnę dalį paslaugų. NVO skaičius pastaraisiais dešimtmečiais ES šalyse sparčiai augo. Be to NVO skatinamos viešojo sektoriaus finansavimu, užtikrinančiu stabilesnes pozicijas socialinio darbo paslaugų rinkoje. Dažnai NVO tampa pagrindiniu daugelio socialinio darbo paslaugų rūšių teikėju. Pavyzdžiui, Anglijoje NVO yra pagrindinis dienos globos, apgyvendinimo, savigalbos ir kitų nestacionarių paslaugų teikėjas. Stacionarias globos paslaugas didžia dalimi teikia pelno siekiančios organizacijos. Savivaldybėms lieka socialinio darbo paslaugų organizavimo ir finansavimo atsakomybės, o paslaugų teikimą užtikrina NVO ir pelno sektorius, kuris taip pat vis labiau įsitraukia į socialinio darbo paslaugų rinką. Pavyzdžiui, Vokietijoje socialinio darbo paslaugų teikimo funkciją didžia dalimi atlieka NVO, anglosaksiškose šalyse globos paslaugas teikia pelno siekiančios organizacijos, Skandinavijos šalyse dominuoja viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimas, tačiau ir čia pastebimas NVO vaidmens augimas ir perėjimas link įvairaus statuso organizacijų paslaugų teikimo (Evers, 2005; Ascoli, Ranci, 2010).

4.4.2.2. Pelno siekiančių organizacijų plėtra

Interviu metu gilinantį į pelno siekiančių organizacijų plėtros klausimą, išryškėjo tokios temos (kategorijos) ir aspektai (konceptai):

Privatizavimo tema/Kategorija	Privatizavimo aspektai/Konceptai
PSO teikiamų socialinio darbo paslaugų rūšys	• Dažniausiai PSO teikia ilgalaikės globos paslaugas.
PSO privalumai teikiant socialinio darbo paslaugas	• Stipri materialinė bazė, gerai išvystyta infrastruktūra, samdomi kvalifikuoti socialiniai darbuotojai, turintys aukštąjį socialinio darbo krypties išsilavinimą.
PSO trūkumai teikiant socialinio darbo paslaugas	• PSO orientuotos į mokų klientą, renkasi savarankiškus, gebančius savimi pasirūpinti, neturinčius socialinės rizikos faktorių bei rimtesnių sveikatos sutrikimų klientus. • Kai atsiranda problemos su klientais, PSO pasitraukia nuo sutarties vykdymo, palikdamos savivaldybę rūpintis nepatogiais šioms organizacijoms klientais. • PSO negali užtikrinti teikiamų socialinio darbo paslaugų tęstinumo. • PSO linkusios rūpintis pelnu, jei veikla tampa nepelninga, organizacijos pasitraukia nuo paslaugų teikimo. • PSO pasižymi atsakomybės už klientus stoka.
PSO finansavimas	• Savivaldybės pasirenka finansuoti PSO paslaugas dažniausiai tik kraštutiniu atveju, kai savivaldybė neteikia tam tikrų paslaugų, ir kai NVO siūlomos paslaugos neatitinka tam tikrų kriterijų. • Savivaldybės nelinkusios pirkti socialinio darbo paslaugas iš PSO. • Aukšta PSO siūlomų paslaugų kaina yra jų finansavimo pagrindinė kliūtis.
PSO klientai	• PSO klientais tampa asmenys, turintys galimybių apmokėti paslaugų kainą patys arba pritraukiant neformalaus sektoriaus galimybes.

PSO TEIKIAMOS PASLAUGOS²⁷

Lietuvoje reta savivaldybė turi pelno siekiančių organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas. Dažniausiai tai yra **ilgalaikės globos paslaugas teikiančios organizacijos**. *Nemanau, kad kitas paslaugas privatus sektorius, išskyrus ilgalaikės globos, galėtų kurti. Jiems neapsimokėtų, nes vis tiek tai liečia tik žmonių grupes, kuriems reikia pagalbos. Nemanau, kad atsirastų labai daug įmonių privačių, kurie galėtų (interviu).* Atsiranda ir naujų pelno siekiančių organizacijų, tačiau net jei tokių pasitaiko, savivaldybės nelinkusios pirkti socialinio darbo paslaugas iš pelno siekiančių organizacijų. *Nežinau, ar valstybė pajėgtų pirkti iš privataus sektoriaus (interviu).*

PSO PRIVALUMAI TEIKIANT SOCIALINIO DARBO PASLAUGAS

Lietuvoje esamos pelno siekiančios socialinio darbo organizacijos vertinamas gan dviprasmiškai – jos turi savų privalumų ir savų trūkumų. Pastebima, kad jų yra **stipri materialinė bazė, gerai išvystyta infrastruktūra** – patalpos pritaikytos atitinkamų paslaugų teikimui. **Šios organizacijos samdo kvalifikuotus socialinius darbuotojus, turinčius aukštąjį socialinio darbo krypties išsilavinimą.** Apsilankius tokiose organizacijose susidaro teigiamas įspūdis. *Grožis, komfortabilumas ir paslaugų kokybė daug aukštesnė, ir visa kita, bet tuo pačiu ir kaina (interviu).* Be to jos skiria laiko ir dėmesio teikiamų paslaugų viešinimui, pristato teikiamas paslaugas plačiajai visuomenei.

PSO TRŪKUMAI TEIKIANT SOCIALINIO DARBO PASLAUGAS

Lietuvoje pelno siekiančios organizacijos orientuotos į mokų klientą, tad daro viską, kad galėtų pritraukti klientus ir gauti pelno. *Jeigu jiems tas verslas pasiteisina ir turi klientų, tie klientai patenkinti, tegul teikia, jeigu turi*

²⁷ Toliau tekste: privatizavimo tema (kategorija) rašoma tokiu šriftu - **PRIVATIZAVIMO TEMA (KATEGORIJA);**

privatizavimo aspektai (konceptai) rašomi tokiu šriftu - **aspektai (konceptai);**

interviu citatos rašomos tokiu šriftu - *interviu citatos.*

už ką susimokėti. Turėtų būti galimybė pasirinkti (interviu). Pelną siekiančios organizacijos renkasi savarankiškus, gebančius savimi pasirūpinti, neturinčius socialinės rizikos faktorių bei rimtesnių sveikatos sutrikimų klientus, kurie nesukeltų šioms organizacijoms didelių problemų. Tačiau, kai problemos atsiranda, pelną siekiančios organizacijos pasitraukia nuo sutarties vykdymo, palikdamos savivaldybę rūpintis nepatogiais šioms organizacijoms klientais. Kur žmogui paskui kreiptis? Gali būti taip, kad privatus sektorius gali nutraukti tų paslaugų teikimą, o valstybė kaip ir turi užtikrinti tų paslaugų teikimą (interviu). Dar vienas pelną siekiančių organizacijų trūkumas tas, kad jos negali užtikrinti teikiamų socialinio darbo paslaugų tęstinumo. Verslas yra verslas, šiandien verslas, rytoj uždarau aš tą verslą (interviu). Pelną siekiančios organizacijos linkusios rūpintis pelnu, jų pagrindinis tikslas yra pelną teikianti veikla. Tad jei veikla tampa nepelninga, organizacijos pasitraukia nuo paslaugų teikimo. Kur biznesas, man atrodo, čia kaip ir socialinis darbas, ir socialinės paslaugos nelabai suderinami (interviu). Be to, manoma, kad pelną siekiančios organizacijos pasižymi atsakomybės už klientus stoka. Į žmogiškąjį aspektą nelabai būtų žiūrima (interviu).

PSO FINANSAVIMAS

Lietuvoje savivaldybės pasirenka finansuoti pelną siekiančių organizacijų socialinio darbo paslaugas dažniausiai tik kraštutiniu atveju, kai savivaldybė neteikia tam tikrų paslaugų, ir kai NVO siūlomos paslaugos neatitinka tam tikrų kriterijų. Tais atvejais savivaldybei tenka skirti lėšų paslaugos pirkimui iš pelną siekiančių organizacijų, nes būtina atliepti kliento poreikį, užtikrinant jam reikalingų paslaugų teikimą. Savivaldybės nelinkusios pirkti socialinio darbo paslaugas iš PSO. Aukšta pelną siekiančių organizacijų siūlomų paslaugų kaina tampa jų paslaugų pagrindine finansavimo kliūtimi, ypač rajono savivaldybėse. Rajono savivaldybių gyventojai, gaunantys menkas pensijas, negali apmokėti

paslaugos kainos, tad tenka mokėti savivaldybei, kuri retai kada turi galimybę nupirkti pelno siekiančių organizacijų siūlomas paslaugas. Dažniausiai savo gyventojais savivaldybėms tenka pasirūpinti pačioms, teikiant paslaugas viešojo sektoriaus organizacijose.

PSO KLIENTAI

Lietuvoje pelno siekiančių organizacijų klientais tampa asmenys, turintys galimybių apmokėti paslaugų kainą patys arba pritraukiant neformalaus sektoriaus galimybes – vaikų, giminaičių paramą. Tokiais atvejais savivaldybė nedalyvauja paslaugų teikimo užtikrinimo procese. Tačiau tokių materialiai aprūpintų klientų Lietuvos mastu nėra daug. Todėl ir pelno siekiančių socialinio darbo organizacijų nėra daug. Tuo labiau, kad savivaldybės dėl aukščiau minėtų priežasčių retai kada linkusios pirkti paslaugas iš šių organizacijų. O tais atvejais, kai savivaldybės yra linkusios finansuoti pelno siekiančių organizacijų socialinio darbo paslaugas, ne visada turi lėšų nupirkti siūlomas paslaugas.

Aptariant privačių organizacijų plėtros klausimą, išryškėjo gana nedaug temų, ir pokalbiai šiuo klausimu buvo palyginus trumpi, ypač interviu metu su rajono savivaldybių socialinio darbo sferos veikėjais, kur nėra privačių organizacijų, ir turima informacija apie jas yra gana menka. Daugelio savivaldybių atstovų išsakytos nuomonės apsiribojo pelno siekiančių organizacijų socialinio darbo paslaugų teikime privalumų ir trūkumų išvardijimu bei šių organizacijų finansavimo tema. Kalbant apie pelno siekiančių organizacijų plėtros perspektyvas Lietuvoje, nuomonės buvo vieningos, jog pelno siekiančios organizacijos nėra tinkamas socialinio darbo paslaugų teikėjas dėl orientacijos į pelną ir kliento padėties neužtikrintumo šiose organizacijose. Tačiau nuomonės sutapo ir dėl privačių organizacijų dalyvavimo paslaugų rinkoje – jei yra paklausa šių organizacijų paslaugoms, turėtų būti ir pasiūla, tai yra, jei klientas pasiruošęs savarankiškai apmokėti

paslaugos kainą, jam turi buvo suteikta galimybė rinktis iš kurio teikėjo kokių paslaugų jis pageidautų nupirkti. Taigi, privačių organizacijų ateitis priklauso nuo klientų galimybių įsigyti jų siūlomas paslaugas, nuo savivaldybių turimų resursų finansuoti šių organizacijų veiklą ir savivaldybės tarybos narių bei socialinio darbo paslaugų srities veikėjų sprendimų palaikyti ar ne (arba atitinkamų teisės aktų įpareigojimo palaikyti ar ne) privačių organizacijų plėtrą savo savivaldybėje.

Palyginus Lietuvoje susiklosčiusią situaciją socialinio darbo paslaugų rinkoje su ES šalių patirtimi, pastebima, kad pelno siekiančios organizacijos taip pat nėra pagrindinis sektorius, teikiantis socialinio darbo paslaugas. Tačiau ES šalyse pelno siekiančios organizacijos užima žymiai svarbesnes pozicijas mišrioje socialinio darbo paslaugų rinkoje nei Lietuvoje. Nors pelno sektoriaus dalyvavimas socialinio darbo paslaugų teikime daugelyje ES šalių nėra esminis, kur kas didesnę dalį paslaugų teikia NVO, kurios yra pagrindinis socialinio darbo paslaugų teikėjas, vis dėlto pelno siekiančių organizacijų vaidmuo teikiant socialinio darbo paslaugas ES šalyse vis didėja. Pavyzdžiui, Austrijoje, savivaldybės atsakingos tik už slaugos paslaugų organizavimą teikiant bendruomenines socialinio darbo paslaugas seniems žmonėms. Pagalbos namuose paslaugų teikimui savivaldybės samdo privačias savanoriškas organizacijas. Didžiojoje Britanijoje, JAV, Vokietijoje socialinio darbo paslaugas – didžia dalimi globos paslaugas seniems žmonėms ir neįgaliesiems – teikia pelno siekiančios organizacijos ir jų veiklos laukas vis plečiasi, kaip plečiasi ir šių organizacijų finansavimas viešojo sektoriaus resursais (Evers, 2005; Ascoli, Ranci, 2010).

4.4.2.3. Pagalbos pinigų teikimo plėtra

Aptariant pagalbos pinigų teikimo plėtrą, išryškėjo tokios temos (kategorijos) ir aspektai (konceptai):

Privatizavimo tema/Kategorija	Privatizavimo aspektai/Konceptai
Pagalbos pinigų teikimo privalumai	• Pagalbos pinigų teikimas yra teigiamai vertinamas būdas užtikrinti reikiamų paslaugų teikimą. • Savivaldybei pagalbos pinigų teikimas kainuoja mažiau nei teikti paslaugas socialinio darbo organizacijose. • Asmuo gauna jam reikalingas paslaugas ir lieka savo gyvenvietėje. • Asmuo paslaugas gauna iš jam artimo žmogaus, kuris nors ir nėra profesionalus socialinis darbuotojas, juo yra pasitikima. • Šeimos, bendruomenės narys, teikiantis asmeniui paslaugas žino, kokios pagalbos reikia ir kaip ją suteikti. • Kai asmuo yra vienišas, juo nėra kam pasirūpinti ir jo priežiūrą prisiima šeimos ar bendruomenės nariai, jų rūpestis bent minimaliai yra kompensuojamas pagalbos pinigais.
Pagalbos pinigų teikimo trūkumai	• Pagalbos pinigai sumažina konkurenciją tarp rinkos dalyvių ir paslaugų kokybę, tuo atveju jei yra teikiami šeimos ar bendruomenės nariams, o ne samdomi kvalifikuoti socialiniai darbuotojai. • Kai pagalbos pinigai mokami asmeniui už suteiktas paslaugas, ši išmoka mokama neišskaičiuojant mokesčių, neskaičiuojamas darbo stažas, tad ši priemonė įgauna nelegalaus darbo pobūdį. • Pagalbos pinigai pažeidžia neformalios globos koncepciją.
Pagalbos pinigų teikimo atvejai	• Pagalbos pinigai teikiami tik kraštutiniais atvejais, pvz., kai neįmanoma pasiekti atokiai gyvenančių asmenų, kuriems reikalinga pagalba.

	• Pagalbos pinigai dažniausiai yra mokami asmenims turintiems proto ar/ir psichikos sutrikimų, pagyvenusiems asmenims.
Pagalbos pinigų teikimo paplitimą įtakoiantys veiksniai	• Pagrindinis pagalbos pinigų teikimo paplitimą įtakojantis veiksnys yra asmenų, kuriems reikalingos tam tikros paslaugos, atokios gyvenvietės. • Šeimoms globojančioms vaikus pagalbos pinigai teikiami retai dėl savivaldybių lėšų trūkumo.
Pagalbos pinigų teikimo pasekmės	• Lietuvoje pagalbos pinigai tampa ne socialinio darbo paslaugų rinkos palaikymo išraiška ir įvairaus statuso organizacijų konkurencijos skatinimu, kai klientas galėtų savo lėšas skirti pasirinktai organizacijai, jie tampa tinkamu ir reikalingu būdu užtikrinti paslaugų gavimą tais atvejais, kai savivaldybės negali padėti ar pasiekti asmenų, kuriems reikalingos paslaugos. • Nors pagalbos pinigų atsiradimas reikalauja jų administravimo: poreikio pagalbos pinigams vertinimo, jų skyrimo, lėšų panaudojimo priežiūros, manoma, kad tai nemodifikuoja socialinio darbo profesijos, neįtakoja socialinio darbo atvejo vadybininkų atsiradimo.
Išmokų teikimo bei finansavimo sistemos trūkumai ir tobulinimo galimybės	• Pagalbos pinigai, priežiūros pinigai ir slaugos pinigai turi panašią paskirtį (kompensuoti asmens nesavarankiškumą), tačiau šie pinigai mokami iš skirtingų viešojo sektoriaus šaltinių – pagalbos pinigai mokami iš savivaldybės biudžeto, priežiūros pinigai ir slaugos pinigai – iš valstybės biudžeto. • Norint išvengti pagalbos pinigų teikimo trūkumų, siūloma apibrėžti socialinio darbo paslaugų rūšis, kurias galėtų teikti neformalus sektorius. • Siūloma skatinti neformalų paslaugų teikimą, palaikyti šeimos, bendruomenės narius ne tik išmokų mokėjimu, bet organizuojant jiems įvairią pagalbą.

PAGALBOS PINIGŲ TEIKIMO PRIVALUMAI²⁸

•Lietuvoje pagalbos pinigų teikimas yra teigiamai savivaldybių vertinamas būdas užtikrinti reikiamų paslaugų teikimą. Kai yra būtinybė, pagalbos pinigų skyrimas savivaldybių palaikomas. *Aš tai už, jeigu iš tikrųjų įvertini visus aspektus: yra kam nusipirkti paslaugas, kam teikti tas paslaugas, bus teikiamos prie to žmogaus, yra žmogus kuris teiks tas paslaugas (interviu).* Įvertinus poreikį pagalbos pinigų mokėjimui, pasirašoma dvišalė sutartis tarp paslaugų teikėjo ir asmens. *Mes jau prieš mokant pagalbos pinigus įvertiname ar tikrai yra žmogus, kuris teiks jam tas paslaugas. Pas mus nėra labai daug nukreipimų, nes mes pasidarėme gerą įvertinimo sistemą (interviu).* Sutartyje numatomos sąlygos: paslaugų aprašymas, laikotarpis, teikiantis paslaugas asmuo (šeimos arba bendruomenės narys, kuriuo asmuo pasitiki) ir panašiai. *Mes nusistatę, kad kas pusę metų peržiūrimė pagalbos pinigėlių mokėjimą. Jeigu matome, kad tikslinga labiau teikti paslaugas, tai teikiame paslaugas. Nors labai dažnai žmonės nori pinigėlių (interviu).*

•Vienas pagalbos pinigų skyrimo privalumų Lietuvoje tai, kad **asmenys gauna jiems reikalingas paslaugas, lieka savo gyvenvietėje, o savivaldybei tai kainuoja mažiau, nei teikti paslaugas socialinio darbo organizacijose.**

•Kita pagalbos pinigų teikimo teigiama pusė – **asmuo paslaugas gauna iš jam artimo žmogaus, kuris nors ir nėra profesionalus socialinis darbuotojas, juo yra pasitikima.** Asmenims turintiems proto ar/ir psichikos sutrikimų, pagyvenusiems asmenims, kurie dažniausiai gauna pagalbos pinigus, yra ypatingai svarbus tarpusavio ryšys, jie gan sunkiai bendrauja su svetimais žmonėmis. Šeimos, bendruomenės narys, teikiantis asmeniui paslaugas yra gerai pažįstamas, su juo bendraujama, pasitikima – tai asmenims turintiems proto ar/ir psichikos sutrikimų, pagyvenusiems asmenims turi

²⁸ Toliau tekste: privatizavimo tema (kategorija) rašoma tokiu šriftu - **PRIVATIZAVIMO TEMA (KATEGORIJA);**

privatizavimo aspektai (konceptai) rašomi tokiu šriftu - **aspektai (konceptai);**

interviu citatos rašomos tokiu šriftu - *interviu citatos.*

ypatingą reikšmę. Jie labiau linkę priimti artimųjų arba bendruomenės narių pagalbą nei svetimo žmogaus.

- Be to, **šėimos, bendruomenės narys, teikiantis asmeniui paslaugas žino, kokios pagalbos reikia ir kaip ją suteikti.** Net jei ir yra poreikis paslaugoms, kartais jų atsisakoma vien todėl, kad nerandama asmens, kuriuo galėtų pasitikėti, o lankomosios priežiūros darbuotojo pagalbos nepriima. Tad teikiant paslaugas svarbu atsižvelgti į esamus socialinius ryšius bei psichologinius aspektus, kurie asmenims turintiems proto ar/ir psichikos sutrikimų ir vyresniame amžiuje, tampa ypatingai svarbūs.

- Dar vienas pagalbos pinigų teikimo privalumas – kai asmuo yra vienišas, juo nėra kam pasirūpinti ir jo priežiūrą prisiima šeimos ar bendruomenės nariai, **jų rūpestis bent minimaliai yra kompensuojamas pagalbos pinigais.**

PAGALBOS PINIGŲ TEIKIMO TRŪKUMAI

- Lietuvoje pagalbos pinigai turi ir savų trūkumų. **Jie sumažina konkurenciją tarp rinkos dalyvių ir paslaugų kokybę, tuo atveju jei yra teikiami šeimos ar bendruomenės nariams, o ne samdomi kvalifikuoti socialiniai darbuotojai.** Jei paslaugos būtų teikiamos organizacijoje, būtų įdarbinti kvalifikuoti darbuotojai su visomis priklausančiomis jiems garantijomis, šiuo atveju ir paslaugos teikimas kainuotų daugiau. Tad pagalbos pinigai iškreipia konkurencijos veikimą ir mažina paslaugų kokybę. *Konkuruotų privati organizacija, kuri teikia pagalbą namie, tai žmogų įdarbinti reikėtų ir mokėti mokesčius. O tas žmogus lyg tai irgi teikėjas, bet jisai visiškai jokių mokesčių nemoka. Klientas rinksis neformalų teikėją, kuriam grynai pinigėliai mokami, ir jisai gauna, negu eis į organizaciją, kur jam atskaitys tuos mokesčius (interviu).*

- Dar vienas neigiamas pagalbos pinigų aspektas yra tai, kad **jie mokami asmeniui už jo suteiktas paslaugas, ši išmoka mokama neišskaičiuojant mokesčių, neskaičiuojamas darbo stažas, tad ši priemonė įgauna**

nelegalaus darbo pobūdį. *Kai išmoką gauna žmogus, tai suprantama, jis turiu negalią, jam išmoka kompensuoja. Bet tam žmogui, kuris veiklą vykdo, kai jisai užmoka tam, kuris neturi jokių negalių, jis tik veiklą vykdo. O tą veiklą vykdančias pas mus yra taip, kad arba patentą turi turėti, arba individualios veiklos sutartį. Lankomosios priežiūros darbuotojai lygiai taip pat ateina porą kartų per savaitę, bet jie dirba ir jie gauna – jie moka mokesčius, jiems darbo stažas eina. O tas žmogus lygiai taip pat, kuris pagalbos pinigų naudoja, gal jis porą kartų ateina, bet jisai visai kitame statuse (interviu).*

- Taip pat manoma, kad **pagalbos pinigai pažeidžia neformalios globos koncepciją.** *Pagalba šeimos nariui, kaimynui yra kaip ir pareiga. Ar būtinai turim mes mokėti, tie dalykai irgi kelia daugybę klausimų (interviu).* Neformali globa yra pagalba, kai šeimos ar bendruomenės nariai padeda, bet be atlyginimo. Yra neformalios globos asociacija Europoje. Kaip tik jie prašo, kad atokvėpio paslaugas jiems organizuotų. Tokia pagalba valstybė padeda, psichologiškai padeda (interviu).

PAGALBOS PINIGŲ TEIKIMO ATVEJAI

- Manoma, kad **Lietuvoje pagalbos pinigai yra tinkamas ir reikalingas būdas užtikrinti paslaugų gavimą tais atvejais, kai savivaldybės negali padėti ar pasiekti asmenų, kuriems reikalingos paslaugos.** *Tu įvertini poreikį socialinių paslaugų ir paskui žiūri, ar būtų tie pagalbos pinigai naudingi, ar naudingi pirmiausia ir žmogui, ir įstaigai (interviu).* Tai yra tinkama priemonė bent minimaliai kompensuoti paslaugos teikimą socialinio darbo paslaugų organizacijose arba lankomosios priežiūros darbuotojų teikiamas paslaugas. Tais atvejais, kai savivaldybė neturi kitų galimybių padėti asmeniui, pagalbos pinigų skyrimas yra tinkama išeitis. *Žiūri vis tiek kad tos paslaugos būtų. Neužkrauni žmogaus, kad tu nusipirk tas paslaugas. Ieškai galimybių, kad pirmiausiai tam žmogui padėtum. Jau kraštutiniu atveju nebent, arba yra žmogus, arba paslaugų nėra galimybės teikti (interviu).*

• **Pagalbos pinigai dažniausiai yra mokami asmenims turintiems proto ar/ir psichikos sutrikimų, pagyvenusiems asmenims, kuriems savivaldybė negali užtikrinti paslaugų teikimo socialinio darbo organizacijose ir kurių negali pasiekti lankomosios priežiūros darbuotojai dėl atokių jų gyvenviečių. Bendrąsias paslaugas ir socialinę priežiūrą, kurių jiems reikia, suteikia šeimos arba bendruomenės narys, kuriuo asmuo pasitiki. Asmenys gaunantys pagalbos pinigus teigiamai vertina jų skyrimo galimybę. Pagalbos pinigai užtikrina atokiai nuo paslaugas teikiančių organizacijų gyvenančių asmenų galimybę gauti jiems reikalingos pagalbos.**

PAGALBOS PINIGŲ TEIKIMO PAPLITIMĄ ĮTAKOJANTYS VEIKSNIAI

• **Pagrindiniu pagalbos pinigų panaudojimo paplitimui Lietuvoje turinčiu įtakos veiksniu tampa asmenų, kuriems reikalingos tam tikros paslaugos, atokios gyvenvietės. Kai yra žmogus, kuris gali padėti, mes kaip alternatyvą siūlome pagalbos pinigus. Viskas priklauso vėlgi nuo to paties rajono specifikos, kur žmogus gyvena, kiek jis nuo to centro (interviu). Tad savivaldybei tokiais atvejais žymiai paprasčiau ir pigiau organizuoti paslaugas pagalbos pinigais.**

• **Taip pat yra patvirtinta tvarka dėl pagalbos pinigų mokėjimo šeimoms, globojančioms vaikus. Tačiau dėl savivaldybių lėšų trūkumo šie pinigai mokami retai. Manoma, jei savivaldybės galėtų skirti pakankamai lėšų pagalbos pinigų skyrimui šeimoms, globojančioms vaikus, galėtų sumažėtų vaikų globos namuose. Tai savo ruožtu sutaupytų daugiau savivaldybės lėšų, nes vaikais rūpintųsi globojanti šeima ir nereikėtų jiems teikti paslaugų vaikų globos namuose. Tačiau dėl savivaldybės lėšų trūkumo pagalbos pinigai teikiami tik kraštutiniais atvejais, kai neįmanoma pasiekti atokiai gyvenančių asmenų, kuriems reikalinga pagalba. Dėl tos pačios priežasties ir šeimoms globojančioms vaikus pagalbos pinigų skyrimas yra retas reiškinys. Dažniausia iš šitų priežasčių yra finansinės galimybės, kadangi**

nėra pinigų, ir negali mokėti. Kitas dalykas – gal miestuose yra patenkinamas poreikis paslaugoms, ir tų pagalbos pinigų mokėti seniems žmonėms ir nereikėtų tada. Tai va čia dar įtakoja ir gyvenamoji vieta, kada savivaldybė nebeturi galimybių teikti šitų paslaugų, jie gali rinktis kaip alternatyvą (interviu).

PAGALBOS PINIGŲ TEIKIMO PASEKMĖS

•Lietuvoje pagalbos pinigai tampa ne socialinio darbo paslaugų rinkos palaikymo išraiška ir įvairaus statuso organizacijų konkurencijos skatinimu, kai klientas galėtų savo lėšas skirti pasirinktai organizacijai, jie tampa tinkamu ir reikalingu būdu užtikrinti paslaugų gavimą tais atvejais, kai savivaldybės negali padėti ar pasiekti asmenų, kuriems reikalingos paslaugos.

•Pagalbos pinigų atsiradimas reikalauja administravimo įgūdžių. Jų valdymas yra labiau biurokratinis darbas, nes nebelieka tiesioginio profesionalaus socialinio darbuotojo ir paslaugos gavėjo kontakto arba tas kontaktas yra trumpalaikis skirtas pagalbos pinigų teikimo priežiūrai. **Nors pagalbos pinigų atsiradimas reikalauja jų administravimo: poreikio pagalbos pinigams vertinimo, jų skyrimo, lėšų panaudojimo priežiūros, Lietuvoje manoma, kad tai nemodifikuoja socialinio darbo profesijos, neįtakoja socialinio darbo atvejo vadybininkų atsiradimo.** Skiriant įvairias socialinio darbo paslaugas – bendrąsias socialines paslaugas, socialinę priežiūrą, trumpalaikę/ilgalaikę socialinę globą – atliekamas poreikio nustatymas, analizė, vertinimas, sprendimo priėmimas. Po paslaugos skyrimo vertinamas jos efektyvumas, ar teikiama paslauga atitinka nustatytus kokybės reikalavimus, ar tikrai asmuo gauna jam paskirtą paslaugą. *Dažniausiai žmonės gauna pagalbos pinigus jiems atvežant į namus, todėl reali situacija greitai pasimato ar reikia, ar nereikia. Įdomu, kaip bus su tais pagalbos pinigais, kuriuos gauna globojamos šeimos. Va ten praktika parodys, nes jų kaip ir sekimo nėra. Kaip įvertinti tada, ar jam suteikiamos tos paslaugos, nes ten*

pagalbos pinigai įgauna kitą prasmę, tai kaip pagalba šeimai, tik pinigine (interviu). Visą šį socialinio darbo paslaugų administravimo darbą atlieka socialiniai darbuotojai, tai įeina į jų darbo funkcijas. Todėl papildomas darbas susijęs su atsiradusių pagalbos pinigų administravimu iš esmės nekeičia socialinio darbuotojo funkcijų. Prisikursime vadybininkų. Pas mus 25 asmenims teikiama, pinigai pilnai suvaldomi ir ten kažko papildomai tikrai nereikia, kad mes juos sektume. Aišku, kur toks Vilnius, ten jau turbūt vieno žmogaus mažai, kad sektum (interviu). Tačiau pagalbos pinigų administravimas yra gan sudėtingas procesas tais atvejais, kai pagalbos pinigus gaunantys asmenys gyvena atokiose vietovėse, kur nėra sutvarkyta infrastruktūra. Giminaičiai vadovauja. Niekaip negalime susikalbėti, kai labai atokioje vietovėje gyvena. Labai sunku socialinei darbuotojai nuvežti tuos pinigus, neatsidaro sąskaitos. Gerai būtų priimti sprendimą, jeigu žmogus vaikščioja, jis tikrai gali ir atsidaryti sąskaitą ir visą kitką (interviu). Pagalbos pinigų, skiriamų vaikus globojančioms šeimoms, valdymas taip pat reikalauja daug administravimo įgūdžių, nes jų skyrimas įgauna kitą reikšmę, įvertinami kiti aspektai. Tai tik atvejo vadybininkas ir gali būti, nes realiai paima globoti vaiką, tai apie kokias mes socialines paslaugas dabar šnekame tam vaikui, ten tik parama bus (interviu).

IŠMOKŲ TEIKIMO BEI FINANSAVIMO SISTEMOS TRŪKUMAI IR TOBULINIMO GALIMYBĖS

• Kalbant apie pagalbos pinigų teikimą Lietuvoje, manoma, jog **išmokų teikimo bei finansavimo sistema yra tobulintina** – pagalbos pinigai, priežiūros pinigai ir slaugos pinigai turi panašią paskirtį (kompensuoti asmens nesavarankiškumą), tačiau šie pinigai mokami iš skirtingų viešojo sektoriaus šaltinių. Pagalbos pinigai mokami iš savivaldybės biudžeto, priežiūros pinigai ir slaugos pinigai – iš valstybės biudžeto. Tai sudaro galimybę gauti skirtingas išmokas iš skirtingų viešojo sektoriaus šaltinių.

•Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių poreikis socialinio darbo paslaugoms didėja. Viena iš priežasčių yra pagyvenusių žmonių skaičiaus augimas, kuris sąlygoja išlaidas sveikatos priežiūrai, socialinei apsaugai ir kitas. Susiduriama su išteklių trūkumu, todėl daugelis šalių skatina neformalią (šėimos ir bendruomenės narių) pagalbą. Pigiau mokėti šėimos ir bendruomenės nariams už jų pagalbą, negu teikti kvalifikuotų specialistų socialinio darbo paslaugas. Norint išvengti pagalbos pinigų teikimo trūkumų, **siūloma apibrėžti socialinio darbo paslaugų rūšis, kurias galėtų teikti neformalus sektorius.** Manoma, kad sudėtingas socialinio darbo paslaugas, pvz., rizikos šėimų konsultavimą, turėtų teikti profesionalus socialinis darbuotojas. Neformalus sektorius galėtų teikti paprastesnes socialinio darbo paslaugas, nereikalaujančias specialių žinių ir įgūdžių, pvz., senų, neįgalių žmonių priežiūros paslaugas. Įvertinus tai, kad ištekliai riboti, o poreikis socialinio darbo paslaugoms didėja, siūloma **skatinti neformalų paslaugų teikimą, ir palaikyti šėimos, bendruomenės narius ne tik išmokų mokėjimu, bet organizuojant jiems įvairią pagalbą,** pvz., atokvėpio paslaugas. Šios priemonės bet kuriuo atveju yra pigesnės, ir žmogui patogiau, kai jį prižiūri šėimos ar bendruomenės nariai, negu ateinantis socialinis darbuotojas.

Taigi, apibendrinus aptartą pagalbos pinigų plėtros klausimą, galima išskirti jų teikimo privalumus ir trūkumus, kurie vienodai reikšmingi vertinant pagalbos pinigų tinkamumą ir svarbą Lietuvoje. Šiomis temomis daugelio savivaldybių socialinio darbo veikėjų nuomonės sutapo – pagalbos pinigai skiriami itin retai, kraštutiniais atvejais ir manoma, jog tinkamesnis būdas suteikti klientui paslaugas socialinio darbo organizacijoje kvalifikuotų darbuotojų, tačiau išskirtiniais atvejais pagalbos pinigų teikimas gali būti išeitis gauti reikiamų paslaugų, pasitelkiant neformalaus sektoriaus pagalbą. Lietuvoje pagalbos pinigų skyrimas neturi kitose šalyse jiems būdingo socialinio darbo paslaugų rinkos palaikymo ir įvairaus statuso organizacijų

konkurencijos skatinimo tikslo, kai klientas galėtų savo lėšas skirti pasirinktai organizacijai. Lietuvoje pagalbos pinigai veikia priešingai – sumažina konkurenciją tarp rinkos dalyvių ir paslaugų kokybę, tuo atveju jei yra teikiami šeimos ar bendruomenės nariams, o ne samdomi kvalifikuoti socialiniai darbuotojai. Savivaldybių socialinio darbo sferos veikėjų nuomonės buvo vieningos ir aptariant pagalbos pinigų pasekmes socialinio darbo profesijai – kadangi pagalbos pinigai Lietuvoje skiriami itin retais atvejais, jų valdymas neturi didelės įtakos socialinių darbuotojų veiklai.

Palyginus Europos šalių patirtį, pastebima, kad individualizmas įgyvendinamas rinkos ir pagalbos pinigų dėka pasižymi galimybe rinktis paslaugų rinkoje. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje, Airijoje, Prancūzijoje, Olandijoje, Austrijoje, Liuksemburge, Vokietijoje klientai turi galimybę rinktis paslaugų gavimą arba pagalbos pinigus, kuriais gali apmokėti paslaugas, gaunamas iš NVO, pelno organizacijų ar sumokėti šeimos, bendruomenės nariams už teikiamą pagalbą. Socialinio darbo paslaugų rinka tampa labiau į pirkėją orientuota, atsiranda daugiau galimybių klientui valdyti paslaugų apmokėjimą, dalyvauti paslaugų planavimo ir teikimo procesuose. Tai ženkliai sumažina viešojo sektoriaus išlaidas socialinio darbo paslaugoms, taip pat kolektyviai teikiamas paslaugas (Spandler, 2004; Da Roit, Le Bihan, Oesterle, 2007). Tačiau kaip Lietuvoje, taip ir kitose šalyse lieka keli neišspręsti klausimai, vienas kurių – darbuotojų paieška, kitas – teikiamų paslaugų kokybė. Dažniausiai pagalbos pinigai yra leidžiami asmens priežiūros darbuotojui samdyti ir nėra lengva surasti tinkamą, tad samdomi šeimos arba bendruomenės nariai, dėl kurių teikiamų paslaugų kokybės kyla abejonių (Clark, Gough, Macfarlane, 2004; Da Roit, Le Bihan, Oesterle, 2007).

4.4.2.4. Socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimo už paslaugas plėtra

Aptariant socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimo už paslaugas klausimą, išryškėjo tokios temos (kategorijos) ir aspektai (konceptai):

Privatizavimo tema/Kategorija	Privatizavimo aspektai/Konceptai
Socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimo plėtros veiksniai	Socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimo plėtrai turi įtakos: • Poreikio socialinio darbo paslaugoms didėjimas. • Išlaidų socialinio darbo paslaugoms augimas. • Lėšų stygius socialinio darbo paslaugoms savivaldybėse. • Pelno siekiančių organizacijų atsiradimas paslaugų teikime. • Ekonominė socialinio darbo paslaugų kliento padėtis.

SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ KLIENTO MOKĖJIMO PLĖTROS VEIKSNIAI²⁹

• Viešojo sektoriaus skiriamas finansavimas socialinio darbo paslaugoms dėl įvairių (ekonominių, politinių ir kitų) priežasčių mažėja, kartu auga paslaugų klientų atsakomybė už save bei jų dalyvavimas paslaugų apmokėjime. Paslaugų teikimui pasitelkiamos klientų lėšos, įvedamos įvairios turto vertinimo schemos įvertinti galimybes mokėti už paslaugas. Lietuvoje vis labiau **didėja poreikis socialinio darbo paslaugoms**. Viena iš pagrindinių priežasčių yra pagyvenusių žmonių skaičiaus augimas, kuris sąlygoja **didėjančias išlaidas socialinei apsaugai**, sveikatos priežiūrai ir kitas. **Išteklių trūkumas** skatina savivaldybes ieškoti papildomų socialinio darbo paslaugų

²⁹ Toliau tekste: privatizavimo tema (kategorija) rašoma tokiu šriftu - **PRIVATIZAVIMO TEMA (KATEGORIJA)**;

privatizavimo aspektai (konceptai) rašomi tokiu šriftu - **aspektai (konceptai)**;

interview citatos rašomos tokiu šriftu - *interview citatos*.

finansavimo būdų, pritraukti ES struktūrinių fondų lėšas, vis labiau įtraukti klientą į paslaugų kaštų apmokėjimą bei skatinti jo dalyvavimą paslaugų teikime. Asmenų mokėjimų klausimas glaudžiai susijęs ir su siekiu perkelti viešojo sektoriaus atsakomybę už paslaugų finansavimą privačiam sektoriui, šiuo atveju klientui, bei skatinti neformalaus sektoriaus dalyvavimą – šeimos pritraukimą paslaugos kaštų dengimui. Vienas iš socialinio darbo paslaugų teikimo ir finansavimo reorganizavimo tikslų yra skatinti paslaugų teikimą asmens aplinkoje, kuo ilgiau palaikant jo savarankiškumą, tokiu būdu taupant viešojo sektoriaus resursus.

- Dar vienas veiksnys turintis įtakos asmenų mokėjimo už paslaugas plėtrai Lietuvoje yra pelno siekiančių organizacijų atsiradimas paslaugų teikime. Kai paslaugų rinkoje atsiranda privačių socialinio darbo paslaugų teikėjų, klientai turi galimybę rinktis kurio sektoriaus ir kokių paslaugų jie norėtų – viešojo sektoriaus teikiamų paslaugų ir šio sektoriaus finansuojamų, nedalyvaujant ar tik dalinai dalyvaujant jų apmokėjime, ar perkant paslaugas iš privačių paslaugų teikėjų.

- Ekonominė socialinio darbo paslaugų kliento padėtis glaudžiai susijusi su galimybe įsigyti paslaugas iš privačių organizacijų. Pelno siekiančių organizacijų pagrindinis veiklos tikslas yra pelnas, tad paslaugų kaina viršija jų kaštus, todėl privačių teikėjų siūlomos paslaugos palyginus yra brangesnės. Lietuvoje galimybės pirkti socialinio darbo paslaugas iš privačių teikėjų yra menkos. Dažniausiai privačios organizacijos teikia ilgalaikės globos paslaugas ir jų klientai yra pagyvenusio amžiaus asmenys. Lietuvoje pensijų lygis neleidžia savarankiškai apmokėti siūlomų privačių organizacijų paslaugų. *Mūsų gyventojai, gaunantys tas pensijas, dar negali niekaip užsimokėti už šitas paslaugas (interviu).* Ypač tai pasakytina apie rajono savivaldybių gyventojus, gaunančius menkas pensijas. Pirkimai iš pelno siekiančių organizacijų vyksta, kai asmuo turi pakankamai resursų ar pasitelkia neformalaus sektoriaus paramą. Tais atvejais savivaldybė nedalyvauja jų finansavime bei paslaugų teikimo užtikrinimo procese. Tačiau tokių materialiai aprūpintų klientų

Lietuvos mastu nėra daug. Aišku, jeigu vaikai pakankamai gerai materialiai gyvena, jie net aplenkia savivaldybes, jie tiesiogiai savo senelius pasitalpina, jie sumoka už teikiamas paslaugas, ir mes net nežinom. Yra ir tokių variantų. Ir aš manau, kad dauguma į šitas privačias socialines įstaigas, ko gero tik gerai gyvenantys vaikai siunčia tuos senelius. O tie, kurie visi išvykę į užsienį, turi jie kažkokių problemų ir lieka mūsų rajone, ir gyvena tose mūsų biudžetinėse socialinių paslaugų įstaigose (interviu).

Aptariant socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimo už paslaugas klausimą esminė tema buvo socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimo plėtros veiksniai. Išryškėjo gana nedaug aspektų, tačiau nuomonės šia tema sutapo. Pagrindinės priežastys, dėl kurių atsiranda kliento dalyvavimas paslaugų kaštų dengime yra poreikio socialinio darbo paslaugoms didėjimas, išlaidų socialinio darbo paslaugoms augimas bei lėšų stygius socialinio darbo paslaugoms savivaldybėse.

Lyginant Lietuvoje išryškėjusius paslaugų klientų dalyvavimo apmokant paslaugų kainą aspektus su kitų šalių patirtimi, pastebimos panašios tendencijos. Siekiant ekonominio efektyvumo, viešų išlaidų mažinimo ir įsitvirtinant socialinio darbo paslaugų rinkai, paslaugų gavėjai vis labiau įtraukiami į paslaugų kaštų dengimą, tokiu būdu tampa paslaugų pirkėjais. Rinkos įtvirtinta nuostata, jog kiekvienas asmuo turi teisę rinktis tokias paslaugas, kokių pageidauja, atsižvelgiant į turimus resursus, formuoja naują požiūrį į paslaugų gavėją. Jis tampa paslaugas besirenkantis pirkėjas, apmokantis paslaugos kainą. Mokėjimas už paslaugą gali būti įvairus – paslauga gali būti perkama visas išlaidas ar tik dalį jų dengiant klientui (Lymbery, 2001; Harris, 1999).

4.4.2.5. Socialinio darbo profesijos plėtra

Neabejotina, socialinio darbo paslaugų privatizavimas paveiks socialinio darbo profesiją. Kokį poveikį mato interviu dalyviai? Išryškėjo tokios temos (kategorijos) ir aspektai (konceptai):

Privatizavimo tema/Kategorija	Privatizavimo aspektai/Konceptai
Socialinio darbuotojo profesionalumą įtakojantys veiksniai	• Socialinio darbuotojo profesionalumas priklauso nuo bendros valstybės politikos. • Įvairaus statuso organizacijų bendradarbiavimas galėtų prisidėti prie socialinio darbo profesijos plėtos. • VSO, NVO ir PSO bendradarbiavimas bei profesionalių dėstytojų įsijungimas į socialinio darbo kvalifikacijos kėlimo programų kūrimą galėtų būti efektyviausias kelias socialinių darbuotojų tobulinimuisi. • Palankesnė socialinio darbo paslaugų plėtos kryptis socialinio darbo profesionalumo didinimui būtų tiesioginis viešojo sektoriaus organizacijų finansavimas. • Jei būtų palaikomos visos socialinių paslaugų plėtos kryptys – tiesioginis VSO finansavimas, paslaugų pirkimas iš NVO ir PSO – socialinio darbuotojo profesionalumas ženkliai turėtų didėti PSO.
Socialinio darbo paslaugų privatizavimo ir rinkos poveikis socialinio darbo profesijai	• Įvairaus statuso organizacijų konkurencija rinkos sąlygomis pakreiptų socialinio darbo profesijos raidą į gerąją pusę, augtų socialinių darbuotojų kvalifikacija. • PSO socialinių darbuotojų kvalifikacija rinkos sąlygomis kiltų, nes jos orientuotos į pelną, į mokių klientų pritraukimą, kuriems rūpi paslaugos kokybė, o ją gali užtikrinti profesionalūs socialiniai darbuotojai.

	• NVO socialinių darbuotojų kvalifikacija rinkos sąlygomis priklausytų nuo finansinių galimybių samdyti kvalifikuotus darbuotojus. • Socialinio darbo paslaugų pirkimai skatina teikėją dirbti kokybiškai. • Rinkos sąlygomis galėtų būti siūlomos pakankamai kokybiškos paslaugos už savivaldybei gana įperkamas kainas. • Rinkos sąlygomis profesionalumas priklausytų nuo NVO ir PSO veiklos motyvų, jų atsakomybės ir noro užtikrinti teikiamų paslaugų kokybę bei darbuotojų kompetenciją. • Vienu esminiu kokybės užtikrinimo veiksnium tampa socialinio darbo paslaugų kokybės sistemos kūrimas.
--	---

SOCIALINIO DARBUOTOJO PROFESIONALUMĄ ĮTAKOJANTYS VEIKSNIAI³⁰

• Lietuvoje socialinio darbo srities veikėjai mano, kad **socialinio darbuotojo profesionalumas priklauso nuo bendros valstybės politikos**: ar yra siekiama ugdyti kompetentingus socialinio darbo profesijos atstovus, ar yra skiriama pakankamai lėšų jų kvalifikacijos kėlimui, ar yra sudaromos sąlygos tobulinimuisi ir gerosios patirties sklaidai. *Man atrodo reikalinga bendra valstybės politika ruošti profesionalius darbuotojus ir investuoti į jau dirbančius. Reikalavimų daug, kai pradedi dirbti, o paskui nebeįmanoma surinkti tų kreditų. Lyg programų daug, mokysimės, darysim, o iš tikrųjų nieko nevyksta. Jūs patys domėkitės, patys važiuokit (interviu).*

• Įvairaus statuso organizacijų bendradarbiavimas galėtų prisidėti prie socialinio darbo profesijos plėtros. Kiekvieno sektoriaus – viešojo ir privataus – socialiniai darbuotojai galėtų dalintis darbo patirtimi, savo srities

³⁰ Toliau tekste: privatizavimo tema (kategorija) rašoma tokiu šriftu - **PRIVATIZAVIMO TEMA (KATEGORIJA)**;

privatizavimo aspektai (konceptai) rašomi tokiu šriftu - **aspektai (konceptai)**;

interviu citatos rašomos tokiu šriftu - *interviu citatos*.

praktika, darbo metodais. *Kiekvienas iš savo srities atsineša praktiką, kitokią, kaip veikia nevyriausybininkai, kaip tiesiogiai finansuojamos įmonės (interviu).*

• **Viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų organizacijų ir NVO, pelno siekiančių organizacijų bendradarbiavimas bei profesionalių dėstytojų įsijungimas į socialinio darbo kvalifikacijos kėlimo programų kūrimą galėtų būti efektyviausias kelias socialinių darbuotojų tobulinimuisi.** *Nevyriausybės su valstybiniu tai va sukūrus kažkokią komandą, dalinantį patirtimi turbūt būtų geriausias mokymasis. Jeigu dar prisidėtų profesionalai, tada ir kokybė, ir tas profesionalumas. Sujungti visų žinias ir būtų labai gerai, būtent tos supervizijos būtų (interviu).*

• **Palankesnė socialinio darbo paslaugų plėtros kryptis socialinio darbo profesionalumo didinimui būtų tiesioginis viešojo sektoriaus organizacijų finansavimas.** Jeigu būtų pakankamas šių organizacijų finansavimas, socialiniai darbuotojai turėtų galimybę atlikti veiklos kokybės analizes, įvertinti darbo metodus, kelti kvalifikaciją. Šiuo metu nepakankamai skiriama lėšų socialinio darbo profesionalumui didinti. *Kviečia į kvalifikacijos kėlimo kursus, kurie nėra apmokami (interviu).* Ką tik įgijusiems išsilavinimą socialiniams darbuotojams, nesant pakankamam organizacijų finansavimui, sunku kelti kvalifikaciją. *Žmogui, kuris gauna minimalią algą, ten truputį daugiau negu minimalią algą, sumokėti daugiau negu 200 litų yra brangu (interviu).* Nekreipiant tinkamo dėmesio kvalifikacijos kėlimui, mažėja socialinių darbuotojų profesionalumas.

• **Jei būtų palaikomos visos socialinių paslaugų plėtros kryptys – tiesioginis viešojo sektoriaus organizacijų finansavimas, paslaugų pirkimas iš NVO, paslaugų pirkimas iš PSO, socialinio darbo profesionalumas ženkliai turėtų didėti pelno siekiančiose organizacijose.** Jos daug dėmesio skiria teikiamų paslaugų kokybės užtikrinimui. Kokybiškų paslaugų teikimui didelę reikšmę turi socialinių darbuotojų profesionalumas.

SOCIALINIO DARBO PASLAUGŲ PRIVATIZAVIMO IR RINKOS POVEIKIS SOCIALINIO DARBO PROFESIJAI

•Lietuvoje įvairaus statuso organizacijų konkurencija rinkos sąlygomis galėtų pakreipti socialinio darbo profesijos raidą į gerąją pusę, **augtų socialinių darbuotojų kvalifikacija**. Organizacijos norėtų pritraukti savivaldybės finansavimą bei pirkėjų lėšas, tad būtų priverstos konkuruoti rinkoje. Norint pritraukti klientus svarbus veiksnys tampa paslaugos kokybė, kuri savo ruožtu priklauso ir nuo teikiančio šias paslaugas darbuotojo profesionalumo. Tai skatintų įvairaus statuso socialinio darbo paslaugų organizacijas kelti socialinių darbuotojų kvalifikaciją, tad konkurencija sudarytų palankias sąlygas socialinio darbo profesijos raidai.

•Labiausiai socialinių darbuotojų kvalifikacija rinkos sąlygomis kiltų PSO, nes jos orientuotos į pelną, į mokius klientų pritraukimą, kuriems rūpi paslaugos kokybė, o ją gali užtikrinti profesionalūs **socialiniai darbuotojai**. Pelno siekiančios organizacijos linkusios pritraukti mokius klientus, konkuruotų rinkoje siūlydamos kokybiškas socialinio darbo paslaugas ir skirdamos pakankamai lėšų socialinių darbuotojų profesionalumo užtikrinimui. Pelno siekiančios organizacijos konkuruoja rinkoje, siekia pelno ir daro viską, kad paslauga būtų parduota, kad būtų profesionalūs darbuotojai, gebantys užtikrinti asmeniui tokią kokybę, kokios jis pageidauja. Tad gaunant vienodą finansavimą, pelno siekiančios organizacijos būtų linkusios daugiau lėšų skirti socialinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimui nei viešojo sektoriaus organizacijos ar NVO. *Kaip nevyriausybinkai kelia, tai išvis vieni iš kitų turėtų mokintis. Kiekvienas savo patirtim dalintis ir tada jau stipri komanda taptų (interviu).*

•NVO socialinių darbuotojų kvalifikacija rinkos sąlygomis priklausytų nuo finansinių galimybių samdyti kvalifikuotus darbuotojus. NVO darbuotojų kvalifikacija priklausytų ir nuo viešojo sektoriaus skiriamų lėšų, nuo laimėtų konkursų, nuo galimybių skirti pakankamai resursų darbuotojų tobulinimui. Kadangi NVO nėra pelno siekiančios organizacijos,

jų motyvas teikti kokybiškas paslaugas priklauso nuo kitų veiksnių nei pelno siekiančių organizacijų. *NVO – tai ne privačios ir ne pelno siekiančios. Tai turbūt daugiau žmonės iš pašaukimo ir vos ne savanoriai. Jie daugiau galbūt atsidavę (interviu).* NVO orientuotos dažniausiai ne į mokius klientus, bet į poreikių paslaugoms turinčius asmenis, kurie dažnai neturi galimybių mokėti už paslaugas. Tad NVO atveju rinkos sąlygomis darbuotojų profesionalumas labiau priklausytų nuo finansinių galimybių skirti pakankamai dėmesio tobulinimuisi. Kalbant apie NVO galimybes suderinti norą laimėti savivaldybės organizuojamų pirkimų konkursus su teikiamų paslaugų kokybe bei darbuotoju aukšta kvalifikacija, svarbus veiksnys tampa galimybė pritraukti papildomus finansinius resursus: įvairių aukojimų, fondų, asmenų skiriamas lėšas. Turint pakankamai papildomų finansinių resursų, NVO galėtų siūlyti palyginus kokybiškas paslaugas už patrauklią paslaugos kainą, kurią savivaldybė būtų pajėgi apmokėti.

• **Socialinio darbo paslaugų pirkimai skatina teikėją dirbti kokybiškai.** Socialinio darbuotojo profesionalumas vertinamas kaip darbo kokybė ir veiksmingumas. Socialinio darbo paslaugų pirkimai skatina teikėją dirbti gerai, kadangi priešingu atveju sutartys gali būti nepratęstos, gali tų paslaugų nepirkti.

• **Rinkos sąlygomis galėtų būti siūlomos pakankamai kokybiškos paslaugos už gana savivaldybei įperkamas kainas. Ir tuo pačiu darbuotojų kvalifikacija augtų bei socialinio darbo raida kryptų į gerąją pusę.**

• **Rinkos sąlygomis profesionalumas priklausytų nuo NVO ir PSO veiklos motyvų, jų atsakomybės ir noro užtikrinti teikiamų paslaugų kokybę bei darbuotojų kompetenciją.** Savivaldybės linkusios skirti finansavimą konkurso laimėjusiai organizacijai atsižvelgiant į siūlomą kainą. Siūloma paslaugų kaina savo ruožtu priklauso ir nuo skiriamų lėšų kvalifikuotų darbuotojų samdymui. Tad kuo mažesnėmis sąnaudomis teikiama paslauga, tuo žemesnė jos kaina, tuo labiau savivaldybės būtų linkusi ją pirkti. Tokiu atveju, norint laimėti konkursą, organizacijoms tektų atsakomybė svarstyti

kokie jų tikslai ir veiklos motyvai bei labai atidžiai pasverti kas labiau rūpi – paslaugos kokybė ar noras/būtinybė pritraukti savivaldybės lėšas.

• **Vienu esminiu kokybės užtikrinimo veiksmu tampa socialinio darbo paslaugų kokybės sistemos kūrimas.** Paslaugos turi būti aiškiai apibrėžtos, nustatyti tam tikri kokybės standartai, reikalavimai bei kokybės vertinimo, priežiūros sistema. *Nes kiekvieno samprata tos kokybės gali būti kitokia. Labai sunku apibrėžti tą kokybę. Žmogui lyg tai gerai, ir ta kokybė yra gera, bet kartais žmonės neturi su kuo palyginti (interviu).* Turėtų būtų sukurta teisinė bazė, užtikrinanti socialinio darbo paslaugų kokybę, veiksmingumą šalies mastu. *Paslaugų teikimo forma nėra esminė. Svarbiausia yra teisės aktai, kurie iš tikrųjų skatina tą profesionalumą (interviu).* Tokiu atveju tampa nebesvarbu kokia yra paslaugų teikimo sistema. Gali ir viešojo sektoriaus organizacijos siekti kokybės, jei yra sukurta kokybės vertinimo ir priežiūros sistema. *Norvegijoje paima dvi savivaldybes ir tiesiog lygina veiksmingumą – kiek kainuoja įvairios paslaugos žmogui, ne tik socialinio darbo paslaugos, kokį poveikį daro žmogui, savarankiškumą vertina. Tai jeigu biudžetinėje sistemoje veiktų tokie veiksmingumo, kokybės reikalavimai, tai turbūt jie labiausiai ir lemtų. Būtų vertinami kokybės standartai, lyginamos atskiros įstaigos, tai iš tikrųjų skatintų profesionalumą (interviu).*

Aptariant socialinio darbo profesijos plėtros perspektyvas Lietuvoje, išryškėjo, viena vertus, privatizavimo teigiamas poveikis, kita vertus, neigiama įtaka. Daugelio savivaldybių socialinio darbo sferos veikėjų nuomonės sutapo dėl privatizavimo privalumų bei trūkumų. Įvairaus statuso organizacijų konkurencija paslaugų rinkoje galėtų prisidėti prie socialinio darbo profesijos plėtros į gerąją pusę, nes kiekviena organizacija siektų pritraukti viešojo sektoriaus finansavimą bei klientus, tad būtų suinteresuota paslaugų kokybe, kurią gali užtikrinti profesionalūs socialiniai darbuotojai. Labiausiai socialinių darbuotojų profesionalumas kiltų privačiose organizacijose, nes jie orientuoti į pelną, tad siekia pritraukti mokius klientus, kuriems rūpi paslaugų kokybė bei

pasirinkimas. Kita vertus, privatizavimas gali neigiamai paveikti socialinio darbo profesiją. Rinkos sąlygomis viešasis sektorius finansuoja organizacijas, kurių kainos yra priimtinos savivaldybei. Tuo tarpu paslaugos kaštai didžia dalimi priklauso nuo lėšų dalies kvalifikuotų darbuotojų samdymui, tad konkurencija gali sudaryti prielaidas mažinti paslaugos kainą, samdant mažesnės kompetencijos darbuotojus. Todėl, siekiant užtikrinti paslaugos kokybę bei darbuotojų profesionalumą rinkos sąlygomis, svarbus veiksnys tampa bendra valstybės politika šia tema, paslaugų kokybės bei priežiūros sistemos kūrimas.

Lyginant Lietuvoje vykstantį socialinio darbo paslaugų privatizavimą su kitų šalių patirtimi, galima kalbėti apie gana panašius pokyčius, tačiau skirtingus privatizavimo mastus, todėl ir vertinant privatizavimo poveikį socialinio darbo profesijai, Lietuvos socialinio darbo sferos veikėjai kalbėjo labiau apie galimą poveikį profesijai, jei privatizavimo mastai Lietuvoje būtų didesni. Remiantis kitų šalių patirtimi, kur privatizavimo apimtys ženkliai didesnės, jau galima įvertinti privatizavimo poveikį socialinio darbo profesijai. Privatizavimas atnešė pokyčius tiesioginei socialinio darbuotojo veiklai daugelio ES šalių. Pasikeitė socialinio darbo vertybės, organizacijų kultūra (Harris, 1998). Praktika tapo į tikslą orientuota, rezultatų siekimas užgožė tiesioginį darbą, sumažėjo kontaktų su klientais, daugiau laiko skiriama vadybiniam darbui atlikti, atsirado racionalumas, esminis tapo efektyvumas, rezultatyvumas, tikslumas, atskaitomybė, ypatingas išteklių vertės pabrėžimas (Lawler, 2000; Harris, 2003). Esant socialinio darbo paslaugų rinkai, apimančiai privataus sektoriaus ir vietinės valdžios paslaugų teikėjus, atsirado poreikis valdyti, organizuoti ir administruoti atskirai išsidėsčiusias paslaugas. Tai paskatino socialinių darbuotojų transformaciją į atvejo vadybininkus, atsakingus už paslaugų administravimą. Atsirado naujos socialinio darbuotojo-vadybininko funkcijos – jie įvertina savo tiesioginį darbą, sudaro paslaugų teikimo apžvalgas, kuria socialinio darbo paslaugų planus, atlieka sutarčių sudarymo darbą (Wistow, Knapp, Hardy, Allen, 1994). Atvejo vadybininkų

atsiradimas neigiamai paveikė socialinio darbo profesiją: atsirado ribotas ir formalus kontaktas su klientu, sumažėjo konsultavimo, grupinio darbo ir teisinio atstovavimo veiklos, esminiai tapo vadybiniai įgūdžiai (Pollitt, 2002; Parton, 1994).

Apibendrinant interviu analizę galima teigti, kad Lietuvoje privatizavimas suprantamas kaip ir kitose ES, vakarų šalyse – išryškėjo ekonominė ir politinė socialinio darbo paslaugų privatizavimo sampratos. Tačiau lyginant privatizavimo mastus Lietuvoje su kitų šalių patirtimi, pastebimas ženklus skirtumas. Vakarų šalyse privataus sektoriaus organizacijos užima žymiai svarbesnes pozicijas socialinio darbo paslaugų teikime. NVO ir pelno sektorius tampa pagrindiniu daugelio paslaugų rūšių teikėju. Viešasis sektorius lieka atsakingas už paslaugų reguliavimą, organizavimą ir finansavimą. Taip pat vis labiau įtraukiamas neformalus sektorius į paslaugų teikimą. Lietuvoje vertinant pagalbos pinigų teikimą, išryškėjo, jog pagalbos pinigai nėra palaikomi kaip rinkos veikimą skatinanti bei galimybę klientui rinktis įvairaus statuso organizacijų siūlomas paslaugas užtikrinanti priemonė. Tuo tarpu vakarų šalyse pagalbos pinigai įtvirtina rinkos nuostatą klientui laisvai rinktis paslaugas iš įvairių teikėjų. Galima teigti, kad Lietuvoje socialinio darbo paslaugų srities veikėjai neskiria pakankamo dėmesio pagalbos pinigų teikimo plėtrai. Lietuvoje pagalbos pinigai naudojami krašutiniais atvejais, kai nėra galimybių paslaugas teikti socialinio darbo organizacijose, tokiais atvejais į paslaugų teikimą įtraukiamas neformalus sektorius – šeima ir bendruomenės nariai. Rinkos įtvirtinta asmens atsakomybė už savo gerovę atsispindi ir asmens dalyvavime paslaugų apmokėjime. Lietuvoje, kaip ir kitose vakarų šalyse, siekiant viešų išlaidų mažinimo paslaugų gavėjai vis labiau įtraukiami į paslaugos kainos apmokėjimą ir tampa pirkėjais. Lyginant Lietuvoje vykstantį socialinio darbo paslaugų privatizavimą bei poveikį profesijai su kitų šalių patirtimi, galima kalbėti apie gana panašius pokyčius, tačiau skirtingus privatizavimo mastus, todėl skiriasi ir poveikio

mastas profesijai. Socialinio darbo paslaugų srities veikėjų vertinimu didesni privatavimo mastai Lietuvoje labiau paveiktų socialinio darbo profesijos raidą kaip teigiama linkme, taip ir neigiama.

Vertinant socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksnius Lietuvoje galima sakyti, jog NVO, PSO veiklos užtikrinimo pasirinkimas bei klientų tiesioginis dalyvavimas paslaugų teikime priklauso nuo savivaldybių socialinio darbo sferos veikėjų sprendimų, nuo pasirinkto organizacijų finansavimo būdo, kuriems turi įtakos politinių veikėjų galių savivaldybių tarybose pasiskirstymas. Tad privatizavimo plėtrai kaip Lietuvoje, taip ir vakarų šalyse turi įtakos viešojo sektoriaus veikėjų priimami sprendimai, vertybinės orientacijos bei nuostatos, kurios atsispindi šalies institucinėje aplinkoje, teisės aktuose.

APIBENDRINIMAS:

Apibendrinime pateikiami pagrindiniai empirinio tyrimo rezultatai lentelėje ir trijų tyrimų pagrindinių rezultatų komentavimas.

Privatizavimo būklė ir veiksniai Lietuvoje	Privatizavimo plėtros perspektyvos Lietuvoje
<i>Lietuvoje 2008-2010 m. finansavimo ir teikimo privatizavimo indikatoriais savivaldybės yra panašios.</i>	<i>Didėjant privatizavimo mastams Lietuvoje gali labiau išryškėti finansavimo ir teikimo privatizavimo skirtumai savivaldybių lygmeniu.</i>
<i>Lietuvoje NVO, PSO skaičius bei darbuotojų jose skaičius 2007-2011 m. išaugo apie 20 proc.</i> Tuo tarpu valstybės vaikų globos namų ir globos namų seniems žmonėms skaičius sumažėjo apie 75 proc. Savivaldybių vaikų globos namų skaičius padidėjo 1,5 karto. Viešojo sektoriaus globos namų suaugusiems asmenims su negalia skaičius padidėjo apie 26 proc. Valstybės vaikų globos namuose darbuotojų skaičius padidėjo 42,3 proc. Savivaldybių vaikų globos namuose – padidėjo 9 kartus. <i>NVO, PSO finansavimas 2008-2010 m.:</i> • Paslaugų pirkimų apimtis Lietuvoje nesiplečia ir išlieka žemo lygio. • Paslaugų pirkimų apimtis savivaldybėse susijusi su privačių organizacijų skaičiumi. Paslaugų pirkimų apimtį įtakojantys veiksniai yra ES struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo apimtis savivaldybėse ir tiesioginio organizacijų finansavimo apimtis. • NVO rėmimo apimtis Lietuvoje yra žemo lygio ir mažėja.	<i>Lietuvoje NVO, PSO skaičius bei darbuotojų jose skaičius gali augti, jei:</i> • Savivaldybės daugiau pirs paslaugas ar kitais finansavimo būdais užtikrins NVO, PSO veiklą. • Savivaldybės mažiau lėšų skirs tiesioginiam viešojo sektoriaus organizacijų finansavimui. • Savivaldybės labiau įsisavins ES struktūrinių fondų lėšas.

NVO rėmimo apimtis savivaldybėse susijusi su centro partijų atstovų dalyvavimu, tiesioginio organizacijų finansavimo apimtimi ir ES struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo apimtimi.	
Pagalbos pinigai: - Pagalbos pinigų gavėjų skaičius 2007-2010 m. sumažėjo 39,5 proc. - Pagalbos pinigų panaudojimas 2008-2010 m. Lietuvoje nedidėja ir išlieka žemo lygio.	Pagalbos pinigai: Dėl politinių veikėjų bei socialinio darbo paslaugų administratorių nepakankamo dėmesio pagalbos pinigų panaudojimui, tikėtina, kad ir toliau pagalbos pinigai išliks tik kraštutinė priemonė užtikrinti paslaugų teikimą tais atvejais, kai nėra galimybių jas suteikti.
Asmenų mokėjimas 2008-2010 m.: - Asmenų mokėjimų dalis paslaugų finansavime Lietuvoje didėja. - Asmenų mokėjimų dalis paslaugų finansavime savivaldybėse susijusi su VSO ir NVO skaičiumi bei tiesioginiu socialinio darbo organizacijų finansavimo apimtimi ir NVO rėmimo apimtimi.	Asmenų mokėjimas: Įvertinant rinkos įtvirtinta asmens atsakomybę už savo gerovę bei siekį mažinti viešas išlaidas, tikėtina, paslaugų klientai ir toliau bus vis labiau įtraukiami į paslaugos kainos apmokėjimą.
Socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai: - Savivaldybių socialinio darbo administratorių ir politinių veikėjų sprendimai. - Pasirinktas organizacijų finansavimo būdas.	Socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai: - Tikėtina, dabartiniai socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai ir toliau išliks svarbūs. - Manytina, kad globalizacijos, ES strateginio planavimo poveikis bei socialinio darbo sferos ekspertų aktyvesnis dalyvavimas teikiant siūlymus dėl tolimesnės socialinio darbo paslaugų sistemos plėtros taip pat gali tapti svarbiais privatizavimo plėtros veiksniais.

Remiantis atlikto kiekybinio tyrimo rezultatais, galima teigti, kad NVO ir pelno siekiančių organizacijų, teikiančių socialinio darbo paslaugas, plėtra, pagalbos pinigų teikimas ir kliento mokėjimas už paslaugas priklauso nuo savivaldybių socialinio darbo paslaugų administratorių ir politinių veikėjų pasirinkto finansavimo būdo.

Remiantis atlikto kokybinio tyrimo (dokumentų analizės) rezultatais, galima teigti, kad Lietuvoje yra sukurtos teisinės privatizavimo prielaidos: įtvirtinti socialinio darbo paslaugų kvazi-rinkos dalyvių finansavimo būdai ir finansavimo šaltiniai; apibrėžti socialinio darbo paslaugų kvazi-rinkos veikėjai (viešojo sektoriaus socialinio darbo organizacijos, ne pelno siekiančios visuomeninės organizacijos, pelno siekiančios organizacijos) ir jų funkcijos; yra sukurta socialinio darbo paslaugų kokybės sistema.

Remiantis atlikto kokybinio tyrimo (interviu) rezultatais, galima teigti, kad Lietuvoje išryškėjo šie *socialinio darbo paslaugų privatizavimo ekonominiai ir politiniai aspektai ir veiksniai*: ekonominiai socialinio darbo paslaugų privatizavimo aspektai – viešojo sektoriaus organizacijų reorganizavimas į privataus sektoriaus organizacijas (NVO, pelno siekiančias organizacijas) arba dalinis viešojo sektoriaus organizacijų reorganizavimas, liekant dalininkais su privataus sektoriaus organizacijomis (NVO, pelno siekiančiomis organizacijomis). Politiniai socialinio darbo paslaugų privatizavimo aspektai – politiniai sprendimai įtakoję finansavimo būdų pasirinkimą, pereinant nuo tiesioginio finansavimo ir rėmimo prie paslaugų pirkimo ir perleidžiant socialinio darbo paslaugų teikimą iš viešojo sektoriaus privačiam. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai – NVO ir pelno siekiančių organizacijų socialinio darbo paslaugų teikimas, pagalbos pinigų teikimas ir kliento mokėjimas už paslaugas priklauso nuo savivaldybių socialinio darbo paslaugų administratorių ir politinių veikėjų pasirinkto finansavimo būdo.

Remiantis atlikto kokybinio tyrimo (interviu) rezultatais, galima teigti, kad Lietuvoje išryškėjo šios *privatizavimo kryptys ir pasekmės*:

1. *NVO plėtra Lietuvoje*: vertinant socialinio darbo paslaugų teikimą, labiausiai palaikomos viešojo sektoriaus organizacijos, NVO vertinamos kaip labiau tinkamos socialinio darbo paslaugų teikimui nei privačios organizacijos. Miesto savivaldybėse NVO yra labiau palaikomos nei rajonų. Vertinant socialinio darbo paslaugų finansavimą, savivaldybės labiausiai palaiko viešojo sektoriaus organizacijų tiesioginį finansavimą. Pirkimai, kaip įvairaus statuso organizacijų socialinio darbo paslaugų finansavimo būdas, vertinami kaip netinkami organizuoti socialinio darbo paslaugų teikimą. Kai yra būtinybė paslaugas pirkti, savivaldybės labiau palaiko pirkimus iš NVO nei iš privačių organizacijų. Teigiamai vertinamų NVO veikla užtikrinama per programinį finansavimą ir NVO rėmimus. Išryškėjo požiūris, jog NVO nėra pakankamai finansuojamos dėl savivaldybių lėšų trūkumo ir būtinybės pirmiausia užtikrinti savo įsteigtas organizacijas. Norint vystyti rinkos santykius socialinio darbo paslaugų sferoje, sukurtos socialinio darbo paslaugų privatizavimo prielaidos vertinamos kaip nepakankamos.

2. *Pelno siekiančių organizacijų plėtra Lietuvoje*: vertinant pelno siekiančių organizacijų plėtros perspektyvas Lietuvoje, išryškėjo požiūris, jog pelno siekiančios organizacijos nėra tinkamas socialinio darbo paslaugų teikėjas dėl orientacijos į pelną ir kliento padėties neužtikrintumo šiose organizacijose. Privačių organizacijų dalyvavimas paslaugų rinkoje didžia dalimi priklauso nuo klientų galimybių savarankiškai apmokėti siūlomų paslaugų kainą, savivaldybių turimų resursų finansuoti šias organizacijas ir savivaldybių tarybos narių bei socialinio darbo paslaugų administratorių sprendimų palaikyti ar ne privačių organizacijų plėtrą.

3. *Pagalbos pinigų teikimo plėtra Lietuvoje*: pagalbos pinigai skiriami kraštiniais atvejais, nes manoma, jog tinkamesnis būdas suteikti klientui paslaugas socialinio darbo organizacijoje kvalifikuotų darbuotojų. Lietuvoje pagalbos pinigų skyrimas neįgijo kitose šalyse jiems būdingo socialinio darbo

paslaugų rinkos palaikymo ir įvairaus statuso organizacijų konkurencijos skatinimo bruožo, kai klientas galėtų savo lėšas skirti pasirinktai organizacijai. Lietuvoje pagalbos pinigai veikia priešingai – tuo atveju jei yra teikiami šeimos ar bendruomenės nariams, o ne samdomi kvalifikuoti socialiniai darbuotojai, pagalbos pinigai sumažina konkurenciją tarp rinkos dalyvių ir neigiamai veikia paslaugų kokybę. Vertinant pagalbos pinigų teikimo pasekmes socialinio darbo profesijai, manoma, kad jų valdymas neturi didelės įtakos socialinių darbuotojų veiklai, kadangi pagalbos pinigai Lietuvoje skiriami retai.

4. *Socialinio darbo paslaugų kliento mokėjimo už paslaugas plėtra Lietuvoje:* pagrindiniai veiksniai turintys įtakos kliento mokėjimo už paslaugas plėtrai yra poreikio socialinio darbo paslaugoms didėjimas, išlaidų socialinio darbo paslaugoms augimas, lėšų stygius socialinio darbo paslaugoms savivaldybėse ir pelno siekiančių organizacijų atsiradimas paslaugų teikime.

5. *Socialinio darbo profesijos plėtra Lietuvoje:* vertinant socialinio darbo profesijos plėtros perspektyvas Lietuvoje, išryškėjo privatizavimo teigiamas ir neigiamas poveikis profesijai. Viena vertus, įvairaus statuso organizacijų konkurencija paslaugų rinkoje galėtų prisidėti prie socialinio darbo profesijos plėtros į gerąją pusę, nes kiekviena organizacija siektų pritraukti viešojo sektoriaus finansavimą bei klientus, tad būtų suinteresuota paslaugų kokybe, kurią gali užtikrinti profesionalūs socialiniai darbuotojai. Kita vertus, rinkos sąlygomis viešasis sektorius finansuoja organizacijas, kurių kainos yra priimtinos savivaldybei. Konkurencija gali sudaryti prielaidas mažinti paslaugos kainą samdant mažesnės kompetencijos darbuotojus. Todėl rinkos sąlygomis esminiai paslaugos kokybę bei darbuotojų profesionalumą užtikrinantys veiksniai tampa bendra valstybės politika šiais aspektais bei tinkamos paslaugų kokybės ir priežiūros sistemos kūrimas.

IŠVADOS:

Teorinės dalies išvados.

1. Ekonominė prasme privatizavimas suprantamas kaip viešojo turto pardavimas arba turtinių teisių perdavimas privačiam sektoriui, valstybinės ir kolektyvinės nuosavybės pertvarkymas į privatinę nuosavybę, kuria disponuoja atskiri asmenys bei privačios firmos, visiškas arba dalinis įmonės nuosavybės perdavimas iš valstybinės nuosavybės į privačias rankas, valstybės turto atskyrimas ir pardavimas.
2. Politine prasme privatizavimas suprantamas kaip viešojo sektoriaus atsakomybių, susijusių su paslaugų teikimu, perleidimas privačiam sektoriui. Kalbant apie socialinio darbo paslaugų privatizavimą, viešajam sektoriui dažniausiai lieka reguliavimo, organizavimo ir finansavimo atsakomybės, o teikimą užtikrina privatus sektorius – ne pelno siekiančios visuomeninės organizacijos, pelno siekiančios organizacijos ir neformalus sektorius, apimantis šeimą ir bendruomenę.
3. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai. Remiantis veikėjo ir neo-institucionalizmo teorijomis, gerovės paslaugų privatizavimą veikia ryšys tarp veikėjų ir bendruomenių, atstovaujančių rinkoje silpnus visuomenės sluoksnius, galių ir gerovės valstybės plėtros. Politiniai veikėjai siekia įtvirtinti ribą tarp viešojo sektoriaus ir rinkos taip, kad jų rinkėjų interesai būtų maksimizuoti, tačiau visi veikia instituciniame kontekste. Socialinio darbo paslaugų privatizavimas vyksta neatsiejamai nuo viešojo sektoriaus veikėjų priimamų sprendimų, politinių jėgų pasiskirstymo. Tad privatizavimas gali būti svarstomas viešojo sektoriaus veikėjų galių santykio bei jo atspindžio teisės aktuose kontekste.
4. Vakarų šalių socialinio darbo paslaugų privatizavimo pasekmės. Išsivystė socialinio darbo paslaugų rinka; sumažėjo viešojo sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimas; įvyko decentralizavimas; atsirado naujos atsakomybės socialinio darbo profesijai; vadybos metodai ir procedūros,

būdingos privačiam sektoriui (pagrįstos naująja viešąja vadyba), buvo įdiegtos į socialinio darbo paslaugas; pasikeitė įstatyminė bazė valstybės lygmeniu su tikslu didinti privataus sektoriaus socialinio darbo paslaugų teikimą; atsirado finansavimo ir paslaugos teikimo atskyrimas; pasikeitė institucijų įtvirtintas požiūris į pilietį – iš paslaugų gavėjo tapo klientu-pirkėju-vartotoju; įvyko socialinio darbo senosios kultūros transformacija į naująją.

Empirinės dalies išvados.

5. Išryškėjo šios teisinės privatizavimo prielaidos: įtvirtinti socialinio darbo paslaugų kvazi-rinkos dalyvių finansavimo būdai ir finansavimo šaltiniai; apibrėžti socialinio darbo paslaugų kvazi-rinkos veikėjai (viešojo sektoriaus socialinio darbo organizacijos, ne pelno siekiančios visuomeninės organizacijos, pelno siekiančios organizacijos) ir jų funkcijos; yra sukurta socialinio darbo paslaugų kokybės sistema.
6. Išryškėjo šie ekonominiai socialinio darbo paslaugų privatizavimo aspektai: viešojo sektoriaus organizacijų reorganizavimas į privataus sektoriaus organizacijas (NVO, pelno siekiančias organizacijas) arba dalinis viešojo sektoriaus organizacijų reorganizavimas, liekant dalininkais su privataus sektoriaus organizacijomis (NVO, pelno siekiančiomis organizacijomis).
7. Išryškėjo šie politiniai socialinio darbo paslaugų privatizavimo aspektai: politiniai sprendimai įtakojantys finansavimo būdų pasirinkimą, pereinant nuo tiesioginio finansavimo ir rėmimo prie paslaugų pirkimo ir perleidžiant socialinio darbo paslaugų teikimą iš viešojo sektoriaus privačiam.
8. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo veiksniai. NVO ir pelno siekiančių organizacijų socialinio darbo paslaugų teikimas, pagalbos pinigų teikimas ir kliento mokėjimas už paslaugas priklauso nuo savivaldybių socialinio darbo paslaugų administratorių ir politinių veikėjų pasirinkto finansavimo būdo.

9. Vertinant socialinio darbo paslaugų teikimą, labiausiai palaikomos viešojo sektoriaus organizacijos, NVO vertinamos kaip labiau tinkamos socialinio darbo paslaugų teikimui nei privačios organizacijos. Miesto savivaldybėse NVO yra labiau palaikomos nei rajonų.

10. Vertinant socialinio darbo paslaugų finansavimą, savivaldybės labiausiai palaiko viešojo sektoriaus organizacijų tiesioginį finansavimą. Pirkimai, kaip įvairaus statuso organizacijų socialinio darbo paslaugų finansavimo būdas, vertinami kaip netinkami organizuoti socialinio darbo paslaugų teikimą. Kai yra būtinybė paslaugas pirkti, savivaldybės labiau palaiko pirkimus iš NVO nei iš privačių organizacijų. Teigiamai vertinamų NVO veikla užtikrinama per programinį finansavimą ir NVO rėmimus. Išryškėjo požiūris, jog NVO nėra pakankamai finansuojamos dėl savivaldybių lėšų trūkumo ir būtinybės pirmiausia užtikrinti savo įsteigtas organizacijas.

11. Pagalbos pinigai skiriami kraštutiniais atvejais, kai nėra galimybių suteikti socialinio darbo paslaugas. Pagalbos pinigų skyrimas Lietuvoje neįgijo kitose šalyse jiems būdingo socialinio darbo paslaugų rinkos palaikymo ir įvairaus statuso organizacijų konkurencijos skatinimo bruožo, kai klientas galėtų savo lėšas skirti pasirinktai organizacijai.

12. Socialinio darbo paslaugų privatizavimo pasekmės socialinio darbo profesijai: viena vertus, įvairaus statuso organizacijų konkurencija paslaugų rinkoje galėtų pakreipti socialinio darbo profesijos plėtrą į gerąją pusę, nes siekdamos pritraukti klientus bei viešojo sektoriaus finansavimą organizacijos rūpintųsi paslaugų kokybe ir darbuotojų profesionalumu. Kita vertus, kadangi paslaugų pirkimų vienas esminių kriterijų yra paslaugos kaina, norėdamos pritraukti viešojo sektoriaus finansavimą, organizacijos galėtų mažinti paslaugos kainą, samdydamos mažesnės kompetencijos darbuotojus, kas neigiamai atsilieptų socialinio darbo profesijai. Manoma, kad rinkos sąlygomis esminiai paslaugos kokybę ir darbuotojų profesionalumą užtikrinantys veiksniai turėtų būti bendra valstybės politika bei tinkamos paslaugų kokybės ir priežiūros sistemos kūrimas.

13. Socialinio darbo paslaugų plėtros perspektyvos: socialinio darbo paslaugų privatizavimas savivaldybėse plėtojasi nevienodais mastais, negalima išskirti aiškių tendencijų. **Pagrindiniai bruožai:**

- Lietuvoje privatizavimo būklę atspindintys finansavimo ir teikimo rodikliai savivaldybėse yra panašūs.

- Paslaugų pirkimų apimtis Lietuvoje nesiplečia ir išlieka žemo lygio.

- Paslaugų pirkimų apimtis savivaldybėse susijusi su privačių organizacijų skaičiumi, ES struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo apimtimi ir tiesioginio organizacijų finansavimo mastais.

- NVO rėmimo apimtis Lietuvoje yra žemo lygio ir mažėja.

- NVO rėmimo apimtis savivaldybėse susijusi su centro partijų atstovų dalyvavimu, tiesioginio paslaugų finansavimo apimtimi ir ES struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo apimtimi.

- Lietuvoje NVO, pelno siekiančių organizacijų skaičius bei darbuotojų jose skaičius gali augti, jei savivaldybės daugiau pirs paslaugas ar kitais finansavimo būdais užtikrins NVO, PSO veiklą; mažiau lėšų skirs tiesioginiam viešojo sektoriaus organizacijų finansavimui; labiau įsisavins ES struktūrinių fondų lėšas.

- Pagalbos pinigų panaudojimas Lietuvoje nedidėja ir išlieka žemo lygio.

- Dėl politinių veikėjų bei socialinio darbo paslaugų administratorių nepakankamo dėmesio pagalbos pinigų panaudojimui, tikėtina, kad ir toliau pagalbos pinigai išliks tik kraštutinė priemonė užtikrinti paslaugų teikimą tais atvejais, kai nėra galimybių jas suteikti.

- Asmenų mokėjimų dalis paslaugų finansavime Lietuvoje didėja.

- Asmenų mokėjimų dalis paslaugų finansavime savivaldybėse susijusi su viešojo sektoriaus organizacijų ir NVO skaičiumi bei tiesioginio socialinio darbo organizacijų finansavimo apimtimi ir NVO rėmimo apimtimi.

- Įvertinant tai, kad rinkos mechanizmai reiškia asmens atsakomybę už savo gerovę bei valstybės siekį mažinti viešas išlaidas, tikėtina, paslaugų klientai ir toliau vis labiau dalyvaus paslaugų kainos apmokėjime.

REKOMENDACIJOS:

Rekomendacijos pateikiamos iš socialinio darbo paslaugų gavėjo naudos maksimizavimo perspektyvos, atsižvelgiant į du pagrindinius faktorius – paslaugų kokybę ir jų tęstinumą. Viešojo sektoriaus organizacijos gali užtikrinti paslaugų kokybę ir tęstinumą, tuo tarpu privataus sektoriaus organizacijos (NVO ir PSO) negali užtikrinti paslaugų tęstinumo. Vertinant privataus sektoriaus organizacijų (NVO ir PSO) galimybes užtikrinti paslaugų kokybės standartus, kelia abejonių NVO paslaugų teikimui pritraukiamų savanorių profesionalumas; pelno siekiančios organizacijos, viena vertus, gali užtikrinti paslaugų kokybę, kai yra suinteresuotos pritraukti mokius klientus ir jei viešojo sektoriaus finansavimas yra pakankamas, kita vertus, jų pagrindinis tikslas yra pelnas, tad pelno siekiančios organizacijos gali mažinti paslaugos kaštus, pritraukiant mažiau profesionalius darbuotojus paslaugos teikimui, kas neigiamai atsilieptų paslaugos kokybei.

Todėl siūloma:

1. Paslaugas, reikalaujančias aukštų kokybės standartų, socialinių darbuotojų profesionalumo bei tęstinumo („sudėtingas paslaugas“), palikti viešojo sektoriaus organizacijų teikimui.
2. Paslaugų, nereikalaujančių aukštų kokybės standartų, socialinių darbuotojų profesionalumo bei tęstinumo („paprastų paslaugų“), teikimui labiau įtraukti NVO.
3. Paslaugų, nereikalaujančių tęstinumo ir kai yra kliento poreikis ypatingai aukštų standartų paslaugoms, teikimui labiau įtraukti pelno siekiančias organizacijas. Šiuo atveju viešajam sektoriui liktų paslaugų reguliavimo ir organizavimo atsakomybės, tuo tarpu paslaugos kainą apmokėtų paslaugos klientas.

4. Viešojo sektoriaus organizacijų teikiamas „sudėtingas paslaugas“ finansuoti tiesiogiai, netaikant pirkimų, nes šis finansavimo būdas nėra tinkamas tokių paslaugų finansavimo organizavimui.
5. „Paprastoms paslaugoms“ taikyti pirkimus, šiuo atveju tai tinkamas būdas užtikrinti konkurenciją ir įvairaus statuso organizacijų dalyvavimą paslaugų teikime. Be to, tai yra ir galimybė pasinaudoti įvairaus statuso organizacijų privalumais, pavyzdžiui, NVO gali pasiūlyti savivaldybėms patrauklią paslaugos kainą, kai paslaugos teikimui pritraukiami savanoriai.
6. Labiau naudoti pagalbos pinigus kaip priemonę skatinti įvairaus statuso organizacijų konkurenciją ir galimybę klientui pačiam skirti lėšas pasirinktai organizacijai tais atvejais, kai klientas norėtų ir yra pakankamai savarankiškas spręsti su pagalbos pinigų teikimu susijusius klausimus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

1. Aaltonen E. S. 1999. Client-oriented Quality Assessment within Municipal Social Services, *International Journal of Social Welfare*, 8: 131-142.
2. Alaszewski A.; Manthorpe J. 1988. Literature Review: Decentralizing Welfare Services, *British Journal of Social Work*, 18: 63-74.
3. Alaszewski A.; Manthorpe J. 1993. Quality and the Welfare Services: A Literature Review, *British Journal of Social Work*, 23: 653-665.
4. Aldridge M. 1996. Dragged to Market: Being a Professional in the Postmodern World, *British Journal of Social Work*, 26 (2): 177-194.
5. Anheier H. K. 2000. *Social Services in Europe: An Annotated Bibliography*. London School of Economics.
6. Anheier H. K.; Seibel W. 2001. *The Nonprofit Sector in Germany. Between State, Economy and Society*. Manchester, Manchester University press.
http://books.google.lt/books?id=IiY6rLkIJrQC&printsec=frontcover&dq=the+nonprofit+sector+in+germany&hl=en&sa=X&ei=fpgdT8C_G8mi-gbZvunFCA&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20nonprofit%20sector%20in%20germany&f=false
7. Anheier H. K.; Kumar S. 2003. *Social Services in Europe: An Annotated Bibliography*. Frankfurt, ISS.
8. Anttonen A.; Sipila J. 1996. European Social Care Services: Is It Possible to identify Models? *Journal of European Social Policy*, 6 (2): 87-100.
9. Archambault E.; Boumendil J. 2010. Dilemmas of Public/Private Partnership in France, *Dilemmas of the Welfare Mix. The New Structure of Welfare in an Era of Privatization*. Kluwer Academic/Plenum Publishers: 109-135.
10. Ascoli U.; Pavolini E.; Ranci C. 2010. The New Partnership: The Changing Relationship between State and the Third Sector in the Scenario of

New Social Policies in Italy, *Dilemmas of the Welfare Mix. The New Structure of Welfare in an Era of Privatization*. Kluwer Academic/Plenum Publishers: 135-165.

11. Ascoli U.; Ranci C. 2010. *Dilemmas of the Welfare Mix. The New Structure of Welfare in an Era of Privatization*. Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York.

12. Aviram U.; Katan J. 1991. Professional Preferences of Social Workers: Prestige Scales of Populations, Services and Methods in Social Work, *International Social Work*, 34: 37-55.

13. Bahle T. 2003. The Changing Institutionalization of Social Services in England and Wales, France and Germany: is the Welfare State on the Retreat? *Journal of European Social Policy*, 13 (1): 5-20.

14. Baines D. 2004. Pro-Market, Non-Market: The Dual Nature of Organisational Change in Social Services Delivery, *Critical Social Policy*, 24 (1): 5-29.

15. Baldock J. 1998. Old Age, Consumerism and the Social Care Market, *Social Policy Review* 10, Canterbury: Social Policy Association.

16. Baldock J. 1999. *Social Policy*. Oxford University press.

17. Baldock J. 2003. On Being a Welfare Consumer in a Consumer Society, *Social Policy and Society*, 2 (1): 65-71.

18. Barker R. L. 1991. Should Training for Private Practice be a Central Component of Social Work Education? Yes! *Journal of Social Work Education*, 27 (2): 102-107.

19. Barnekov T. K.; Raffel J. A. 1990. Public Management of Privatization, *Public Productivity and Management Review*, 14 (2): 135–152.

20. Barr N. 2004. *The Economics of the Welfare State*. Oxford University press.

21. Bartolotti B.; Siniscalco D. 2004. *The Challenges of Privatization. An International Analysis*. Oxford University Press.

22. Barzelay M. 2002. Origins of the New Public Management: an International View from Public Administration/Political Science, *New Public Management: Current Trends and Future Prospects*. Routledge: 15-34.
23. Beresford P. 2001. Service Users, *British Journal of Social Work*, 31 (4): 629-630.
24. Beresford P.; Croft S. 2004. Service Users and Practitioners Reunited: The Key Component for Social Work Reform, *British Journal of Social Work*, 34 (1): 53-68.
25. Bode I. 2003. Flexible Response in Changing Environments: The German Third Sector Model in Transition, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 32: 190-210.
26. Bode I.; Evers A. 2004. From Institutional Fixation to Entrepreneurial Mobility? The German Third Sector and its Contemporary Challenges, *The Third Sector in Europe*, 101-122.
27. Bode I. 2006. Disorganized Welfare Mix: Voluntary Agencies and Governance Regimes in Western Europe, *Journal of Social Policy*, 16 (4): 346-359.
28. Bovaird T. 2009. Strategic Management in Public Sector Organizations, *Public Management and Governance*. Routledge: 61-81.
29. Bovaird T. 2009. Marketing in Public Sector Organizations, *Public Management and Governance*. Routledge: 81-95.
30. Brewster R. 1992. The New Class? Managerialism and Social Work Education and Training, *Issues in Social Work Education*, 2 (2): 81-93.
31. Briggs A. 2000. The Welfare State in Historical Perspective, *The Welfare State Reader*. Cambridge: Polity Press.
32. Brody R. 2005. *Effectively Managing Human Service Organizations*. Thousand Oaks: SAGE.
33. Brooks A. C. 2003. Do Government Subsidies to Nonprofits Crowd out Donations or Donors? *Public Finance Review*, 31 (2): 166-177.

34. Bryman A. 2004. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
 35. Butcher T. 1995. *Delivering Welfare: The Governance of the Social Services in the 1990s*. Buckingham, Open University Press.
 36. Butcher T. 2002. *Delivering Welfare Services: Public Policy and Management*. Buckingham, Open University Press.
 37. Cannan C. 1995. Enterprise culture, Professional Socialisation and Social Work Education in Britain, *Critical Social Policy*, 14 (3): 5-18.
 38. Care and Health. 2004. Letters Regarding 'Direct' and 'Indirect' Payments, *Care and Health Magazine*, 12: 7-12.
 39. Carey M. 2003. Anatomy of a Care Manager, *Work, Employment and Society*, 17 (1): 121-135.
 40. Carey M. 2006. Selling Social Work by the Pound? The Pros and Cons of Agency Care Management? *Practice*, 18 (1): 3-18.
 41. Carey M. 2008. Everything Must Go? The Privatization of State Social Work, *British Journal of Social Work*, 38: 918-935.
 42. Carey M. 2009. Happy Shopper? The Problem with Service User and Carer Participation, *British Journal of Social Work*, 39 (1): 179-188.
 43. Carmichael A.; Brown L. 2002. The Future Challenge for Direct Payments, *Disability and Society*, 17 (7): 797-808.
 44. Carr S. 2009. The Implementation of Individual Budget Schemes in Adult Social Care, *Research briefing*, 20: 2-28.
 45. Clark H.; Gough H.; Macfarlane A. 2004. *'It Pays Dividends': Direct Payments and Older People*. Bristol: Policy Press.
 46. Clarke J. 1996. After Social Work. In Parton N. (Ed.). *Social Theory, Social Change and Social Work*. Routledge.
 47. Clarke J.; Newman J. 1997. *The Managerial State – Power, Politics and Ideology in the Remaking of Social Welfare*. London, Sage.
- <http://www.google.it/books?hl=lt&lr=&id=YPVnEemfj4gC&oi=fnd&pg=PR7&dq=managerial+state.+power,+politics+and+ideology+in+the+remaking+of+>

[social+policy&ots=LJOonAUKPy&sig=pFvl0T-gST6 3sZsNlpCqz3YIK8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](#)

48. Clayton R.; Pontusson J. 1998. Welfare-State Retrenchment Revisited: Entitlement Cuts, Public Sector Restructuring and Inegalitarian Trends in Advanced Capitalist Societies, *World Politics*, 51 (1): 67-98.
49. Coleman J. S. 2005. *Socialinės teorijos pagrindai*. Vilnius, Margi raštai.
50. Collins S. 2008. Statutory Social Workers: Stress, Job Satisfaction, Coping, Social Support and Individual Differences, *British Journal of Social Work*, 38: 1173-1193.
51. Connolly S.; Munro A. 2000. *Economics of the Public Sector*. Harlow: Prentice Hall.
52. Coriat B.; Weinstein O. 2005. The Social Construction of Markets. *Issues in Regulation Theory*, 53: 1-14.
53. Coulshed V.; Mullender A. 2001. *Management in Social Work*. Basingstoke, Palgrave.
54. Cousins M. 2005. *European Welfare States*. Sage Publications.
55. Čekanavičius V.; Murauskas G. 2000. *Statistika ir jos taikymas I*. Vilnius: TEV.
56. Čekanavičius V.; Murauskas G. 2004. *Statistika ir jos taikymas II*. Vilnius: TEV.
57. Da Roit B.; Le Bihan B.; Osterle A. 2007. Long-term Care Policies in Italy, Austria and France: Variations in Cash-for-Care Schemes, *Social Policy and Administration*, 41 (6): 653-671.
58. Dahlberg L. 2005. Interaction between Voluntary and Statutory Social Service Provision in Sweden: A Matter of Welfare Pluralism, Substitution or Complementarity? *Social Policy & Administration*, 39 (7): 740-763.
59. Deakin N. 1996. The Devils in the Detail: Some Reflections on Contracting for Social Care by Voluntary Organizations, *Social Policy and Administration*, 30: 20-38.

60. Dekker P. 2004. The Netherlands: From Private Initiatives to Non-profit Hybrids and Back? *The Third Sector in Europe*, 144-165.
61. Domberger S.; Jensen P. 1997. Contracting out by the Public Sector: Theory, Evidence, Prospects, *Oxford Review of Economic Policy*, 13 (4): 67-78.
62. Dominelli L. 1996. De-professionalizing Social Work: Anti-oppressive Practice, Competencies and Postmodernism, *British Journal of Social Work*, 26 (2): 153-175.
63. Dominelli L.; Hoogvelt A. 1996. Globalization and the Technocratization of Social Work, *Critical Social Policy*, 16: 45-62.
64. Doron A.; Karger H. J. 1993. The Privatization of Social Services in Israel and Its Effects on Israeli Society, *International Journal of Social Welfare*, 2 (2): 88-95.
65. Dustin D. 2007. *The McDonaldization of Social Work*. Aldershot, Ashgate.
66. Eikas M.; Selle P. 2010. A Contract Culture even in Scandinavia, *Dilemmas of the Welfare Mix. The New Structure of Welfare in an Era of Privatization*. Kluwer Academic/Plenum Publishers: 47-77.
67. Ekonomikos terminai ir sąvokos. 1999. Vilnius.
68. Esping-Andersen G. 1996. *Welfare States in Transition. National Adaptations in Global Economies*. SAGE Publications.
69. Esping-Andersen G. 2002. *Why we need a New Welfare State*. Oxford University Press.
70. EFILWC (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions). 2006. *Employment in Social Care in Europe*: <http://eurofound.europa.eu>
71. Evers A. 2005. Mixed Welfare Systems and Hybrid Organizations: Changes in the Governance and Provision of Social Services, *International Journal of Public Administration*, 28 (9/10): 737-748.

72. Evers A.; Laville J.-L. 2004. Defining the Third Sector in Europe, *The Third Sector in Europe*, 11-42.
73. Evers A.; Laville J.-L. 2004. Social Services by Social Enterprises: On the Possible Contributions of Hybrid Organizations and Civil Society, *The Third Sector in Europe*, 237-255.
74. Evers A.; Strunck C. 2010. Answers without Questions? The Changing Contract Culture in Germany and the Future of a Mixed Welfare System, *Dilemmas of the Welfare Mix. The New Structure of Welfare in an Era of Privatization*. Kluwer Academic/Plenum Publishers: 165-197.
75. Exworthy M.; Powell M.; Mohan J. 1999. The NHS: Quasi-Market, Quasi-Hierarchy and Quasi-Network? *Public Money and Management*, 19 (4): 15-22.
76. Fairfield P. 2005. *Public/Private*. Rowman & Littlefield Publishers.
77. Feldman A. M.; Serrano R. 2006. *Welfare Economics and Social Choice Theory*. Springer Science, Business Media.
78. Ferge Z. 1997. The Changed Welfare Paradigm: The Individualization of the Social, *Social Policy and Administration*, 31 (1): 20-44.
79. Ferguson H. 2001. Social Work, Individualization and Life Politics, *British Journal of Social Work*, 31 (1): 41-55.
80. Ferguson H. 2003. In Defence (and Celebration) of Individualization and Life Politics for Social Work, *British Journal of Social Work*, 33 (5): 699-707.
81. Ferguson I. 2007. Increasing User Choice or Privatizing Risk? The Antinomies of Personalization, *British Journal of Social Work*, 37: 387-403.
82. Figueira-McDonough J. 2008. The Welfare State and Social Work: Pursuing Social Justice, *British Journal of Social Work*, 38 (2): 406-407.
83. Flexner A. 2001. *Is Social Work a Profession?* Research on Social Work Practice, 11 (2): 152-165.
84. Furman L. D.; Benson P. W.; Grinwood C.; Canda E. 2004. Religion and Spirituality in Social Work Education and Direct Practice at the

- Millennium: A Survey of UK Social Workers, *British Journal of Social Work*, 34: 767-792.
85. Gilbert N. 2000. Welfare Pluralism and Social Policy, *Handbook of Social Policy*, 411-420.
 86. Gilbert N. 2004. *Transformation of the Welfare State: the Silent Surrender of Public Responsibility*. Oxford University Press.
 87. Glass G. V.; Hopkins K. D. 1996. *Statistical Methods in Education and Psychology (3-rd Edition)*.
 88. Glendinning C.; Halliwell S.; Jacobs S.; Rummery K.; Tyer J. 2000. New Kinds of Care, New Kinds of Relationships: How Purchasing Affects Relationships in Giving and Receiving Personal Assistance, *Health and Social Care in the Community*, 8 (3): 201-211.
 89. Goldberg E. M. 1987. The Effectiveness of Social Care: A Selective Exploration, *British Journal of Social Work*, 17: 595-614.
 90. Gorges M. J. 2001. New Institutional Explanations for Institutional Change: A Note of Caution, *Politics*, 21 (2): 137-145.
 91. Gray M. 2008. Viewing Spirituality in Social Work through the Lens of Contemporary Social Theory, *British Journal of Social Work*, 38: 175–196.
 92. Hall P. A.; Taylor R. C. R. 1996. Political Science and the Three New Institutionalisms, *Political Studies*, 44 (5): 936-957.
 93. Harlow E. 2000. New Managerialism and Social Work: Changing Woman's Work, *Management, Social Work and Change*. Aldershot, Ashgate.
 94. Harris B.; Bridgen P. 2007. The „Mixed Economy of Welfare“ and the Historiography of Welfare Provision, *Charity and Mutual Aid in Europe and North America Since 1800*. Routledge.
 95. Harris J. 1998. Scientific Management, Bureau-professionalism and New Managerialism. The Labour Process of State Social Work, *British Journal of Social Work*, 28: 839-862.

96. Harris J. 1999. State Social Work and Social Citizenship in Britain: From Clientelism to Consumerism, *British Journal of Social Work*, 29: 915-937.
97. Harris J.; McDonald C. 2000. Post-Fordism, the Welfare State and the Personal Social Services: A Comparison of Australia and Britain, *British Journal of Social Work*, 30: 51-70.
98. Harris J. 2003. *The Social Work Business*. Routledge, London.
99. Harris J. 2008. State Social Work: Constructing the Present from Moments in the Past, *British Journal of Social Work*, 38: 662-679.
100. Hasenfeld Y. 1989. *Administrative Leadership in the Social Services: The Next Challenge*. NY: The Haworth Press.
http://books.google.lt/books?id=AtUsDn8QKOQC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
101. Hasenfeld Y.; English R. A. 1975. *Human Service Organizations*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
102. Healy K. 2002. Managing Human Services in a Market Environment: What Role for Social Workers? *British Journal of Social Work*, 32: 527–540.
103. Heffernan K. 2006. Social Work, New Public Management and the Language of “Service User”, *British Journal of Social Work*, 36 (1): 139-147.
104. Heng S. 2004. Are Direct Payments a Means to Greater Independence or a Route to a Life of More Worries? *Community Care*, 6: 10-17.
105. Heugten K.; Daniels K. 2001. Social Workers who Move into Private Practice: The Impact of the Socio-economic Context, *British Journal of Social Work*, 31: 739-755.
106. Holloway M. 2006. Spiritual Need and The Core Business of Social Work, *British Journal of Social Work*, 3: 10-25.
107. Hood C. 1991. A Public Management for All Seasons, *Public Administration*, 69: 3-19.

108. Hughes L. 2000. Crossing, Building, Breaking the boundaries: Social Work in a Global Context, *Social Work, Management and Change*. Aldershot, Ashgate.
109. Hugman R. 2003. Professional Values and Ethics in Social Work: Reconsidering Postmodernism? *British Journal of Social Work*, 33 (8): 1025-1041.
110. IFSW (International Federation of Social Workers). 2012. *Definition of Social Work*: <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>
111. Irving J.; Gertig P. 1998. Brave New World: Social Workers' Perception of Care Management, *Practice*, 10: 5-14.
112. Jackson W. A. 2007. On the Social Structure of Markets, *Cambridge Journal of Economics*, 31 (2): 235-253.
113. Jensen C. 2008. Worlds of Welfare Services and Transfers, *Journal of European Social Policy*. 18 (2): 151-162.
114. Johnson W. H. 1986. *The Social Services. An Introduction*. F. E. Peacock Publishers.
115. Jones C. 1999. Social Work: Regulation and Managerialism, *Professionals and the New Managerialism in the Public Sector*. Buckingham: Open University Press.
116. Jones C; Novak T. 1993. Social Work Today, *British Journal of Social Work*, 23 (3): 195-212.
117. Kendall J.; Knapp M. 1996. *The Voluntary Sector in the UK*. Manchester, Manchester University press.
http://books.google.lt/books?id=wje8AAAIAAJ&printsec=frontcover&dq=the+voluntary+sector+in+the+uk&hl=lt&sa=X&ei=oLcdT7_pMYag-watu5WIAw&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=the%20voluntary%20sector%20in%20the%20uk&f=false
118. Kildal N.; Kuhnle S. 2005. *Normative Foundations of the Welfare State*. Routledge.

119. Kirkpatrick I.; Ackroyd S.; Walker R. M. 2005. *The New Managerialism and Public Service Professions*. Palgrave MacMillan.
120. Knapp M.; Hardy B.; Forder J. 2001. Commissioning for Quality: Ten Years of Social Care Markets in England, *Journal of Social Policy*, 30 (2): 283-306.
121. Krippendorff K.; Bock M. A. 2009. *The Content Analysis Reader*. Los Angeles: Sage.
122. Kuhnle S. 2000. *Survival of the European Welfare State*. Routledge.
123. Lane J. E. 2000. *New Public Management*. Routledge.
124. Langan M. 1993. The Rise and Fall of Social Work, *A Crisis in Care? Challenges to Social Work*. London: Sage.
125. Lawler J. 2000. The Rise of Managerialism in Social Work, *Management, Social Work and Change*. Aldershot: Ashgate.
126. Lazutka R. 2001. Socialinė apsauga, *Žmogaus socialinė raida*, Vilnius, Homo liber: 131-150.
127. Lazutka R.; Žalimienė L.; Andrejeva L. 2003. *Socialinių paslaugų finansavimo metodika*. Mokslinio tyrimo ataskaita: <http://www.socmin.lt/index.php?1606775163>
128. Lazutka R.; Žalimienė L. 2003. *Socialinių paslaugų kaštų padengimo iš asmens (šeimos) turto vertės galimybių analizė ir įvertinimas*. Mokslinis tyrimas: <http://www.socmin.lt/index.php?1606775163>
129. Leach J. 2004. *A Course in Public Economics*. Cambridge: Cambridge University Press.
130. Leece D.; Leece J. 2006. Direct Payments: Creating a Two-Tiered System in Social Care? *British Journal of Social Work*, 36 (8): 1379-1393.
131. Le Grand J. 1991. Quasi-Markets and Social Policy, *Economic Journal*, 101: 1256-1257.
132. Le Grand J. 2007. *The Other Invisible Hand: Delivering Public Services through Choice and Competition*. Princeton University Press.

133. Leighninger L. 2008. The History of Social Work and Social Welfare. *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare. The Profession of Social Work*. John Wiley & Sons, Inc.
134. LeRoy M. R. 2005. *The Economics of Public Issues*. Boston: Addison Wesley.
135. Lewis J. 2004. The State and the Third Sector in Modern Welfare States: Independence, Instrumentality, Partnership, *The Third Sector in Europe*, 169-188.
136. Lewis J.; Bernstock P.; Bovwell V. 1996. The Purchaser/Provider Split in Social Care: Is It Working? *Social Policy and Administration*, 30: 1-19.
137. LRS (Lietuvos Respublikos Seimas). 2011. *Istatymai*: www.lrs.lt
138. LRSADM (Lietuvos Respublikos Socialinio darbo ir apsaugos ministerija). 1997. *Socialinis pranešimas. 1996*.
139. LRSADM (Lietuvos Respublikos Socialinio darbo ir apsaugos ministerija). 2006. *Socialinis pranešimas. 2005-2006*.
140. LRSADM (Lietuvos Respublikos Socialinio darbo ir apsaugos ministerija). 2011. *Istatymai*: <http://www.socmin.lt/index.php?368033865>
141. LRVRK (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija). 2011. *Rinkimai*: <http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/rinkimai/>
142. LSD (Lietuvos statistikos departamentas). 2011. *Gyventojai ir socialinė statistika*: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>
143. Lorenz W. 2006. *Perspectives on European Social Work: from the Birth of the Nation State to the Impact of Globalisation*. Opladen: Budrich.
144. Lundqvist L. J. 1989. Explaining Privatization: Notes towards a Predictive Theory, *Scandinavian Political Studies*, 12: 129–145.
145. Lymbery M. 1998. Care Management and Professional Autonomy: the Impact of Community Care Legislation on Social Work with Older People, *British Journal of Social Work*, 28 (6): 863-878.
146. Lymbery M. 2001. Social Work at the Crossroads, *British Journal of Social Work*, 31 (3): 369-384.

147. Lymbery M. 2003. Negotiating the Contradictions between Competence and Creativity in Social Work Education, *British Journal of Social Work*, 31 (1): 99-117.
148. Lyons M. 1997. Contracting for Care. How Much is There and is It the Way to Go? *Third Sector Review*, 3: 205-215.
149. May A. M.; Sellers J. R. 1988. Contemporary Philosophy of Science and Neoinstitutional Thought, *Journal of Economic Issues*, 22 (2): 397-405.
150. McBeath G.; Webb S. 1991. Social Work, Modernity and Postmodernity, *Sociological Review*, 39 (4): 745-762.
151. McDonald C. 2006. *Challenging Social Work: The Institutional Context of Practice*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
152. McDonald C.; Harris J.; Wintersteen R. 2003. Contingent on Context? Social Work and the State in Australia, Britain and the USA, *British Journal of Social Work*, 33: 191-208.
153. Menard C. 2008. A New Institutional Approach to Organization. *Handbook of New Institutional Economics*. Springer: 281-319.
154. Meuser M.; Nagel U. 2003. Das ExpertInneninterview – Wissenssoziologische Voraussetzungen und methodische Durchführung, Friebertshauser B., Prengel A. (Hrsg.), *Handbuch Qualitative Forschungsmethoden in der Erziehungswissenschaft*, Juventa Verlag.
155. Midgley J.; Jones C. 1994. Social Work and the Radical Right: Impact of Developments in Britain and the United States, *International Social Work*, 37: 115-126.
156. Milward B. H.; Provan K. G. 1993. The Hollow State: Private Provision of Public Services, *Public Policy for Democracy*, 222-241.
157. Moe T. M. 1984. The New economics of Organization, *American Journal of Political Science*, 28 (4): 739-777.
158. Morel N. 2007. From Subsidiarity to „Free Choice“: Child and Elderly Care Policy Reforms in France, Belgium, Germany and Netherlands, *Social Policy and Administration*, 41 (6): 618-637.

159. Munday B. 2007. *Report on user involvement in personal social services*. University of Kent, United Kingdom.
160. Nemec J.; Wright G. 1998. *Public Finance: Theory and Practice in the Central European Transition*. NISPAcee, Bratislava.
161. Norkus Z. 2003. *Max Weber ir racionalus pasirinkimas*. Vilnius: Margi raštai.
162. Obrazcovas V.; Savas E. S. 2009. *Viešųjų paslaugų privatizavimas: praktika ir patirtis*. MRU.
163. Offe C. 2006. Political Institutions and Social Power: Conceptual Explorations. *Rethinking Political Institutions: The Art of the State*. New York University.
164. Osborne S. P. 1997. Managing the Coordination of Social Services in the Mixed Economy of Welfare: Competition, Cooperation or Common Cause? *British Journal of Management*, 8: 317–328.
165. Osborne S. P.; Mclaughlin K. 2002. The New Public Management in context, *New Public Management: Current Trends and Future Prospects*. Routledge: 7-15.
166. Osborne S. P.; Brown K. 2005. *Managing Change and Innovation in Public Service Organizations*. Routledge.
167. Ouchi W. G. 1980. Markets, Bureaucracies, and Clans, *Administrative Science Quarterly*. 25: 129-141.
168. Parton N. 1994. „Problematics of Government“, (Post)modernity and Social Work, *British Journal of Social Work*, 24: 9-32.
169. Parton N. 1996. *Social Theory, Social Change and Social Work*. Routledge.
170. Patti R. J. 2009. *The Handbook of Human Services Management*. Los Angeles: SAGE.
171. Pavolini E.; Ranci C. 2008. Restructuring the Welfare State: Reforms in Long-term Care in Western European Countries, *Journal of European Social Policy*, 18: 246-259.

172. Payne M. 2005. *The Origins of Social Work. Continuity and Change*. Palgrave Mcmillan.
173. Pierson C; Castles F. G. 2006. *The Welfare State Reader*. Cambridge: Polity Press.
174. Pierson P. 1994. *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher and the Politics of Retrenchment*. Cambridge University Press.
175. Pinch S. 1997. *Worlds of Welfare – Understanding the Changing Geographies for Social Welfare Provision*. London, Routledge.
<http://books.google.lt/books?id=Ya85YsjEeAMC&printsec=frontcover&dq=worlds+of+welfare&hl=lt&sa=X&ei=WqkdT-fnLMHm-gbh6-WbCg&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=worlds%20of%20welfare&f=false>
176. Pincione G.; Teson F. R. 2006. *Rational Choice and Democratic Deliberation. A Theory of Discourse Failure*. Cambridge university press.
177. Postle K. 2001. The Social Work Side is Disappearing: I Guess It Started with Us Being Called Care Managers, *Practice*, 13 (1): 3-18.
178. Postle K. 2002. Working 'Between the Idea and the Reality': Ambiguities and Tensions in Care Managers' Work, *British Journal of Social Work*, 32: 335-351.
179. Polanyi K. 2002. *Didžioji transformacija: politinės ir ekonominės mūsų laikų ištakos*. Vilnius: Algarvė.
180. Pollitt C. 2002. The New Public Management in International Perspective: an Analysis of Impacts and Effects, *New Public Management: Current Trends and Future Prospects*. Routledge: 274-293.
181. Postle K. 2002. Working Between 'the Idea and the Reality': Ambiguities and Tensions within the Care Managers' Work, *British Journal of Social Work*, 32 (3): 335-353.
182. Powell F. 2001. *The Politics of Social Work*. London: Sage.
183. Ramonaitė A. 2007. *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*. Vilnius: Versus aureus.

184. Reese E.; Giedraitis V.; Vega E. 2005. Mobilization and the Scale of Threat: Resistance to Welfare Privatization in Four American Cities, *Sociological Focus*, 38: 287-309.
185. Riffe D.; Lacy S.; Fico F. G. 2005. *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
186. Robbins S. P. 2006. *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas, Poligrafija ir informatika.
187. Rose N. 1996. The Death of the Social? Re-figuring the Territory of Government, *Economy and Society*, 25 (3): 327-356.
188. Rosen H. S. 2005. *Public Finance*. McGraw-Hill.
189. Rosner P. 2003. *The Economics of Social Policy*. Northampton: Edward Elgar Publishing.
190. Rule J. B. 1997. *Theory and Progress in Social Science*. Cambridge University Press.
191. Salamon L. M.; Anheier H. K. 1996. *The Emerging Nonprofit Sector – An Overview*. Manchester and New York, Manchester University press.
<http://books.google.lt/books?id=QRsNAQAIAAJ&printsec=frontcover&dq=the+emerging+nonprofit+sector&hl=lt&sa=X&ei=5KsdT5W2LM-d-wag8b06&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q=the%20emerging%20nonprofit%20sector&f=false>
192. Scotton D. 1995. Managed Competition: Issues for Australia, *Australian Health Review*, 18: 82-104.
193. Scourfield P. 2005. Implementing the Community Care (Direct Payments) Act: Will the Supply of Personal Assistants Meet the Demand and at What Price? *Journal of Social Policy*, 34 (3), 1-20.
194. Scourfield P. 2007. Social Care and the Modern Citizen: Client, Consumer, Service User, Manager and Entrepreneur, *British Journal of Social Work*, 37: 107-122.

195. Shepsle K. A. 2006. Rational Choice Institutionalism. *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford University Press.
196. Sheridan M. J.; Amato-von Hemert K. 1999. The Role of Religion and Spirituality in Social Work Education and Practice: A Survey of Student Views and Experiences, *Journal of Social Work Education*, 35 (1): 125-141.
197. Simic P. 1995. What's in a Word? From Social 'Worker' to Care 'Manager', *Practice*, 7: 5-18.
198. Sing H. 2002-2003. The Challenge of Deregulation and Privatization of Social Work in the Process of Globalisation: Risk or Opportunity? *IUC Journal of Social Work: Theory and Practice*, 6: http://www.bemidjistate.edu/academics/publications/social_work_journal/issue06/articles/Horst.htm
199. Smith J. D.; Rochester C.; Hedley R. 1995. *An Introduction to the Voluntary Sector*. New York, Routledge.
<http://books.google.lt/books?id=OqYOA AAAQAAJ&printsec=frontcover&dq=an+introduction+to+the+voluntary+sector&hl=lt&sa=X&ei=FLUdT-LsHYef-wa36NnNCg&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q=an%20introduction%20to%20the%20voluntary%20sector&f=false>
200. Spandler H. 2004. Friend or Foe? Towards a Critical Assessment of Direct Payments, *Critical Social Policy*, 24 (2): 187-209.
201. SPPD (Socialinių paslaugų priežiūros departamentas) prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. 2009 m. *Vidutinė vieno asmens socialinės globos kaina senų žmonių globos įstaigoje per mėnesį*:
<http://www.sppd.lt/lt/informacija/socialine-globa/Mok%C4%97jimo+dydis/>
202. Stiglitz J. E. 2000. *Economics of the Public Sector*. W. W. Norton.
203. Strange S. 1998. *Valstybės ir rinkos*. Vilnius: Eugrimas leidykla.
204. Struyven L.; Steurs G. 2005. Design and Redesign of a Quasi-Market for the Reintegration of Jobseekers: Empirical Evidence from Australia and Netherlands, *Journal of European Social Policy*, 15 (3): 211-229.

205. Szelewa D.; Polakowski M. 2008. Who cares? Changing Patterns of Childcare in Central and Eastern Europe, *Journal of European Social Policy*, 18 (2): 115-131.
206. Tabachnick B. G.; Fidell L. S. 2007. *Using Multivariate Statistics (5-th Edition)*.
207. Taylor-Gooby P. 2001. *Welfare States under Pressure*. London, Routledge.
http://books.google.lt/books?id=dz_PD7h2QyoC&printsec=frontcover&dq=welfare+state+under+pressure&hl=lt&sa=X&ei=w68dT7fmN4uq-gbbyoXBCw&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q=welfare%20state%20under%20pressure&f=false
208. Taylor M. 2004. The Welfare Mix in the United Kingdom, *The Third Sector in Europe*, p. 122-144.
209. Taylor M. 2006. *Rationality and the Ideology of Disconnection*. Cambridge University Press.
210. Tester S. 1999. Comparative Approaches to Long-term Care for Adults, *Comparative Social Policy: Concepts, Theories and Methods*. Blackwell Publishers Ltd.
211. Thompson G. F. 2003. *Between Hierarchies and Markets: The Logic and Limits of Network Forms of Organization*. Oxford University Press.
212. Thompson G. F.; Frances J.; Levacic R.; Mitchell J. 1991. *Markets, Hierarchies and Networks: The Coordination of Social Life*. London: Sage.
213. Timonen V.; Convery J.; Cahill S. 2006. Care Revolutions in the Making? A Comparison of Cash-for care Programmes in Four European Countries, *Ageing and Society*, 26: 455-474.
214. Tse-Fong Leung. 2008. Accountability to Welfare Service Users: Challenges and Responses of Service Providers, *British Journal of Social Work*, 38 (3): 531-545.

215. Van den Broek D. 2003. Selling Human Services: Public Sector Rationalisation and the Call Centre Labour Process, *Australian Bulletin of Labour*, 29: 235-252.
216. Van Til J. 2009. A Paradigm Shift in Third Sector Theory and Practice, *American Behavioural Scientist*, 52 (7): 1069-1081.
217. Varian H. R. 2004. *Mikroekonomika: šiuolaikinis požiūris*. Vilnius: Margi raštai.
218. Weisbrod B. A. 1998. *To Profit or Not to Profit. The Commercial Transformation of the Nonprofit Sector*. New York, Cambridge University press.
<http://books.google.lt/books?id=hI4-VD81imcC&printsec=frontcover&dq=to+profit+or+not+to+profit&hl=lt&sa=X&ei=Ca4dT5TTHNCg-wbG56nSCg&ved=0CDMQ6AEwAA#v=onepage&q=to%20profit%20or%20not%20to%20profit&f=false>
219. Wilding P. 1992. The British Welfare State: Thatcherism's Enduring Legacy, *Policy and Politics*, 20: 201-212.
220. Wistow G.; Knapp M.; Hardy B.; Allen C. 1994. *Social Care in a Mixed Economy*. Philadelphia, Open University Press.
221. Wonnacott P.; Wonnacott R. 1994. *Makroekonomika*. Kaunas, Litterae Universitatis.
222. Wonnacott P.; Wonnacott R. 1997. *Mikroekonomika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
223. Žalimienė L. 2003. *Socialinės paslaugos*. Vilniaus universitetas: Specialiosios psichologijos laboratorija.
224. Žalimienė L. 2006. Nauji iššūkiai socialinių paslaugų plėtrai – mišrios socialinių paslaugų rinkos kūrimas, *STEPP. Socialinė teorija, empirija ir praktika*, 3: 139-148.

225. Žalimienė L. 2006. Socialinių paslaugų vadyba: balansavimas tarp socialinio teisingumo ir ekonominio racionalumo, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (6): 183–189.
226. Žalimienė L. 2009. *Socialinės paslaugos ir rinkos santykių įsitvirtinimo prieštaros: Lietuvos atvejo analizė. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
227. Žalimienė L.; Lazutka R. 2009. Socialinės globos paslaugos Lietuvoje: nuo hierarchinio prie mišrios globos ekonomikos modelio, *Pinigų studijos*, 2: 22-36.
228. Žalimienė L., Rimšaitė E. 2007. Nevyriausybinių organizacijų metamorfozės - nuo labdaringos pagalbos vargšams XVIII amžiuje iki socialinių paslaugų rinkos dalyvio šiuolaikinėje visuomenėje, *Socialinis darbas. Mokslo darbai*, 6 (1): 83-96.

Teisės aktai:

LRS (Lietuvos Respublikos Seimas): įstatymai:

1. LR Laikinasis pagrindinis įstatymas. Valstybės žinios, 1990, Nr. 9-224.
2. LR Vietos savivaldos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1990, Nr. 11-355.
3. LR Biudžeto sandaros įstatymas. Valstybės žinios, 1990, Nr. 24-596.
4. LR Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1990, Nr. 32-721.
5. LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas. Valstybės žinios, 1991, Nr. 36-969.
6. LR Darbo sutarties įstatymas. Valstybės žinios, 1991, Nr. 36-973.
7. LR Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
8. LR Labdaros ir paramos įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 21-506.
9. LR Vietos savivaldos įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 55-1049.

10. LR įstatymas „Dėl laikinosios atsiskaitymų į savivaldybių biudžetus normatyvų ir dotacijų nustatymo metodikos“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 82-1548.
11. LR Apskrities valdymo įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 101-2015.
12. LR Viešųjų pirkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 84-2000.
13. LR Socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 104-2367.
14. LR Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 69-1743. Aktuali redakcija nuo 2009-12-12.
15. LR Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
16. LR Vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 91-2832.
17. LR Pelno mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 110-3992.
18. LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.
19. LR Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 64-2569.
20. LR Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 83-2983.
21. LR Viešųjų pirkimų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 4-102.
22. LR Socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589.
23. LR Šeimynų įstatymas. Valstybės žinios, 2010, Nr. 25-1176.

LRV (Lietuvos Respublikos Vyriausybė): nutarimai:

24. LRV 1990 m. spalio 22 d. nutarimas Nr. 322 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1990, Nr. 32-789.

25. LRV 1991 m. vasario 20 d. nutarimas Nr. 71 „Dėl Lietuvos respublikos vyriausybės veiklos kryptių gerinant globos ir rūpybos įstaigų darbą“. Valstybės žinios, 1991, Nr. 8-237.
26. LRV 1992 m. balandžio 2 d. nutarimas Nr. 226 „Dėl nevyriausybinių institucijų, dalyvaujančių įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės socialinės reformos programą, skatinimo“. Valstybės žinios, 1992, Nr. 17-474.
27. LRV 1992 m. birželio 9 d. nutarimas Nr. 444 „Dėl valstybinio užsakymo konkurso nuostatų, valstybinio užsakymo sutarties nuostatų, valstybinio užsakymo įsipareigojimų nevykdymo nuostolių įtvirtinimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1992, Nr. 24-716.
28. LRV 1993 m. liepos 8 d. nutarimas Nr. 511 „Dėl Biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“. Valstybės žinios, 1993, Nr. 28-655.
29. LRV 1994 m. gegužės 9 d. nutarimas Nr. 360 „Dėl Socialinės paramos koncepcijos“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 36-653.
30. LRV 1995 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 510 „Dėl valstybinio pirkimo laikinųjų taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1995, Nr. 33-778.
31. LRV 1998 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 92 „Dėl ministerijų ir vyriausybės įstaigų kai kurių įgaliojimų, objektų bei atitinkamų materialinių ir finansinių išteklių perdavimo apskričių viršininkų administracijoms“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 10-253.
32. LRV 1998 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 111 „Dėl apmokėjimo už socialines paslaugas principų ir tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 12 – 278.
33. LRV 2001 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 476 „Dėl apskričių valdymo reformos koncepcijos, apskričių teritorinės reformos kryptių ir apskričių teritorinės reformos kryptių pateikimo visuomenei svarstyti priemonių plano“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 37-1250.

34. LRV 2002 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 171 „Dėl socialinių paslaugų teikimo reformos koncepcijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-564.
35. LRV 2002 m. birželio 6 d. nutarimas Nr. 827 „Dėl strateginio planavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 57-2312.
36. LRV 2002 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. 850 „Dėl nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 57-2335.
37. LRV 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 113-5029.
38. LRV 2003 m. vasario 26 d. nutarimas Nr. 276 „Dėl sprendimų projektų poveikio vertinimo metodikos patvirtinimo ir įgyvendinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 23-975.
39. LRV 2003 m. birželio 25 d. nutarimas Nr. 824 „Dėl kai kurių centrinio valdymo institucijų vykdomų funkcijų decentralizavimo ir dekoncentravimo koncepcijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 61-2804.
40. LRV 2004 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 488 „Dėl viešojo administravimo plėtros iki 2010 metų strategijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 69-2399.
41. LRV 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutarimas Nr. 935 „Dėl Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 123-4486.
42. LRV 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 25-802.
43. LRV 2006 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. 583 „Dėl mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2510.

44. LRV 2006 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 978 „Dėl Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 110-4163.
45. LRV 2006 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1132 „Dėl Socialinių paslaugų planavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 124-4705.
46. LRV 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 700 „Dėl socialinių paslaugų infrastruktūros gerinimo programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 83-3304.
47. LRV 2010 m. sausio 20 d. nutarimas Nr. 85 „Dėl nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 12-566.
48. LRV 2012 m. gegužės 16 d. nutarimas Nr. 528 „Dėl socialinės globos įstaigų licencijavimo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 57-2864.

SADM (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija): LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymai:

49. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 1997 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 122. Valstybės žinios, 1998, Nr. 22-553. (Socialinių paslaugų katalogas).
50. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 1998 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 31 „Dėl socialinių darbuotojų kvalifikacinių reikalavimų ir atestavimo tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 15-364.
51. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 1998 m. rugsėjo 4 d. įsakymas Nr. 137 „Dėl socialinių paslaugų namuose plėtojimo kryptų ir stacionarių globos įstaigų darbo efektyvumo didinimo nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1998, Nr. 94-2621.

52. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministrės 1999 m. vasario 23 d. įsakymas Nr. 20 „Dėl bendrųjų reikalavimų stacionarioms socialinės globos įstaigoms patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1999, Nr. 28-818.
53. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministrės 1999 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. 31 „Dėl metodinės medžiagos socialinių paslaugų namuose organizavimui patvirtinimo“. Valstybės žinios, 1999, Nr. 32-933.
54. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministrės 2000 m. liepos 10 d. įsakymas Nr. 70 „Dėl socialinių paslaugų katalogo 2000 m. patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 65-1968.
55. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 2 d. įsakymas Nr. 92 „Dėl valstybinių socialinės globos įstaigų reorganizavimo strategijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 71-2991.
56. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. 97 „Dėl reikalavimų stacionarioms socialinės globos įstaigoms ir asmenų nukreipimo į stacionarias socialinės globos įstaigas tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 76-3274.
57. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. balandžio 28 d. įsakymas Nr. A1-72 „Dėl reikalavimų nestacionarioms socialinių paslaugų įstaigoms patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 43-1990.
58. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. gegužės 28 d. įsakymas Nr. A1-146 „Dėl socialinių paslaugų poreikio asmeniui nustatymo principų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 88-3256.
59. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. kovo 3 d. įsakymas Nr. A1-68 „Dėl bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 33-1079.
60. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-92 „Dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių

darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo”. Valstybės žinios, 2006, Nr. 43-1569.

61. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93 “Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 43-1570.

62. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-94 “Dėl asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašo ir senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo”. Valstybės žinios, 2006, Nr. 43-1571.

63. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. A1-179 „Dėl socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2795.

64. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. A1-182 “Dėl Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo”. Valstybės žinios, 2006, Nr. 77-3029.

65. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. rugsėjo 9 d. įsakymas Nr. A1-255 „Dėl socialinės globos poreikio vaikui su negalia nustatymo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 97-3793.

66. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. A1-288 „Dėl socialinių darbų dirbančių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 111-4241.

67. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. sausio 20 d. įsakymas Nr. A1-46 “Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 24-931.

68. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. balandžio 12 d. įsakymas Nr. A1-104 „Dėl socialinių paslaugų plano formos ir socialinių

paslaugų efektyvumo vertinimo kriterijų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 42-1608.

69. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. A1-185 „Dėl socialinių paslaugų išvystymo normatyvų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 76-3031.

70. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. spalio 11 d. įsakymas Nr. A1-282 „Dėl vaikų globos įstaigų tinklo optimizavimo plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 107-4385.

71. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. gruodžio 4 d. įsakymas Nr. A1-401 „Dėl socialinių darbų dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 142-5667.

72. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. sausio 20 d. įsakymas Nr. A1-22 „Dėl socialinių darbų dirbančių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 9-333.

73. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. kovo 9 d. įsakymas Nr. A1-99 „Dėl socialinių paslaugų įstaigų investicijų projektų įgyvendinimo programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 30-1381.

74. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. birželio 28 d. įsakymas Nr. A1-294 „Dėl šeimynų nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 78-4042.

75. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. sausio 27 d. įsakymas Nr. A1-43 „Dėl socialinių paslaugų įstaigų investicijų projektų įgyvendinimo programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 15-707.

76. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. vasario 8 d. įsakymas Nr. A1-68 „Dėl stacionarių socialinių paslaugų įstaigų infrastruktūros modernizavimo programos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 18-869.

77. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. gegužės 18 d. įsakymas Nr. A1-245 „Dėl 2007-2013 m. sanglaudos skatinimo veiksmų programos II prioriteto „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ VP3-2.4-SADM-03-V priemonės

„Stacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“ projektų finansavimo sąlygų aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 62-2944.

78. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. A1-309 „Dėl Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. birželio 22 d. įsakymo Nr. A1-287 „Dėl socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų finansavimo tvarkos aprašo ir neįgalųjų asociacijų veiklos rėmimo projektų finansavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 84-4114.

Kiti teisės aktai:

79. Europos vietos savivaldos chartija. Valstybės žinios, 1999, Nr. 82-2418.

80. LR Finansų ministro 2002 m. rugsėjo 25 d. įsakymas Nr. 305 „Dėl iki 2 procentų pajamų mokesčio sumos pervedimo Lietuvos vienetais, pagal Lietuvos Respublikos Labdaros ir paramos įstatymą turintiems teisę gauti paramą, tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 95-4151.

81. LSŽ (Lietuvos socialinis žemėlapis). 2011. *Savivaldybių socialinių paslaugų planai*: <http://www.socialiniszemelapis.lt/index.php?89610677>

Nedalyvavusios kiekybiniame tyrime savivaldybės

Savivaldybės pavadinimas	Nedalyvavo kiekybiniame tyrime (-)
Akmenės r.	-
Alytaus r.	-
Birštono	-
Kaišiadorių r.	-
Kalvarijos	-
Klaipėdos m.	-
Kretingos r.	-
Lazdijų r.	-
Neringos	-
Pasvalio r.	-
Prienų r.	-
Rietavo	-
Telšių r.	-
Varėnos r.	-

2 priedas

Socialinio darbo paslaugų rinkos veikėjų (viešojo sektoriaus organizacijų, NVO ir privačių socialinio darbo paslaugų įstaigų) skaičiaus pasikeitimas savivaldybėse

1 lentelė. VSO, teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičius savivaldybėse 2008, 2009, 2010 m.

Savivaldybės	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Alytaus m.	7	5	3
Anykščių r.	6	6	7
Biržų r.	13	13	10
Druskininkų	1	1	1
Elektrėnų	7	11	12
Ignalinos r.	4	4	4
Jonavos r.	10	10	11
Joniškio r.	13	15	16
Jurbarko r.	9	9	9
Kauno m.	19	18	22
Kauno r.	20	12	11
Kazlų Rūdos	7	5	5
Kelmės r.	7	7	7
Kėdainių r.	7	8	8
Klaipėdos r.	5	7	5
Kupiškio r.	5	6	6
Marijampolės	11	12	12
Mažeikių r.	5	5	5
Molėtų r.	4	4	3
Pagėgių	3	3	3
Pakruojo r.	9	10	11
Palangos m.	4	3	4
Panevėžio m.	12	15	16
Panevėžio r.	9	17	19
Plungės r.	12	13	13
Radviliškio r.	7	10	9
Raseinių r.	8	8	8
Rokiškio r.	3	3	3
Skuodo r.	6	6	6
Šakių r.	8	11	13
Šalčininkų r.	8	8	8
Šiaulių m.	8	9	10
Šiaulių r.	4	7	8
Šilalės r.	7	5	4
Šilutės r.	16	15	12
Širvintų r.	1	1	1
Švenčionių r.	9	11	10
Tauragės r.	11	10	11
Trakų r.	10	13	12
Ukmergės r.	8	8	8
Utenos r.	8	9	10
Vilkaviškio r.	4	5	5
Vilniaus m.	38	53	55
Vilniaus r.	5	6	8
Visagino	11	11	11
Zarasų r.	6	6	6

Šaltinis: sudaryta autorės pagal tyrime dalyvavusių savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

2 lentelė. NVO, teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičius savivaldybėse 2008, 2009, 2010 m.

Savivaldybės	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Alytaus m.	14	18	21
Anykščių r.	13	14	12
Biržų r.	8	9	12
Druskininkų	11	7	8
Elektrėnų	4	8	8
Ignalinos r.	3	3	3
Jonavos r.	-	-	-
Joniškio r.	2	2	2
Jurbarko r.	3	3	5
Kauno m.	25	1	-
Kauno r.	14	6	6
Kazlų Rūdos	6	6	6
Kelmės r.	8	8	8
Kėdainių r.	-	-	-
Klaipėdos r.	1	1	1
Kupiškio r.	8	7	8
Marijampolės	13	14	12
Mažeikių r.	6	6	6
Molėtų r.	9	9	10
Pagėgių	2	2	1
Pakruojo r.	6	11	8
Palangos m.	-	-	-
Panevėžio m.	12	12	12
Panevėžio r.	-	-	2
Plungės r.	19	19	17
Radviliškio r.	1	1	1
Raseinių r.	15	14	14
Rokiškio r.	3	3	2
Skuodo r.	7	7	7
Šakių r.	11	11	11
Šalčininkų r.	5	5	5
Šiaulių m.	14	19	8
Šiaulių r.	5	5	6
Šilalės r.	7	7	7
Šilutės r.	16	17	17
Širvintų r.	9	9	8
Švenčionių r.	5	7	2
Tauragės r.	2	1	1
Trakų r.	7	6	6
Ukmergės r.	19	15	16
Utenos r.	9	9	8
Vilkaviškio r.	1	1	1
Vilniaus m.	88	100	108
Vilniaus r.	2	1	1
Visagino	-	-	-
Zarasų r.	4	4	4

Šaltinis: sudaryta autorės pagal tyrime dalyvavusių savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

3 lentelė. PSO, teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičius savivaldybėse 2008, 2009, 2010 m.

Savivaldybės	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Alytaus m.	1	1	1
Druskininkų	1	2	2
Klaipėdos r.	1	2	2
Panevėžio m.	1	1	1
Šilutės r.	1	1	-
Vilniaus m.	-	2	2

Šaltinis: sudaryta autorės pagal tyrime dalyvavusių savivaldybių 2008, 2009, 2010 m. Socialinių paslaugų planų duomenis.

Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų skaičius savivaldybėse 2010 m.

Savivaldybės pavadinimas	Socialiniai darbuotojai ir socialinių darbuotojų padėjėjai	Socialiniai darbuotojai ir socialinių darbuotojų padėjėjai 1000 – ui gyventojų
Skuodo r.	108	5
Ignalinos r.	75	4
Švenčionių r.	116	4
Zarasų r.	70	4
Alytaus r.	77	3
Biržų r.	108	3
Elektrėnų	91	3
Joniškio r.	80	3
Jurbarko r.	90	3
Pakruojo r.	82	3
Pasvalio r.	86	3
Šilalės r.	95	3
Širvintų r.	49	3
Trakų r.	93	3
Varėnos r.	70	3
Akmenės r.	55	2
Anykščių r.	54	2
Birštono	10	2
Jonavos r.	79	2
Kaišiadorių r.	86	2
Kalvarijos	20	2
Kauno r.	134	2
Kelmės r.	68	2
Kėdainių r.	127	2
Klaipėdos r.	91	2
Kretingos r.	73	2
Kupiškio r.	46	2
Lazdijų r.	58	2
Mažeikių r.	120	2
Molėtų r.	49	2
Pagėgių	19	2
Plungės r.	69	2
Radviliškio r.	88	2
Rokiškio r.	61	2
Šalčininkų r.	56	2
Vilkaviškio r.	83	2
Visagino	68	2
Alytaus m.	42	1
Druskininkų	31	1
Kauno m.	206	1
Kazlų Rūdos	19	1
Klaipėdos m.	149	1
Marijampolės	97	1
Neringos	3	1
Palangos m.	13	1
Panevėžio m.	81	1
Panevėžio r.	41	1
Prienų r.	29	1
Raseinių r.	56	1
Rietavo	11	1
Šakių r.	36	1
Šiaulių m.	108	1
Šiaulių r.	68	1
Šilutės r.	64	1
Tauragės r.	48	1
Ukmergės r.	39	1
Utenos r.	50	1
Vilniaus m.	459	1
Vilniaus r.	98	1
Telšių r.	*	*

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2010 m. savivaldybių Socialinių paslaugų planų duomenis ir statistikos departamento duomenis (LSD, 2011).

Pastaba: * nėra pateikta duomenų.

Grupės pagal NVO, teikiančių socialinio darbo paslaugas, skaičių savivaldybėse 2010 m.

9 ir daugiau
Vilniaus m.
Alytaus m.
Plungės r.
Šilutės r.
Ukmergės r.
Raseinių r.
Anykščių r.
Biržų r.
Marijampolės
Panevėžio m.
Šakių r.
Varėnos r.
Molėtų r.
Alytaus r.
7-8
Druskininkų
Elektrėnų
Kelmės r.
Kupiškio r.
Pakruojo r.
Šiaulių m.
Širvintų r.
Utenos r.
Lazdijų r.
Skuodo r.
Šilalės r.
5-6
Kauno r.
Kazlų Rūdos
Mažeikių r.
Šiaulių r.
Trakų r.
Jurbarko r.
Šalčininkų r.
3-4
Kaišiadorių r.
Zarasų r.
Ignalinos r.
Kalvarijos
Klaipėdos m.
Kretingos r.
Rietavo
1-2
Birštono
Joniškio r.
Panevėžio r.
Pasvalio r.
Rokiškio r.
Švenčionių r.
Akmenės r.
Klaipėdos r.
Pagėgių
Radviliškio r.
Tauragės r.
Vilkaviškio r.
Vilniaus r.
Jonavos r.
Kauno m.
Kėdainių r.
Neringos
Palangos m.
Prienų r.
Visagino
nėra duomenų
Telšių r.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2010 m. savivaldybių Socialinių paslaugų planų duomenis.